

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

мр Раде С. Ковачевић

Политички аспекти и детерминанте борбе
НАТО против тероризма

- докторска дисертација -

Београд, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Rade S. Kovacevic

Political Aspects and Determinants of NATO in the fight against terrorism

- Doctoral Dissertation -

Belgrade, 2015.

Ментор: _____
Редовни професор др Драган Симеуновић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Чланови комисије:

Редовни професор др Радомир Милашиновић
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Редовни професор др Милан Јовановић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Датум одбране: _____.____.2015.

Политички аспекти и детерминанте борбе НАТО против тероризма

Резиме

Током Хладног рата, и строге поделе на демократски Запад и комунистички Исток, основан је Северно-атлантски савез (НАТО) да заштити слободу и безбедност евро-атлантског региона. Крајем Хладног рата, многе земље из бившег источног блока постале су државе-чланице НАТО.

После терористичких напада у септембру 2001. године на Сједињене Америчке Државе, борба против тероризма била је на дневном реду НАТО, као и међународне заједнице. Поред тога, догодило се неколико терористичких напада у државама-чланицама НАТО, што показује да претње од тероризма не познају ни границе ни националност. Да би одговорили на претњу од тероризма и друге безбедносне изазове, усвојен је нов стратшки концепт НАТО под називом *Активан ангажман, модерна одбрана – стратешки концепт о одбрани и безбедности чланица НАТО* ради заштите вредности држава-чланица НАТО, попут демократије, индивидуалних слобода, владавине закона, итд. НАТО је ангажован на испуњавању следећих задатака, и то колективне одбране, кризног менаџмента и кооперативне безбедности. Током самита НАТО у Чикагу и Велсу, усвојени су многи значајни документи, као што су *Политичке смернице о контра-тероризму, Акциони план за оперативну приправност*, а основане су *Борбене снаге високе спремности* у оквиру *снага за одговор НАТО*.

НАТО Алијанса доприноси у борби против тероризма на неколико начина. НАТО има цивилне и војне способности да допринесе у контра-тероризму, посебно путем мисија и операција НАТО широм света од надгледања у Медитерану, у Авганистану, против пирата на Рогу Африке, или у подржавању Афричке уније. Друго, НАТО има веома значајну улогу као

трансатлантски форум за консултовање у вези безбедносних питања. И треће, НАТО учествује и са државама које нису чланице у контра-тероризму.

Кључне речи: *НАТО, контра-тероризам, контра-терористичка стратегија, мисије и операције НАТО, терористичке организације.*

Научна област: Друштвено-хуманистичке науке

Ужа научна област: Политичке науке

UDC __327.51:341.62:323.28(043.3) _____

Political Aspects and Determinants of NATO in the fight against terrorism

Abstract

During the Cold War, sharply dividing the democratic West from a communist East, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) has been established to protect the freedom and security of the Euro-Atlantic region. After the end of the Cold War, many countries from the former eastern bloc had become NATO member-states.

After the terrorist attacks in September 2001 at the USA, the fight against the terrorism has been on the NATO agenda, as well the international community. Besides, several terrorist attacks have occurred in NATO member-states, showing that threat of terrorism knows no border or nationality. In order to address the threat of terrorism and other security challenges, a new Strategic Concept of NATO has been adopted - *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO (2010)*, to protect values of NATO member states, such as democracy, individual freedom, the rule of law, etc. NATO has engaged to fulfill tasks such as collective defense, crises management and cooperative security. During NATO summit in Chicago and in Wales, many significant documents have been adopted, such as *NATO's policy guidelines on counter-terrorism*, *NATO Readiness Action Plan*, and *Very High Readiness Joint Task Force – VJTF* has been formed according to the NATO Response Force – NRF.

NATO Alliance contributes to the fight against terrorism in several ways. NATO has military and civilian capabilities that contribute to counter-terrorism, especially through NATO missions and operations worldwide, from monitoring the Mediterranean Sea, in Afghanistan, counter-piracy off the Horn of Africa, or supporting the African Union. Second, NATO has very important role as transatlantic forum for consultations regarding security issues. And third, NATO participates with non-member countries in counter-terrorism.

Key words: *NATO, counter-terrorism, counter-terrorism strategy, NATO missions and operations, terrorist organizations.*

Scientific field: Social Sciences and Humanities

Major in: Political Science

UDC __327.51:341.62:323.28(043.3)_____

Садржај

I	Увод	1
	1.1. Предмет истраживања и формулација проблема	1
	1.2. Научни и друштвени циљеви	9
	1.3. Хипотезе	10
	1.4. Примењене научне методе	12
	1.5. Очекивани резултати и научни допринос дисертације	16
II	Теоријски основи	17
	2.1. Појмовно одређивање политике	17
	2.2. Одређење политичког аспекта друштвених феномена	28
	2.3. Тероризам као поливалентан друштвени феномен	37
	2.3.1. Нормативне дефиниције тероризма чланица НАТО	45
	2.3.2. Класификације тероризма	53
	2.4. Одређење појма контратероризма - циљеви, облици и модалитети	57
	2.4.1. Контра-терористичка стратегија Уједињених Нација као најшири нормативни оквир концепта чланица НАТО у борби против тероризма	78
	2.4.2. Место и садржај контра-терористичке стратегије НАТО у оквиру одбрамбене и безбедносне политике	89
	2.5. Нужност и мера обухвата проучавања других аспеката борбе против тероризма	101
III	Политичке одреднице и детерминанте концепта борбе НАТО против тероризма	104
	3.1. Политичке детерминанте	104
	3.1.1. Процеси глобализације као детерминанта концепта борбе чланица НАТО против тероризма	104
	3.1.2. Политички и безбедносни процеси на Блиском Истоку као битна детерминанта концепта чланица НАТО у борби против тероризма	109
	3.2. Институционални механизми	122
	3.2.1. Мисије чланица НАТО и ангажовање на кризним подручјима у свету	127
	3.3. Политички и правни аспекти борбе НАТО и његових чланица против	

тероризма сагледани кроз призму класификације тероризма према програмско-циљној оријентацији	140
3.3.1. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против религиозно детермисаног тероризма	140
3.3.2. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против етно-сепаратистичког тероризма	148
3.3.3. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против идеолошки мотивисаног тероризма	153
3.4. Стратешки политички, војни и економски интереси НАТО чланица као детерминанта његове стратегије борбе против тероризма	157
3.4.1. Утицај стратешких интереса НАТО у борби против тероризма	161
3.4.1.1. Утицај опште политичке концепције САД на борбу чланица НАТО против тероризма	171
3.4.1.2. Утицај америчке администрације на политику чланица НАТО у борби против тероризма	173
IV Комплексност анти-терористичке политике, стратегије и мера НАТО и његових чланица	175
4.1. Мере органа НАТО на праћењу трендова тероризма	179
4.1.1. Мере органа НАТО усмерене на процену актуелних терористичких изазова, ризика и претњи	180
4.1.2. Мере органа НАТО усмерене на праћење ефикасности спровођења дефинисане политике и стратегије у борби против тероризма	185
4.2. Контра-терористичке мере по појединим областима	186
4.2.1. Мере на спречавању пролиферације оружја за масовно уништење	186
4.2.2. Мере на спречавању финансирања тероризма	189
4.2.3. Мере на спречавању сајбер-тероризма	194
4.2.4. Мере заштите ваздушног саобраћаја	198
4.2.5. Мере заштите државних граница	200
4.2.6. Мере заштите жртава терористичког насиља	204
4.2.7. Заштита инфраструктуре	207

V	Концепт и контра-терористичка политика појединих чланица НАТО	211
	5.1. Сједињене Америчке Државе	214
	5.2. Савезна Република Немачка	217
	5.3. Француска Република	218
VI	Закључак	221
VII	Литература	227
VIII	Прилози	242
	Прилог 1. Изјава о ауторству	242
	Прилог 2. Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада	243
	Прилог 3. Изјава о коришћењу	244
	Прилог 4. Карта држава-чланица НАТО и програма <i>Партнерство за мир</i>	245
	Прилог 5. Карта држава-чланица НАТО и програма <i>Партнерство за мир</i>	246
IX	Биографија	247
	Списак објављених радова	248

I Увод

1.1. Предмет истраживања и формулација проблема

Задатак савремене државе и војних међудржавних савеза је да обезбеде нормално функционисање друштвеног, правног и економског поретка, а грађанима пуно уживање основних људских права и слобода - чему је предуслов сигурност - тиме и заштита од тероризма, указује на значај адекватне, делотворне контра-терористичке стратегије и политике - система јавних и међународно-правних инструмената и мера усмерених ка сузбијању терористичких претњи.

Основни предуслов успешне борбе против тероризма је ваљана нормативна регулатива која поставља темеље противтерористичких мера, и другим неопходним активностима на супротстављању тероризму: политичко-дипломатским, обавештајно-безбедносним, финансијским и др. На нивоу чланица НАТО борба против тероризма је одређена кроз велики број декларативних, програмских, планских и акционих докумената, тј. чини је комплексан и, може се констатовати, до детаља нормативно разрађен и конзистентан систем мера, радњи и активности чија се примена константно и плански анализира и прати (кроз анализе органа НАТО, наручене пројекте независних стручних институција и сл.), редефинише, усавршава и развија (како на нивоу НАТО тако и у оквирима националних законодавства чланица), те сагледава њен однос према целом политичком пољу.

Најшири тематски оквир дисертације је тероризам као поливалентан друштвени феномен. Његово претходно одређење је неопходно услед методолошких захтева, посебно јер је појам тероризма, као и готово сви појмови политичке торије, у тој мери комплексан да се, се почетка промишљања његовог значења - и потом даљег истраживања његових конкретних облика, учини да је готово немогуће из његовог појмовног опсега одвојити у теорији општеприхваћене одреднице, те да је, апстрахујући и живе политичке интересе који утичу на одређење појма, веома тешко пружити појам који би био шире прихваћен, а да он истовремено покрива цео комплекс, или, што је прихватљиво за извођење појма (не и појма тероризма), бар његове релевантне појавне облике и одлике као форме политичког насиља. У дисертацији, чији се пројекат прилаже, као оперативна дефиниција тероризма одређује се она коју је формулисао проф. Драган Симеуновић - јер ове захтеве задовољава, као и пратећи теоријски прилаз.¹

¹ Simeunović Dragan, **Terorizam: opšti deo**, Beograd, Pravni fakultet univerziteta - Dosije studio, 2009; **Сузбијање тероризма – инострана и наша искуства**, Српско удружење за кривично право, Београд, 2003; као и дела од истог аутора: **Теорија политике – ридер 1.**, Удружење „Наука и друштво”, Београд

Тероризам као претња сигурности (у НАТО схваћен и као претња демократским вредностима -концепту слободе, сигурности и правде за све) није једино, нити чак у појединим аспектима примарно, предмет наука безбедности и војних наука - пошто покреће питање истраживања циљева, облика и начина заштите, њене правне заснованости - као кључне одреднице савремене (демократске) политике, и поштовања савремених цивилизацијских вредности. У дисертацији се и полази од становишта да политички и правни аспекти најпресудније утичу на ефикасност концепта борбе чланица НАТО против тероризма, односно, да је проучавање ових аспеката претпоставка за проучавање војног или безбедносног аспекта. Осим тога, у дисертацији се признајенеопходностреспектовања и других димензија борбе против тероризма (њиховог разматрања са политичког аспекта):безбедносне, војне, културолошке димензије, перспектива политичке филозофије, етике, аспект социологије религије (неопходан у разматрању верски фундираног тероризма), социо-психолошки аспект. Мера обухвата поменутих дисциплинарних прилаза је одређење политичког и правног аспекта који се даје у теоријским основама дисертације. Наиме, ниво анализе феномена тероризма² - тиме и истраживање контра-тероризма - може бити:

- Микро ниво, који третира психолошки аспект, основна јединица анализе је терориста - социо-психолошки портрет терористе. У литератури се срећу мултидисциплинарни прилази³ који истражују повезаности ставова, вредности, прихваћених доктринарних и идеолошких поставки терористе са мотивима и процесима који узрокују његово прихватање тероризма као метода деловања у политичкој сфери, и указују даје плодносно истраживати мотиве терориста како преко структуралних фактора, тако и политичких фактора. Са аспекта контра-терористичке стратегије оваква истраживања и анализе су незаобилазне;

- Стратегијом (питања мете, циља/сврхе, метода), структуром и изворима тероризма баве се стратегијске студије, социологија, и теорија организације. Међутим, како тероризам као начин утицаја на политику (метод остваривања политичких циљева) одликује организованост, континуитет и тајност деловања - политички аспект такође покрива средства, методе, циљеве и манифестне облике феномена тероризма. Против-терористичка стратегија је део опште безбедносне стратегије државе која детаљно разрађује надлежности, задатке и начин поступања субјеката и снага на спречавању терористичке претње, при чему са

2002; **Политичко насиље**, Рад, Београд, 1989; **Нови светски поредаки национална држава** – 2. допуњено издање, Београд: Ферко (Београд: Горограф), 1995.

² Уважене су одређене поставке Bjørn Møller-a у: **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>.

³ Блиско оваквом прилазу би се могао означити рецимо: Sejdžmen Mark, **Terorističke mreže**, Udruženje diplomaca Centra Džordž K. Maršal: Altera, Beograd, 2006.

политичког аспекта сва три модалитета стратегије могу бити предмет истраживања: превентивна, офанзивно – уништавајућа (упутства о оптималним поступцима снагама државе за неутрализацију конкретне терористичке акције), и дефанзивна (обухвата операционализацију мера, активности, акција и операција субјеката и снага за неутралисање терориста по секторима). Уз уважавање промењивости, динамизма тероризма - тако и анти-терористичке стратегије, са политичког, и наравно правног аспекта, неопходно је бар на елементарном нивоу истражити и правну основу концепта борбе НАТО против тероризма. Са политичког аспекта се могу истраживати принцип координације (који подразумева целисходно, систематско, еластично и стабилно повезивање свих компоненти безбедносно-обавештајног система), принцип сарадње државе са друштвеним, верским заједницама, међународним и другим организацијама, као и са грађанима, принцип систематичности (комплексне примене политичких, информационо-пропагандних, социјално-економских, правних, специјалних и других мера у борби против тероризма), али, само одређени аспекти поштовања принципа поверљивости (свакако предмет истраживања политичких наука није координација набавке потребне опреме и технологије, теоријски концепт противтерористичке операције, технички поступци, тактика остваривања мера, састав снага). Такође, модели одговора на глобални тероризам (*war model*, *crime model* или *counterinsurgency model*), као и стратегије спречавања тероризма (кроз ратни конфликт, цивилну стратегију са законским и административним модалитетом, стратегију коју покрива ратно право) неспорно имају политичку димензију;

- Поље политичких наука захвата макро ниво анализе, чији је предмет терористичка подршка (феномен пристајања на тероризам као метод политичког делања) и окружење, те су главна питања: структура подршке, ставови (идеолошки аспект - тероризам као систем веровања, радикализација и фанатизам, феномен самоубилачког тероризма), као и структурални фактори (економски, демографски, културни, конфесионални, политички - у смислу разматрања тероризма према категоријама политичке моћи, власти, легитимитета, демократије (посебно категорије слободе), мањина, аутономије итд.). Питања носиоца терористичких претњи (неспорно питања организације, евентуалне укључености у јавну политику и њених модалитета), мотива, стратегија и тактика терористичког деловања остају незаобилазна. Геополитички аспект је такође важан дисциплинарни модалитет.⁴

⁴ Имају се у виду, између осталих, радови: **Geopolitika i terorizam**, Kilibarda Zoran i Mijalkovski Milan, IP "Naučna knjiga", Akademija za diplomatiju i bezbednost, **Geopolitika i terorizam u vremenu globalizacije**, Lj. Despotović, M. Drobac, Novi Sad, 2008 и Hobsbaum Erik, **Globalizacija, demokratija i terorizam**, Arhipelag, 2008.

Теоријски аспекти контра-тероризма покривају, укажимо, широк спектар теоријских аспеката - и тиме научних дисциплина: међународне односе, социологију, психологију, комуникологију, студије конфликта. Стога, поменуте теоријске перспективе налажу конципирање кохерентног теоријског оквира за поимање контра-тероризма, наравно, на том основу и научне процене контра-терористичке стратегије и политике. Посебно имајући у виду и различите приступе и поимање самог феномена тероризма (тако и питање коме се супроставити, на који начин, и са којим циљем), као и различите институционалне основе супротстављања тероризму (тиме и нужности различитих политика).

Кроз перспективу јавне политике, Том Сендлер циљеве контра-терористичких мера види као слабљење саме способности терориста да делују, заштиту потенцијалних циљева и тиме смањење штете од терористичких акција. Ганор циљ такође види у минимизирању штете, али и у спречавању тероризма (као крајњи циљ и ограничена могућност), потом и у смањењу његове ескалације. Док Дејвид Оманд ставља акценат на недостатак дугорочне и свеобухватне, међународно признате стратегије борбе против тероризма, идеологију као основ радикалне свести и феномена тероризма.

Перспектива међународних односа види и процењује улогу држава чланица НАТО у борби против тероризма кроз њихово ангажовање на нивоу НАТО. Џереми Пресман ставља акценат на разлике у карактеру националних и транснационалних терористичких организација, и њихов утицај на стратегију супротстављања. Данијел Коехане, паралелно из перспективе теоретичара и практичара, указује на ограничену способност НАТО за помоћ државама чланицама у борби против тероризма, па и на инертност појединих влада држава чланица у спровођењу акционих планова – и предлаже координирану примену дугорочних политичких, судских, полицијских, дипломатских (акцентира политику према Блиском истоку), а не само војних средстава у супростављању тероризму. Дејвид Оманд указујући на важност организационог модела и координације акцентира да се ефикасна борба против тероризма не може реализовати на нивоу једне државе.

Одређење контра-терористичке политике према *war model* - у (моделу тврде моћи) је неопходно. Мишел Малвести га одређује кроз два основна циља: превенцију (и супротстављање актуелној претњи), као и принцип одговорности терориста за своја дела. Питер Седерберг, рецимо, овде разматра питање помирења, разматрајући факторе који утичу на мирнију стратегију. Итан Буено уводи у игру модел интеракције између владе и терористичких организација.

Комуникациона перспектива оперише делотворношћу појмова разумевања, мита, критичким улогама, категорије идентитета, улоге масовних медија, не/сигматизованог језика, наративном димензијом борбе против тероризма.

Перспектива економије оперише пак финансирањем тероризма, питањем користи и трошкова (и у смислу да су терористи рационални актери), али и не само економских ефеката контра-терористичке стратегије.⁵

Са изложених, тачније – само назначених теоријских перспектива, поставља се питање усклађености теорије и праксе. Питање рационалности дате политике се може свести на категорију интереса. Док питање делотворности одређене политике, не само да јасно постоји као практично политичко питање, него је то, када се сагледава на нивоу политичке заједнице као међународног ентитета, и питање политичке науке. Питање делотворности је повезано са мноштвом варијабли, и подразумева више аспеката.

У мери у којој феномен савременог тероризма отвара питања односа политике и права (тероризам као (не)рационалан избор политичког делања и као противправни акт - те питање односа категорија легитимног легалног, односа слободе и поретка, и легитимности отпора), политике и морала (односа циљева и средстава, демонизације овог феномена- тероризам схваћен као зло или агресија), питања права и морала, легитимности поретка и одређене политике, одговорне владе - у истој мери наведена питања отвара и контратероризам (и кроз димензију делотворности). Супротстављање тероризму се може, између осталог, сагледавати и као политички, идеолошки концепт, механизам и инструмент политичке манипулације - категорију мистификације.

На основу изложеног поимања политичког аспекта контра-тероризма, неопходних епистемолошких референци, формулише се **научни проблем** којим се бави ова дисертација: *које су релеванне политичке детерминанте, и на које начине оне утичу на политику и концепт борбе чланица НАТО против тероризма.*

Предмет дисертације су, дакле, *политичке одреднице концепта чланица НАТО у борби против тероризма и политички аспекти те борбе.* Ове одреднице - аспекти обухватају институционални и нормативни оквир контра-терористичког концепта и стратегије НАТО, те спектар политичких детерминанти које одређују борбу НАТО против тероризма.

Институционални оквир покрива разматрање надлежности, задатака, начина деловања, међусобних односа, као и разматрање одређених проблема у деловању тела чланица НАТО у чији делокруг рада улази и борба против тероризма, или им је ово искључиви делокруг рада. Такође, судских инстанци у НАТО - и њихову сарадњу, као и улогу обавештајних агенција.

⁵ Основне назнаке изложених теоријских перспектива конципиране су на основу **Theoretical Treatise on Counter-Terrorism Approaches**, Transnational terrorism, Security & the Rule of Law, Projects financed by European Commission under the Sixth Framework Programme, 19 October 2007, Deliverable 10, Workpackage 6 – стране 5 до 23: <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP6%20Del%2010.pdf>.

Основни циљеви контра-терористичке стратегије НАТО (*Prevention, Protection, Pursuit and Response*) конципирани су, условно речено, у његовом основном програмском документу - Стратегији борбе против тероризма и Акционом плану. Захтевају рад на националном и међународном нивоу - са циљем да се спречи прихватање тероризма као избора политичког деловања, заштите грађани и инфраструктура, истраже терористичке претње и лимитира мрежа подршке, такође смање последице напада, а са нагласком на смањење опасности и рањивости на терористичке нападе. Међутим, нормативни оквир подразумева много шири обухват предмета истраживања: место и садржај контра-терористичке стратегије НАТО у оквиру одбрамбене и безбедносне политике НАТО, нормативне дефиниције тероризма у оквиру чланица НАТО (како наднационални, тако и национални ниво), као и *Биометријске технологије*.

Политичке детерминанте које одређују стратегију борбе НАТО против тероризма су многостране и комплексне: актуелни међународни односи и процеси (при чему се цене одређујућим процеси глобализације и идеолошки и политички концепти који га прате, а посебно политички и безбедносни процеси на Блиском Истоку), стратешки политички и војни интереси самог НАТО и њених чланица (као детерминанта се издваја однос НАТО и интереси њених водећих чланица према Руској Федерацији), утицај стратешких интереса НАТО (утицај опште политичке концепције, одбрамбене и безбедносне стратегије, и правца деловања НАТО, утицај администрације САД на правце деловања НАТО, утицај актуелних односа НАТО са Руском Федерацијом), утицај интереса и политике актуелне администрације САД као кључног међународног фактора моћи и њен однос са институцијама и политичким чиниоцима НАТО (правни инструменти усаглашени између НАТО и САД у области одбрамбене и безбедносне стратегије, процене актуелне администрације САД о правцима међународног деловања НАТО у политичкој и безбедносној области, актуелни односи између НАТО и САД и усаглашеност ставова око битних међународних безбедносних трендова и актуелних безбедносних проблема).

Документи којима је конституисана НАТО борба против тероризма укључују и кооперацију полиција, борбу против расизма и ксенофобије, борбу против организованог криминала. Одређени аспекте борбе НАТО против тероризма обухватају и политику азила, те имиграциону политику, што подразумева усклађену спољну политику (која обухвата, између осталог, координацију заједничких ставова и мера), као и безбедносну политику (обухвата финансијски аспект одбране и дугорочни оквир заједничке безбедности).

Услед наведеног, предмет дисертације мора бити разматрање комплексности анти-терористичке политике, стратегије и мера НАТО и његових чланица: политички и правни аспекти мера усмерених на спречавање пролиферације оружја за масовно унуштење,

финансирање тероризма, спречавање сајбер-тероризма, заштиту инфраструктуре, заштиту ваздушног саобраћаја, заштиту граница, заштиту жртава терористичког насиља. Политички и правни аспекти борбе НАТО и његових чланица против тероризма сагледаваће се и кроз призму класификације тероризма према програмско-циљној оријентацији. Разматраће се и утицај политике и стратегије чланица НАТО у борби против тероризма на политику НАТО у другим областима. Јасно је, с тим у вези, да делотворност борбе чланица НАТО у борби против тероризма, као и у другим областима, не зависи само од поштовања принципа и смерница из докумената донетих од стране органа НАТО на плану борбе против тероризма. Било би крајње претенциозно, и засигурно нерално, да за свој предмет и циљ дисертација има истраживање следећег питања: у којој мери је делотворност институционалних форми, нормативних постулата, декларативних аката и законских инструмената дефинисаних унутар органа чланица НАТО, и законске регулативе њених држава чланица у борби против тероризма, у колерацији са уважавањем свих фактора који одређују узроке, поводе, носиоце, организационе форме, средства и методе терористичких активности. Међутим, како комплексност анти-терористичке политике НАТО и његових чланица у борби против тероризма подразумева и истраживање мера од стране самих органа НАТО на праћењу трендова тероризма и праћењу ефикасности спровођења дефинисане политике и стратегије - оквир предмета истраживања ће омогућити да се поменути контекст делом истражи - тачније назначи у неопходној мери.

Такође, дисертација ће у адекватној мери, разматрати са аспекта фактора од утицаја на борбу против тероризма, поред геостратегијских и унутрашње-политичке факторе: фактор националних, културних и конфесионалних различитости у оквиру НАТО, разлике у степену економске развијености, демографске процесе. Наиме, како је концепт борбе против тероризма појединих чланица НАТО одређен принципом наднационалности у конституисању НАТО, из истраживачког делокруга се не губе специфични политички и безбедносни проблеми, као и национални интереси чланица – предмет дисертације су и концепти и пракса супростављања тероризму појединих чланица НАТО, са политичко-правног аспекта.

1.2. Научни и друштвени циљеви

Дисертација је конципирана као приказ институционалног и нормативног оквира, потом и политичких фактора који утичу на борбу чланица НАТО против тероризма. Међутим, она не остаје на нивоу дескрипције, иако је дескрипција неопходан предуслов. Обухватност предмета дисертације указује да дисертација има за циљ и досезање елемената научног објашњења, тј објашњења места, улоге и условљености обухваћених политичких детерминанти борбе НАТО против тероризма.

Општи научни циљ дисертације је: *утврђивање садржаја и карактеристика контра-терористичког концепта чланица НАТО и утврђивање оних политичких детерминанти које су од пресудног утицаја на делотворност концепта и политике НАТО у борби против тероризма.*

Дисертација ће нужно морати да конципира (у овом пројекту назначене) елементе за теоријско сагледавање и процену контра-терористичке стратегије НАТО-а, а посебно њених политичких аспеката. Ови теоријски основи се не тичу егзактног мерења ефикасности контра-терористичке стратегије.⁶ У вечној међуигри политике као мудрог разумевања стварности, и политике као вештине, истраживање делотворности анти-терористичког концепта НАТО није схваћено једноставно и једино као могућност и степен утицаја спровођења програмских, стратешких и акционих докумената, односно мера које су њима дефинисане. Дисертација, наиме, полази од становишта да на делотворност борбе чланица НАТО против тероризма, утичу три групе фактора:

- геостратегијски фактори: стратешки интереси НАТО и њених чланица.
- насупрот широког институционалног оквира НАТО који се користи у борби против тероризма, стоје специфични структурални (објективни историјски, цивилизацијски, културолошки) фактори који су често од пресудног утицаја на делотворност НАТО-а у борби против тероризма.
- политичко-концептуални и оперативни фактори: насупрот претпостављене ефикасности система мера контра-терористичке стратегије, њихове адекватне примене, као и постојања институционалних и нормативних контролних механизма - стоји реална могућност и случајеви угрожавања слобода грађана – што отвара питање демократије као механизма одбране и угроженог концепта под заштитом.

1.3. Хипотезе

Генерална хипотеза

⁶ У већ помињаној студији "**Theoretical Treatise on Counter-Terrorism Approaches**" указује се да је мерење ефикасности контра-терористичке стратегије научно неистражено, и да постоји тек неколико емпиријски тестираних студија. Ипак, у овој студији се преко изложених теоријских препорука, циљева стратегије и мера, анализира усмереност и одређени аспекти делотворности политике НАТО у борби против тероризма (странице 30 до 32). Указује се (страница 28 и 29) и на студију групе аутора "The Effectiveness of Counter/Terrorism Strategies: A Campbell Systematic Review" (Cynthia Lum, Leslie W. Kennedy Alison J. Sherley, 2006), која, преко ригорозне научне методологије која је у њој примењена, и детаљног статистичког инструментарија, анализира питање делотворности контра-терористичке стратегије НАТО, и разматра питање њене процене.

Борбу чланица НАТО против тероризма одређује адаптивност постојећих институционалних механизма и примена и развој постојећег нормативног оквира контра-терористичке стратегије НАТО, као и актуелни међународни односи, процеси и стратешки интереси саме НАТО, утицај стратешких интереса НАТО и утицај политике актуелне администрације САД.

Посебне кумулативне хипотезе

Прва посебна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређује адаптивност постојећих институционалних механизма НАТО – посебно оних конституисаних за борбу против тероризма на нивоу НАТО, а на постојеће терористичке изазове, ризике и претње на подручју деловања НАТО-а.

Друга посебна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређује развој нормативног оквира контра-терористичке стратегије НАТО.

Прва појединачна хипотеза: На постојећи нормативни оквир контра-терористичке стратегије чланица НАТО утичу основе правног система земаља – чланица НАТО.

Друга појединачна хипотеза: На формулисање постојећег нормативног оквира контра-терористичке стратегије чланица НАТО утиче процена актуелних изазова, ризика и терористичких претњи.

Трећа појединачна хипотеза: На постојећи нормативни оквир контра-терористичке стратегије чланица НАТО утиче успостављени концепт заштите и развоја демократских права и слобода као стратешки циљ политике НАТО, као и степен његовог остваривања у пракси.

Трећа посебна хипотеза: Контра-терористичка стратегија УН чини најшири нормативни оквир борбе чланица НАТО против тероризма.

Четврта посебна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређују актуелни међународни односи и процеси.

Прва појединачна хипотеза: На борбу чланица НАТО против тероризма утичу процеси глобализације, као и идеолошки и политички концепти који их прате.

Друга појединачна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма посебно одређују актуелни политички и безбедносни процеси на Блиском Истоку.

Пета посебна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређују стратешки политички и економски интереси његових чланица.

Прва појединачна хипотеза: На концепт борбе чланица НАТО против тероризма утичу стратешки политички и економски интереси чланица НАТО према Руској Федерацији, актуелни

односи НАТО и посебно појединих њених чланица са Руском Федерацијом, као и актуелни безбедносни изазови и проблеми РФ.

Друга појединачна хипотеза: Потреба присуства мисија НАТО, и начин ангажовања на кризним подручјима у свету, одређен је и стратешким политичким и економским интересима чланица НАТО.

Шеста посебна хипотеза: Борбу Чланица НАТО против тероризма одређује утицај стратешких интереса НАТО.

Прва појединачна хипотеза: Борбу Чланица НАТО против тероризма одређује утицај опште политичке концепције, одбрамбене и безбедносне стратегије, и правца деловања НАТО.

Друга појединачна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређује утицај администрације САД на правце деловања НАТО.

Трећа појединачна хипотеза: На борбу чланица НАТО против тероризма утичу актуелни односи НАТО са Руском Федерацијом.

Седма посебна хипотеза: Борбу НАТО против тероризма одређује утицај политике актуелне администрације САД.

Прва појединачна хипотеза: Борбу НАТО против тероризма одређује утицај актуелних интереса администрације САД.

Друга појединачна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређују и правни инструменти усаглашени између НАТО и САД у области одбрамбене и безбедносне стратегије, посебно у оквирима контра-терористичке стратегије.

Трећа појединачна хипотеза: Борбу чланица НАТО против тероризма одређују актуелни политички односи између земаља чланица НАТО, посебно усаглашеност њихових ставова око битних међународних безбедносних трендова и актуелних безбедносних проблема.

Четврта појединачна хипотеза: Борбу Чланица НАТО против тероризма одређују процене актуелне администрације САД о правцима међународног деловања НАТО у политичкој и безбедносној области, као и усаглашеност политике НАТО са стратешким интересима САД.

1.4. Примењене научне методе

Као што је назначено, као теоријски оквир за сагледавање тероризма, прихваћена су полазишта проф. Драгана Симеуновића - као комплексна и врло садржајна. Дисертација и нема за интенцију конципирање оригиналног теоријског

прилаза тероризму - осим нужног, укратко изложеног епистемолошког основа. Свакако, преузимају се и одређене поставке других домаћих и страних теоретичара, уз неопходну критичку дистанцу (већ приликом прелиминарног истраживања уочава се да поједини домаћи радови и текстови са тематиком тероризма пате од компилацијских елемената, па и елемената плагирања, или да, укупно узев, не могу задовољити потребан теоријски ниво).

Теоријски основ дисертације покривају стручне едиције - књиге домаћих и страних аутора који се односе на проблематику тероризма и контра-тероризма, селектирани радови и текстови који третирају ислам и супротстављање исламском тероризму, али и већи број тематски тангентних радова. У избору релевантне литературе руководило се принципом да селектирана литература пружи могућност упознавања са више аспеката и димензија проблема, као и теоријских прилаза проблему, као и принципом који не лимитира и не оптерећује сагледавање (аспекта) проблема теоријским и идеолошким преференцијама одређеног теоретичара - стога прихватање разноврсних извора (тј. аутора, теоретичара). Поштовао се и принцип доступности извора и економичности истраживања.

Начин и метод истраживања⁷ одређује примена:

- од основних метода научног мишљења и истраживања, у првом реду, аналитичких метода;
- од опште-научних метода то је у првом реду компаративна метода, док ће
- у односу на основне теоријско-методолошке правце методолошки прилаз у дисертацији, *ослањајући се на поставке теорије политике* (која се иначе опредељује генералном теоријом, детаљношћу, савременошћу и методолошком употребљивошћу⁸)
- са израженим теоријским плурализмом, имати *додирних тачака* са функционалистичким, или нешто прецизније речено, системским приступом.
- Што се тиче метода прикупљања података, то је оперативни **метод квалитативне анализе (садржаја) докумената**.

⁷ Реализује се на поставкама **Основи методологије политичких наука**, Милосављевић Славомир и Радосављевић Иван, друго издање, СГ, Београд 2003, као и Милић Војин, **Социолошки метод**, Нолит, Београд 1978; Новосел Павле, **Политичка знаност: методе**, Хрестоматија политичке знаности, Напријед, Загреб, 1971, стране 582 – 609, George Aleksander L, **Квантитативни и квалитативни приступи анализи садржаја**, у: Пајчић Богољуб (прир.), **Методологија емпиријског научног истраживања**, Дефектолошки факултет, БИГ, Београд 1995; Beyme von Klaus, **Сувремене политичке теорије**, Стварност, Загреб, 1974.

⁸ Поставке које је концептирао Симеуновић Драган у: **Теорија политике – ридер 1.**, Удружење „Наука и друштво”, Београд, 2002.

Документа селектирана у прелиминарном истраживању (пored поменутих научних радова) обухватају искључиво јавне изворе, и то:

1. *Документа органа НАТО или органа чланица НАТО донета у оквиру борбе против тероризма* - програмска, нормативна, евиденциона, оперативна, акционо-оперативна и оперативно-информативна, која су незаобилазан извор не само за дефинисање нормативног и институционалног оквира (улоге, задатака, надлежности, сагледавање принципа координације и сарадње институција, итд.) већ и за дефинисање праваца и смерница деловања, односно политичких циљева деловања;

2. *Стручне анализе реализоване у оквиру пројеката или на захтев органа НАТО које се односе на проблематику борбе НАТО против тероризма.*

Пошто је одређењем предмета дисертације обухваћено и истраживање мера од стране самих органа НАТО на праћењу трендова тероризма и праћењу ефикасности спровођења дефинисане политике и стратегије - ови извори су постали незаобилазни. Такође, преко ових извора делом ће се сагледати утицај интереса и политике актуелне администрације САД и стратешких интереса НАТО на концепт и политику чланица НАТО у борби против тероризма, као и место и садржај контра-терористичке стратегије НАТО у оквиру одбрамбене и безбедносне политике НАТО;

3. *Друге иностране стручне анализе, укључујући и осврте у иностраним стручним часописима*(Terrorism Monitor, Survival, Defence Against Terrorism Review, Baltic Security & Defence Review, European Constitutional Law Review, European Foreign Affairs Review, Journal of Ethics, Journal of law and society, Washington University Global Studies law review, Yale Journal of International Law), које се односе на проблематику борбе НАТО против тероризма, и то анализе независних експерата и институција: EU Institute for Security Studies, Centre for European Reform (CER), Danish Institute for international studies/DIIS, Centro Studi di Politica Internazionale, Center for Transatlantic Relations, Center on Global Counterterrorism Cooperation, **International Policy Institute for Counter-Terrorism (ICT)**, German Institute for International and Security Affairs, Heritage Foundation, **Bertelsmann Foundation**.

Од значаја је нагласити да су аналитичке студије реализоване у оквиру пројеката или на захтев органа НАТО које се односе на проблематику борбе НАТО против тероризма, као и већина других независних иностраних стручних анализа, углавном врло обухватне у односу на предмет тезе - детаљно истражују нормативни аспект, институционални аспект, концепт и контра-терористичку политику појединих чланица НАТО, политичке и правне аспекте контра-терористичких мера у разним областима, однос кривичног законодавства земаља чланица НАТО и борбе против тероризма, и аспект људских права у оквиру супротстављања тероризму

од стране НАТО. Такође се преко ових извора истражује и политички и правни аспекти борбе НАТО против тероризма сагледани кроз призму класификације тероризма према програмско-циљној оријентацији .

Карактер службености и/или официјелности даје овим изворима извештај (па и висок) степен поузданости, посебно јер из њих стоје научно-истраживачке институције, или специјалисти за одређену област. Укажимо да се неће вршити компилација поменутих извора (мада ће се указати на кључне закључке који су у њима изведени), већ ће се истима критички приступити са циљем да се изведу одговарајући закључци о начину, карактеристикама и правцима деловања НАТО, као и трендовима тероризма у интересној зони НАТО-а, и другим факторима од утицаја на борбу НАТО против тероризма, сагледаним са политичког аспекта.

4. *Осврти у домаћим стручним часописима и из друге стручни текстови на српском језику који се односе на проблематику тероризма* - који, између осталог, покривају тематску област међународне сарадње у борби против тероризма;

5. *Инострани чланци и линкови* који третирају проблематику тероризма и борбе против тероризма, а посебно они који покривају тематску област контра-терористичке стратегије НАТО, такође и утицаја НАТО на исту других земаља.

6. *Прилози са конференција који се односе на проблематику борбе НАТО против тероризма*

План истраживања обухвата:

- даљу селекцију извора и њихову даљу класификацију (за велику већину сегмената је већ назначено преко којих извора ће се *претежно* истраживати).

Ради потпуности, напомнимо да се контра-терористичка стратегија Уједињених нација као најшири нормативни оквир концепта чланица НАТО у борби против тероризма јавља у већем броју извора, а да ће бити селектиран један број извора који се фокусира на овај сегмент предмета истраживања;

- анализу селектираних извора сазнања (прво теоријских извора, потом аналитичких, затим, или паралелно са аналитичким, и докумената НАТО или њених чланица, и на крају других извора);
 - закључивање, које се врши прво за сваки подсегмент, затим сегмент предмета истраживања, а потом за цели тематски и проблемски оквир.

Историјска ретроспектива није одређујућа у овом теоријском приступу, али предмет истраживања налаже одређене назнаке које се тичу развоја институција НАТО, свакако и развоја нормативног оквира контра-терористичког концепта и стратегије НАТО.

1.5. Очекивани резултати и научни допринос дисертације

Научни резултат и допринос дисертације чији се пројекат предлаже представља покушај обухватније анализе контра-терористичког концепта и политике НАТО. Очекује се, стога, да дисертација пружи један научни приказ институционалних механизма чланица НАТО у борби против тероризма, нормативног оквира деловања, његове практичне примене, у одређеној мери и резултата поменутог концепта. Правне детерминанте - правни аспект, као што је речено, чини институционални и нормативни оквир контра-терористичке концепта и стратегије НАТО, те се у дисертацији идентификују и правни извори, односно, врши се у неопходној мери и њихова систематизација и тумачење. Приказ обухвата и назначаване политичких детерминанти које утичу на концепт политичког деловања НАТО у овој области.

Оно што може бити научни допринос дисертације, је то да је кроз одређење предмета истраживања обухваћено на који начин се у Европској Унији схвата и разрешава проблем пројективности безбедносних изазова и ризика, који је степен уважавања структуралних фактора на трендове тероризма, на који се начин они истражују и разматрају, и како закључци утичу на доношење одлука.

Имајући изложено у виду, може се претпоставити да дисертација није само документ интересантан стручној и научној јавности, већ може бити од значаја за делотворније укључивање наше земље у процесе европских интеграција.

II Теоријски основи

2.1. Појмовно одређивање политике

Са развојем човечанства, још у старим цивилизацијама Маја, као и код Кинеза и Индијаца, људи су настојали да одреде појам политике. Неспорно је да су још антички филозофи Платон и Аристотел у 5. веку пре нове ере поставили основна схватања о политици, политичким појавама и вредностима, а посебно о односу према правди и моралу.

Платон је у свом делу *Држава*⁹ разматрао најбоље идеално уређење, сматрајући да држава треба да тежи остварењу правде, и да образовање има значајну

⁹ Платон, *Држава*, Дерета, 2013, стр. 103-115: „...Оно што смо још у почетку, кад смо постављали темеље држави, одредили да треба чинити – то је, мислим, само правичност, или бар нека врста правичности. А

улогу. Платон је сматрао да је свако образовање политичко, јер се образујемо или за управљаче или за поданике. Пошто је сматрао да већина људи није образована, те је стога и био противник демократије, која према њему, представља владавину већине која не зна шта је добро и зато не може ни да доноси добре одлуке. У свом утопијском учењу о идеалној држави, Платон истиче праведну државу која омогућава да сваки грађанин ради оно што најбоље зна, јер су само тада грађани срећни, што је и циљ државе. Стога је он сматрао да у праведној држави постоје три класе које имају своје врлине, а то су: произвођачи (врлина: *умереност*), чувари (*храброст*) и управљачи тј. филозофи (*мудрост*), а да је аристократија најпожељнији облик владавине.

Аристотелова схватања о политици, држави и вредностима налазе се у многим његовим делима, од којих је за нас најзначајнија **Политика** јер представља прву расправу о држави, власти, државном уређењу и управи али и врлинама грађана.

Слично Платону, и Аристотел је сматрао да је сврха државе срећан живот њених грађана и да људи поседују одређене врлине,¹⁰ међу којима су значајне мудрост и храброст. Према Аристотелу, човек поседује две врсте врлина: интелектуалне и моралне. Интелектуалне врлине¹¹ односе се на усавршавање знања, као што је, на пример *мудрост* која се бави стварима које су сталне и непроменљиве. У оквиру ових врлина, Аристотел убраја практичну мудрост (грч. *fronesis*), коју назива *разборитост*, а која се бави стварима које су стално другачије, као што су су животне околности. У моралне врлине спадају *храброст*, *великодушност* тј. *дарежљивост*, и *понос*, док мане представљају *кукавичлук*, *расипништво* и *тврдицлук*, *малодушност* и *охолост*, итд.

Наиме, Аристотел је сматрао да је човек политичко биће (*zoon politikon*) које мора да живи у заједници јер тек тада остварује своје врлине. Супротно Платону, Аристотел није предлагао стварање неке идеалне државе, већ је сматрао да одређена

одредили смо, наиме, и често понављали, ако памтиш, да сваки појединац у држави треба да обавља само један посао и то онај који његовој природи најбоље одговара. ...А и то смо од многих других слушали, и сами смо често наговештавали да је правично да свако обавља свој посао и не меша се у многе друге послове...“.

¹⁰Аристотел, **Никомахова етика**, БИГЗ, 1980, стр. 33-36: Према Аристотелу, врлина је средина између крајности. „У ствари, то је средина између два рђава смера: претеривања и заостајања за мером; ...Зато, ако се тражи суштина и дефиниција – којима се нешто појмовно одређује – врлина је средина [тј. права мера], али у односу на праву вредност и највеће добро врлина је врхунац.“

¹¹Исто, стр. 26: „Интелектуална дугује и свој опстанак и свој развој углавном настави, и зато она захтева времена и искуства; морална врлина, напротив, долази са навиком, по чему је и добила имекоје се врло мало разликује од назива за обичај.“

држава,¹² зависно од услова, може бити добро уређена као монархија, аристократија или република (политеја). Аристотел је убрајао у негативне облике државе тиранију, олигархију и демократију. Сматрао је да је аристократија владавина најбољих тј. људи од врлине, док је олигархија владавина богатих. „Власт је добра када тежи добру целокупне заједнице, а лоша када брине само за себе. ...умерена власт највероватније бити повезана са врлином“.¹³ У **Политици**, Аристотел наводи да би једна држава била трајна и добра, неопходно је да средња класа буде многобројна, јер уколико владају само богати или сиромашни, између њих ће стално постојати сукоби.

Он се залагао да сви грађани могу да бирају органе власти, који треба да одговарају тј. да полажу рачуне грађанима. Према Аристотелу, треба да се кандидују они који су богати, јер су једино на тај начин и самостални, као и да највиши положаји у државној управи буду изборни на основу цензуса. „У том случају државна управа мора да буде добра јер ће власт бити у рукама најбољих људи, а народ неће завидети поштовања достојним људима које је његова воља довела на власт. Таквим поретком биће задовољни и истакнути и уважени људи, јер се неће потчињавати горима од себе, а владаће праведно јер ће други имати право да траже од њих да им полажу рачуне.“¹⁴

Савремена схватања политике променила су се током времена почев од њених почетних дефиниција које налазимо код Платона и Аристотела. Промене у схватању и одређењу политике односиле су се претежно само на неке елементарне чиниоце политике, али не и на њене суштинске одредбе. У ове одредбе убрајамо моћ и власт, владање, управљање интересима, политичке односе, политичко организовање, политичку борбу и, нарочито, државу као политичку, интересну заједницу људи.

Ова схватања Платона и Аристотела о политици, држави, а посебно о праведној држави, државној управи и врлинама значајна су за даљи развој политичке мисли, од средњег века и схватања Светог Августина, Томе Аквинског, Н.Макијавелија, преко Томаса Хобса, Ж.Ж.Русоа, Канта, Хегела, Сен-Симона, Роберта Овена, као и схватања у XIX и XX веку Карла Маркса, Макса Вебера, Рејмона Арона, Карла Дојча,¹⁵ Слободана Јовановића, до савременика. Такође, одређења политике и

¹²Аристотел, **Политика**, Делфи, 2009, стр. 5: „Јасно је дакле да држава настаје по природи и да је важнија него појединац. ... У свим људима постоји природна тежња за таквом заједницом и онај који ју је први основао зачетник је највећег добра.“

¹³Расел Берtrand, **Историја западне филозофије и њена повезаност са политичким и друштвеним условима од најранијег доба до данас**, Народна књига, Београд, 1998, стр. 186-187.

¹⁴Исто, стр. 170-173.

¹⁵Видети: Макијевели Никола, **Владацац**, Дерета, 2005; **Hobs Tomas, Levijatan, Kultura, Beograd, 1961; Ruso Žan – Žak, Društveni Ugovor, Filip Višnjić, Beograd, 1993; Вебер Макс, Привреда и друштво I-II,**

наведених појмова биће значајна за посебан део овог рада који се односи на политичке одреднице и детерминанте концепта борбе НАТО против тероризма.

Слободан Јовановић је јасно представио своја *схватања о политици, држави, власти и сили* у многим својима делима, а највише у делу **О држави, основи једне правне теорије**. С обзиром да се настанак политике као оформљене посебне друштвене појаве повезује са настанком државе, навешћемо само неке најзначајније ставове Слободана Јовановића у вези с тим. Он сматра да: „...у држави постоји *једна власт* која *наређује* вршење тих правила... она се *намеће* појединцима *силом* једног *спољашњег ауторитета*...“.¹⁶ С.Јовановић прави јасну класификацију на правне, социјалне (социолошке) и политичке теорије о држави, и закључује да је држава настала на основу спољашњих утицаја: „Ти спољашњи утицаји своде се на један, а то је: *на рат*. ...Права се власт јавља тек у држави... Власт се не врши више само у интересу господарске групе, него у интересу целе заједнице; другим речима власт се ставља у службу права“.¹⁷

Многи наши савремени аутори водили су значајне научне расправе и дали веома значајан допринос појмовном одређењу политике као што су Радослав Ратковић, Јован Марјановић, Радомир Лукић, Драган Симеуновић и други. У овом делу рада проучаваћемо савремена схватања о политици, и на крају овог дела рада извешћемо нашу радну дефиницију појма политика.

Просвета, Београд, 1976; Kant Imanuel, **Zasnivanje metafizike morala**, Dereta, 2008; Hegel Fridrih, **Filozofija istorije**, Fedon, 2007; Hegel Fridrih, **Fenomenologija duha**, Dereta, 2005; Doyle Michael, **Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs**, Philosophy and Public Affairs, Vol. 12, No. 3, Blackwell Publishing, 1983; Rudolf Kjelen, **Država kao životni oblik**, 1916; Volc Kenet, **Čovek, država i rat**, 1959; Morgentau Hans, **Politics among Nations**, 1948; Арон Рејмон, **Мир и рат међу народима**, 1962; Расел Берtrand, **Историја западне филозофије: и њена повезаност са политичким и друштвеним условима од најранијег доба до данас**, Народна књига, Београд, 1998.

И.Кант у делу **О лепом и узвишеном** наводи следеће врлине: Видети више: Кант Имануел, **О лепом и узвишеном**, Графос, Београд, 1988, стр. 19-27: „Ум је узвишен, довитљивост је лепа. Неустрашивост је узвишена и велика. ... Међу моралним врлинама једино је права врлина узвишена. ...Мишљење које други могу да имају о нашој вредности и њихов суд о нашим радњама јесте моћан покретач који ће навести на многу жртву, и што добар део људи не би учинио ни по непосредном подстицају у добродушности ни из принципа, у заблуди – врло корисној али и врло плиткој – да суд других људи одређује нашу вредност и вредност наших поступака. Оно што се из оваквих побуда чини није ни најмање морално;...“.

¹⁶ Јовановић Слободан, **О држави, основи једне правне теорије**, Геца Кон, Београд, 1922, стр. 2.

¹⁷ Исто, стр. 22-24; Видети и: Јовановић Слободан, **Влада Александра Карађорђевића**, Геца Кон, Београд, 1929; Јовановић Слободан, **Из историје политичких доктрина**, Сабрана дела, књига прва, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон а.д., Београд, 1935; Јовановић Слободан, **Примери политичке социологије – Енглеска, Француска, Немачка (1815-1914)**, Геца Кон, Београд, 1940.

У **Политичкој енциклопедији**, појам *политике* одређује се овако: „Реч политика потиче од старогр. *polis* – држава, односно град-државица у античкој Грчкој и *politikos*, с првобитним значењем државни, јавни послови. У најширем смислу (као сфера друштвеног живота) политика обухвата укупност оних процеса, односа и институција кроз које се остварује свесно регулисање конфликтних ситуација и интереса и одлучује о заједничким пословима и животним активностима једне глобалне друштвене заједнице. У сваком класном друштву, то јест у читавој досадашњој писаној литератури, политика је пре свега производ и израз класних антагонизама и сукоба на једном посебном плану, на плану борбе око управљања државом, око утицаја на апарат јавне власти и тиме на опште регулисање и усмеравање друштвених процеса...“.¹⁸

Правна енциклопедија из 1979. године не садржи посебну одредницу *политика*,¹⁹ али обрађује одреднице *политичка права*, *политичке организације*, *политички режим*, *политичка-извршна функција*, *политичко-извршни органи*, „*политичко-територијална јединица* и *политичко-територијална подела*. Она не садржи ни одредницу *права*, тако да појам политике не може бити изведен ни из проучавања односа права и политике.

Слично је и у новијој енциклопедији **Енциклопедији друштвених наука**, у којој не постоји појмовно одређење *политике*, већ постоје изведене категорије, као што су *политичка наука*, *политичка теорија* и *култура*, и др. У наведеном делу под појмом *политичка наука* подразумева се следеће: „Политичка наука је академска дисциплина која се бави систематским описом, објашњењем, анализом и проценом политике и политичке моћи. Она би се много тачније могла означити као политикологија, што и јесте у неким европским земљама, како због тога што поједини аутори одбацују да је њихова дисциплина слична природним наукама тако и због тога што предмет њеног проучавања није јединствена теорија или парадигма (за разлику од неких природних наука)“.²⁰

Амерички социолог Сејмор Мартин Липсет „...кад говори о политици и друштву инсистира на универзалности политике као увек присутне. Французи Арон и Бирдо такође указују на њену везаност за све друге појаве у друштву и наглашавају да политику карактерише утицај који она врши на друштвене појаве. Професор Радомир

¹⁸ **Politička enciklopedija**, Savremena administracija, 1975, Beograd, str. 787.

¹⁹ **Pravna enciklopedija**, Savremena administracija, 1979, Beograd, str. 978-979.

²⁰ Купер Адам, Купер Џесика, **Енциклопедија друштвених наука**, Службени гласник, 2009, стр. 1004-1005. Видети више о моћи, наведено дело, стр. 836-845.

Лукић дефинише политику као делатност која усмерава све друге друштвене делатности.²¹

Професор Јован Марјановић је одредио појам *политике* као сферу друштвеног живота, наводећи субјективне и објективне компоненте. Према њему, „субјективна компонента политике огледа се у свести појединих делова друштвене заједнице о својој припадности тој заједници, њиховим тежњама, жељама и схватањима потребе и смисла своје интегрисаности у друштвену заједницу. Та свест је моторна снага сваке њихове активности, и због тога су то свесне активности.“²² Према Марјановићу, објективну компоненту чине сарадња и сукобљавање различитих друштвених и политичких чинилаца, а у њиховој основи су „...представе, свест, мотиви и жеље по којима се одвијају усаглашене или супротстављене политичке активности“.²³

У делу **Основи политичких наука** професор др Радослав Ратковић приказао је многобројна различита схватања о *политици и предмету политичких наука* – као делатности или вештини, као област друштвене стварности или аспект друштвене целине и потом их, веома јасно образложио. Према првом схватању, политика као делатност или вештина, према Р.Ратковићу „...усмерена је на то да се остваре одређени друштвени циљеви и да се према тим циљевима усмерава друштвено кретање. ...Овој групи схватања припадају и схватања која као предмет политичке науке одређују политичка понашања (бихевиористичка школа).“²⁴ Иако и сам професор Р.Ратковић критикује ова схватања да су превише једнострана, јер се политика схвата само као делатност или вештина за остварење одређених вредности и циљева, превиђајући укупне политичке односе, организације и институције у друштву, ово схватање политике за нас је значајно, посебно када будемо у наредним деловима овог рада разматрали циљеве, интересе и вредности који се наводе у релевантним дефиницијама тероризма и, са друге стране, у стратешким документима НАТО-а у борби против тероризма. Тако, на пример, после самита у Чикагу 2012. године, усвојена је *Декларација НАТО Алијансе* у којој се као битне вредности на којима почива НАТО

²¹ Марјановић Јован, *Појам и битне компоненте политике*, у: Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење наука и друштво, Београд, 2002, стр. 79-81.

Видети и: Лукић Радомир, **Теорија државе и права**, Научна књига, Београд, 1953; Lipset S.M, **Political man: the social bases of politics**, Garden City, 1963.

²² Марјановић Јован, *Појам и битне компоненте политике*, у: Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење наука и друштво, Београд, 2002, стр. 79-81.

²³ Исто.

²⁴ Ратковић Радослав, **Основи политичких наука**, Институт за политичке студије, Београд, 1985, стр. 65-71.

Алијанса наводе демократија, индивидуалне слободе и владавина права - вредностима на којима почива НАТО Алијанса.²⁵

Указаћемо на још једну дефиницију **политике** професора Ратковића у делу **Огледи о проблемима савременог друштва** коју дефинише као „...област друштвеног збивања, друштвених односа и облика, у којој се решавају питања управљања друштвеним пословима...“²⁶ и према њему, сферу политике „чини онај део надградње који се назива политичка надградња – где се врше активности управљања заједничким друштвеним пословима, значајним за друштвену целину, и организовање друштва за обављање тих послова.“²⁷

Још шире схватање заступа проф. др Симеуновић Драган у свом делу **Теорија политике**, када каже да: „Данас скоро да нема речи која се тако често употребљава, с толико различитих, али увек релативно пригодних значења, стога, сваки разговор о било чему што их подразумева под политиком мора почети разјашњавањем тог појма. ...данас се све више афирмише једно другачије, у неку руку, шире схватање појма политике. Оно под политиком подразумева активности и других, недржавних организама у решавању разних проблема који се јављају у животу једне друштвене заједнице, наравно, како оне која је организована као држава, тако и оне која тежи да превазиђе тај облик своје организације.“²⁸ Исти аутор у својој књизи **Увод у политичку теорију** сматра да се још од античких времена „...предмет науке о политици одређује политика као делање за опште добро.“ Међутим, проф. Симеуновић оправдано сматра да политика није само делање за опште добро, већ обухвата и „...политичке односе, процесе, институције, организације,... а и услове, мотиве и разлоге неког и нечијег политичког делања.“²⁹

Исти аутор даје једну за нас веома интересантну дефиницију **политике као уметност илузије**: „Политика је оличена у борби за одржавање, функционисање, мењање, преузимање одређеног система политичке власти. ...Али упрво политика као област емпиријског и унутрашњег и спољашњег света није свет праве стварности, већ, напротив, она се у строжем смислу него уметност мора назвати пуким привидом и грубом обманом.“³⁰

²⁵ Видети тачку 39: NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm.

²⁶ Ратковић Радослав, **Огледи о проблемима савременог друштва**, Култура, Београд, 1961, стр. 130-131.

²⁷ Исто.

²⁸ Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002, стр. 79-86.

²⁹ Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 22-23.

³⁰ Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002, стр. 87-89.

Уколико придамо извесне елементе *божанског* тј. *надљудског*, ово схватање политике је веома значајно за наш рад. Иако су људи разумна бића, илузије и заблуде нису само фантазије појединаца већ су и неизбежан део њихове друштвене и политичке реалности, због њиховог ограничења сопственом природом и друштвом у коме живе.

У свом делу **Политичка акција** проф. др Славомир Милосављевић сматра да се *политика*: „...остварује као процес у коме се непрекидно смењују и прожимају оно што је спонтано и организовано, рационално и емоционално, прогресивно и традиционално. Као покретачи иницијативе јављају се појединци, друштвене групе, друштвене институције. ...У том процесу, који у класном друштву има карактер сталне класне а тиме и политичке борбе, непрекидно траје редистрибуција друштвене моћи...“.³¹ С.Милосављевић такође наводи да је политика „...историјски процес остваривања општих друштвених интереса, организован, с ослоном на монопол насиља“.³² Велики значај дефиниције политике С.Милосављевића огледа се у разликовању појмова *политички процес* и *политичка активност*, као и дефиниције политике Х.Ласвела који је разликовао *политички процес* од термина *политички живот*, што ћемо више разматрати у наредном делу рада који се односи на одређење политичког аспекта друштвених феномена.

Харолд Ласвел навео је да је *политика* организовано, колективно деловање људи у више различитих процеса, као што су управљање, одлучивање, остваривање интереса, моћи и утицаја у расподели вредности. Међутим, уместо термина *политички процес*, Х.Ласвел употребљава термин *политички живот*, који према њему, обухвата сукобе циљева и интереса различитих друштвених група и појединаца.

Савремени амерички политиколози Кегли и Виткоф сматрају да је *политика* „...вршење утицаја да би се допринело ширењу одређених вредности, као што су моћ, престиж или богатство – најраспрострањенији и најконтраверзнији аспект међународних односа“.³³

После критичког приказа значајних дефиниција политике, размотрићемо још једну дефиницију *политике* чији је аутор А.Бибич у делу **Политичка знаност** –

³¹ Милосављевић Славомир, **Политичка акција – методолошки проблеми емпиријског истраживања политичке активности**, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд, 1977, стр. 60-61.

³² Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, **Основи методологије политичких наука**, четврто издање, Службени гласник, Београд 2008; видети: политика као процес; политика као сложена структура; политика као сложен систем, стр. 26-29.

³³ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 59-62.

предмет и суштина, која гласи: „Политика је друштвена делатност, заснована на друштвеној подели рада, и социјалној структури што се темељи на њој – у класном друштвеном друштву, пре свега на класама... у њиховом основном продукционом односу у раду уопште, као и на одлучивање о општим стварима одређеног друштва или међународне заједнице. Уколико се та делатност (посредно или непосредно) реализира или покушава реализирати преко државе, говоримо о политици у ужем опсегу речи; ако су субјекти те делатности било који, мислимо на политику у ширем смислу.“³⁴

Да би се ова дефиниција могла детаљније проучити, неопходно је размотрити још нека схватања аутора, а посебно она о макроструктуралним и макроисторијским елементима, а то су према Бибичу: „1) друштвена подела рада и на њој заснована социјална (пре свега класна) структура друштва; 2) субјекти који делују у неком друштву или међународној заједници на подручју политике; 3) циљеви политичког деловања (политичка идеологија); 4) политичка акција.“³⁵

На основу наведених дефиниција, а и образложења која их прате, можемо закључити да је неоспорно да се **политика као друштвена појава** јавља са развојем човечанства и *успостављања државе* као облика друштвене организације. Из садржаја дефиниција политике, проистиче да политика настаје када и њен битан инструмент - држава.

Политика је **трајан и развојан процес** којим се успоставља потребна организација друштва, зависно од степена његовог развоја. Политика као друштвена појава траје вековима и све више се развија са повећањем сложености друштва што представља трајност политике.

Политика *настаје са друштвеном поделом рада* на непосредно производни тзв. *физички* и непроизводни тзв. *интелектуални рад*, али само условно схваћено. У ствари, подела рада је условила настанак друштвених класа и поделу на оне који владају и на оне којима се влада.

Политика је појава која се *јавља са настанком друштвених класа* и способношћу владајуће класе да успостави монопол насиља над осталим деловима друштва и да их организује у функционалну целину која, упркос класном сукобу, обезбеђује репродукцију друштвеног живота на све вишем нивоу.

³⁴ Bibić Adolf, Novosel Pavle, **Politička znanost**, Naprijed, Zagreb, 1971, str. 37.

³⁵ Исто, стр. 41.

На основу тога, политика је увела у друштво *хијерархију* засновану на класној припадности и власти. Битна компонента политике је успостављање и развој *поретка* у одређеном друштву.

Политика је *рационална*, зато што су унапред одређени циљеви, као и средства којима ће се ти циљеви реализовати.

Такође, према свим наведеним дефиницијама политике, суштина политике је у *управљању друштвом* тј. одређеним деловима друштва који чине организовану целину, као и да управљање људским друштвом тежи остваривању одређених интереса и вредности (срећа, мир, итд.). Дакле, битно својство политике је и прожимање свих друштвених односа, како би их усмеравала и вредновала посредством система орјентационих вредности.

Политика, као активност управљања општим интересима, истовремено представља и процес изазивања и решавање различитих сукоба. *Моћ, сила и насиље* су битне компонента политике.

Наведене дефиниције представљају основ *наше радне дефиниције политике* која гласи: ***Политика представља друштвени процес који настаје на одређеном степену развоја друштва на основу друштвене и политичке моћи, укључујући и силу, ради формирања различитих друштвено-политичких поредака као и управљања битним интересима и вредностима.***

Ова радна дефиниција политике заснива се на следећем:

Људи су бића која имају своје разноврсне потребе, као што су, на пример, егзистенцијалне потребе. Са развојем друштва јављају се и друштвене потребе, у које убрајамо потребе за припадањем, за сигурношћу, за афирмацијом и друге.

Људи своје друштвене потребе могу да задовоље само у оквиру одређене заједнице – групе, државе, друштва, цивилизације, културе, где заједно с другима обављају одређене активности којима остварују одређене резултате.

Обављање наведених активности подразумева поделу рада и улогу појединаца у том раду, одређене односе и положаје, и формирање одређене организације. Чланови заједнице се разликују и према природним особинама и способностима, што доводи до разлика у могућностима да се остварују сопствене, али и потребе заједнице и узрокује разликовање и раслојавање унутар заједнице. Ово сматра и Луис Козер када каже да:

„У сукобу у блиским групама, једна страна ће интензивније мрзети другу што више осећа да је та друга страна претња јединству и идентитету групе“.³⁶

Због тога је неопходно да се утврде и предвиђају потребе, и начини њиховог задовољавања, као и да се планирају и организују заједничке акције и улоге у њима. Једноставно речено, јавља се потреба за вођама – управљачима заједничким приоритетним интересима заједнице при чему нису све појединачне потребе и интереси чланова заједнице подједнако задовољени. Сматрамо да је ово битно за наше истраживање, посебно у делу који се односи на тероризам као поливалентан друштвени феномен.

На основу тога, постулативна модална шема која се остварује до данас, обухвата следеће:

- Политика као друштвена појава – процес настаје у одређеним историјским и друштвеним условима;
- Главни актери тог друштвеног процеса су људи, различитих особина и карактеристика, и они су у разним друштвеним и политичким улогама, положајима, функцијама – појединачним, групним, организованим, институционализованим, итд.;
- Људи као свесна бића схватају своје потребе које су у основи свих мотива, и зато настоје да остваре своје интересе и конституишу их у јасне циљеве;
- Своје циљеве људи остварују својим понашањем, у првом реду својим активностима које могу бити веома разноврсне. У оквиру тога, људи успостављају различите односе и остварују разне положаје у друштву;
- Људи користе и развијају одређене методе и средства, у целом процесу - од констатовања услова, преко конципирања циљева, као и у свим активностима;
- Актери политике остварују неке очекиване и неочекиване, жељене и нежељене ефекте. Осим тога, они постижу резултате у остваривању циљева и изазивају друге последице.

2.2. Одређење политичког аспекта друштвених феномена

Код промишљања политичког аспекта друштвених феномена, указаћемо на различита схватања политичког процеса, политичких активности, политичког понашања, управљања, и других. Као и код многих других дефиниција у политичким наукама, постоје различита

³⁶Kozer Luis, **Funkcije društvenog sukoba**, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2007, str. 91-96: „Веће учествовање у групи, као и веће учешће личности припадника, доводи до више прилика за конфликтно понашање, а отуда и до насилнијих реакција према нелојалности. У том смислу интензитет сукоба и групна лојалност чине два аспекта истог односа.“

схватања, те ћемо указати само на битна из разлога што у овом делу рада није могуће да их детаљније проучавамо.

Проф. др Радослав Ратковић у делу **Основи политичких наука, политички процес** дефинисао је као: „...скуп понашања и активности различитих облика груписања и повезаности људи, који се руководе одређеним потребама и интересима, одређеним представама и схватањима, који употребљавају различита средства и методе да би утицали на друштвена кретања у складу са својим потребама, интересима и схватањима.“³⁷ Неки аутори заслужни су за оснивање и развој теорија политичког процеса,³⁸ али то није предмет нашег истраживања.

Милосављевић Славомир у свом делу **Политичка акција** разликује појмове **политички процес** од **политичке активности** и наводи да се „политика остварује као процес у коме се непрекидно смењују и прожимају оно што је спонтано и организовано, рационално и емоционално, прогресивно и традиционално. Као покретачи иницијативе јављају се појединци, друштвене групе, друштвене институције. ...У том процесу, који у класном друштву има карактер сталне класне а тиме и политичке борбе, непрекидно траје редистрибуција друштвене моћи...“.³⁹ С.Милосављевић сматра да је **политичка активност** ужи појам од политичког процеса, јер има јасно дефинисане субјекте који настоје да остваре своје мотиве, и интересе, и каже да је „политичка активност, независно од облика које у конкретној реализацији добија, увек је усмерена на остваривање одређених интереса који су артикулисани интереси објективно и субјективно доживљаваних друштвених потреба, потреба реалних људи.“⁴⁰

Слично сматра и Миодраг Ђорђевић у свом делу **Истраживање политике – бихејвиорални приступ**, где наводи да су главни проблеми проучавања политичких наука: „**политичка активност** – њени основи и корени, положај, структура, друштвени интереси појединих друштвених група и противречности које из тога проистичу; процеси интеграције и сукобљавања политичке активности; носиоци политичког деловања, облици политичке активности и других друштвених процеса.“⁴¹ Ђорђевић у наведеном делу сматра да су остали проблеми проучавања политичких наука: политичка структура, политички актери, политичка

³⁷ Ратковић Радослав, **Основи методологије политичких наука**, Институт за политичке студије, Београд, 1985, стр. 123.

³⁸ Видети и: Birkland Thomas A., **An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making**, M.E. Sharpe; 3rd edition, 2010; Sabatier Paul A., **Theories of the Policy Process**, 2nd edition, Westview Press, Oxford, 2007.

³⁹ Милосављевић Славомир, **Политичка акција – методолошки проблеми емпиријског истраживања политичке активности**, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд, 1977, стр. 60-61.

⁴⁰ Исто, стр. 63-65.

⁴¹ Ђорђевић Миодраг, **Истраживање политике – бихејвиоралан приступ**, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 20-21.

свест, међународни и међудржавни односи, и политичка историја укључујући и теорије о политици.⁴²

Осим тога, С.Милосављевић је у поменутој **Политичкој акцији** још прецизнији и наводи следеће *фазе политичке активности*, а то су: „а) откривање потреба за политичком активношћу и реалних интереса који изражавају те потребе; б) установљавање социјалне основе која ће активно суделовати у активности,... (иницијатори, организатори, координатори и извршиоци активности); в) опредељивање за вођење политичке активности на одређеном подручју проценом реалних могућности утицања и оправданости политичког ангажовања; г) избор минималних и максималних циљева – резултата који се намеравају остварити; д) избор повода, места, времена и начина започињања активности на одређеном подручју људског живота; ђ) најављивање активности; е) вођење – остваривање активности,... избор метода и облика деловања, итд; е) перманентна анализа токова и резултата активности и предузимање потребних мера према уоченим позитивним и негативним странама текуће политичке активности; ж) сумирање, оцена и коришћење резултата остварених политичком активношћу“.⁴³

У појмовном одређењу *политичког процеса* и *политичке активности* потребно је имати у виду следеће:

- Политичка активност је само део укупне друштвене активности, те је тако и део политичког процеса;
- Политичка активност заснована је на интересу и у складу са циљевима доминације у условима интересне борбе и
- Политичка активност ослоњена је на монопол насиља, али је и начин обезбеђивања граница друштвеног сукоба које се не смеју прећи да би се сачувала минимална друштвена кохезија неопходна за опстанак друштва.

После појмовног разграничења политичког процеса и политичких активности, неопходно је да укажемо на још једну значајну категорију, а то је **политичко понашање** што је главни предмет проучавања бихевиористичког теоријско-методолошког правца. Овај правац развијен је после Другог светског рата у Сједињеним Америчким Државама, и иако је имао

⁴²Видети: идеологије – либерална, социјалистичка, конзервативна и национанистичка, у: Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 115-140.

⁴³Милосављевић Славомир, **Политичка акција – методолошки проблеми емпиријског истраживања политичке активности**, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд, 1977, стр. 63-65.

више различитих етапа развоја, има велику примену у америчкој политикологији. Бихевиористи (Харолд Ласвел, Роберт Дал, Исак Томас, Габриел А.Олмонд, и др.) одређују **понашање** као активност тј. реакцију појединаца и група на одређене стимулансе који постоје у њиховој друштвеној средини. Према бихевиористичком теоријско-методолошком правцу, велики значај за проучавање друштва имају друштвене улоге као и „...могућност избора, свест, интеракција, мотивација, улоге, институције и институционални поредак, сфере друштвеног делања, социјална акција, стимуланс и реакција...“.⁴⁴

Поменули смо да је Харолд Ласвел дефинисао политику као организовано, колективно деловање људи у процесу управљања, одлучивања и остваривању циљева и интереса, моћи и утицаја у расподели вредности. Према Х.Ласвелу за проучавање понашања људи у сфери политике прецизније је користити термин политички живот уместо политичког процеса. Х.Ласвел сматра да појам **политички живот** обухвата сукобљавање интереса и циљева појединаца или друштвених група, док се под **политичким понашањем** подразумева: „ко добија, шта, када и како“.⁴⁵ Дејвид Истон, попут Ласвела, одређује политички живот као укупност свих процеса „...кроз које се испољава политичко деловање, доносе одлуке и остварују активности, тј. укупност понашања којима се утиче на политички систем...“.⁴⁶

Слично се и у **Политичкој енциклопедији** наводи да је **политичко понашање** само једна врста друштвеног понашања „...у чијој основи стоје политички мотиви или циљеви. ...Проучавајући политичко понашање политичка наука испитује пре свега утицај спољашњих елемената политичког система и других друштвених система (економски систем, друштвена структура, култура) на формирање политичких ставова и карактер политичког понашања појединаца“.⁴⁷ Иако у оквиру политичких наука многи истраживачи и научници⁴⁸ сматрају да је

⁴⁴ Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, **Основи методологије политичких наука**, четврто издање, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 343; Први тзв. *класични период* бихевиоризма везује се за Вотсона, а карактеристична је формула С – Р (стимуланс – респонс); Друга етапа развоја позната је као *необиохевиоризам*, а трећа тзв. *неонеобиохевиоризам* развија се од `50-их година 20. века, према новој формули С – О – Р (стимуланс – организам – респонс). Исто, стр. 342: „...људи имају четири основне жеље: (1) жељу за новим искуством; (2) жељу за саосећањем; (3) жељу за признањем и (4) жељу за сигурношћу. Своје жеље људи задовољавају *дефинисањем ситуације*, тј. свесном активношћу усмереном на задовољавање жеља.“

⁴⁵ Lasswell Harold, **Politics: Who Gets What, When, How**, Meridian Books, New York, 1958.

⁴⁶ Easton David, **Categories for the System Analysis of Politics**, in: Susser Bernard, **Approach to the Study of Politics**, MacMillan, New York, 1992, p. 187-188.

⁴⁷ **Politička enciklopedija**, Savremena administracija, 1975, Београд, стр. 781-782: Политичко понашање „...има централно место у радовима многих социолога од Вебера до Парсонса. У САД су чак једно време, додуше из сасвим других разлога, друштвене науке називане *наукама о понашању (behavioral sciences)*“.

⁴⁸ Видети: Samuels David J, Shugart Matthew S, **Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior**, Cambridge University Press, 2010; Dalton Russell J.,

политичко понашање само облик друштвеног понашања које се односи на борбу интереса различитих друштвених група, можемо закључити да је оно битна одредба многих дефиниција и политичког процеса и политичких активности.

Неки амерички политикози, као на пример, Кегли и Виткоф истичу неопходност проучавања **бироократског понашања**, као облика политичког понашања којим се утиче на политичко одлучивање, јер настоје да остваре и сачувају своје интересе. „Далеко од тога да буду неутрални или непристрасни управљачи, чија је једина жеља да спроведу одлуке шефа државе, бироократске организације често заузимају политичке ставове са циљем да повећају сопствени утицај у односу на остале органе. Карактеристично је да они имају жељу да увећају своје прерогативе и прошире концепт своје мисије, настојећи да преузму одговорности и власт других јединица“.⁴⁹ Осим тога, Кегли и Виткоф сматрају да је за бироократско понашање карактеристично тзв. групно размишљање, односно прихватање преовладавајућег става групе на основу устаљених схватања и активности. У многим великим бироократским организацијама очекује се да стручњаци прихвате став одређене организације уместо да имају сопствено, креативно мишљење и да на основу својих знања и искустава, дају смернице, нова схватања и проналазе нова решења као одговоре на нове изазове, а посебно у борби против тероризма.⁵⁰ Стога ови научници упозоравају да овакав бироократски облик политичког понашања може имати бројне негативне последице.

У многим наведеним дефиницијама државе и политике поменули смо *управљање*⁵¹ као битан чинилац. Друштвени процеси који довели до настанка политике јавили су се још у првим облицима друштвених заједница. Са развојем љуског друштва, живот у заједницама увек је подразумевао и управљање, а то значи да су морала постојати одређена правила, да су у свакој заједници постојале статусне разлике на основу природних особина из којих су се формирале друштвене обичајне норме.

Према већини наведених дефиниција политике, суштина је у управљању друштвом тј. одређеним деловима друштва као и да управљање људским друштвом омогућава

Klingemann Hans-Dieter (eds.), **The Oxford Handbook of Political Behavior**, Oxford University Press, Oxford-New York, 2009.

⁴⁹ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 151-153.

⁵⁰ Исто, стр. 152: „У случају Сједињених Држава, преко педесет владиних јединица је укључено у политку националне безбедности, а агенције ЦИА, ФБИ и ИНС у оквиру Стејт департмента по правилу нису вољне да међусобно размењују информације из страха да не компромитују „изворе и методе“. ...Стога су критичари плана председника Џорџа Буша да створи ново Министарство за отаџбинску безбедност били сумњичави у погледу изгледа да оно уведе више рационалности у политику националне безбедности уопште, а посебно у борби против тероризма“.

⁵¹ **Politička enciklopedija**, Savremena administracija, 1975, Beograd, стр. 1102-1103.

остваривање општег интереса. Такође, према многим наведеним дефиницијама држава представља облик управљања одређеним друштвом у коме је једна група преузела власт и, на основу организоване силе и насиља, управља интересима тог друштва. Професор Симеуновић сматра да се у политичком делању успостављају „...одговарајући **односи** и креирају се сврсисходни **процеси**, ствара се **држава** као супраинституција, као и друге **институције** и разноразне **организације**, обликују се и врше одређене **активности** које, ако и немају узвишено обележје делања, ипак имају **изразито политички карактер** и стога су несумњиво **политичке појаве**“.⁵²

Дакле, управљање је одувек било рационално, у складу са важећим нормама и казнама за њихово неизвршавање – и све то гарантовано силом и насиљем. За наше истраживање посебно је интересантно управљање понашањем људи где се морају узети у обзир њихов разум, осећања, воља, очекивања, итд. те политичка моћ и политичка сила, схваћене као снага утицања представљају увек веома сложен однос разних чинилаца. Управљање одређеним понашањем и активностима, али и утицање на понашање других, у основи је заједничког живота и рада. Позната је Веберова метода разумевања⁵³ која представља став о понашању појединца у складу са очекивањима других, и зависно од одређених друштвено-историјских и културних услова.

Политика и управљање су тесно повезани. **Управљање** одређеном групом, заједницом или организацијом, подразумева:

- артикулисање одређених потреба и интереса;
- усаглашавање ставова појединаца, према њиховим потребама и интересима, да би се дошло до заједничког става групе, заједнице или организације;
- одређивање могућег и жељеног циља, што подразумева процену сопствених могућности, али и спољашњих утицаја окружења;
- доношење одлука о предузимању заједничких активности, што подразумева распоређивање субјеката на одређене задатке, одређивање потребних средства за

⁵² Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 22-23.

⁵³ Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, **Основи методологије политичких наука**, четврто издање, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 352-356: „Разумевање смисла понашања је у томе да се открије субјективно схваћена релација између циља који се жели постићи и средстава за његово остварење. ...У основи методе разумевања налазе се следеће категорије: *понашање, тумачење, разумевање, значење и смисао*. Основна замисао је да се човек, личност – група налазе у људској заједници... (која) ...почива на субјективном осећању учесника да *припадају једни другима*.“

Видети и: Вебер Макс, **Привреда и друштво**, том први, Просвета, Београд, 1976, стр. 16-21, 323-333.

њихово извршење, давање упутства о понашању, као и одређивање одговорности и начина комуницирања;

- контролисање извршавања донетих одлука; и

- утврђивање оствареног резултата, у складу са претходно одређеним потребама, интересима и циљевима.

На основу тога, сви битни чиниоци политике постоје у процесу управљања у оквиру кога се усклађују и координирају активности и понашања групе, заједнице или организације.

Неспорно је да је политика променљива, што се јасно може видети у различитим карактеристикама политике током промена историјских фаза друштва. Такође, помињали смо у претходном делу рада да су сила и њена примена тј. насиље битне компоненте политике.

Могуће је разматрање политичке силе са разних становишта. Проф. др Ратковић Радослав у делу **Основи науке о политици**, сматра да до јачања *политичке силе* долази када у се у одређеним условима одвоје чланови друштва од управљача општедруштвеним функцијама. Према Ратковићу, „...када се осамостали, или да делује у смеру у коме се креће економски развитак, тј. у смеру објективне друштвене законитости и тада врши позитивну улогу, или да се томе развитку супротставља, да га настоји задржати, вршећи конзервативну и реакционарну улогу, или коначно мора да капитулира.“⁵⁴

За разлику од ове јасне и прецизне дефиниције политичке силе проф. др Ратковића, схватања Слободна Јовановића о политичкој сили налазе се у многим његовим делима.

С.Јовановић *политичку силу* сматра веома сложенем јер она обухвата војну, привредну и културну сферу. Он сматра да примена политичке силе има велики значај, зато што се применом силе, кроз државу, власт или на друге начине, одређују слободе и права, али и успоставља систем разрешавања неизбежних друштвених конфликта. Према С.Јовановићу у делу **О држави**: „Државна се личност огледа у државној вољи, а не у државној сили; државна је сила само једно средство којим се држава служи да оствари оно што хоће.“⁵⁵

⁵⁴ Ратковић Радослав, **Основи науке о политици**, Београд, 1977, стр. 81.

⁵⁵ Јовановић Слободан, **О држави, основи једне правне теорије**, Геца Кон, Београд, 1922, стр. 117.

Видети и: Јовановић Слободан, **Из историје политичких доктрина**, Сабрана дела, књига прва, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон а.д., Београд, 1935, стр. 42-48; Јовановић Слободан, **Влада Милана Обреновића**, стр. 22, 91-94, 195-196, 202-203, 242-243; Јовановић Слободан, **Влада Александра Карађорђевића**, Београд, књига прва: стр. 177, 181, 189-191; књига друга: стр. 13, 90-92, 96-97.

Указаћемо на још једну значајну дефиницију **политичке моћи** за наше истраживање. Проф. др Д.Симеуновић сматра да је политичка моћ „...могућност да се формалним и неформалним утицајем у сфери политике утиче на кључне токове развоја друштва, а најчешће је испољена кроз односе подређености и надређености, при чему степен утицаја обично стоји у пропорционалном односу са степеном моћи“.⁵⁶ Неки аутори сматрају да је **политичка моћ** одређена врста друштвене моћи која је усмерена према власти, а којом се уређују међусобни односи у друштву остварује као способност субјеката друштвене моћи да одређеним политичким активностима – „...акцијом, остварују своје интересе и циљеве независно од воље, интереса и циљева других друштвених политичких субјеката“.⁵⁷

Ако прихватимо схватање политике као управљање општим интересима, о чему смо одговарајућу аргументацију дали у претходном делу тезе, политичку моћ можемо схватити као способност политике да управља процесима остваривања тих општих интереса. Или поједностављено речено, то значи да:

- идентификује и артикулише интересе;
- изабере одређене интересе и утврди које интересе сматра општим, потребним, дозвољеним, а које недозвољеним;
- обезбеди прихватање тих интереса; и
- организује њихово остваривање кроз реализацију циљева.

Политика, чија је творевина држава као монопол физичког насиља, подразумева систем и поредак, владање и покоравање, вођство и следбеништво и, наравно, интересну – политичку борбу разних друштвених група. Предмет борбе тих група је власт, која подразумева поседовање силе и њену могућу примену.

Указујући на разликовање термина **сила и насиље**, проф. др Драган Симеуновић сматра да: „Насиље није проста употреба силе, већ је оно њен рад као

⁵⁶ Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 99-101: „Као фактор уређивања међусобних односа у друштву политичка моћ се испољава као специфична способност реализације циља, тачније као способност носилаца .

⁵⁷ Милосављевић Славомир, **Политичка акција – методолошки проблеми емпиријског истраживања политичке активности**, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд, 1977; видети више о политичкој и друштвеној моћи, стр. 86-87.

облик људске делатности у којој се директно или индиректно користи сила“.⁵⁸ Он сматра да је свако насиље и примена силе, док је **политичко насиље**: „...латентна примена силе у сфери политике и политичког...“.⁵⁹ Д.Симеуновић наводи различите облике политичког насиља: „...претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат и диверзија (основни) и насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, субверзија, репресија, терор, устанак и рат (сложени облици)“.⁶⁰

Дакле, и политичка сила и политичка моћ су процеси, при чему су сила и примена политичке силе трајна компонента политичке моћи. Најважнији облик примене силе у политици је **утицање** на понашање људи преко васпитања, образовања, као и наметање одређеног система вредности и одговарајућег тј. пожељног модела понашања. Такође, најдиректнији облик примене силе је **насиље**. У наредном делу рада проучаваћемо тероризам као један од облика политичког насиља.

2.3. Тероризам као поливалентан друштвени феномен

Тероризам као један од облика политичког насиља постао је један од највећих безбедносних изазова како за одређену државу, тако и за Организацију Уједињених нација (ОУН) и друге међународне организације. Терористичке активности су у 20. веку представљале велики проблем за безбедност, што ће бити још израженије у 21. веку.

Термин **тероризам** потиче од латинског израза *terror (terror, terroris)* који означава ужас и велики страх.⁶¹ Проучавајући овај савремен процес, сматрамо да је тероризам имао велики узлет у

⁵⁸ Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 102.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Исто, стр. 104.

⁶¹ **Терор** је вршење насумичног насиља у циљу одржања или учвршћења власти. Његова суштинска одлика је организовано, планско и циљно изазивање страха широких размера, да би се кроз жељено

другој половини 20. века, а главни узроци су били отуђеност појединаца, национални сукоби, тензије, злоупотребе власти у земљама под влашћу диктатора и друго. Иако је до краја 20. века одржавано више конференција, самита великих сила, није дошло до формирања дефиниције која би била прихваћена од стране великих сила, значајних међународних организација, попут Уједињених нација и НАТО, научника, и друго.

Стога је потребно да укажемо на неколико проблема. Први проблем односи се на одређење појма тероризам. Око већине појмова у друштвеним, и посебно политичким наукама, не постоји сагласност о формирању прецизне и општеприхваћене дефиниције. Већина дефиниција тероризма има неколико заједничких елемената, као што су употреба насиља, или претња насиљем над не-војним становништвом, са циљем изазивања страха и остваривања одређених политичких промена.

Посебан је проблем што појам тероризма проучава неколико наука и научних дисциплина. Следећи проблем обухвата превентивне и контра-терористичке мере и активности држава и међународних организација.

Међутим, непостојање теоријског одређења појма тероризам доводи до многих проблема у примени превентивних мера и борбе против тероризма. Иако су Уједињене нације усвојиле неколико резолуција и конвенција о тероризму, и данас многе међународне организације и државе, а понекад и различите институције у оквиру исте државе, примењују различите дефиниције тероризма.

Посебан проблем представљају бројни и различити терористички напади у 21. веку. Почев од оних од 11. септембра 2001. године у Сједињеним Америчким Државама, затим на позориште Дубровка у Москви 2002, на британски конзулат и експозитуру стране банке у Истанбулу 2003, на руску школу у Беслану (страдало више од 300 деце) 2004, а исте године догодио се и напад на три железничке станице у Мадриду, у метроу у Лондону 2005, на метро станицама у Москви 2010, на највећем аеродрому у Москви 2011, а исте године и у Ослу, затим на препуној железничкој станици у Волгограду 2013, у Отави, Канада 2014, док су почетком текуће 2015. године изведена два терористичка напада у Паризу, прво на редакцију сатиричног магазина и касније, на синагогу.⁶² Од 2000. године до данас, ово су само неки терористички напади, а нисмо навели све јер то и није предмет истраживања ове докторске дисертације. Овим само желимо да укажемо на све већу активност терористичких група, на бројне људске жртве и велику материјалну штету у различитим деловима света.⁶³

понашање и деловање застрашених постигли одређени циљеви, тј. реализовали конкретни интереси. Видети: **Мала политичка енциклопедија**, Савремена администрација, Београд, 1966, стр. 1233.

⁶² Видети: Блиц, *Бела кућа осудила терористички напад у Паризу*, интернет, 07/01/2015, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/524889/Bela-kuca-osudila-teroristicki-napad-u-Parizu>; Дојче веле, *Последице напада у Канади*, 24/10/2014, интернет, <http://www.dw.de/posledice-napada-u-kanadi/a-18018953>; Вечерње новости, *Како је изведен терористички напад у Волгограду*, интернет, 29/12/2013, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:470880-Kako-je-izveden-teroristicki-napad-u-Volgogradu>; Дојче веле, *Заборављени напад у Мадриду*, интернет, 16/02/2015 <http://www.dw.de/zaboravljeni-napad-u-madridu/a-18259741>; Телеграф, *Текле су реке крви: Ово су најстрашнији терористички напади у Европи*, интернет, 08/01/2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1382333-tekle-su-reke-krvi-ovo-su-najstrasniji-teroristicki-napadi-u-evropi-video>.

⁶³ Према подацима израелског Међународног института за контра-тероризам (International Institute for Counter-Terrorism), од 1975. године забележено је више од 33.000 активности у вези тероризма, који укључују терористичке нападе, спречене терористичке нападе, као и контратерористичке операције, и

Иако смо поменули да је веома тешко дефинисати појам тероризма, јер се терористичка дела односе и изазивају бројне емотивне реакције код жртава (страх, паника, итд.), у овом делу рада критички ћемо размотрити неколико битних дефиниција тероризма.

Према Алексу Шмиту (Schmid Alex P.): „Тероризам се односи, са једне стране, на доктрину о претпостављеним ефикасностима као посебан облик изазивања страха и принудно политичко насиље, а са друге стране, на прикривене активности које су прорачунате, насилне и које се представљају другима, без правних или моралних ограничења, док су мете углавном цивили, а изводе се ради постизања пропагандних или психолошких ефеката код различите публике и сукобљених страна“.⁶⁴

Алекс Шмит је применио квантитативну анализу на више од стотину дефиниција тероризма и пронашао неколико десетина заједничких елемената, а неки од њих су: употреба силе и насиља; политички карактер; изазивање страха; претња; принуда; најчешће жртве су цивили; очекивање психолошких ефеката и реакција; публицитет; и друго.

Приликом проучавања дефиниција тероризма, сличне елементе навео је и Волтер Лакер (Walter Laqueur) који сматра да се под тероризмом подразумева „нелегитимна употреба силе да би се остварили политички циљеви, а мете су невини људи“.⁶⁵

У свом делу **Изазови тероризма**, Катарина Томашевски сматра да тероризам обухвата „...различите акте насиља и угрожавања људских права и људских живота, као и јавних, односно заједничких и индивидуалних добара“.⁶⁶ Према њој, не постоји сагласност око дефинисања тероризма управо зато што су ти акти веома различити, и зато што су политички мотивисани.

Директор израелског Института за контратероризам, проф. др Ганор Боаз даје следећу дефиницију: „Тероризам је намерна употреба или претња употребе насиља над цивилима, да би се постигли одређени политички циљеви“.⁶⁷ Г.Боаз у чланку **Дефинисање тероризма** наводи је тероризам није проблем неке одређене државе, већ је то међународна појава и одговор мора бити на међународном нивоу, али да је неопходно дефинисање тероризма, јер у супротном „...није могуће одредити ни покренути међународну сарадњу у борби против тероризма“.⁶⁸

Дрејк сматра да: „Тероризам се дефинише као повратна употреба или претња употребе политички мотивисаног и тајно организованог насиља од стране група које имају за циљ да утичу на

друго. Видети активности по годинама: International Institute for Counter-Terrorism, Database Review, internet, 16/02/2015, <http://www.ict.org.il/Articles.aspx?WordID=25>.

⁶⁴ Schmid Alex P, **The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism (2011)**, internet, 22/03/2015, <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/schmid-terrorism-definition/html>.

Видети више о дефинисању тероризма: Schmid Alex P. (Ed.), **Handbook of Terrorism Research**, Routledge, London, 2011, p. 39-45, 86-87.

⁶⁵ Видети више: Laquer Walter, **No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century**, Bloomsbury Academic, 2003; Laquer Walter, **A History of Terrorism**, Transaction Publishers, 2001.

⁶⁶ Tomaševski Katarina, **Izazov terorizma**, NIRO Mladost, Beograd, 1983, str. 13-22.

⁶⁷ Ganor Boaz, **Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?**, International Institute for Counter-Terrorism, internet, 01/01/2010, <http://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter>.

⁶⁸ Исто.

одређену психолошку мету да се понаша на начин на који то група жели“.⁶⁹

Према Џесики Стерн, тероризам је „акт насиља или претње насиљем против лица која нису борци, а са циљем да се изврши освета, постигне застрашивање, или да се на други начин утиче на неку публику.“⁷⁰

Брус Хофман дефинише тероризам као: „Сваки нарочито гнусан акт насиља за који се сматра да је уперен против друштва.“⁷¹

Кегли и Виткоф у делу **Светска политика – тренд и трансформација** истичу да: „Водити рат против тероризма значи борити се против феномена, а не непријатеља. То је нешто попут вођења рата против сиромаштва и дроге – племенит подухват против вечног феномена отпорног на контролу“.⁷² Они наводе да су беда и сиромаштво, као и маргинализација појединаца и група узроци који доводе до тероризма, и да би се искоренио тероризам потребно је „...променити тло на коме он успева – врсту терена који одгаја људе спремне да предузму висок ризик и чак умру као мученици у самоубилачким мисијама“.⁷³

Шире схватање тероризма заступа Грегори Копли у својој књизи **Уметност победе**, када каже да је тероризам „оруђе помоћу којег друштво што га користи, или елита спонзора, опстаје политички, тако што ствара свест о сврси и позитивни замах у друштву из којег потичу терористи или њихови спонзори. То је оруђе које се користи да се одржи група или друштво које би иначе, суочено с јединственијим и способнијим противником, потпуно изгубило кохезивност и идентитет. ...Тероризам је један аспект психолошког рата,...“.⁷⁴

Осим страних, многи наши професори и стручњаци допринели су дефинисању тероризма.

Професор Димитријевић је указивао на политичке аспекте код тероризма. Он је сматрао да „ако политичку суштину може понекад замаглити разноликост, тиме се суштина неће променити“.⁷⁵

Слично и Милошевић Милан дефинише тероризам као „метод политичке борбе за који је карактеристична употреба терора, тј. системског насиља срачунатог на застрашивање противника и сламање његовог отпора“.⁷⁶

⁶⁹ Видети дефиниције тероризма: United States Institute of Peace, **Teaching Guide on International Terrorism: Definitions, Causes, and Responses**, internet, 05/08/2014, <http://www.usip.org/sites/default/files/terrorism.pdf>, p. 8-9.

⁷⁰ Димитријевић Иван, **Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма**, Безбедност, бр. 6/2005, стр. 973.

⁷¹ Hoffman Bruce, **Inside Terrorism**, 2nd edition, Columbia University Press, New York, 2006, p. 32.

⁷² Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 878-879.

⁷³ Исто.

⁷⁴ Копли Грегори Р, **Уметност победе**, ЈП Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2008, стр. 93-95.

⁷⁵ Димитријевић Војин, **Тероризам**, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 37.

⁷⁶ Милошевић Милан, **Одбрана од тероризма**, Свет књиге, Београд, 2005, стр. 8.

Професори Радомир Милашиновић и Саша Мијалковић истичу да је „тероризам смишљена, сврсисходна и често организована и систематска употреба насиља и застрашивања ради стварања или искоришћавања атмосфере страха грађана и носилаца власти, с циљем прокламовања извесних идеолошких, најчешће политичких вредности, циљева или интереса и присиљавања државних власти да удовоље захтевима терориста. Циљеви терориста могу да буду и легитимни, али је кориштење тероризма као средства њиховог достизања незаконито и морално недопустиво“.⁷⁷

Према професору Мијалковском, битне карактеристике тероризма су „...противзаконитост, неморалност, колективност, окрутност, фанатизованост, ирационалност, ултимативност, непредвидивост, тајновитост и трагична отвореност“.⁷⁸

Тероризам је „распрострањен облик политичког криминалитета, који превазилази националне границе и производи последице на глобалном нивоу“.⁷⁹

Јовашевић и Ракић сматрају да је тероризам: „...примена физичког насиља према људима... која је срачуната на то да изазове акутан страх код већег броја људи; битно обележје тероризма јесте да он представља акт који има политички циљ, који хоће да изазове политичке ефекте“.⁸⁰

Према професору Игњатовићу, тероризам је „облик политичког криминалитета којим се путем непредвидивог насиља теже остварити промене у друштву“.⁸¹

Тероризам представља „начин борбе појединаца, политичких скупова и организација против постојећих друштвено-политичких поредака и политичких система заснован на примени организираног насиља: атентати, убијање представника држава и политичких система, владајућих класа, напади на друштвена добра, саботаже и друго“.⁸²

Професор др Драган Симеуновић и истоименом делу **Тероризам**, дао је једну свеобухватну дефиницију тероризма који дефинише као: „вишедимензионални политички феномен... ..сложени облик организованог групног и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља,

⁷⁷ Милашиновић Радомир, Мијалковић Саша, **Тероризам као савремена безбедносна претња**, у: *Зборник радова: Међународна научно стручна конференција „Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива“*, Козара, 29-30. март 2011, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, стр. 1-16.

⁷⁸ Мијалковски Милан, **Тероризам и противтерористичка борба**, ВИЗ, Београд, 2003, стр. 10-18.

⁷⁹ Милошевић Младен, **Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације**, Факултет безбедности, Београд, 2009, стр. 9.

⁸⁰ Јовашевић Драган, Ракић Миле, **Тероризам – безбедносни и правни аспекти**, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 101-103.

Видети и: Димитријевић Војин, **Тероризам**, Београд, 1982; Вајт Џонатан, **Тероризам**, Александрија прес, Београд, 2004.

⁸¹ Игњатовић Ђорђе, **Криминологија**, осмо измењено издање, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 283.

⁸² Видети: **Општа енциклопедија**, св. VIII, Југословенски лексикографски завод, Загреб, 1982, стр. 191.

обележен не само застрашујућим физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити *велики циљеви* на морбидно спектакуларан начин, а непримерено датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају“.⁸³ Проф. Симеуновић оправдано сматра да је тероризам облик нелегалног насиља и да је усмерен против „...одређених институција неког друштва, односно *in concretum* против неке државе“.⁸⁴

На основу приказаних дефиниција тероризма, можемо закључити да је **тероризам** *незаконит акт насиља и претња употребе силе да би се постигли одређени политички циљеви*. Непосредне људске жртве изабране су случајно (пролазници) или селективно (представнички циљеви). Дакле, тероризам је политичка појава коју карактеришу насиље као метод, незаконитост, изазивање страха, остваривање политичких циљева, случајан одабир мета, жртве су најчешће цивили, детаљно планирање акција, преношење одређене поруке путем медија, и др.

Осим критичког приказивања битних дефиниција тероризма, потребно је да укажемо на појмовно разликовање између *терора* и *тероризма*, а интересантно је да оба појма у основи садрже исту реч, *terror*, што на латинском језику значи *ужас*. Слично код појмова терор и тероризам је насиље над жртвама, који су у већини случајева, цивили. Под **терором** се подразумева: „...организовано, планско и циљно извршење изазивања страха широких размера да би се кроз жељено понашање и деловање застрашених постигли одговарајући циљеви, односно реализовали конкретни интереси застрашивача“.⁸⁵

Прво појмовно разликовање терора и тероризма односи се на легалност и легитимност. Терор представља закониту употребу силе коју примењују они који чине власт. На основу тога, терор, иако прелази границе легитимности, он је легалан и представља облик легалног насиља. Супротно, тероризам је увек и у сваком случају незаконита употребе силе. Друго појмовно разликовање односи се на трајност и распрострањавање појава. Наиме, терористичке активности су просторно ограничене или су привремене, за разлику од терора. „Тероризам нема толики капацитет силе да производи стах стално као што га производи терор власти на целом простору на коме се та власт простире...“.⁸⁶

Проф. др Д.Симеуновић указује на погрешно поистовећивање *тероризма* са *герилом*. Герила (на шпанском језику значи *мали рат*) и тероризам су облици политичког насиља чија је сличност у томе што је њихово насиље усмерено против неке власти. Такође, могу имати

⁸³ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 80.

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ Исто, стр. 23-25.

⁸⁶ Исто, стр. 26.

сличне разлоге за борбу, односно циљеве и интересе које настоје да остваре, као на пример, борба за слободу. Разлике између гериле и тероризма су вишеструке, а односе се на *учеснике, начин на који се остварује та борба и наведени циљеви, ко су мете напада, као и простор који је потребно освојити*. Дакле, **герилска борба** је облик оружане борбе против непријатеља, који карактеришу дејства мањих, али веома покретних јединица, „...коју воде остаци регуларне војске једне земље заостали на окупираној територији, било борци који се регрутују из редова цивилног становништва“.⁸⁷ Други критеријум разликовања подразумева да је начин остваривања герилске борбе победа непријатеља, у складу са правилима ратовања и одређеним међународним конвенцијама. За разлику од тога, код тероризма се изводе атентати над обичним грађанима, а само декларативно наводе се циљеви попут правде и слободе, али се у име остварења тих циљева, убијају обични грађани у различитим деловима света. У литератури се као главна разлика између ова два облика политичког насиља наводи објект напада: једна од основних карактеристика тероризма је то да напада цивиле, док је за герилу својствено да напада војску, полицију, државну администрацију.⁸⁸ „Терористе од герилаца разликује то што не поседују своју територију, не носе оружје јавно и не уживају јавну подршку респектабилног дела света“.⁸⁹ Дакле, код герилске борбе циљ је освајање и успостављање контроле над одређеном територијом, док код тероризма, осим што већег броја жртава, циљ је и изазивање страха код људи од могућих нових напада.

И последње разликовање појмова *тероризам и насиље*. Неспорно је да је насиље је битна карактеристика и компонента тероризма. Појам насиља веома је сложен, а као све сложене појаве има више различитих карактеристика, облика, а сходно томе, и последица. У вези са проблемима дефинисања тероризма, овде ћемо навести дефиницију насиља: „Оно је делатност којом се неки чин, активност, радња или процес отпочињу, врше или заустављају, односно задржавају или разарају насупрот вољи и интенцији остваривања интереса и задовољавања објекта насиља...“.⁹⁰ Дакле, заједничко за насиље и тероризам је да представљају незакониту употребу силе. Међутим, насиље је шири појам, док је тероризам само један од политичких облика насиља, а остали облици су: „...принуда, притисак, политичко убиство, ...побуне, нереди, немири, субверзија, ...“.⁹¹

⁸⁷ **Politička enciklopedija**, Savremena administracija, 1975, Beograd, str. 295-296.

⁸⁸ Видети више о разлици између гериле и тероризма: Willetts Peter, **Transnational actors and international organizations in global politics**, in: Baylis John, Smith Steve, **The Globalization of World Politics**, Oxford University Press, 2001, p. 367-369; Ganor Boaz, **Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?**, International Institute for Counter-Terrorism, internet, 01/01/2010, <http://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter>

⁸⁹ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 28-30.

⁹⁰ Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 102-104.

⁹¹ Исто, стр. 104.

Тероризам као социолошка и криминолошка појава је нужни противник готово свих савремених друштава, без обзира на степен њиховог друштвено-економског развоја. Поред осталих облика насиља који човеку узимају слободу, живот право на рад и егзистенцију, тероризам је најспектакуларнији, посебно еколошки и самоубилачки тероризам.⁹²

2.3.1. Нормативне дефиниције тероризма чланица НАТО

У овом делу рада, указаћемо на дефиниције тероризма у релевантним документима: А) Уједињених нација, Б) америчких институција, и В) институција Европске уније, и Г) НАТО-а.

А) Уједињене нације од 1972. године до данас, усвојиле су више од седамдесет *резолуција Савета безбедности* у којима се наводи да терористички акти представљају претњу за међународни мир и безбедност, или се осуђују терористички напади.⁹³ Такође, донета је глобална контра-терористичка стратегија УН, а основан је контра-терористички Комитет Савета безбедности, и друге институције у борби држава-чланица УН-а против тероризма.

После терористичких напада који су се догодили 11. септембра 2001. године у Њујорку, Вашингтону и Пенсилванији, Савета безбедности Уједињених нација усвојио је *Резолуцију 1373*, у којој се каже да акт *међународног тероризма*: „представља претњу међународном миру и безбедности“.⁹⁴

У *Резолуцији Савета безбедности УН 1566* из 2004. године, дата је дефиниција *тероризма* који представља „кривично дело почињено са намером изазивања смрти или наношења тешких повреда цивилном становништву, или узимања талаца са циљем изазивања страха према јавности или групи људи, или одређеним појединцима, застрашивања грађана или одвраћања влада или међународне организације да предузму или да се уздрже од предузимања неких радњи...“.⁹⁵ У истој Резолуцији даље се наводи да тероризам „...у свим својим облицима и манифестацијама представља једну од

⁹² Мићић Предраг, *Самоубилачки тероризам*, Алтера, Београд, 2006.

⁹³ United Nations – Action to Counter Terrorism, видети: резолуције Савета безбедности УН бр. 1368, 1377 (2001), 1438, 1440, 1450 (2002), 1456, 1465, 1516, (2003), 1526, 1530, 1535, 1540 (2004), 1611, 1617, 1624, 1625, 1631 (2005), 1822 (2008), 2082, 2083 (2012), 2129 (2013), 2133 из 2014. године; интернет, 18/02/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/sc-res.shtml>; <http://www.un.org/en/terrorism/resolutions.shtml>.

⁹⁴ UN Security Council, Resolution 1373 (2001), internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.

⁹⁵ UN Security Council, Security Council Resolution 1566 (2004) Concerning Threats to International Peace and Security Caused by Terrorism, S/RES/1566 (2004), internet, 12/02/2015, <http://www.refworld.org/docid/42c39b6d4.html>.

најопаснијих претњи по мир и безбедност... ..терористичка дела озбиљно погоршавају уживање људских права и прете друштвеном и економском развоју свих држава и подривају глобалну стабилност и просперитет“.⁹⁶

Иако су учињени знатни напори у оквиру Уједињених нација, до сада није усвојена дефиниција тероризма коју би прихватило већина држава-чланица УН-а. Заједничке карактеристике за ову и друге дефиниције тероризма су да представља озбиљну претњу по безбедност, изазивање страха, жртве су углавном цивили, и друго.

Осим бројних резолуција Савета безбедности, државе-чланице УН-а усвојиле су *Глобалну контра-терористичку стратегију*, формиран је *Контра-терористички Комитет Савета безбедности УН*, *Контра-терористичка оперативна група* и *Контра-терористички центар*, што ћемо разматрати у посбном поглављу овог дела рада.

Б)Као што смо навели код проблема дефинисања у претходном делу рада, могуће је да више различитих институција у оквиру исте државе, има своје дефиниције тероризма. Најбољи пример за ово су институције Сједињених Америчких Држава.

Амерички **Стејт департмент** користи дефиницију *тероризма* која каже да је „тероризам политички мотивисано насиље почињено против неборбених мета које врше групе или тајни агенти, обично с намером да се утиче на јавно мњење“.⁹⁷

Амерички Федерални истражни биро (The Federal Bureau of Investigation – FBI) дефинише *тероризам* као „незакониту употребу силе или насиља према људима или имовини у циљу застрашивања неке владе, цивилног становништва или неких других сегмената, а ради остварења политичких или друштвених циљева“.⁹⁸

Министарство одбране САД-а даје следећу званичну дефиницију *тероризма* који представља: „Срачунату употребу незаконитог насиља или претњу незаконитим насиљем како би се изазвао страх са намером да присиле или застраше владе или друштва ради остварења циљева, који су углавном политички, религијски или идеолошки“.⁹⁹

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Møller Bjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>, p. 25.

⁹⁸ Исто.

⁹⁹ United States Institute of Peace, **Teaching Guide on International Terrorism: Definitions, Causes, and Responses**, интернет, 05/08/2014, <http://www.usip.org/sites/default/files/terrorism.pdf>, p. 8-10.

На основу наведених дефиниција тероризма, могу се уочити исте заједничке карактеристике као код претходне класификације дефиниција тероризма Уједињених нација (насиље, изазивање страха, цивили као жртве цивили, и друго). Међутим, многи професори и стручњаци упозоравају на опасност по безбедност, из разлога што бројне инситуције примењују различите дефиниције тероризма у истој земљи. Тако Кегли и Виткоф сматрају да: „Трагичан изненадни терористички напад 11. септембра 2001. представља сликовит пример тих карактеристика које се приписују бирократској политици. ...Проблем је био у лошој комуникацији и одсуству комуникације; ...Оно што овај догађај открива јесте обим паралишућег утицаја борби унутар и између бирократија. Они настоје да смање мешање и продор како политичких вођа којима су одговорни тако и других државних органа“.¹⁰⁰ Стога ови научници упозоравају да овакав бирократски облик политичког понашања може имати бројне негативне последице.

У овом делу рада само смо указали на ове различите дефиниције тероризма, а утицај америчке администрације на политику чланица НАТО у борби против тероризма разматраћемо у посебном делу овог рада.

В) Европска унија одређује **тероризам** као „акт злочина који чине терористи, а који представља озбиљно кривично дело против лица и имовине, а који могу озбиљно да нанесу штету држави или некој међународној организацији, са циљем да озбиљно застраше становништво; или да натерају владе или међународне организације да почине или одустану од чињења неке активности; или озбиљно нарушавају или уништавају основне политичку, уставну, економску или друштвену структуру неке земље или међународне организације.“¹⁰¹

Осим тога, Савет Европске уније (ЕУ) усвојио је **Оквирну одлуку о сузбијању тероризма** 2002. године у којој се наводи да „...тероризам представља претњу демократији,

¹⁰⁰ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 152: „У случају Сједињених Држава, преко педесет владиних јединица је укључено у политку националне безбедности, а агенције ЦИА, ФБИ и ИНС у оквиру Стејт департамента по правилу нису вољне да међусобно размењују информације из страха да не компромитују „изворе и методе“. ...Стога су критичари плана председника Џорџа Буша да створи ново Министарство за отаџбинску безбедност били сумњичави у погледу изгледа да оно уведе више рационалности у политику националне безбедности уопште, а посебно у борби против тероризма“.

¹⁰¹ Видети: Møller Bjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>, p. 23-25.

слободном остваривању људских права и економском и друштвеном развоју“.¹⁰² У овом документу предлаже се да све државе-чланице ЕУ ускладе дефинисање терористичких кривичних дела, који су одређени као:

„(а) напади на живот особе који могу проузроковати смрт;

(б) напади на физички интегритет особе;

(в) отмица или узимање талаца;

(г) узроковање великих уништења објеката владе или јавних објеката, превозних средстава, инфраструктурних објеката,...које може угрожити људске животе или довести до великих економских губитака;

(д) заплена ваздухоплова, бродова или других средстава јавног или теретног транспорта;

(ђ) производња, поседовање, стицање, транспорт, набавка или коришћење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја,....;

(е) испуштање опасних материја или изазивање пожара, поплава или експлозија ради угрожавања људског живота;

(ж) ометање или прекид снабдевања водом, струјом или било којим другим основним природним извором ради угрожавања људског живота“.¹⁰³

На основу наведене опширније дефиниције ЕУ о терористичким кривичним делима, могу се уочити многе заједничке карактеристике са дефиницијама тероризма које смо наводили у претходном делу рада, као што су: напад, уцена, претња нападом, убиство, узимање талаца, итд. Осим тога, допринос овог документа у борби Европске уније против тероризма огледа се у кривичној одговорности и оних који су подстицали, помагали, али и покушали да изведу неко од наведених терористичких кривичних дела.¹⁰⁴

Г) **Северноатлантски савез** (North Atlantic Treaty Organization - NATO) дефинише **тероризам** као „незакониту употребу или претњу употребе силе или насиља над појединцима или имовином као покушај да се добију или застраше владе или друштва ради постизања политичких, религиозних или идеолошких циљева“.¹⁰⁵

Осим тога, у **Политичким смерницама НАТО-а у борби против тероризма** наводи се да **тероризам** „представља директну претњу за безбедност грађана у државама-чланицама НАТО-а, и за

¹⁰²EU – The Council of the EU, *Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism*, Official Journal of the European Communities, L 164/3, 2002/475/PUP, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN>, p. 1-2.

¹⁰³Исто, видети члан 1.

¹⁰⁴Исто, видети члан 4.

¹⁰⁵NATO, **NATO's military concept for defence against terrorism**, internet, 08/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm?selectedLocale=en.

међународну стабилност и просперитет у ширем смислу, а представљаће претњу и у блиској будућности“.¹⁰⁶ Проучавањем досадашњих терористичких напада, могу се навести разлози који доводе до ширења тероризма. Прво, терористи су показали своју способност да прелазе међународне границе, формирају тзв. ћелије, и после пажљивог или насумичног избора мете, изводе нападе са многим жртвама у којима страдају и случајни пролазници. Друго, услед све већег степена глобализације и развоја технологије, повећава се могућност терористичких напада јер терористи лакше могу да набаве конвенционално наоружање, али и да настоје да се домогну хемијског, биолошког и друге врсте наоружања. И трећи разлог који доводи до ширења тероризма односи се на нестабилност или сукобе у одређеној средини, јачање нетолеранције, фундаментализма и екстремистичких идеологија.

Посебно је значајан принцип „недуплирања и комплементарности“,¹⁰⁷ што подразумева усаглашавање ставова и активности у борби против тероризма са државама-чланицама и међународним организацијама, а посебно са Уједињеним нацијама што смо разматрали у овом делу рада.

На основу ових дефиниција, може се закључити да се у многим великим бирократским организацијама очекује да стручњаци прихвате став одређене организације уместо да имају сопствено, креативно мишљење и да на основу својих знања и искустава, дају смернице, нова схватања и проналазе нова решења као одговоре на нове изазове, а посебно у борби против тероризма. Стога, сваки помак у изналажењу метода, идентификације и садржаја тероризма представља значајан напредак ка стварању претпоставки за успешније супротстављање том виду насиља. Значи, неопходна је интензивна припрема свих релевантних чиниоца, а не само неких држава, кроз повезивање резултата теорије и праксе у препознавању и супротстављању све чешћем и опаснијем насиљу.¹⁰⁸ Да би се то остварило, однос науке и политике мора бити равноправан и комплементаран. Насупрот томе, можемо се запитати да ли двоструки стандарди и насилна политика неких моћних држава доприносе ширењу различитих облика насиља, од репресије, завере, до терора и тероризма у 21. веку.

Према Бјорн Молеру, тероризам је потребно проучавати на неколико нивоа.¹⁰⁹

- **Микро ниво** – проучавају се терористи као појединци, са циљем да се открију њихови мотиви, ставови, вредности и веровања. У литератури се срећу мултидисциплинарни прилази који истражују повезаности ставова, вредности, прихваћених доктринарних и идеолошких поставки терористе са мотивима и процесима који узрокују његово прихватање тероризма као

¹⁰⁶ NATO, **NATO's policy guidelines on counter-terrorism**, internet, 08/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm?selectedLocale=en.

¹⁰⁷ Исто.

¹⁰⁸ Вајт Џонатан, **Тероризам**, Александрија прес, Београд, 2004.

¹⁰⁹ Møller Bjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>, p. 30-42.

метода деловања у политичкој сфери, и указују даје плодносно истраживати мотиве терориста како преко структуралних фактора, тако и политичких фактора. Са аспекта контра-терористичке стратегије, оваква истраживања и анализе су незаобилазне, јер се помоћу психологије и теологије креира социо-психолошки портрет одређеног терористе.

Џонатан Ре критикује ово схватање јер сматра да креирање портрета помоћу психологије „није адекватна форма за разликовање терористе од оног ко то није, како због разноликости и нормалности личности који су чланови терористичких организација“.¹¹⁰ Он је закључио да није могуће одредити ни расе, ни полне, али ни старосне карактеристике терориста. Ако пођемо од става да су међународни терористи углавном Арапи или Муслимани, већина Арапа и Муслимана то није, али су зато неки од најопаснијих терориста у Америци били амерички грађани беле расе, као у случају Тимоти Меквеја (Timothy McVeigh). Проучавајући истраживања многих психолога, од Адорна до Волкана, Лестера и других,¹¹¹ Џонатан Ре закључује да се веома разликују личности које су били терористи, те да одређивање портрета путем психологије тзв. психолошко профилисање „...није успело да одреди одређену `терористичку личност`“.¹¹²

- **Средњи ниво** – проучавају се терористичке групе, организације и њихове лидери. У оквиру научних дисциплина као што су социологија, стратегијске студије, и теорија организације, истражују се стратегије (а посебно питања мете, циља/сврхе, метода), структура и извори тероризма.¹¹³

Џонатан Ре критикује и ово схватање јер сматра да није могуће одредити портрет одређеног терористе који би, према неким својим карактеристикама, припадао одређеној групи, али сматра да „одређивање чланова терористичке групе и спречавање да успешно изведу напад јесте битни чинилац свих анти-терористичких покушаја“.¹¹⁴

- **Макро ниво анализе** - истражује све чланове одређене терористичке групе, као и њихово окружење. Према Бјорн Молеру, политичке науке, међународни односи, економија,

¹¹⁰ Rae Jonathan, **Will it Ever be Possible to Profile the Terrorist?**, Journal of Terrorism Research, The Centre for the Study of Terrorism and Political Violence, internet, 02/03/2015, <http://ojs.st-andrews.ac.uk/index.php/jtr/article/view/380/429>.

¹¹¹ Видети: Volkan V, **September 11 and Societal Regression**, Group Analysis, Vol. 35, 2002; Lester D, Yang B, Lidsay M, **Suicide Bombers: Are Psychological Profiles Possible?**, Studies in Conflict and Terrorism, Vol. 27, 2004; Sullwold L, **Biographical Features of Terrorists**, World Congress of Psychiatry: The State of the Art, Vol 6, Plenum, New York, 1985.

¹¹² Исто.

¹¹³ MøllerBjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>, p. 30.

¹¹⁴ Rae Jonathan, **Will it Ever be Possible to Profile the Terrorist?**, Journal of Terrorism Research, The Centre for the Study of Terrorism and Political Violence, internet, 02/03/2015, <http://ojs.st-andrews.ac.uk/index.php/jtr/article/view/380/429>.

социологија као и антропологија проучавају структуралне факторе, као што су политички, економски, демографски, културни, и др.¹¹⁵

Поље политичких наука проучава терористичку подршку (феномен пристајања на тероризам као метод политичког делања) и окружење, те су главна питања: структура подршке, ставови (идеолошки аспект - тероризам као систем веровања, радикализација и фанатизам, феномен самоубилачког тероризма). Осим тога, проучавају се и структурални фактори (политички, економски, демографски, културни, конфесионални, итд. ради разматрања тероризма према категоријама политичке моћи, власти, легитимитета, демократије, посебно категорије слободе, мањина, аутономије итд.). Питања носиоца терористичких претњи (неспорно питања организације, евентуалне укључености у јавну политику и њених модалитета), мотива, стратегија и тактика терористичког деловања остају незаобилазна. Геополитички аспект је такође важан дисциплинарни модалитет.¹¹⁶

2.3.2. Класификације тероризма

Иако постоје многобројни критеријуми за класификацију тероризма,¹¹⁷ у овом делу рада указаћемо на неке, као што су критеријум средстава, циљева, непосредних жртава, и др.

1) Критеријум *средстава* је уобичајен за класификацију тероризма, а према томе тероризам се дели на: конвенционални тј. класични, нуклеарни, биолошки, и хемијски тероризам.

1.1) *Конвенционални тј. класични* тероризам – разматрали смо у претходном делу докторске дисертације.

1.2) *Нуклеарни тероризам* – Многи аутори упозоравају на опасност од ширења нуклеарног наоружања, као и опасности да терористи дођу у посед таквог наоружања, што би могло имати несагледиве последице.¹¹⁸ Овде се јављају најмање два проблема, први у случају

¹¹⁵ MøllerBjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>, p. 30.

¹¹⁶ Видети: Despotović Lj, Drobac M, **Geopolitika i terorizam u vremenu globalizacije**, Stylos art, Novi Sad, 2008. Kilibarda Zoran, Mijalkovski Milan, **Geopolitika i terorizam**, IP "Naučna knjiga", Beograd, 2006.

¹¹⁷ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 82-85; Милашиновић Радомир, Мијалковић Саша, **Тероризам као савремена безбедносна претња**, у: *Зборник радова: Међународна научностручна конференција „Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива“*, Козара, 29-30. март 2011, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, <http://education.muprs.org/wp-content/uploads/2014/12/Zbornik-Terorizam.pdf>, стр. 1-16.

¹¹⁸ Howlett Darryl, **Nuclear Proliferation**, in: Baylis John, Smith Steve (eds.), **The Globalization of World Politics**, Oxford University Press Inc., New York, 2001, p. 415-434.

када нека терористичка група покушава да дође у посед радиоактивног материјала или нуклеарних залиха широм света. Тако неки аутори упозоравају на могућност да терористичка организација Ал Каида дође у посед нуклеарног наоружања.¹¹⁹ У другом случају, постоји могућност да нека земља која подржава тероризма развије нуклеарно оружје. Тако амерички Центар за стратегију и међународне односе спроводи посебан пројекат о нуклеарним питањима (*Project on Nuclear Issues – PONI*), бави се питањима ограничења ширења нуклеарног наоружања, а посебно у Ирану.¹²⁰ Улогу и активности овог центра у креирању смерница за америчку спољну политику, као и сарадња са НАТО-м разматраћемо у наредном поглављу ове докторске дисертације.

У Резолуцији 1373 Савета безбедности УН, упозорава се на повезаност међународног тероризма и организованог криминала, као и да треба спречити терористе да се домогну нуклеарног и оружја за масовно уништење. Неопходне мере које у том циљу треба предузети обухватају: превентивне акције, посебно оне које ће јачати улогу држава; унапређење сарадње УН-а са другим међународним организацијама и већи степен међународне сарадње.¹²¹

1.3) *Биолошки тероризам* – подразумева употребу и ширење различитих врста биолошког оружја - вируса, микроба, бактерија (антракс), и других патогених болести од стране терориста или терористичких група. Слично нуклеарном, ова врста оружја није тако лако доступна, али се разликује по томе што га је теже открити и лако се може транспортовати. На опасност да терористи дођу у посед биолошког оружја упозоравали су многи стручњаци. Иако се тиме нећемо детаљније бавити, у овом раду ћемо указати да је америчка корпорација Ранд објавила рад пре две деценије о могућности да терористи употребе биолошко оружје.¹²²

1.4) *Хемијски тероризам* – подразумева да терористи дођу у посед хемијских супстанци са циљем да изведу напад. Слично биолошком оружју, лако се може транспортовати, али опасност од употребе ове врсте наоружања је већа, јер су многе хемијске супстанце доступне у слободној продаји. Ова врста тероризма се догодила током 1995. године када су чланови

¹¹⁹Rahamim Noam, **Doomsday Weapon for Doomsday Ideology: Al-Qaeda and Nuclear Weapons**, Defence Against Terrorism Review Vol. 2, No. 2, Fall 2009, internet, 12/01/2015, http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume4/03-Doomsday_Weapon_for_Doomsday_Ideology_Al-Qaeda_and_Nuclear_Weapons.pdf, p. 35-37.

¹²⁰Center for Strategic and International Studies – CSIS, Project on Nuclear Issues, internet, 15/01/2015, <http://csis.org/program/project-nuclear-issues>.

¹²¹UN Security Council, Resolution 1373 (2001), internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.

¹²²Simon Jeffrey, **Terrorists and the Potential Use of Biological Weapons: A Discussion of Possibilities**, Santa Monica, CA, RAND Corporation, 1989, internet, 18/01/2015, <http://www.rand.org/pubs/reports/R3771>.

Danzig Richard, **Proliferation of Biological Weapons into Terrorist Hands**, The Aspen Institute, internet, 20/01/2015, <http://www.aspeninstitute.org/sites/default/files/content/docs/asg/asgdanzigchallenge.pdf>.

јапанске секте *Врховна истина (ОМ Шинрикјо - Aum Shinrikyo)* пустили отровне гасове (сарин) у метроу у Токију и Јокохами.¹²³

2) Према критеријуму *циљева*, разликујемо: религиозно, етно-сепаратистички и идеолошки тероризам.

2.1) *Религиозни тероризам* – разликује се на исламски, хрићански и др. Данас делује много исламских терористичких организација, које се залажу са успостављање калифата и шеријатског права, а најпознатије су Ал Каида, Исламска држава и друге.

2.2.) *Етно-сепаратистички* – припадници се удружују према припадности одређеној етничкој групи ради остварења територијалних претензија и „...сепарације неког етноса из целовитог државног поља неке политичке заједнице“.¹²⁴ У етно-сепаратистичке терористичке организације убрајамо Ирску републиканску армију – ИРА, Баскијску организацију *Баскија и слобода* – ЕТА, Ослободилачка војска Косова – ОВК, Национални ослободилачки фронт Корзике, и друге.

2.3) *Идеолошки тероризам* – подразумева заступање одређених идеологија и система вредности. Према врсти идеологије, даље се може класификовати на:

2.3.1) *Левичарски (црвени)* – припадници се залажу се изазивање револуције да би се применила левичарска идеологија (марксизам, комунизам, и др.). Једна од најпознатијих левичарских терористичких организација била је Фракција црвене армије (нем. Rote Armee Fraktion – RAF) која је деловала у другој половини 20. века у Немачкој;¹²⁵ и

2.3.2) *Десничарски тероризам* – има све више присталица у земљама Западне Европе, углавном ликвидирају странце и мигранте. Иако ћемо ова питања више обрадити у наредном поглављу, навешћемо само да је због напада десничарске терористичке организације *Националсоцијалистичко подземље* страдало неколико десетина људи у Немачкој у последњих пет година.¹²⁶

3) Према критеријуму *транспарентности*, можемо разликовати:

3.1) *Отворени тероризам* – постоји када терористичке организације јавно изражавају своје ставове и циљеве, када је познат број чланова и вођа који даје изјаве у средствима информисања, и када преузимају одговорност за почињене нападе;

¹²³ Luković Zoran D, **Verske sekte**, Beograd, 2000, str. 261-263.

¹²⁴ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 169-172.

¹²⁵ Dojče vele, *RAF ponovo na optuženičkoj klupi*, internet, 30/09/2010, <http://www.dw.de/raf-ponovo-na-optu%C5%BEeni%C4%8Dkoj-klupi/a-6060366>.

¹²⁶ Vesti online, *Nemačka uhapsila ženu osumnjičenu za terorizam*, internet, 15/08/2013, <http://www.naslovi.net/2011-11-14/vesti-online/nemacka-uhapsila-zenu-osumnjicenu-za-terorizam/2954223>.

3.2) *Прикривени тероризам* – карактерише тајност чланства, активности, планирања и извођења напада.

4) Према *акцијама* терориста у одређеној држави, разликујемо:

- 4.1) *Унутрашњи* – изводе се терористичке акције на територији сопствене државе,
- 4.2) *Међународни тероризам* - акције се припремају и изводе у другим државама.

5) Ако су критеријум класификовања *актери тј. субјекти* терористичког акта, тада разликујемо:

- 5.1) *Појединачни тј. индивидуални*
- 5.2) *Групни* – извођачи терористичког акта су терористичке групе или њихове „ћелије“.

6) На основу критеријума *мете тј објекта напада*, разликујемо:

- 6.1) *Индивидуални* – мета терористичког напада је појединац
- 6.2) *Групни* – мета напада је мања група људи
- 6.3) *Масовни* – напад се изводи са циљем страдања што већег броја људи. Примера за овакву класификацију, нажалост има много, као што су терористички напади Ал Каиде 11. септембра 2001. у САД када је страдало око 3.000 људи, 2005. у лондонском метроу, и 2004. на четири воза у Мадриду, када је страдало око двестотине, а повређено око 2.000 људи.¹²⁷

2.4. Одређење појма контратероризма - циљеви, облици и модалитети

Када говоримо о тероризму, потребно је да поменемо догађаје који су представљали прекретницу. Овде мислимо на догађај од 11. септембра 2001. који се догодио на територији Сједињених Америчких Држава. После тог догађаја, постављен је један нови стандард и пре свега задатак свима онима који претендују или се представљају као борци против тероризма – контра-тероризам. Значи 11. септембар 2001. је прекретница у борби против терориста у читавом свету, после кога се разликује период пре и после напада на Сједињене Америчке Државе. Прекретница значи да је дошло до промене у самом начину схватања суштине

¹²⁷ Б92, САД 11 година после 11. септембра, интернет, 11/09/2012, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=09&dd=11&nav_category=78&nav_id=642175; Чланови Ал Каиде Четири отели су четири авиона, од којих су два била усмерена на зграде Светског трговинског центра у Њујорку, један је пао на Пентагон, а последњи је пронађен у Пенсилванији. Телеграф, *Текле су реке крви: Ово су најстрашнији терористички напади у Европи*, интернет, 08/01/2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1382333-tekle-su-reke-krvi-ovo-su-najstrasniji-teroristicki-napadi-u-evropi-video>.

тероризма, подизања нивоа свести у борби против тероризма у свету, а уједно пооштравање конвенционалних принципа деловања против терориста. Такође 11. септембар 2001. је и датум који у историји може недвосмислено бити забележен као крај једног уобичајеног и стандардног поступања терориста у односу на одабир циљаног напада и територије једне земље. Такође, то је и почетак једне нове ере у борби против терориста која је постала захтевнија, комплекснија, скупља, са несагледивим последицама.

У оваквим односима након 11. септембар 2001. државе и друштва морале су да појачају капацитете и ресурсе у борби против тероризма. Сама чињеница да се упошљавају већи капацитети и ангажују сложенији системи у борби против терориста доводи до промене свести и стварање нових цивилизацијских вредности која нису само мерило безбедности и политике већ и норма која добија законски основ. На овај начин када се предузимају додатне мере, а свесни смо чињеничног стања на терену, стварају се предуслови, односно буџетско планирање, као и планирање ресурса у борби против терориста. Иако сада можемо да вршимо компарацију периода пре и после 11. септембра 2001, сматрамо значајнијим да проучавамо период после тог догађаја и зато је потребно да сагледамо два аспекта деловања против тероризма и то: превентивни и репресивни период.

Репресивни период је фактички настао одмах после 11. септембар 2001. године, али је и даље на снази у Сједињеним Државама, у виду превентивног деловања. Управо овај аспект превентивног деловања у спречавању терористичких напада даје за право да се предузимају и мере, од стране одређених служби једне држава, које угрожавају основна људска права и слободе, што је супротно демократским вредностима и других. Према З.Бжежинском „Оно што је Америци омогућило да дуго буде привлачна земља јесте комбинација идеализма и материјализма, јер је и једно и друго моћни покретач људске психе“.¹²⁸

Догађај од 11. септембра 2001. пробудио је не само службе безбедности и државну структуру једне земље, већ и све друге државе у свету да преиспитају своје ставове и односе према тероризму, а пре свега у области контра-тероризма о чему ћемо овде говорити. Ми свакако не можемо сагледати све аспекте контра-тероризма посебно у делу који се односи на превентивне припреме, превентивне акције, превентивне мере, превентивно дефинисање законских норми као и подизање превентивне свести код грађана да озбиљност може ублажити последице терористичких напада а истовремено и умањити и број жртава посебно када су у питању колатералне штете а односе се на цивилна лица ван опсега борбених дејстава.

¹²⁸Бжежински Збигњев, **Америка – Кина и судбина света**, Факултет безбедности, Албатрос плус, Београд, 2013, стр. 44-45: „Идеализам изражава оно најбоље у људским инстинктима јер нас он окреће ка уважавању других, ка друштвеном и политичком поштовању унутрашње сакралности свих људи“.

У појединим радовима, из области тероризма, често се користе термини *терористичке акције*, или *акције терориста*, док се избегавају термини *напади* тј. *напад*. Примеренији називи у стручним изражавању када су у питању терористичке активности могу бити: напади, убиства, ликвидације, разарања, уништења, и сл. док се акције предузимају на превентивном деловању у спречавању терористичких напада, акција јединице за специјална дејства у спречавању стрељања талаца, акција спашавања и евакуације становника објекта који је био у пламену од стране ватрогасних јединица. Дакле, примеренији је термин *акција* за државне органе и установе, док су термини *напад* и *активности* примереније терористима, терористичким групама или појединцима који самостално изводе напад на објекат или људе.

Како бисмо оправдали сврсисходност главне хипотезе и сврсисходност докторске тезе морамо да сагледамо све релевантне факторе који имају утицај на формирање ставова у борби против тероризма и посебно контра-терористичких акција које се предузимају у циљу сламања тероризма.

Пре свега, потребно је обратити пажњу на проучавање субјеката и објеката тероризма. У оваквим односима, битни су и стратешки интереси и циљеви, овде можемо да кажемо великих сила и њихових савезника. Дакле, постоје сопствени и заједнички циљеви, сопствени и заједнички интереси, и на крају сопствене или заједничке акције у борби против терориста. Геостратегијски циљеви и интереси ће бити посебна сфера коју ћемо проучавати и одредити њене детерминанте.

Када је у питању, политичка, социјална, културна или безбедносна димензија терористичког напада или ефекта, такође се морају узети у обзир и аспекти контра – терористичких акција у смислу политичких, социјалних или безбедносних димензија као и њихов утицај или допринос у превентивном или репресивном деловању.

Фокус безбедности је усмерен ка тероризму али није једини предмет који се изучава у области војних, полицијских или других безбедности. Када говоримо о другим безбедностима, желимо да истакнемо посебно политичке аспекте безбедности, посебно на међународном плану. Наметање ставова, посебно у односима држава које су савезници, касније може имати далекосежну последицу у односу на пројектовани циљ или у односу на непредвиђене околности које могу настати током акције. Ово нам говори да се морају узети сви мерљиви параметри у обзир, а потребно је да се прецизно дефинишу димензије деловања не само у теоријским претпоставкама, него и у области проучавања вероватноће постизања зацртаних циљева и пројектовање евентуалних дефекта на ефективном плану приликом реализације контра-терористичке акције.

Како бисмо, у ширем смислу, сагледали дефиницију контратероризма требамо да укажемо на политичке и правне аспекте контратероризма, на њихову нераскидивост или њихову одвојеност.

Политички аспекти тероризма пре свега имају верску позадину, интересни фронт, бочне елементе мотив и циљ, док контратероризам има национални фронт, мултинационалну позадину као и бочне елементе мотив и циљ. Овако комплексно постављена политичка платформа политичког аспекта контратероризма говори нам да морамо сагледати све елементе друштвено-економске и социјалне природе проблема како бисмо избегли површност и постигли минималне последице у односу на процену. Када говоримо о друштвено-економским и социјалним односима политичких аспеката верске заједнице или верске државе морамо узети у обзир који став има верска заједница (и која верска заједница) и на који начин она гледа на сам чин тероризма а посебно на сам чин контратерористичке акције превентивног или репресивног карактера. Најбољи начин да то сагледамо, односно да укажемо на елементе који дефинишу суштину друштвено-економских и социјалних политичких аспеката верске заједнице јесте недавни догађаји у Француској. Наиме, ради се о томе да је сатирични магазин *Шарлиебдо* у више наврата објављивао карикатуре пророка Мухамеда. Обзиром да је становништво у Француској већином опредељено за римокатоличку религију, и то преко 51%, док су око 30% атеисти, а око 4% су муслиманске вероисповести и остали. Дакле, припадници мањинског дела становништва од 4% извели су осветнички терористички напад и убистава која су потресла не само Француску него читав свет.¹²⁹ Ништа више није исто као пре терористичког напада и убистава која су почињена у Француској, а друштвено – социјална тензија се осећа на сваком кораку. Превентивно деловање припадника служби безбедности, ангажовање свих ресурса у борби против тероризма јесте фактор који дестабилизује и фактор који утиче на свест, логику и психологију личности посебно када су у питању загарантована људска права, а то су право на слободу говора, изражавања и право на живот. Овде долазимо до нормативних делова, што ћемо касније проучавати, а односе се на правне последице или боље речено на правне предности код уређених држава и система безбедности у борби против тероризма, односно акцијама које имају краткорочни циљ, а то су хватање или ликвидација протагониста, актера, налогодавца или егзекутора терористичког акта.

Интересни фронт терориста, када је у питању политички аспект деловања, јесте изазивање сукоба на националној или верској основи, изазивање вештачких криза, економског или социјалног карактера. Постоји читав спектар интересног фронта деловања тероризма,

¹²⁹ Видети: Вечерње новости, *Због карикатура пророка Мухамеда убили 10 новинара и два полицајца*, 07.01.2015, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:527786-Zbog-karikatura-proroka-Mohameda-ubili-10-novinara-i-dva-policajca>.

односно акција које понекад произведе сасвим други односно непланирани ефекат који је зацртан од стране терориста. Интересни фронт скоро никада није прецизно дефинисан, већ само делимично, јер се прецизније детерминанте добијају накнадно или се врши корекција у току терористичког напада или у току његовог планирања. Интересни фронт политичког аспекта може имати, друштвено-економски и социјални циљ. Бочни елементи мотив и циљ су делимично обрађени у интересном фронту. Мотив се код терориста обично или скоро и не види, али је очигледан и препознатљив код великог броја терориста посебно муслиманске вероисповести.¹³⁰

Ради лакшег сагледавања контратероризма навели смо *национални фронт* који се у суштини огледа у томе што ради на сузбијању или отклањању последица које произилазе од актера тероризма, а ангажовани су сви државни безбедносни потенцијали у отклањању последица тероризма. Понекад се државни ресурси користе у већим количинама па се онда говори о прекомерној употреби силе. У друштвеним заједницама са мултикултурним становништвом, и различитим верским опредељењима, потребна је, или боље речено, неопходна је и подршка читаве друштвене заједнице како би се амортизовале последице колатералне штете које су много мање него у случају да је терористички напад био реализован. Политички аспекти контратероризма када је у питању мотив јесте да се учесници (земље које учествују у акцијама) да обезбеде партијски консензус и подршку у акцијама које често имају негативне конотације у супротним таборима или негативне конотације у односу на последице које су настале у контратерористичкој акцији а разлика је велика у односу на пројектовани циљ. Често се дешава да пројектовани циљ задовољи мотив и политичке аспирације земље чланице или земље која изводи акцију против терориста, док у већини случајева такве акције измакну контроли и имају много веће димензије него што је предвиђено. Ово и не може бити од пресудног значаја када је пројектовани циљ јасно дефинисан, што није случај ако више учесника (земаља) учествује у одређеној акцији јер тада може доћи до већих последица од оних које су планиране или пројектоване у односу на циљ који жели да се постигне.

Правни аспекти контратероризма засигурно заузимају врло битно место у дефиницији из разлога отклањања или потврђивања последице која је учињена или постигнута акцијом државних органа. Данас је скоро уобичајено да у неким земљама долази до интервенције неке друге земље, или до ангажовања ресурса друге земље ради отклањања последица тероризма. Кегли и Виткоф сматрају да се после 11. септембра и терористичких напада на САД, прави „равнотежа борбе против тероризма у односу на активну војну интервенцију у настојањима да

¹³⁰ Исто: „На снимцима које су с околних кровова и прозора регистровали грађани, чује се како нападачи, после крвавог пира, узвикују речи „Алаху акбар“! Ради се, дакле, о терористичком нападу који су, по свему судећи, извели радикални исламисти, блиски идеји џихада“.

се искорене склоништа која пружају проблематичне државе, које према оцени великих сила и америчког хегемона представљају основну подршку државно спонзорисаном тероризму“.¹³¹

Ако нису подржани или потпомогнути од стране великих сила, правни аспекти контратероризма и њихове последице могу бити непредвидиви за земљу која предузима акције контратероризма. У случају Аутономне покрајине Косова и Метохије, имали смо контратерористичку акцију снага безбедности али смо због лоше процене пројектованог циља, за последицу имали интервенцију велике силе и губитак дела територије, односно врло битног геостратешког положаја у односу на чланице НАТО-а, Русију односно Европску унију. Правни аспект у овом случају није задовољио међународне принципе и законе јер је једнострано примењен, а такође се и правни аспект једнострано или различито тумачи. У другом пак случају, који ћемо накнадно обрадити у случају Крима и Русије и НАТО алијансе имамо такође заобилажење међународних конвенција и прописа, тако да правни аспекти контратероризма ни приближно не добијају на улози и значају који би требало да имају на међународној сцени а у складу са Повељом Уједињених нација.

Када говоримо о ширем схватању дефиниције контратероризма, треба да укажемо на политичке и правне аспекте контратероризма, на њихову нераскидивост и међусобну повезаност, онда можемо са сигурношћу да кажемо да су политички аспекти уско повезани и у нераскидивој вези са правним аспектима контратероризма. Потребно је да теоријске поставке правног и политичког система пажњу усмере на контратероризам, док је у пракси тај однос сасвим другачији. Нажалост, догађаји посебно око Косова, Крима, Сирије, исламске државе и других потврђују да многи политичари настоје да остваре само своје интересе и циљеве, не обраћајући пажњу на права и слободе људи.

У теоријском проучавању тероризма, акције су усмерене против тероризма, док код контратероризма, уско су повезане, или би требало да буду, са политичким и правним системима, било да говоримо о међународним прописима, о Уједињеним нацијама, Савету безбедности УН-а или о другим релевантним субјектима у области борбе против тероризма. Овде намерно говоримо о теоријском приступу изучавања тероризма односно контратероризма из разлога што је потребно предвидети, креирати и применити концепт за решавање терористичке ситуације, а под тим сматрамо очекивани напад и адекватни, пре свега, правовремени одговор. Ипак се само теоријски проучавају, предвиђају, анализирају догађаји који су везани за самозвану или откривену терористичку групу или организацију.

У случају да постоји законска регулатива у једном систему и политички координирана воља да се предузму правовремене мере, адекватни кораци, уз претходно откривене намере

¹³¹ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 733.

терориста, онда можемо да говоримо и о практичном и конкретном деловању државних институција кроз политички и правни систем. Насупрот томе, ако није јасно прецизиран концепт борбе против терориста у законима и другим прописима, и ако мере које предузимају политички лидери, председници и шефови влада, нису предвиђене законом онда говоримо само о теоријским аспектима борбе против тероризма, јер сматрамо да контратероризам мора имати политичку вољу и законом утемељене принципе и правила поступања.

У одређеној држави, са развијеним институцијама и високом степеном правно-политичког система и политичке културе, јасно су дефинисана правила, принципи, надлежности као и норме правне регулативе у области контратероризма. У свему томе, значајну улогу имају службе безбедности¹³² као и њихов делокруг са овлашћењима у борби против тероризма и организованог криминала. Према проф. Милану Мијалковском „под оптималном националном обавештајном противтерористичком моћи у ужем смислу треба подразумевати способност безбедносних и обавештајних служби одређене државе да констатно на територији матичне државе и у њеном окружењу предузимањем офанзивно-дефанзивних делатности свеобухватно надзиру (имају увид у) све кључне делатности терориста и унапређују сопствену оперативно-обавештајну делатност. Овакав ниво обавештајне моћи обезбеђује матичну државу од свих врста терористичких изненађења,..“.¹³³

Међутим, државама са нижим степеном правно-политичког система, са институцијама које су недовољно јаке и (или) развијене, а политичка култура је још увек у настајању, примењује се одређена врста пресије, притиска или терора према сопственим грађанима у циљу постизања неког циља, односно изнуђивања неких решења која имају примарно политички карактер и интерни интерес, рецимо владајуће партије или коалиције. У овом смислу можемо разликовати геноцид и терор као начин владања.

Већина аутора (С.Аврамов, и други) сагласна је да **геноцид** представља „кривично дело против човечености и других добара заштићених међународним правом. ...учињених у

¹³² Савић Андреја, **Национална безбедност**, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 75-168; Видети и: Савић Андреја, **Обавештајне службе и национална безбедност**, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2006; Мијалковић Саша, **Национална безбедност**, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

¹³³ Мијалковски Милан, **Национална обавештајна противтерористичка моћ и немоћ**, у: *Зборник радова: Међународна научностручна конференција „Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива“*, Козара, 29-30. март 2011, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, стр. 145-152: Аутор сматра да је за остваривање обавештајне моћи одбране одређене државе од тероризма, неопходно „(1) политичка стабилност и стабилан национални идентите државе, (2) адекватни закони о ангажовању обавештајног чиниоца, (3) оптимална усклађеност обавештајних и противтерористичких потреба и могућности државе, (4) врхунск стручност и професионалност припадника обавештајног чиниоца, (5) квалитетан менаџмент и прогнозирање, (6) ефикасна и ефективна примена свих оперативних метода,...“.

намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе...“.¹³⁴ Нажалост, геноцид је примењиван у многим грађанским сукобима или грађанским ратовима, где се вршило убијање на националној, верској или етничкој основи до буквалног истребљења.¹³⁵

Појам и значење **терора** разматрали смо у делу рада када смо настојали да укажемо на различито значење од појма тероризам. Терор као начин владања је планско изазивање страха код становништва, да би се постигло одређено понашање над циљном групом и остварили интереси оних који врше терор.¹³⁶ У овом смислу врше се и застрашивање, манипулација па и политички притисак над циљном групом, како би се она ослабила или дестабилизovala.

У овом делу рада навешћемо једну од малобројних дефиниција контра-тероризма којом се означава „...систем јавних и принципима тајности одређених (дефанзивних и офанзивних, проактивних и реактивних) мера, радњи и активности држава или политичких и војних савеза, усмерен ка њиховој заштити и заштити њихових грађана од тероризма, на основу нормативно одређених принципа, смерница, циљева и стратешких приоритета деловања – укључујући и обавезе преузете међународним уговорима – уз ресурсе и успостављене институције надлежне за њихово спровођење, у корелацији са политичким и на њему заснованим безбедносним (и војним) концептом,...“.¹³⁷

Дакле, **контра-тероризам** је скуп мера и радњи које су усмерене на спречавање терористичких напада, превентивно деловање како би се одвратили или онемогућили терористички акти.

¹³⁴ Живковић Тијана, **Кривично дело геноцида**, Институт за право и финансије, Београд, 10/03/2015, [http://ipf.rs/wp-content/uploads/2013/01/Krivicno-delo-genocida-Institut-za-pravo-i-finansije-www.ipf .pdf](http://ipf.rs/wp-content/uploads/2013/01/Krivicno-delo-genocida-Institut-za-pravo-i-finansije-www.ipf.pdf); Усвајањем Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида 1948. године, у дела геноцида убраја се: „убиство члана групе, тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе; намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења; мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе; принудно премештање деце из једне групе у другу“.

Видети: Аврамов Смиља, Крећа Миленко, **Међународно јавно право**, Савремена администрација, Београд, 1999; Игњатовић А, **Кривично право**, Привредна академија, Нови Сад, 2007; Стојановић З, **Кривично право, приручник за полагање правосудног испита**, ЈП Службени гласник, Београд, 2008; Хаџи Видановић В, Милановић М, **Међународно јавно право - збирка докумената**, Београдски центар за људска права, Београд, 2005; Република Србија – **Кривични законик**, ЈП Службени гласник, бр. 85/2005, 88/05-испр., 107/05-испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/2014.

¹³⁵ Аврамов Смиља, **Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991,...**, I-II, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2008. Професорка С.Аврамов наводи да је у Другом светском рату од последица геноцида страдало око 10 милиона људи, а највише Јевреја, Рома, Руса, Украјинаца и око милион Срба.

¹³⁶ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 80.

¹³⁷ Павлићевић Предраг, **Слабе државе и блиски концепти као компонента безбедносне и контратерористичке стратегије**, Одбрана – војни часопис, интернет, 24/02/2014, http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2013-zima/65-2013-4-10-Pavlicevic.pdf.

Мере и активности које предузима држава или скуп држава, а које су усмерене, на спречавање терористичких напада су:

- *формирање против-терористичких јединица* које имају кључну улогу у борби против тероризма;

- *одржавање форума, састанака, курсева и семинара* на тему праћења процеса и активности терористичких организација; и

- *размена података о терористичким организацијама*, њиховим члановима или појединцима који би имали пресудну улогу на софистицирани приступ и употребу информација, а уједно и предузимање адекватних мера у односу на снагу и опремљеност терористичке групе или појединца.

Неки теоретичари наводе да се предузимају офанзивне акције или активности у борби против тероризма. У теоријском проучавању, офанзивне акције могу имати различите видове и облике које се користе у зависности од оперативних података и информација које су благовремено прибављене. Тако да постоји више класификација офанзивних акција, према различитим критеријумима.

Са безбедносног аспекта, контратероризам може имати, у односу на територију, *офанзивна дејства локалног, државног и међународног карактера*.

Када су у питању циљеви који се желе постићи офанзивним акцијама у борби против тероризма, то могу бити: *хватање терористичких група, ликвидација терористичких група, опсервација терористичких група, статистичка анализа података о терористичким групама и појединцима*.

У односу на карактер офанзивних активности у борби против тероризма то могу бити, *активност тактичког, оперативног и стратегијског нивоа*. Овакве и сличне поделе су од круцијалног значаја за теоријског изучавање тероризма и борбе против тероризма, обзиром да је тероризам глобални проблем човечанства у XXI веку.

У теоријском смислу речи циљ **контра-тероризма** јесу све мере, радње и поступци који се предузимају ради спречавања, отклањања или ослобађања од терористичких активности. Ово је веома широк поглед на циљ, тако да можемо и конкретизовати циљ контра-тероризма у смислу предвиђања, спречавања или отклањања последица које могу настати, или које су настале терористичким актом. У суштини имамо превентивни и репресивни циљ. Дефиниција *превентивног циља* у контратероризму је најоптималнија опција која ствара могућност да не дође до негативних последица када је у питању терористички напад, док је код репресивног та већ последица наступила, односно терористички напад се већ догодио. *Репресивни циљ* јесте опција која се предвиђа у случајевима када није предупређен

терористички напад и када је наступила последица. До тога је дошло зато што нису били испуњени одређени фактори који су битни за доношење одлуке као што су обрада података и благовремено добијање информација. Добити ваљану, односно тачну и поуздану, информацију је врло битан сегмент у процесу дефинисања циљева контратероризма, а овде постављамо питање шта је то ваљана информација и од ког је значаја за контратероризам?

Ваљана информација¹³⁸ је податак који иницира предузимање мера од стране државних органа у планирању ресурса (снага и средстава) у борби против тероризма. Правовремена информација је од битног значаја у превентивном смислу ради постизања превентивног циља у борби против тероризма. Сама борба против тероризма, или контратероризам, је мисија која се жели постићи у односу на ангажоване људске и материјалне потенцијале. Према Резолуцији 1373 Савета безбедности УН све државе-чланице позивају се да повећају и убрзају размену оперативних информација, а посебно по питању контратерористичких акција, кретања терориста или терористичких група, и друго.¹³⁹

У смислу циља борбе против тероризма можемо разликовати примарне и секундарне ефекте у односу на пројектоване визије у простору и времену. *Примарни циљеви контратероризма* могу имати фазу мониторинга, и борбену фазу, док секундарни циљеви најчешће имају само борбену фазу.

Када говоримо о **фази мониторинга примарног циља контратероризма**, подразумевамо *прикупљање података о терористичкој групи или терористичкој организацији*. Само прикупљање података¹⁴⁰ мора имати свој континуитет, развој и епилог, како би процес процене био комплетан, свеобухватан и ефикасан. Прикупљање података, у овој фази односи се на опажање карактеристика које има нека терористичка група или организација,¹⁴¹ као и њен састав, начин деловања, мотиви и наоружање и опрема коју користи приликом извршавања терористичких аката. Ова фаза мониторинга примарног циља контратероризма обично се дешава у аналитичким одељењима, студијама, канцеларијским администрирањем као и стварање најприближније слике непријатеља који је одређен као циљ, а од кога зависи процена, односно процес који траје и који у великој мери утиче на доношење одлуке о ангажовању снага и средстава у борби против тероризма. Џон Шиндлер,

¹³⁸Трифони Александар, **Информација, моћ до које се тешко долази**, Беосинг, Београд, 2005.

¹³⁹Видети поглавље 3; UN Security Council, *Resolution 1373 (2001)*, internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.

¹⁴⁰Видети више о методама прикупљања података: Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, **Основи методологије политичких наука**, ЈП Службени гласник, Београд, пето издање, 2013; Милошевић Новак, Милојевић Саша, **Основи методологије безбедносних наука**, Полицијска академија, Београд, 2001.

¹⁴¹Sejđžmen Mark, **Terorističke mreže**, Udruženje diplomaca Centra Džordž K. Maršal: Altera, Београд, 2006.

некада запослен у Агенцији за националну безбедност САД, критиковао је у својој књизи америчке званичнике који нису уважавали процене и предвиђања америчких обавештајаца који су пратили активности терористичке организације Ал Каида у Босни и Херцеговини средином '90-их година 20. века. „Добар рад обавештајне заједнице је узалудан услед ниског статуса који је Клинтонова Бела кућа доделила обавештајним агенцијама. Џејмс Вулси, први директор ЦИА – који се за време свог мандата само једном срео са председником – сећао се да су ЦИА и обавештајна заједница биле правичне у својим проценама и да су се клониле мешања у политику. ...било је вероватније да ће функционери Беле куће више веровати извештајима у штампи него поверљивим проценама Министарства одбране или чак Уједињеним нацијама. Обавештајну заједницу, напосто нису слушали, из идеолошких разлога“.¹⁴² Такав однос једне велике силе према својој обавештајној заједници драстично се променио после терористичких напада на САД од 11. септембра 2001. године, у коме је страдало око 3.000 људи.¹⁴³

Борбена фаза примарног циља контра-тероризма јесте успостављање физичког контакта са терористичком групом или терористичком организацијом, или најчешће остваривањем контакта са неким огранком. Ова фаза се назива *борбена*, јер може доћи и до употребе оружја (хладног или ватреног). Зато је неопходно да сагледамо све могућности које се могу задесити у овој фази примарног циља који се жели постићи, наравно ако је професионално пројектован и има своје сегменте и фазе у односу на најмање последице које гарантује процена са вероватноћом поготка или промашаја. У овом случају управо проучавамо вероватноћу поготка позитивне процене како бисмо у мерама контратероризма избегли последице по сопствене материјалне или људске ресурсе који су ангажовани у борби против тероризма.

Обзиром да у секундарном циљу имамо само борбену фазу, на основу теорије и досадашње праксе скоро да не постоји пример да у борби против тероризма, односно у контратерористичким акцијама државних органа, није дошло до употребе ватреног или хладног оружја приликом хапшења или уништења терористичке групе или терористичке организације. У теоријском смислу, у идеалним околностима у процесу прикупљања података и предузимања мера ради остваривања секундарног циља у контратерористичким акцијама не мора доћи до употребе вареног оружја, али засигурно мора доћи до употребе формацијског војног или полицијског борбеног састава за хватање терористичке групе.

¹⁴² Шиндлер Џон, **Несвети терор**, ЈП Службени гласник, Београд, 2009, стр. 103-104.

¹⁴³ Б92, САД 11 година после 11. септембра, интернет, 11/09/2012, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=09&dd=11&nav_category=78&nav_id=642175.

Стога је неопходно одредимо *употребу борбених и не борбених јединица војног или полицијског састава*, у односу на врсту акције коју спроводе и врсту наоружања коју ће, можда, користити.

Мере контратероризма које предузима одређена држава у борби против тероризма зависе од врсте тероризма. У претходном делу рада навели смо неколико класификација тероризма, према различитим критеријумима, где смо разликовали: етно-сепаратистички, религиозни, идеолошки, нуклеарни, биолошки, хемијски, и сл.

Пре него што размотримо различите облике контратероризма морамо да напоменемо да је тероризам један од облика неконвенционалног ратовања. Према Коплију, тероризам је један од облика психолошког рата. У конвенционалном ратовању, постоји максима: „ако можете да га видите, можете да га погодите; ако можете да га погодите, можете да га убијете. Паралела у психолошкој стратегији била би: ако можете да разумете претњу или прилику, можете и да је уклоните; ако можете да је уклоните, можете да тријумфујете. ...код психолошке стратегије и психолошке оператике (укључујући тероризам), реч је о контексту, историји и апстрактном“.¹⁴⁴

Када узмемо и обзир и методе деловања терориста, односно на који начин се спроводе терористички напади, која средства се користе у односу на циљеве које су терористи зацртали долазимо до сегмента да предузимамо контра мере односно да предвидимо контра-терористичке облике деловања јединица војске и полиције.

Недвосмислено у контра-терористичке облике можемо уврстити: *фронтални облик, заседни облик, превентивни облик, јавни облик, тајни облик, тактичког размера, стратегијског размера и међународни контра-терористички облик*. О свим овим облицима можемо говорити у теоријском и практичном смислу.

Теоријски смисао контра-терористичког облика деловања припадника војних и полицијских формација у борби против тероризма обухвата све мере радње и поступке које су усмерене ка, пре свега, тајном и прикривеном начину прикупљању података. Касније систематизацијом и анализом прикупљених података и формирањем резултате долази се у секундарну фазу или секундарни облик контра-терористичких акција у зависности од циља који је дефинисан, или циља који желимо да остваримо.

Ако смо добро проучили одређени појавни облик тероризма, начин на који терористичка група или организација изводи своје нападе, последице које наступају том приликом, онда можемо у контра-терористичком смеру да прибегнемо неком од модалитета у борби против тероризма. Најједноставнији начин јесте да на неком једноставном примеру

¹⁴⁴Копли Грегори Р, *Уметност победе*, ЈП Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2008, стр. 94.

објаснимо који модалитет контра-терористичке акције ће бити предузете у случају, рецимо, постављања бомбе у неком тржном центру.

У овом случају, ради се о тајним, односно, прикривеним методама осматрања, праћења или опсервирања тржног центра ради откривања сумњивог пакета, предмета или експлозивне направе која треба да се постави или је већ постављена. Ако направа није постављена, онда говоримо о *превентивним мерама*, односно о примарним контра - терористичким облицима деловања оперативних јединица за против-терористичка дејства. У основи, оперативни састав у начелу се користи када су превентивне мере у питању. Такође, начелно, када се лоцира терористичка група или одобри контра-терористичка акција онда говоримо о униформисаним војно-полицијским формацијама у борби против терористичких група. У зависности од распореда просторија у тржном центру организује се заседа или се изводи препад на терористичку групу ради хватања или ликвидације. Након лоцирања, хватања, или ликвидације терористичке групе приступа се евакуацији објекта у овом случају тржног центра и ширег обезбеђења објекта да не би број жртава био велики у случају да дође до активирања експлозивне направе, односно детонације.

Дакле, могли бисмо да кажемо да је у овом примеру употребљено неколико модела или облика деловања терориста, они су били наоружани, са експлозивном направом, која је унешена или донешена и постављена у објект. Прикривени начин са фронталним обликом контра-терористичке акције, примарним превентивним и секундарним борбеним обликом деловања нам указује на карактеристике *комбинованог модалитета контра-терористичког деловања* у борби против терористичке групе.

Можемо правити бројне класификације, према различитим критеријумима као што су: територије коју покрива, снага које се користе, правци деловања, тактика поступања као и циљ који се жели постићи: ограничени, једносмерни, вишестепени, заседни, превентивни, унакрсни итд. Постоји читав спектар војно-полицијских тактичко техничких израза са замишљеним, предвиђеним, случајним и намерним ситуацијама које су апсолутно непредвидиве и релативно предвидиве у случајевима хватања терористичке групе или појединца.

Модалитети се у начелу разликују од ситуације до ситуације, од територије до територије, од државе до државе, од јединице до јединице која учествује у против-терористичком дејству. Размотрићемо модалитете контра-терористичких дејстава према модалитетима: времена, територије или простора и трећи, према значају и циљу који се жели постићи.

(1) Према критеријуму *времена контра-терористичких дејстава*, модалитети су:

- превентивна контра-терористичка дејства,
- репресивна контра-терористичка дејства,
- краткотрајна контра-терористичка дејства, и
- континуирана контра-терористичка дејства.

(2) У односу на *територију или простор*, модалитети који су обухваћени контра-терористичким дејствима могу бити:

- локална контра-терористичка дејства (где је обухваћена територија једне општине или неколико општина),
- регионална контра-терористичка дејства (где је обухваћено два или више региона или кантона, покрајине или републике у оквиру једне државе),
- централна контра-терористичка дејства (где је обухваћена територија једне државе),
- међународна или интегрисана контра-терористичка дејства (где су обухваћене најмање две или више државе),
- глобална или светска контра-терористичка дејства (где су обухваћене акције одобрене од стране Савета безбедности Уједињених нација доношењем резолуције или одлуке о предузимању оваквих мера које могу угрозити или имати последице светског размера (као што је пример била недавна светска економска криза),

(3) И трећи критеријум, у односу на *значај и циљ који се жели постићи*, модалитети који су обухваћени контра-терористичким дејствима могу бити:

- ограничена контра-терористичка дејства,
- неограничена контра-терористичка дејства (где имамо колатералне штете великих размера), и
- усмерена контра-терористичка дејства (где је предмет дејстава строго дефинисан и који нема никакве последице нити колатералне штете по друштво и околину).

Пре него што дефинишемо појам контратероризма, морамо узети у обзир и принципе који претходе, односно принципе који се морају испоштовати када је у питању борба против тероризма, превенција или репресија, јер свака површност може имати далекосежне последице не само по службе безбедности, државни или политички систем једне земље већ и читавог друштва.¹⁴⁵ Најчешће последице површности су нeredи, грађански ратови, свргавање

¹⁴⁵ Савић Андреја, **Национална безбедност**, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 24-25: Аутор наводи да је циљ система безбедности „...заштита друштва, односно његових виталних вредности којима се обезбеђује његово egзистирање и просперитет. Свако друштво својим изјашњавањем дефинише своје виталне вредности као своје просперитете и ка њиховој заштити

политичких или војних режима, или савремену колонизацију изазивања криза глобалног карактера (навели смо недавну глобалну економску кризу која још траје, угрожавање животне средине глобалног карактера које још траје, вирусне инфекције које могу имати или су имале глобални карактер као што је ебола, итд).¹⁴⁶

Принцип превенције је први, почетни услов да би могла да се изврши било која радња, чин или акт. Пре свега овде морамо узети у обзир да у теоријским промишљањима, ми можемо неколико пута преформулисати одређену мисао, развијати је и дорађивати, све док не будемо задовољни оним што смо написали на папиру, у складу са нашим сазнањима и искуством. Предузимати мере у области борбе против тероризма захтева од служби безбедности (у теорији често се пише да су то субјекти система безбедности) да свако одради свој део посла максимално професионално у предвиђено време како би се предупредиле, избегле или ублажиле последице терористичког акта. Сам чин превентивног поступања, опсервације одређеног простора или објекта, појачано присуство служби безбедности може, а најчешће има, ефекта код грађана да се они осећају спокојно, а и код припадника терористичких група или потенцијалних терориста ствара одређено питање да ли треба да одустану или промене динамику, модел, начин, снаге и средства приликом терористичког напада. Према томе, **превенција или превентивно деловање служби безбедности** представља скуп мера и активности усмерених на одвраћање од терористичког акта и стварање повољне климе за борбу против тероризма.

Тероризам је највећи непријатељ савремене цивилизације, са тог аспекта и потребан је мултидисциплинарни превентивни приступ који би обухватио поред служби безбедности, *јаке институције државе и спремност на доношење одлука*, што подразумева политичку зрелост и смелост да се тероризму стане на пут. Осим тога, важна је *улога друштвених и невладиних организација и медија* који треба да дају свој допринос у благовременом информисању и едуковању јавности о тероризму и последицама које наступају у одређеним фазама. Такође, посебно су важне мере у превентивној фази. Још је битна чињеница да се каже да и превентивне мере могу да затаје ако нису предузете на време и са довољним капацитетима служби безбедности који могу да одговоре на савремене изазове који стоји испред њих.

усмерава деловање система безбедности. Те вредности условљене су карактером друштвено-економских односа који владају у друштву, степеном развоја производних снага, односом друштвених класа и правном и политичком надградњом“. Као виталне вредности друштва, многи аутори (Савић, Стајић, Гађиновић, и др.) наводе: суверенитет, независност, уставно уређење, слободу и права грађана, и територијалну целокупност.

¹⁴⁶ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 552-564.

У превентивне мере спадају и *оперативно-тактичке радње* и поступања од стране служби безбедности на прикупљању података о конкретној терористичкој групи, њеним циљевима, активностима и које капацитете та група има и значај на политичко-безбедносној карти света. Још је битнији податак *извор финансија терористичке групе* који се често посредно открије или никада не открије, јер су налогодавци, иницијатори или плаћеници људи који имају изразито висок степен заштите и јако их је тешко лоцирати.

Принцип централизације омогућава да се са једног места координирају акције било ког обима и опција у односу на снагу и величину терористичке групе. Када говоримо о овом принципу врло је битно да се сва наређења током борбе против тероризма, или контратерористичке акције, све информације, сви подаци прикупљају на једном месту – центру, затим да се филтрирају, селекују, обрађују и упућују на територију или локацију где се обављају контратерористичке акције. Овај принцип централизације омогућава брзо координирање свим снагама на више локација или да омогући координирање свим снагама на једној локацији. Често у пракси долази до дисконтинуитета у руковођењу и командовању и координирању због непостојања и непоштовања принципа централизације када су у питању не само контра терористичке акције већ и друге активности у области безбедности а за последицу имају губитак живота људи, велике материјалне трошкове а што у укупним пројекцијама показује лоше или незавидне резултате.

Принцип информисаности можемо сагледати са аспекта безбедности и са аспекта обавештавања јавности.

Информисаност са аспекта безбедности значи да обавештајним радном службе безбедности задужене за оперативну-тактичке мере, прикупљање, селекцију, обраду и дистрибуцију података морају доставити све податке формацијском униформисаном саставу, односно војној или полицијској јединици која учествује у контратерористичкој акцији како би предузимање мера и радњи имало циљани ефекат, а истовремено ублажило или свело последицу на најмањи могући минимум.

Принцип информисаности са аспекта обавештавања јавности такође може имати своја два ефекта и то: обавештавање јавности путем медија (телевизије, интернет, штампани медији) о току или исходу контратерористичке акције и слање јасне слике грађанима о ситуацији на терену посебно о њиховом месту и улози када су у питању контратерористичка дејства у зони где су лоцирани терористи или на више локација ако је у питању терористичка организација која је истовремено покренула терористичке нападе на више места. Такође, о обавештавању јавности говори се и када неко од представника служби безбедности обавести грађане шта они могу да ураде или не ураде у одређеним ситуацијама. Ово се најчешће у догађаја у зони коју су запосели припадници службе безбедности, јер може доћи до блокаде

већег простора и већег броја становника посебно ако су у питању насеља са стамбеним објектима. Најчешће се у овим ситуацијама врши евакуација становништва из такозване „а“ зоне или сектора „1“ у „б“ зону или се у сектору 2 забрањује свако кретање и вршење било каквих радњи које би имале за последицу страдање цивилног становништва или ометање припадника служби безбедности да поступају према правилима и унапред донетом плану. И на крају зона „ц“ или сектор 3 где су дозвољена кретања али без окупљања и груписања да би се избегле последице већих размера.

Под **принципом законитости** се често подразумева утврђивање испуњавања свих законских услова да се неко означи као терориста или да ли су испуњени законски услови за предузимање одређених мера у смеру контратерористичких дејстава. Неспорно је да су то услови који егзистирају у друштвеним заједницама у којима постоји правни систем и уређена држава. Принцип законитости у овом случају односи се на *поштовање закона и законских прописа*, посебно на примену овлашћења од стране припадника служби безбедности. Шта то значи? То значи да у систему централизације, тј. руковођења и командовања, не може и не сме доћи до прекорачења овлашћења од стране припадника служби безбедности, не сме доћи до прекомерне употребе силе, односно средстава принуде. Када говоримо о службама безбедности и примени њихових овлашћења мислимо пре свега на примену овлашћења према члановима терористичких група, а уједно и на грађане који могу случајно бити учесници неког догађаја.

Један од битнијих принципа који се често маргинализује, али је такође веома важан јесте **принцип доследности**. У скоро свим државама света постоје јединице које су опредељене за борбу против тероризма, међутим још је битнији елеменат постојање политичке и државне воље да се предузимају мере у овом смеру. Када су у питању сложеније контратерористичке акције, посебно акције које могу да трају дужи временски период, долази до демотивације, слабљења морала, губитка енергије, у том случају потребно је истрајати у тим акцијама и принцип доследности је од изузетног значаја. Несумњиво је и то да у овом принципу треба уврстити концентрацију, посебно у моментима доношења одлуке или у моментима када јавност или медији врше притисак на службе безбедности. Доследност се у оваквим случајевима или ситуацијама мора поштовати пре свега приликом доношења одлука о предузимању мера, иако није било довољно времена да се сагледају сви параметри или узму у обзир све околности. Исхитрене одлуке или мере које су предузете без пошовања принципа доследности сигурно доводе до непланираних последица.

У оквиру теоријског проучавања сагледали смо све аспекте у области борбе против тероризма, односно области које се предузимају приликом извођења контратерористичких акција како бисмо дефинисали појам контратерористичких активности или према ширем

схватању појма контратероризма. У практичном смислу, ова докторска дисертација отвара нове погледе на предузимање мера и радњи у борби против тероризма, посебно за руководећи кадар, како би свеобухватније доносили правовремене одлуке без последица на припаднике служби безбедности који учествују у контратерористичким акцијама.

Под појмом **контратероризма** подразумевамо скуп свих мера које предузима државни систем једне земље ради спречавања терористичких напада на људе и објекте, као и изазивања националних и верских сукоба и мржње, посебно мере подршке и уточишта симпатизерима и политичким неистомишљеницима земаља у којима се подржава тероризам као вид борбе за нека права. Ово је једна од могућности којом можемо започети истраживање о контратероризму. Професор Боаз Ганор, директор израелског Института за контратероризам је пре неколико година објавио је рад у коме указује на проблеме дефинисања тероризма и разматра питања када је неко терориста, а када борац за слободу.¹⁴⁷

Дакле, иако не постоји званична дефиниција тероризма, имамо читав спектар резолуција, закона, мера, и акција против тероризма, све до формирања јединица и састава са префиксом *специјална борба против тероризма*. Ипак, терористички напади на САД у септембру 2001. године пробудили су ставове свих чланица Уједињених нација, тако да можемо дати једну полазну основу у форми дефиниције контратероризма како бисмо у оперативном делу имали предлог могућег, или приближно могућег, става у вези дефиниције контратероризма.

Под појмом **контратероризма** подразумевамо скуп свих мера и активности за спречавање и отклањање терористичких дела или акција које за последицу имају узнемиравање јавности, изазивање опште опасности ширих размера, губитак људских живота и уништавање или оштећења објеката и материјалних добара од националног или друштвеног интереса.

Према Резолуцији Савета Безбедности УН-а 1566 из 2004. године, државе-чланице УН се „подсећају да треба да обезбеде да све мере које предузимају у борби против тероризма буду усклађене се њиховим осталим обавезама према међународном праву, и треба да усвоје такве мере у складу са међународним правом, а посебно са поштовањем људских права, избеглица и хуманитарног права“.¹⁴⁸ Након одређивања контратероризма, у наредном делу рада указаћемо на значај Контратерористичке стратегије Уједињених нација.

¹⁴⁷ Ganor Boaz, **Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?**, International Institute for Counter-Terrorism, internet, 01/01/2010, <http://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter>.

¹⁴⁸ UN Security Council, *Security Council Resolution 1566 (2004) Concerning Threats to International Peace and Security Caused by Terrorism*, S/RES/1566 (2004), internet, 12/02/2015, <http://www.refworld.org/docid/42c39b6d4.html>.

2.4.1. Контра-терористичка стратегија Уједињених Нација као најшири нормативни оквир концепта чланица НАТО у борби против тероризма

Пре проучавања битних Резолуција Савета безбедности и Контратерористичке стратегије у борби против тероризма, важно је напоменути главу 7 Повеље Уједињених нација, где се говори о акцији у случају претње миру, повреде мира и аката агресије, у члану 39. каже се да: „Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда мира, или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети у складу са чланом 41 и 42, да би се одржали или успоставили међународни мир и безбедност.“¹⁴⁹

Овде смо хтели само да нагласимо да све мере контратероризма које предузимају државе-чланице Уједињених нација, треба да буду усаглашене са Савета безбедности УН, као и друге мере (које нису везане само за тероризам) а тичу се успостављања међународног мира и безбедности.

У члану 41. Повеље УН-а каже се: „Савет безбедности може одлучити какве мере које не повлаче употребу оружане силе треба да се примене у циљу извршавања његових одлука, и може позвати чланове Уједињених нација да примене такве мере. Ове могу да садрже потпун или делимичан прекид економских односа, железнички, поморски, ваздушни, поштански, телеграфских, радиографских и других веза, а, исто тако, и прекид дипломатских односа“.¹⁵⁰

Што је прецизирано у члану 42. где се каже: „Ако Савет безбедности сматра да мере предвиђене у члану 41. не одговарају или се покаже да су недовољне он може предузети такву акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржавања или успостављања међународног мира и безбедности. Таква акција може укључити демонстрације, блокаду и друге операције ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама чланова Уједињених нација.“¹⁵¹

Дакле, превасходни циљ јесте да се на миран и ненасилан начин, упозоравањем, доношењем резолуција, економским мерама и притисцима, прекидањем међународног саобраћаја и дипломатских односа са земљом која је урушила или

¹⁴⁹ Уједињене нације, *Повеља Уједињених нација*, интернет, 01/02/2015, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPSI/povelja_un_lat.pdf.

¹⁵⁰ Исто, члан 41. Повеље УН-а.

¹⁵¹ Исто, видети члан 42. Повеље УН-а.

угрожава међународни мир и безбедност, посебно ако је у питању контра-терористичка акција, али ако такве мере немају никакав ефекат или се у разумном року ситуација не стабилизује, предузимају се и мере употребе силе предвиђене чланом 42. Повеље Уједињених Нација.

Како бисмо указали на који начин и како се предузимају крајње мере од стране Савета безбедности Уједињених нација, наводимо члан 43. Повеље Уједињених Нација, у коме се каже:

„1. Да би допринели одржавању међународног мира и безбедности, сви чланови Уједињених нација се обавезују да ставе на располагање Савету безбедности, на његов позив и у складу са посебним споразумом или споразумима оружане снаге, помоћ и олакшице, укључујући ту и право пролаза, неопходне ради одржавања међународног мира и безбедности.

2. Такав споразум или споразуми одређују бројно стање и сврху снага, њихов ступањ приправности и општи распоред као и природу олакшица и помоћи које се имају пружити.

3. Споразум или споразуми биће предмет преговора који ће се на иницијативу Савета безбедности спровести што је могуће пре. Они се закључују између Савета безбедности и чланова или између Савета безбедности и група чланова и предлажу ратификацију држава потписница у складу са њиховим одговарајућим уставним поступцима.“¹⁵²

Пре предузимања мера контра-тероризма, а које се односе на употребу силе, Савет безбедности УН-а одређује јачину и степен приправности као и план међународне принудне акције у борби против тероризма, што се дефинише чланом 45. Повеље Уједињених Нација. Док се у члану 46. Повеље прецизира да Савет безбедности из помоћ Комитета војног штаба доноси Планове за примену принудне оружане силе у акцији која се спроводи у борби против терористичке организације или мреже коју она покрива на територији једне или више земаља чланица Уједињених нација.

Савет Безбедности Уједињених нација осудио је терористички акт од 11. септембра 2001. године и по хитном поступку, 12. септембра 2001. године једногласно усвојио Резолуцију

¹⁵² Исто, видети чл. 43.

1368 која се односила на терористички акт који је изведен на територију Сједињених држава, тачније Њујорку, Вашингтону и Пенсилванији.

28. септембра 2001. године Савет безбедности Уједињених нација једногласно је усвојио Резолуцију 1373¹⁵³ која се такође односи на борбу против тероризма у ширем смислу те речи, посебно у области финансирања тероризма и унапређењу међународне сарадње у борби против тероризма.

У саопштењу за јавност, Савета безбедности Уједињених нација наводи се да су осим усвајања резолуција у борби против тероризма предузели и прве кораке који чине темеље стратегије у борби против међународног тероризма. Овом резолуцијом Савет безбедности формирао је Комитет Савета за праћење и имплементацију Резолуције са позивом да све државе-чланице Уједињених нација у року од 90 дана предузму одговарајуће мере у борби против тероризма који су наведени у резолуцији и да свака од земаља извести о акцијама које предузима.

Према Резолуцији 1373 Савет безбедности Уједињених нација, а на основу главе 7 Повеље УН-а, одлучује да све државе-чланице треба да: „(а) спречавају и забрањују финансирање терористичких аката...“.¹⁵⁴ Ова мера је значајна из више разлога. Прво, можемо претпоставити да ће се све државе-чланице Уједињених нација придржавати Повеље Уједињених нација и да ће поштовати, односно да спроводити одлуке Савета безбедности Уједињених нација. И друго, ради се о једној од најбитнијих односно основних контратерористичких мера, а то је управо *спречавање и сузбијање финансирања терористичких аката*. Ниједна терористичка акција, акт или напад не би могао бити изведен, односно реализован, без финансијске подршке одређене државе, било да се ради о њеној територији или територији неке друге земље. На тај начин недвосмислено је и прецизно одређен основни контратерористички задатак који треба да спроведу све државе-чланице Уједињених нација.

Међутим, пошто се у последњој деценији догодило више терористичких напада у којима је страдало много људи, можемо се упитати како је дошло до тих напада? На овако сложено питање, могуће је више одговора, а ми ћемо размотрити два случаја, и то када:

(а) држава-чланица Уједињених нација не спроводи резолуције Савета безбедности, у складу са својим интересима, или

¹⁵³ UN Security Council, *Security Council Resolution 1373 (2001)*, internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.

¹⁵⁴ Исто, поглавље 1.

(б) држава-чланица Уједињених нација није у могућности да спроведе резолуцију Савета безбедности.

У првом случају када одређена држава-чланица не спроводи резолуције Савета безбедности може се претпоставити да је та земља учествује или подржава терористичке активности. Овде намерно говоримо о активностима, а оне могу бити следеће:

- да је у тој земљи формирано језгро или огранак терористичке организације или групе,
- да је у тој земљи формирана логистика за прикупљање финансијских средстава ради формирања или подржавања терористичке организације или терористичке групе,
- да је у тој земљи изражено неслагање због мешања друге земље у решавање неких унутрашњих питања, те тиме чини погодно тло за организовање подршке неким терористичким активностима како би скренула на себе пажњу светске или регионалне јавности,

У другом случају када држава-чланица није у могућности да спроводи резолуције Савета безбедности Уједињених нација, можемо говорити о следећим активностима или ситуацијама у којима се може наћи та земља:

- да је државни апарат у великој мери изгубио контролу над одређеним догађајима или активностима које се дешавају на територији те земље, посебно у области безбедности,
- да је државни апарат у немогућности да призна да нема снаге и средства да реализује овакву једну меру због страха за своје политичке лидере који би страдали или били мета терористичких група или организација,
- да државни апарат приказује имагинарну слику о себи, док на њеној територији све битне одлуке доносе вође терористичких група или организација,
- да државе због других активности, синдикланих или других протеста, елементарних непогода (земљотреса, поплава и пожара) нису у могућности да спроведе наведене одредбе резолуције Савета безбедности УН.

Све ово што смо навели у првом и у другом случају даје могућност за стварање повољних услова за деловање терористичке групе, организације или било ког њеног огранка како би се изазвали немири, нереди у којима би страдале људске жртве и на тај начин урушавао или свргавао државни апарат те земље или остваривао неки други терористички акт.

Остваривањем неког другог терористичког акта је једна савремена метода која је постала у последњих деценија прошлог века врло изражена на светској сцени а то је: да се припадници или следбеници једне терористичке организације који се припремају у једној земљи, изврше терористички акт у другој земљи против грађана треће земље. Ово је један сложен процес и поступак који захтева велике ресурсе и снаге да се то предупреди о чему ћемо говорити касније.

У другом поглављу наведене Резолуције 1373 Савета безбедности УН-а, наводи се да је потребно: „(а) уздржати од пружања било ког облика активне и пасивне подршке групама или појединцима умешаним у терористичке акте, укључујући и спречавање регрутације чланова терористичких група и онемогућавања снабдевања терориста наоружањем.“¹⁵⁵

Можемо само да потврдимо оно што смо навели у претходном делу рада, као и да упозоримо не само на пружање финансијске подршке, већ и на само формирање терористичких група или организација. Дакле, није толико важан начин који ће се користити за снабдевање терориста наоружањем односно *убојним средствима*, било да се то ради обезбеђивањем финансијских средстава или директном куповином и достављањем наоружања и опреме. Најчешћи начин деловања логистике јесте тај, да када се формира жариште националних, верских или других врста сукоба на једној територији, онда се отварају и могућности продаје оружја и *убојних средстава*.

У даљем тексту Резолуције 1373 наводе се конкретне активности државних, пре свега, полицијских и правосудних органа као и деловање администрације на издавање личних докумената и путних исправа где се најчешће врши фалсификовање истих.

И на крају наведене Резолуције 1373, Савет безбедности УН позива све државне-чланице да: „(а) пронађу начине за интензивирање и убрзавање размене оперативних информација, нарочито у погледу акција или кретања терориста или терористичких мрежа; кривотворених или фалсификованих путних исправа; кријумчарења оружја, експлозива и других осетљивих материјала; употребе комуникационих технологија од стране терористичких група; постојање претње настале услед поседовања наоружања за масовно уништење од стране терористичких група“.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Исто, поглавље 2.

¹⁵⁶ Исто, поглавље 3.

Осим бројних резолуција Савета безбедности, државе-чланице УН-а усвојиле су *Глобалну контра-терористичку стратегију* на Генералној скупштини у септембру 2006. године, у којој су наведене:

(А) мере које се односе на услове погодне за ширење тероризма;
(Б) мере са циљем спречавања и борбе против тероризма;
(В) мере ради изградње државних институција ради спречавања и борбе против тероризма; и

(Г) мере које омогућавају поштовање људских права и владавину права.

Наведене мере чине *четири стуба Глобалне контра-терористичке стратегије УН*, а као најважнија мера са циљем спречавања и борбе против тероризма је следећа: „Да се уздрже од организовања, подстицања, омогућавања, учествовања, финансирања, подстицања или толерисања терористичких активности и да предузму одговарајуће мере да се обезбеди да се наша територија не користи за убацивање терориста или кампова за обуку, или за припрему или организовање терористичких активности са намером да буду почињене против других држава или њихових грађана“.¹⁵⁷ У оквиру ових група мера које се односе на спречавање и борбу против тероризма, остале мере обухватају унапређење сарадње држава-чланица УН-а у складу са међународним правом око различитих проблема, као што екстрадиција починилаца терористичког акта, благовремена размена информација ради спречавања терористичких дела, до сарадње са осталим регионалним и међународним организацијама у борби против тероризма.

Поред резолуција и наведене стратегије, у оквиру Уједињених нација формиране су и посебне институције у борби против тероризма, као што су Контра-терористички Комитет Савета безбедности УН, Контра-терористичке оперативне групе, и друго.

На основу Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1373 из 2001. године, формиран је *Контра-терористички Комитет Савета безбедности УН(Counter-Terrorist Committee – CTC)*,¹⁵⁸ са циљем да помаже државама-чланицама УН-а у борби против тероризма, посебно у изградњи институција, даје процене и бави се разним питањима ради сузбијања терористичких активности. Осим тога, развија

¹⁵⁷ UN General Assembly, *Global Counter-Terrorism Strategy*, интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml#plan>.

¹⁵⁸ Видети: UN Security Council – Counter-Terrorism Committee (CTC), интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/sc/ctc>.

сарадњу са другим међународним организацијама, организује конференције и посете, јер је планирано да овај комитет посети око 40 држава-чланица УН-а у периоду 2014-2017. године.¹⁵⁹

Контра-терористички Комитет Савета безбедности УН спроводи веома комплексне активности у свим државама-чланицама УН-а које обухватају: А) надгледање контра-терористичких мера; Б) унапређење сарадње са међународним организацијама; В) пружање техничке помоћи; В) размена искуства и; Г) извештавање о контра-терористичким активностима, и друго.

А) *Надгледање контра-терористичких мера* у свим државама-чланицама УН-а које се односе на:

- (а) спречавање пружања помоћи за вршење терористичких аката;
- (б) спречавање финансирања терористичких аката;
- (в) унапређење сарадње и размене информација између држава у истрагама, откривању и хапшењу терориста, и спречавању терористичких аката; као и
- (г) приступање међународним конвенцијама које се односе на тероризам, као што су *Међународна конвенција за сузбијање финансирања тероризма од 9. децембра 1999. године*.¹⁶⁰

Б) *Унапређење сарадње* – између држава-чланица УН-а и међународних организација, као што су одељења и агенције УН-а, а посебно Канцеларија УН-а за борбу против дроге и криминала (UNODC), затим НАТО, Организација америчких држава (OAS), Организација за европску безбедност и сарадњу (OSCE), Интерпол, и друге организације;¹⁶¹

В) *Пружање техничке помоћи* - укључујући и финансијске, правне и друге помоћи. Занимљиво је да овај Комитет посредује између државе којој је потребна

¹⁵⁹ UN Security Council – Counter-Terrorism Committee (CTC), *Statement on behalf of the Counter-Terrorism Committee* – 28 May 2014, интернет, 05/02/2015, http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2014/REV_chair%20statement-LE.pdf; <http://www.un.org/en/sc/ctc>.

¹⁶⁰ Исто.

¹⁶¹ Видети листу међународних организација: UN Security Council – Counter-Terrorism Committee (CTC) – List of International, regional and subregional organizations, интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/sc/ctc/resources/links.html>.

помоћ и тзв. донатора, који могу бити државе-чланице УН-а или међународне организације;¹⁶² и

Г) *Извештавање држава-чланица УН-а о контра-терористичким активностима*, спроводи се на основу Резолуције Савета безбедности УН 1373 (2001) за период од 2001-2006. године, а после тога на основу Резолуције СБ УН 1624 (2005).

У случају Републике Србије, Савет безбедности УН донео је током 2006. две Резолуције.¹⁶³

У овом делу рада указаћемо на значај *Контра-терористичке оперативне групе Уједињених нација* (*The Counter-Terrorism Implementation Task Force - CTITF*) која је основана 2005. године, на основу Глобалне контра-терористичке стратегије УН-а, са циљем да се побољша сарадња и ускладе напори држава-чланица УН-а у борби против тероризма. Контра-терористичке оперативне групе УН-а имају веома сложену структуру, јер их чини неколико одељења у оквиру система Уједињених нација, као што су Одељење за политичка питања (DPA), Одељење за мировне операције (DPKO), и др., али и неке међународне организације попут Међународне агенције за атомску енергију (IAEA), Међународне организације за забрану хемијског наоружања (OPCW), Међународне организације за цивилно ваздухопловство (ICAO), Међународног монетарног фонда (IMF), Светске здравствене организације (WHO), Интерпола, Светске банке,¹⁶⁴ и других.

Контра-терористичке оперативне групе УН-а објавиле су више извештаја и других публикација које се односе на побољшање сарадње између држава-чланица и различитих агенција у борби против тероризма, уз поштовање људских права,¹⁶⁵ а у најважније њихове пројекте убрајају се:

- *Подизање свести*, као и разумевања Глобалне стратегије УН-а – остварује се сарадњом са владама држава-чланица и међународним организацијама у пет региона

¹⁶²Као донатори, у одређеном периоду, били су Канада, Данска, Израел, Аустралија, САД, Алжир, Турска, Велика Британија, ИНТЕРПОЛ, и друге организације у оквиру УН; Видети више: UN Security Council – Counter-Terrorism Committee (CTC) – List of Donors, интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/sc/ctc/technical-assistance.html>.

¹⁶³UN Security Council – S/2006/784 и S/2006/681, интернет, 05/02/2015, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/552/00/PDF/N0655200.pdf?OpenElement>, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/482/19/PDF/N0648219.pdf?OpenElement>.

¹⁶⁴Видети: UN, The Counter-Terrorism Implementation Task Force – CTITF, интернет, 10/03/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/entities.shtml>.

¹⁶⁵Видети више: UN - CTITF, *Basic Human Rights Reference Guide: Security Infrastructure – 2014*, интернет, 10/03/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/Basic%20Human%20Rights%20Reference%20-%20Security%20Infrastructure2014>; <http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/reportsandpubs.shtml>.

света (Југоисточна Азија, Јужна Азија, Јужна Африка, Источна Африка и Западна Африка/Сахел);

- *Спречавање и одговарање на нуклеарни или радиолошки терористички напад* – омогућава размену знања и искуства у оквиру система УН-а и других релевантних међународних организација;

- *Право на праведно суђење* – обухвата низ активности које се разликују у државама-чланицама УН-а, као што су продужавање притвора, затворски третман, и друго. Овај пројекат има за циљ да се омогући право на суђење у складу са међународним правом и поштовањем људских права и онима који су учествовали у финансирању, планирању, припремању или извођењу терористичких активности.¹⁶⁶

Такође, у оквиру *Контра-терористичке оперативне групе* (*The Counter-Terrorism Implementation Task Force - CTITF*), током 2011. године основан је *Контра-терористички центар* (*The Counter-Terrorism Centre - UNCCT*) који има за циљ да подржава примену *Глобалне контра-терористичке стратегије УН*, да развија контра-терористичке стратегије у државама-чланицама УН-а, као и институције у борби против тероризма, али и да унапређује међународну сарадњу са другим међународним организацијама.¹⁶⁷

На основу изложеног, може се закључити да Уједињене нације настоје да помогну државама-чланцима у борби против тероризма, од усвајања и примене *Контра-терористичке стратегије*, до оснивања и различитих активности Контра-терористичког Комитета Савета безбедности, Контра-терористичке оперативне групе и Контра-терористичког центра. За наш рад посебно је важан део који обухвата унапређење сарадње између држава-чланица УН-а НАТО, што ћемо разматрати у наредном делу рада.

Усвајањем и Резолуција Савета безбедности УН-а и Контра-терористичке стратегије УН-а, као и потписивањем међународних билатералних споразума, или приступањем у међународне организације, као што су НАТО, ИНТЕРПОЛ, ЕУРОПОЛ

¹⁶⁶ Видети више о пројектима: http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/proj_raisingawareness.shtml; http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/proj_nucterrorism.shtml; http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/proj_righttotrial.shtml.

¹⁶⁷ UN Counter-Terrorism Centre – UNCCT, *Summary of Discussions* - International Conference on National and Regional Counter-Terrorism Strategies, Bogota, Colombia, 31.01-01.02.2013, интернет, 05/02/2015, http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/Summary%20of%20Discussions_National%20and%20Regional%20CT%20Strategies_Bogota_Jan-Feb2013.pdf.

и сл., створени су сви законски предуслови за размену података, информација па и оперативних информација које се односе на или које указују да постоје елементи или субјекти, односно активности усмерене на формирање, организовање или деловање терористичке групе, организације или мреже. Тако је амерички Центар за стратегију и међународне односе (*Center for Strategic and International Studies - CSIS*) креирао посебну службу у оквиру овог центра (*CSIS Trusted Information Network - TIN*) да би се у борби против тероризма унапредили тзв. *отворени извори информација* и побољшала размена информација о контратероризму између обавештајних служби, владиних или невладиних стручњака из академских кругова, цивилног друштва и сл.¹⁶⁸ Осим тога, предност овог центра је у томе што ће сви ти стручњаци из бројних области дати нова промишљања о проблему тероризма, разматраће разноврсне изворе информација са циљем да аналитичарима и онима који одлучују представе разноврсне смернице за промишљање о сложеним стратешким проблемима.

Једно од питања у оквиру тог америчког центра односило се на јачање правног система и обавештајне заједнице да би се боље разумела и открила претња од цихада у Европи, предлози су обухватили: јачање сарадње између агенција, јер важне информације не долазе до агената на терену; јачање сарадње између обавештајне и академске заједнице око питања контра-тероризма, јачање међународне сарадње у оквиру Европске уније, и др.¹⁶⁹

До сада нисмо говорили о терористичкој мрежи, иако указујемо само на елементе које има терористичка организације у многим земљама света и која изискује веома велике мере и много веће и ефикасније ресурсе од класичног предузимања превентивних или репресивних акција усмерених на откривање, лоцирање, хватање или уништавање терористичке групе. Овде смо рекли намерно терористичке групе, јер да би се открила, лоцирала, ухватила или уништила терористичка организација на територији једне земље неопходни су многи фактори који морају бити испуњени, почев од тога да се мора укључити читав систем безбедности једне земље. Када је у питању мрежа једне терористичке организације и када је у питању терористичка мрежа на

¹⁶⁸ Borchgrave Arnaud de, Sanderson Thomas, Harned Jacqueline, **Force Multiplier for Intelligence – Collaborative Open Source Networks**, CSIS, 2007, internet, 10/12/2014, http://csis.org/files/publication/120824_DeBorchgrave_ForceMultiplier_Web.pdf, p. 30-32: „...у свету Си-ен-ена, блогова, Јутјуба, Мајспејса, аудио снимака на интернету, википедија, обиља видео снимака, тренутних порука, о друштвених мрежа на интернету где је дневни проток информација, ТИН обавља контролисано прикупљање информација и издваја битне податке. То умањује време и ресурсе који су потребни за претраживање низа извора“.

¹⁶⁹ Исто, стр. 24-25.

територији више земаља онда треба преузети и адекватне контра-терористичке мере које морају имати утемељење у управо резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација, што разматрамо у овом делу докторске дисертације.

Овде смо показали да акције које спроводе земље чланице НАТО алијансе¹⁷⁰ имају дубоко утемељење у Повељи Уједињених Нација, а такође и утемељење у резолуцијама Савета безбедности који дефинишу конкретне мере и задатке приликом спровођења контра-терористичких акција и мера.

2.4.2. Место и садржај контра-терористичке стратегије НАТО у оквиру одбрамбене и безбедносне политике

Да бисмо сагледали место и улогу а самим тим и садржај контра-терористичке стратегије НАТО треба да нагласимо неколико битних чињеница и вези ове организације, пре свега, услови у којима је настала, ко су државе-чланице, који су њихови циљеви, итд.

Северноатлантски пакт – НАТО (*eng. North Atlantic Treaty Organization*) је војно-политичка организација, основана 4. априла 1949. године, а данас има 28 држава-чланица из Северне Америке и Европе. Те године земље оснивачи (Сједињене Америчке Државе, Канада, Велика Британија, Француска, Белгија, Данска, Исланд, Луксембург, Холандија, Норвешка, Италија, Португалија,) потписале су у Вашингтону Северноатлантски уговор којим је основан савез независних држава са циљем очувања мира и безбедности, а државе-чланице НАТО-а имају право на појединачну и колективну одбрану против било какве агресије, у складу са чланом 51. Повеље Уједињених нација.¹⁷¹

Током Хладног рата у условима политичке и идеолошке поделе на источни и западни блок, настао је Северноатлантски пакт – НАТО ради одбране земаља Западне Европе од могуће агресије Совјетског савеза. Осим безбедносних, мотиви за формирање НАТО-а били су и

¹⁷⁰Loeser Wolf-Dieter, **Invigorating UN-NATO Strategic Relations**, in: Brooke A. Smith-Windsor (ed.), **The UN and NATO: Forward from the Joint Declaration**, NATO Defense College, Rome, 2011, <http://www.natolibguides.info/nato-un>, p. 11-14.

¹⁷¹Видети чл. 51. Повеље; Уједињене нације, *Повеља Уједињених нација*, интернет, 01/02/2015, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPSI/povelja_un_lat.pdf. Према Повељи Уједињених нација у члану 51. наводи се следеће: „Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. О мерама које предузимају чланови при вршењу овога права на самоодбрану биће одмах извештен Савет безбедности и оне неће ни на који начин да доведу у питање овлашћења и одговорност Савета безбедности да по овој Повељи предузме у свако доба такву акцију ако је сматра нужном ради одржавања или успостављања међународног мира и безбедности“.

политички. Америчким званичницима је одговарало формирање војно-политичког савеза НАТО-а који би окружио земље социјалистичког тј. источног блока, да би се ослабио комунизам и ширење совјетске сфере утицаја. Такође, САД су ускоро добиле много савезника „позивајући се на заштиту слобода, поштовање људских права и уостављање и очување демократије, односно либералних вредности доминантних у западном – капиталистичком друштву,...“.¹⁷² Неколико држава је приступило НАТО савезу током Хладног рата, а то су средином `50-их година Западна Немачка, Грчка, Турска, и почетком `80-их Шпанија.

Неколико година касније, формиран је **Варшавски пакт** као војна организација земаља средње и источне Европе, предвођене СССР-ом. Почетком `90-их година долази до слома Совјетског савеза, а тиме и распада источног блока и распуштања Варшавског пакта, и питања потребе за постојањем НАТО-а и колективне одбране држава-чланица. Раденко Мутавџић у својој књизи **Партнерство у безбедности**, сматра да је: „Изненадни престанак Хладног рата који је симболизован падом Берлинског зида у новембру 1989. године, а суштински га је омогућило урушавање и распад Совјетског Савеза и распуштање Варшавског уговора, поставили су пред НАТО питање даљег опстанка, јер је разлог због кога је основан – изненада нестао“.¹⁷³

Међутим, у том периоду избијају регионални сукоби у бившој Југославији и на простору бившег Совјетског савеза, те су државе-чланице „...брзо дошле до закључка да њихова опредељеност за колективну одбрану и сарадњу коју су постигли кроз Северноатлантски пакт и даље пружа најбоље гаранције за њихову безбедност“.¹⁷⁴

На самиту НАТО-а у Риму 1991. године, *управљање кризама* дефинисано је као **стратешки концепт НАТО за 21. век**, а донета је и *Декларација о миру и сарадњи*,¹⁷⁵ и друго. Нов стратешки концепт НАТО Алијансе који је усвојен на самиту НАТО у Риму, имао је следеће карактеристике:

- Потпуно је искључена могућност масовне агресије на територију НАТО Алијансе;
- Главни задатак НАТО Алијансе треба да буде превенција и управљање кризама мањег интензитета, и то у њиховим почетним фазама;

¹⁷² Гајић Дејан, **Процес ширења НАТО-а у Европи**, МП 3, 2009, интернет, 15/02/2015, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903274G.pdf>, стр. 277.

¹⁷³ Мутавџић Раденко, **Партнерство у безбедности**, Медија центар Одбрана, Београд, 2010, стр. 54-55.

¹⁷⁴ NATO, *NATO u 21 veku*, интернет, 15/02/2015, www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_serb.pdf.

¹⁷⁵ NATO, *Rome Declaration on Peace and Cooperation (1991)*, интернет, 15/02/2015, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm>.

- Нове безбедносне изазове не треба решавати у оквиру само једне институције, већ је потребна сарадња више тада актуелних међународних организација, као што су НАТО, КЕБС, Европска заједница, Западно-европска унија и др.;

- Треба смањити нуклеарно наоружање у Европи за 80%, због тога што не постоји нуклеарна претња; као и

- Повећати сарадњу са Совјетским Савезом и државама централне и источне Европе, итд.

Наведене карактеристике новог стратешког концепта НАТО представљају радикалан заокрет у односу на претходни стратегијски концепт, који је усвојен 1968. године. Промене се односе на организацију војних снага НАТО, које своју реорганизацију почињу преласком на мање, али ефикасније и мобилније мултинационалне саставе, и друго, промењена је перцепција безбедносних изазова, ризика и претњи.

Такође НАТО је *потврдио спремност да подржи циљеве и политику Организације Уједињених нација* у Босни и Херцеговини. Током 1992. године, генерални секретар УН Бутрос Гали представио је Генералној скупштини УН документ *Агенда за мир*, којим су промењена овлашћења УН приликом управљања кризама, наиме, дата су и прилично широка овлашћења Савету безбедности УН, а истакнут је значај превенције криза и конфликта. Према *Агенди за мир УН*, дефинисане су четири фазе у превенцији конфликта:

1. **Превентивна дипломатија**, односи се на мисије за утврђивање чињеница, рано упозоравање на потенцијалне конфликте, посредовање, мере за јачање поверења и, у неким случајевима, превентивно упућивање снага УН на терен;¹⁷⁶

2. **Успостављање мира**, обухвата искључиво средства наведена у Поглављу VII *Повеље* УН, које се односи на преговарање, истраге, посредовања, саветовања, арбитраже и склапање споразума међу учесницима у конфликту;

3. **Очување мира**, је дефинисано као упућивање снага УН на терен, и то обавезно уз сагласност учесника у конфликту. У циљу очувања мира предвиђа се упућивање сложених мисија, које би поред војних јединица, биле састављене и од цивилних компоненти, као што је цивилна полиција. Постоји чак и могућност успостављања комплетне цивилне власти под контролом посебних изасланика генералног секретара УН; и

4. **Изградња мира**, има за циљ спречавање ескалације тензија и њихово развијање у конфликте. Данас је ова фаза сврстана у мере превенције криза. Према НАТО-у, под изградњом мира (*peace building*) подразумевају се акције које подстичу примену политичких, економских,

¹⁷⁶ NATO, *Conflict Prevention and Diplomacy*, internet, 05/05/2015, <http://www.natolibguides.info/conflictprevention/articles/archives>; Zyck Steven, Muggah Robert, **Preventive Diplomacy and Conflict Prevention: Obstacles and Opportunities**, Stability – International Journal of Security & Development, internet, 05/05/2015, <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.ac>.

друштвених и војних мера и институција са циљем успостављања и јачања политичких институција да би се предупредио узрок сукоба. НАТО је раније био ангажован на изградњи мира у бившој Југославији и Авганистану, али сматрају да „потреба за изградњом мира никада није била већа, и да та потреба расте сваке године“.¹⁷⁷

После Хладног рата и распада источног блока, НАТО пакту се придружило неколико земља као што су то учиниле 1999. године Чешка Република, Пољска, Мађарска, пет година касније Естонија, Летонија, Литванија, Словачка, Румунија и Словенија, и 2009. Хрватска и Албанија.

Почетком 21. века, НАТО је „преузео нове задатке, укључујући изградњу партнерства у области безбедности са демократским земљама широм Европе, све до Кавказа као и унутар Централне Азије. Оне укључују посвећивање пажње како нестабилностима које узрокују регионални и етнички конфликти унутар Европе, тако и претњама које долазе изван евроатлантске регије“.¹⁷⁸ Поред унапређења сарадње са Русијом, НАТО настоји да одговори на бројне изазове и претње по мир и безбедност, као што су међународни тероризам и контрола наоружања, пре свега оружја за масовно уништење.

После терористичких напада од 11. септембра 2001. на неколико локација у Сједињеним Државама, *међународни тероризам и контрола наоружања* постали су главни објект интересовања и ангажовања НАТО-а. У тим нападима на САД, два авиона ударила су у Светски трговински центар, трећи авион ударио је у седиште Министарства одбране – Пентагон, и четврти авион се срушио у руралном делу Сомерсета у Пенсилванији.

Главни циљеви контра-терористичке стратегије НАТО (*Prevention, Protection, Pursuit and Response*) заснивају се на основном програмском документу - ***Стратегији борбе против тероризма и Акционом плану***.

Постоје неколико значајних концепта или стратегија НАТО, као што су концепт управљања кризама и концепт контра-терористичких активности. Управо овај концепт *контра-терористичких активности*, постао је након 11. септембра основа приликом сачињавања стратегије НАТО у одбрамбеним активностима. Такође, морамо да напоменемо да је први пут НАТО Алијанса употребљена на основу члана 5. Вашингтонске декларације и да је у 21. веку проширено поље ангажовања Алијансе и ван територија чланица.

¹⁷⁷ NATO, *NATO and peace-building*, NATO Review 2005, internet, 15/02/2015, <http://www.nato.int/docu/Review/2005/Peace-Building/EN/index.htm>.

¹⁷⁸ NATO, *NATO u 21 veku*, internet, 15/02/2015, www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_serb.pdf.

После Самита шефова држава и влада земаља чланица у Бриселу 1994. године, значајан је још један концепт НАТО Алијансе, то је концепт *Партнерства за мир*. Овај концепт је створио једну нову димензију и снагу која је отворила простор за ангажовање НАТО снага у мировним и хуманитарним операцијама, као и у операцијама спасавања. После *Бриселске декларације* из 1994. поједине земље које су постале чланице концепта НАТО *Партнерство за мир* касније су проширењем постале пуноправне чланице НАТО Алијансе.

У новије време, тачније на **Самиту НАТО-а 2010.** године који је одржан у Лисабону од 19. до 20. новембра, усвојен је веома значајан документ *Лисабонска декларација НАТО-а*.¹⁷⁹ На том састанку утврђен је и усвојен *нови стратешки концепт* под називом **Активан ангажман, модерна одбрана о ангажовању НАТО Алијансе**¹⁸⁰ посебно у Авганистану, однос према нуклеарним борбеним средствима и наоружању које служи за масовно уништавање човечанства, развој против-ракетног система, будући развој Партнерства за мир и проширивање и продубљивање сарадње НАТО и Руске Федерације, као и односи НАТО-а према Уједињеним нацијама, Европској унији, Организацији за европску безбедност и сарадњу, и земљама Западног Балкана, укључујући и Србију.

Овај стратешки концепт дефинише главне карактеристике система безбедности земаља чланица НАТО-а у окружењу са акцентом на обезбеђивања концепта приступа и отворености Алијансе за нове чланове, а самим тим и унапређењу концепта развоја и употребе војних снага Алијансе. Осим тога, требало би да обезбеди бољу ефикасност и широк ефекат ангажовања НАТО-а не само када су у питању заштита и успостављање мира и безбедности за чланице Алијансе него и ангажовање широм света. Интересантно је да овај документ нема ознаке тајности, иако су наведени стратешки концепти НАТО-а, и доноси на средњорочни период од 10 година.

У *Лисабонској декларацији НАТО-а из 2010.* године наводи се да је то *нов стратешки концепт* са циљем одбране држава-чланица од различитих претњи у наредној деценији. Стога је потребно:

¹⁷⁹NATO, *Lisbon Summit Declaration* (2010), internet, 22/02/2015;http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC_PR_CP_2010_0155_ENG-Summit_LISBON.pdf.

¹⁸⁰NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO* (2010), internet, 22/02/2015;http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en; NATO, *NATO's new Strategic Concept* (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

„• повећати допринос НАТО-а за свеобухватан приступ кризном менаџменту као део напора међународне заједнице и да се побољша способност НАТО-а да обезбеди стабилизацију и реконструкцију;...

- позвати Руску Федерацију на проширење сарадње у областима где имамо заједничке интересе;

- сагласни смо да се развијају постојећа партнерства, као и да се развијају нова са заинтересованим земљама и организацијама;...“¹⁸¹

Према овом документу, тежите сарадње и ангажовања НАТО Алијансе, односи се на:

- регионална питања,
- контролу наоружања,
- међународни тероризам,
- мировне операције,
- питања одбрамбене моћи,
- планирање шире безбедности (цивилна, еколошка и др.),
- питања у области науке, и
 - развијања политичких смерница за даље побољшање одбрамбених способности, што је и учињено на Самиту НАТО-а у Чикагу 2012. године када су донете политичке смернице о контра-тероризму.

Проблеми тероризма и контра-тероризма у такође су разматрани Лисабонској декларацији где се каже да представљају претњу по безбедност сви сукоби у близини граница НАТО-а, као и екстремизам, тероризам, илегална трговина људима, наркотицима и наоружањем. „Тероризам посебно представља озбиљну претњу по безбедност и сигурност НАТО-а и њених чланица. Сва терористичка дела су злочиначка и не могу се оправдати без обзира на мотиве и облике. ...Према Стратешком концепту, ми ћемо наставити да повећавамо и политичке и војне аспекте НАТО-а да би одвртели, одбранили, прекинули и заштитили од тих претњи укључујући и развој технологије и већу размену информација и обавештајних података“¹⁸².

Војни концепт НАТО о одбрани од тероризма такође је део новог стратешког концепта НАТО где се наводи да религиозни екстремизам представља терористичку претњу за НАТО, али да и други узроци могу довести до тероризма, као што су друштвени, економски, демографски и политички разлози попут нерешених сукоба или идеологија које тек настају. У

¹⁸¹ Исто, тачка 2.

¹⁸² Исто, тачка 39.

овом документу дат је преглед војних операција НАТО, које према стратешком концепту у борби против тероризма има четири важне улоге:

- „- анти-тероризам, уз претежно дефанзивне мере,
- управљање последицама, који се бави последицама, и њиховим смањивањем, од терористичких напада који су се догодили,
- контра-тероризам, првенствено офанзивне мере,
- војна сарадња“.¹⁸³

У овом документу **Војног концепта НАТО о одбрани од тероризма** разматрају се и питања заштите снага НАТО, као основни део војног плана у борби против тероризма, наводе се анти-терористичке мере, као што су размена обавештајних података, пружање помоћи заштитом из ваздуха и са мора, итд. За наше истраживање посебно је значајан део који се односи на контра-тероризам.

Контра-тероризам представља „офанзивну војну акцију која је пројектована да смањи терористичке способности. Чланице Алијансе су сагласне да терористима не треба дозволити да имају своје базе, обуку, план, фазе и извршавање терористичких активности и да та претња може бити довољно озбиљна да оправда деловање против тих терориста и оних који их штите, као и када је то потребно, према одлуци Северноатлантског савета НАТО“.¹⁸⁴

Током 2012. одржан је **Самит НАТО-а у Чикагу** и усвојена је **Чикашка декларација**.¹⁸⁵ Главне теме самита била су питања у складу са стратешким концептом НАТО који је постављен у Лисабонској декларацији из 2010. године, од тероризма, контроле наоружања, енергетске и еколошке безбедности, односа НАТО-а према Русији, Украјини, земљама Западног Балкана, Авганистану, до мисија чланица и реформе НАТО-а као и сарадње НАТО-а са другим међународним организацијама - Уједињене нације, Европска унија, Организација за европску безбедност и сарадњу.

Чикашка декларација НАТО-а из 2012, даје нове стратешке концепте према Авганистану, али према Либији и Сирији у којима су наступиле кризе.

¹⁸³ NATO, NATO's new Strategic Concept (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

¹⁸⁴ Исто.

¹⁸⁵ NATO, Chicago Summit Declaration (2012), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm, www.nato.int/cps/en/natolive/events_84074.htm.

- Према Авганистану, усвојена је стратегија окончања процеса преноса безбедносне одговорности на снаге Авганистана до краја 2014, након што је председник Авганистана, Хамид Карзаи изјавио да те имају контролу над 75% територије. НАТО ће од 2015. године водити мисију у Авганистану за мониторинг, обуку и помоћ авганистанским снагама.

- У Либији НАТО је предводио војну операцију *Уједињени заштитник* која је после седам месеци довела до свргавања и убиства либијског председника Моамера Гадафија. Војна операција НАТО-а почела је у марту 2011, уз мандат Савета безбедности УН-а, након што су либијске снаге покушале насилно да сузбију побуну до које је дошло после масовних демонстрација и протеста, познатих као арапско пролеће које су се из Туниса прелиле у многе земље на северу Африке, укључујући и Сирију, Јемен, и др.

У *Чикашкој декларацији* се наводи да је успешна НАТО операција у Либији потврдила способност да НАТО може да ефикасно и брзо да изведе комплексне операције у сарадњи са Арапском лигом у овом случају, и другим међународним организацијама.¹⁸⁶

У истој декларацији, потврђује се спремност на борбу против тероризма, а у том циљу усвојене су *Политичке смернице НАТО-а о контра-тероризму*, са задатком да се припреми Акциони план који би унапредио способност НАТО-а у спречавању и одговору на тероризам.¹⁸⁷

У *Политичким смерницама о контра-тероризму*, истиче се да ће тероризам дуго представљати претњу за безбедност држава-чланица НАТО-а, као и за међународну стабилност. Наводе се нови услови који су довели до промена у ангажовању НАТО-а у контра-тероризму.

Наиме, због терористичких напада на САД од 11. септембра 2001, промене у ангажовању НАТО у контра-тероризму обухватају:

- промењени су правно-политички аспекти,
- утврђено је неколико принципа којих државе-чланице треба да се придржавају,
- усвојен је војни концепт одбране од тероризма.

¹⁸⁶ Исто, тачка 13-14.

¹⁸⁷ Исто, тачка 51.

- утврђене су битне области у којима ће НАТО предузимати иницијативе, као што су способности да одговори и ангажује се у контра-тероризму, и др.

Северноатлантски савет НАТО-а ће водити све контра-терористичке активности НАТО-а, као и примену политичких смерница. „Јасан смер, побољшана координација и већа доследност у напорима и активностима омогућиће НАТО-у да ефикасније користи своје ресурсе“.¹⁸⁸ НАТО је после тога, остварио значајан напредак који се огледа у већем степену размене обавештајних података, војним операцијама и развоју програма за одбрану од тероризма.

Принципи НАТО-а у *Политичким смерницама о контра-тероризму* подразумевају пружање подршке државама-чланицама НАТО-а у спречавању, одговарању на тероризам, као и постизање комплементарности којим би се избегло дуплирање напора држава-чланица или других међународних организација. Посебно је значајан принцип који се односи на „...сагласност са међународним правом – НАТО ће наставити да делује у складу са међународним правом, принципима Повеље Уједињених нација и Универзалне декларације о људским правима. Глобална контра-терористичка стратегија УН, међународне конвенције и протоколи против тероризма и релевантне Резолуције УН пружају основу за националне и мултилатералне напоре у борби против тероризма, укључујући и оне које води Алијанса“.¹⁸⁹

Осим тога, НАТО као међународна организација, настојаће да ефикасније доприноси у спречавању тероризма.

До сада је одржан и значајан *Самит НАТО-а у септембру 2014.* године у Велсу, када је саопштено да НАТО остаје и даље извор стабилности у нестабилном свету, посвећен колективној одбрани, кризном менаџменту и сарадњи држава-чланица. Главне теме овог самита биле су украјинска криза и стратегија НАТО-а према терористичким групама на Блиском истоку (ИСИС), северној и суб-сахарској Африци што ће имати дугорочне последице по мир и безбедност не само у Европи, већ и у свету. Наводи се да је значајно промењено схватање о миру и безбедности у Европи због агресије Русије према Украјини.

У *Великој декларацији НАТО из 2014.* године, потврђује се обавеза да испуне три задатка стратешког концепта НАТО, а то су: *колективна одбрана, кризни менаџмент и кооперативна безбедност.* У циљу колективне одбране и обезбеђивања

¹⁸⁸ NATO, *NATO's policy guidelines on counter-terrorism* (2012), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm?#top.

¹⁸⁹ Исто.

сигурности за све држава-чланице, НАТО је променио активности у војним операцијама, укључујући у Авганистану и унапређује сарадњу са државама и организацијама широм света.

Наведени задаци стратешког концепта НАТО су у складу са новим *Стратешким концептом за одбрану и безбедност чланова Северноатлантског савеза*,¹⁹⁰ усвојеним на самиту НАТО у Лисабону 2010, што ћемо разматрати у оквиру Институционалних механизма у посебном делу овог рада.

Прошле године усвојен је *Акциони план за оперативну приправност (NATO Readiness Action Plan)* који представља свеобухватни скуп мера потребних као одговор на нове безбедносне изазове и промене које су наступиле на границама НАТО-а, али и на Блиском истоку и на северу Африке. Циљ Акционог плана за оперативну приправност је јачање колективне одбране НАТО-а.¹⁹¹ Као битне мере наводимо:

- присуство и значајне активности војних снага (копнених, ваздушних и поморских) на истоку НАТО Алијансе, са циљем застрашивања али и спремности да одговоре на промене безбедносне ситуације,
- мере које се односе већу ефикасност командног састава НАТО, али и јачање састава који се бави стратегијом и обавештајним пословима, као и већи значај планирања,
- оснивање Борбених снага високе спремности (*Very High Readiness Joint Task Force – VJTF*) у оквиру снага за одговор НАТО-а (*NATO Response Force – NRF*), ради веће покретљивости и бржег одговора и могуће изазове и претње, и др.

НАТО строго осуђује руску војну интервенцију и захтева од Русије да заустави и повуче своје снаге из Украјине. Такође се наводи да ће НАТО пружити подршку за територијални интегритет, независност и сувереност Азербејџана, Молдавије, Јерменије и Грузије.

Осим тога, изражава се забринутост због растуће нестабилности и безбедносних претњи у области Блиског истока и северне Африке. Стабилност и мир у тим областима је важна за НАТО. Упозоравају на претњу од тзв. Исламске државе која угрожава безбедност људи у Ираку, Сирији и у региону.

¹⁹⁰ NATO, *NATO's new Strategic Concept (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

¹⁹¹ NATO, *NATO's Readiness Action Plan (2014)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facsheet-rap-en.pdf.

НАТО се залаже за већу сарадњу са Ираком, а посебно у области одговарања на тероризам, пограничне безбедности, изградње институција, али и образовања и обуке, и комуникационе стратегије, и др.

„За стратешки важан регион Западног Балкана, демократске вредности, владавину права и добре односе се суседима...“, ¹⁹²НАТО остаје посвећен стабилности и безбедности и наставиће да подржава евроатлантске аспирације земаља региона.

На основу приказаних декларација са Самита НАТО-а, усвојених Политичким смерницима о контра-тероризму, низа принципа и контра-терористичких мера, можемо рећи да је глобална борба против тероризма постала синоним за НАТО Алијансу у свету. НАТО је добио значајну улогу и у учествовању ради успостављања мира и нарушене међународне безбедности и међународног мира.

Неопходност за ангажовањем НАТО снага проистиче из одбрамбеног концепта, а и понуђене могућности чланица НАТО Алијансе да учествују у мировним операцијама, контра-терористичким дејствима и спасилачким активностима, посебно у обезбеђивању транспорта за кризна подручја изазвана тероризмом.

2.5. Нужност и мера обухвата проучавања других аспеката борбе против тероризма

Како тероризам као начин утицаја на политику, односно начин остваривања политичких циљева, одликује организованост, континуитет и тајност деловања - политички аспект такође покрива средства, методе, циљеве и манифестне облике феномена тероризма. Против-терористичка стратегија је део опште безбедносне стратегије државе која детаљно разрађује надлежности, задатке и начин поступања субјеката и снага на спречавању терористичке претње, при чему са политичког аспекта сва три модалитета стратегије могу бити предмет истраживања: превентивна, офанзивно – уништавајућа (упутства о оптималним поступцима снагама државе за неутрализацију конкретне терористичке акције), и дефанзивна (обухвата операционализацију мера, активности, акција и операција субјеката и снага за неутралисање терориста по секторима).

Такође, модели одговора на глобални тероризам (*war model*, *crime justice model* или *counterinsurgency model*), ¹⁹³ као и стратегије спречавања тероризма (кроз ратни конфликт,

¹⁹² NATO, *Wales Summit Declaration* (2014), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

цивилну стратегију са законским и административним модалитетом, стратегију коју покрива ратно право) неспорно имају политичку димензију.

Уз уважавање промењивости тероризма и анти-терористичке стратегије, са политичког, и наравно правног аспекта, неопходно је истражити и правну основу концепта борбе НАТО против тероризма. Са политичког аспекта се могу истраживати *принцип координације* (који подразумева целисходно, систематско, еластично и стабилно повезивање свих компоненти безбедносно-обавештајног система), *принцип сарадње државе* са друштвеним, верским заједницама, међународним и другим организацијама, као и са грађанима, принцип систематичности (комплексне примене политичких, информационо-пропагандних, социјално-економских, правних, специјалних и других мера у борби против тероризма), али, само одређени аспекти поштовања принципа поверљивости (свакако предмет истраживања политичких наука није координација набавке потребне опреме и технологије, теоријски концепт противтерористичке операције, технички поступци, тактика остваривања мера, састав снага).

Дакле, политички и правни аспекти најпресудније утичу на ефикасност концепта борбе чланица НАТО против тероризма, односно, проучавање ових аспеката је претпоставка за проучавање војног или безбедносног аспекта. Осим тога, у дисертацији се признаје неопходност респектовања и других димензија борбе против тероризма: безбедносне, војне, културолошке димензије, перспектива политичке филозофије, етике, аспект социологије религије (неопходан у разматрању верски фундираног тероризма), социо-психолошки аспект.

Проф. др Драган Симеуновић у својој књизи **Тероризам** истиче да је после терористичких напада на Сједињене Америчке Државе од 11. септембра промењен однос према Муслиманима, не само у САД-у, већ и широм Европе. У оквиру других аспеката борбе против тероризма, убрајамо:

- *Јачање екстремистичких, десничарских покрета* који су антисламски оријентисани;
- *Примену превентивних мера, укључујући праћења и хапшења потенцијалних нападача*, као што је то било у када су „...2007. у Франкфурту ухапшена трочлана група исламских екстермиста од којих је један Турчин а двојица су Немци. Сва тројица су обучани за терористичке акције у камповима Ал Каиде у Пакистану...“;¹⁹⁴ или

¹⁹³Rineheart Jason, **Counterterrorism and Counterinsurgency**, Vol. 4, No. 5, 2010, Terrorism Research Initiative – TRI, интернет, 15/04/2015, <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/122/html>. Аутор разматра предности и недостатке наведених модела у борби против тероризма, а на примеру рата против тероризма у Авганистану, утврђује предности и недостатке контратерористичких стратегија.

¹⁹⁴Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 220-222; „САД и Европа поклањају велику пажњу исламистичком тероризму због свега што им се догодило. После напада на дан 11. септембра до краја 2001. ухапшено је 400 особа у 50 земаља света због сумње да имају везе са

- Додељивање награда и титула неким писцима са циљем да се изазове одређена реакција код Муслимана, као на пример, када је индијски писац С.Ружди постао британски племић одлуком британске краљице 2007. године. После тога дошло је до масовних протеста Муслимана у свету, и до званичних протеста неких земаља. „Владе Ирана и Пакистана упутиле су тим поводом оштре ноте британској влади у којима сматрају да унапређење Руждија у племића не само да дефинитивно доводи британске власти у конфронтацију са исламским друштвима, него и да тај поступак показује да Руждијеве и друге увреде које са Запада стижу на рачун Ислама нису случајне“.¹⁹⁵

Примену политичких, информационо-пропагандних, социјално-економских, правних, специјалних и других мера у борби против тероризма проучаваћемо у делу рада који се односи на политичке, војне и економске интересе НАТО чланица.

Такође, друге димензије борбе против тероризма, а посебно културолошке димензије, са аспекта политичке филозофије, етике, психологије, и социологије религије разматраћемо код проучавања религиозно, етно-сепаратистичког и идеолошког тероризма.

III Политичке одреднице и детерминанте концепта борбе НАТО против тероризма

3.1. Политичке детерминанте

тероризмом. Превенција је у толикој мери одавно постала део свакодневног живота САД и Западне Европе да су теоријски узев скоро сва изненађења искључена“.

¹⁹⁵ Исто, стр. 220.

3.1.1. Процеси глобализације као детерминанта концепта борбе чланица НАТО против тероризма

Глобализација је процес константних, убрзаних промена и све већег степена повезивања људи. Како не постоји јединствена дефиниција глобализације, као ни многих других појмова у друштвеним наукама, указаћемо у овом делу рада на најзначајније.

Према проф. др **Драгану Симеуновићу**, „Глобализација се може означити као процес ширења светске заједнице демократских, тржишно оријентисаних земаља, који се остварује на економском, политичком, културном и сваком другом плану.”¹⁹⁶ Овај процес се одвија у капиталистичким друштвима.

Мирослав Печујлић, сматра да: „Док за једну струју она (глобализација) значи све „гушћу“ повезаност и међузависност друштва, за другу струју „глобализација“ служи као замена за стари појам „империјализма“, стварну доминацију развијених земаља над неразвијенима, доминицију транснационалних компанија над националним економијама.... Док за једне глобализација означава интеграцију света, за друге она неизбежно води фрагментацији, све дубљој провалији између светова и сукобу цивилизација.”¹⁹⁷ Према Печујлићу, обележја глобализације су:

- стварање јединственог глобалног простора, са све већим степеном повезаности и међузависности,
- надмоћ транснационалних и наднационалних сила, укључујући међународне организације попут Организације Уједињених нација, и масовних друштвених покрета,
- ширење путем доминације или имитације истих форми: технологије, вишепартијског политичког система и тржишне економије,

Слично С.Хантигтону, Печујлић упозорава на поларизацију и сукоб светова између Севера-Југа, Центра-Полупериферије, и др.

За **Смита и Бејлиса** „Глобализација - процес увећања међузависности између друштава тако да догађаји из једног дела света све више и више имају утицаја на народе и

¹⁹⁶Simeunović Dragan, **Uvod u političku teoriju**, Beograd, Institut za političke studije, 2009, str. 176.

¹⁹⁷Печујлић Мирослав, **Планетарни кентаур: два лика глобализације**, Нова српска политичка мисао, Нова едиција, Vol. VII, No. 3-4, Београд, 2001, str. 21-55; „Глобализација представља јединство две димензије. На једној страни она је објективан планетарни процес. ...Међутим, њена природа, карактер глобалног поретка настаје као плод субјективних интереса и стратегије, пројекта транснационалне елите моћи“.

друштва у другим, удаљенијим деловима света. Глобализован свет је свет у коме су политички, економски, културни и друштвени догађаји све повезанији, и тако имају већи утицај. Другим речима, на друштва све више обухватније и потпуније утичу политички, економски и друштвени догађаји из других друштава. Тако да изгледа да се „свет скупио“ и да су људи постали свесни тога“.¹⁹⁸

За **Џозефа Наја**, „Глобализација, дефинисана као *светска мрежа међузависности*, не подразумева универзалност... У ствари, глобализацију прати растући јаз између богатих и сиромашних. Она не подразумева ни хомогенизацију ни правичност“.

Кегли и Виткоф наводе да је „глобализација уопште описује интернационализацију и интеграцију светске заједнице у јединствено друштво без баријера и националних граница“.¹⁹⁹

Процес глобализације је са собом донео многе промене, па тако и промене у концептима безбедности. Упоредо са процесом глобализације теоретичари су проучавали нове безбедносне ризике и претње у свету. Већина аутора данас сматра да је традиционални концепт безбедност узак, јер се у нове ризике и претње убрајају тероризам, разни облици оргнизованог криминала и загађење животне средине и неконтролисано трошење ресурса.

Код глобализације важно је истаћи позитивна и негативна схватања утицаја глобализације на многе процесе. Тако се у позитивна схватања (које заступа Томас Фридман, и др.) убрајају све веће повезивање појединаца, држава, међународних организација и других субјеката међународних односа, ширење западних вредности, ширење капитализма, те стога државе више сарађују, уместо да се боре за остварење својих интереса.

Негативна схватања о глобализацији (И. Рамоне, и др.) истичу да све већи степен комуникација не значи да ће државе и други субјекти међународних односа више сарађивати, већ да ће се створити конкуренција која одговара великим силама, док ће мале и слабе државе бити још више ограничене. Сматра се да ће глобализација само продубити неједнакости и створити „острвца богатих и океане сиромашних“.²⁰⁰

Глобализација се може проучавати са неколико аспеката — политичког, друштвеног, информационо-технолошког, економског и еколошког аспекта.

¹⁹⁸ Baylis John - Smith Steve, **The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations**, Oxford University Press Inc, II edition, New York, 2001, p. 2-11.

¹⁹⁹ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 64-67, 404-418, 439-442.

²⁰⁰ Friedman Thomas – Kaplan Robert, **States of Discord**, Foreign Policy, No. 129, 2002; Friedman Thomas - Ramonet Ignacio, **Dueling Globalizations**, Foreign Policy, No. 116, 1999, <http://ocean.otr.usm.edu/~w416373/PS%20331/dueling%20globalizations.pdf>.

Политички и друштвени аспект глобализације – Под овим се подразумева схватање да је глобализација настала од идеја глобализма као идеологије током седамдесетих година 20. века. Неки теоретичари сматрају да је глобализација само један правац неолиберализма и ширења либерално-демократских вредности.²⁰¹ Неке вредности неолибералних схватања, попут демократије, правде, слободе разматрали смо више у првом делу ове дисертације.

Овде је важно да истакнемо да НАТО у многим својим документима, а посебно у *Чикашкој декларацији НАТО-а* наводи да подржава вредности као што су за демократија, индивидуалне слободе и владавина права - вредностима на којима почива НАТО Алијанса.²⁰²

Осим држава, важни су и други субјекти међународних односа, појединци, невладине организације, међународни режими који утичу на креирање јавних политика.

Информационо-технолошки аспект глобализације је неопходан, јер је процес глобализације убрзан од седамдесетих година 20. века са настанком интернета и развојем технологије у области комуникације. Са развојем медија и интернета, као и са појавом друштвених мрежа, информације постају доступне већем броју становништва, тако да је свет заиста постао *глобално село*. Глобализација је драстично повећала размену информација у свету. Ово је приметно посебно данас, када се вест о неком терористичком догађају истовремено преноси широм света путем светских медијских корпорација на неколико различитих језика или се вести прате преко мобилних телефона и других уређаја.²⁰³

У оквиру контратерористичке борбе чланица НАТО-а, амерички Центар за стратегију и међународне односе (*Center for Strategic and International Studies - CSIS*) током 2004. године креирао је посебну службу у оквиру овог центра (*CSIS Trusted Information Network - TIN*)²⁰⁴ да би се у борби против тероризма унапредили тзв. *отворени извори информација* као што су

²⁰¹ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 96-104.

²⁰² Видети тачку 39: NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts/87593.htm.

²⁰³ Видети о извештавању путем скајпа о најактуелнијим догађајима у свету на енглеском, арапском и другим језицима: BBC, *Egypt in Transition*, internet, 30/05/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12315833>; CNN, *Middle East*, internet, 30/05/2015, <http://edition.cnn.com/middle-east/>; и др.

²⁰⁴ CSIS је у сарадњи са америчком агенцијом ЦИА, и другим међународним владиним и невладиним организацијама, приватним корпорацијама покренуо овај центар ТИН. Током 2006-2007. године спроведено је истраживање о екстремистима и терористичким претњама у Европи. За период 2008-2009, покренут је ТИН2 са циљем да проучава екстремизам у Југоисточној Азији и Аустралији, а нека од питања била су: Шта сматрате под екстремистичком групом и зашто?; Шта се догађа када се екстремистичка група подели на/реформише у нове или другачије групе?; Који услови доводе до екстремизма у региону?; и др. Током 2008. око 45.000 регистрованих корисника могли су да размењују знања, и учествују у дискусијама у оквиру отворених извора, и др. Видети више: Center for Strategic and International Studies – CSIS, *Open Source, Trusted Information Network for Counterterrorism*, internet 10/12/2014, <http://csis.org/program/open-source-trusted-information-network-counterterrorism>; Sanderson Thomas M, Ben-Ari Guy, Gordon David, **International Collaborative Online Networks**, CSIS, 2008, internet 10/12/2014, http://csis.org/files/media/csis/pubs/081211_sanderson_intlcollab_web.pdf, p. 21-29.

друштвене мреже, интернет претраживачи (*Yahoo, Google,...*), и др., и побољшала размена информација о контратероризму између обавештајних служби, владиних или невладиних стручњака из академских кругова, цивилног друштва и сл.²⁰⁵ Осим тога, предност овог центра је у томе што ће сви ти стручњаци из бројних области дати нова промишљања о проблему тероризма, разматраће разноврсне изворе информација са циљем да аналитичарима и онима који одлучују представе разноврсне смернице за промишљање о сложеним стратешким проблемима.

Ипак, *економски аспект* је најважнији аспект глобализације, што подразумева стварање слободног светског тржишта где су главни играчи велике мултинационалне компаније. Дакле, економски аспект глобализације је трговина без граница на јединственом светском тржишту, уз интернационализацију производње и стварање што већег профита мултинационалних корпорација.²⁰⁶

Еколошки аспект глобализације, према најширем схватању, подразумева угрожавање здравља људи, смањење биолошке разноврсности, климатске промене, неконтролисану сечу шума, као и загађење водних ресурса, оскудицу питке воде и плодног земљишта, ширења разних епидемија, и слично. Глобализација негативно утиче на животну средину.²⁰⁷ Ово се посебно види у областима пољопривреде, шумарства, риболова и рударства, зато што природна богатства бивају експлоатисана а корпорације при томе не штите довољно животну средину. Дакле, због све већег исцрпљивања и искоришћавања природних ресурса ради профита, не испуњавају се еколошки стандарди, а већ сада су евидентне негативне последице по здравље људи. Такође, ови отворени путеви неометаног прелажења државних граница омогућавају ширење биљних, животињских и болести код људи, као што су ХИВ, АИДС, САРС и многе друге.

На НАТО самиту у Лисабону 2010. године усвојен је нов ***Стратешки концепт НАТО***, што смо разматрали у претходном делу рада. У Лисабонској декларацији НАТО-а наводи се да ће еколошка безбедност бити у фокусу НАТО-а у будућности: „Битна еколошка и ограничења

²⁰⁵ Borchgrave Arnaud de, Sanderson Thomas, Harned Jacqueline, **Force Multiplier for Intelligence – Collaborative Open Source Networks**, CSIS, 2007, internet, 10/12/2014, http://csis.org/files/publication/120824_DeBorchgrave_ForceMultiplier_Web.pdf, p. 30-32: „...у свету Си-ен-ена, блогова, Јутјуба, Мајспејса, аудио снимака на интернету, википедија, обиља видео снимака, тренутних порука, о друштвених мрежа на интернету где је дневни проток информација, ТИН обавља контролисано прикупљање информација и издаваја битне податке. То умањује време и ресурсе који су потребни за претраживање низа извора“.

²⁰⁶ Friedman Thomas – Kaplan Robert, **States of Discord**, Foreign Policy, No. 129, 2002; Friedman Thomas - Ramonet Ignacio, **Dueling Globalizations**, Foreign Policy, No. 116, 1999, <http://ocean.otr.usm.edu/~w416373/PS%20331/dueling%20globalizations.pdf>.

²⁰⁷ Esty D., Ivanova M. **Globalization and Environmental Protection: a Global Governance Perspective**, Yale Center for environmental law and policy, New Heaven, 2004.

ресурса, укључујући и здравствене ризике, климатске промене, оскудицу воде и повећавање потреба за енергијом, обликоваће у будућности безбедносни амбијент у областима које су од интереса за НАТО и значајно ће утицати на планирање и операције НАТО-а”.²⁰⁸

3.1.2. Политички и безбедносни процеси на Блиском Истоку као битна детерминанта концепта чланица НАТО у борби против тероризма

Револуције, познате као *арапско пролеће* избиле су током 2011. године у неким земљама северне Африке, а ускоро су тиме биле обухваћене и многе земље Блиског истока. У неким земљама северне Африке, попут Туниса, Египта и Марока, на власт долазе исламске партије.²⁰⁹ После једномесечних протеста у Тунису, свргнут је председник бин Али, који је био на власти око две деценије, а протести су се прелили у Египат. Због убијања неколико стотина демонстраната свргнут египатски председник Хосни Мубарак после тридесет година власти. На председничким изборима у Египту 2012. године победио је Мохамед Морси, представник исламске организације *Муслиманска браћа*, кога је после годину дана превирања, збацио са власти уз помоћ војске, Абдул Фатах ал Сиси и постао нов египатски председник у мају ове године.²¹⁰ У другом случају, после масовних демонстрација и свргавања председника, долази до избијања грађанских ратова и ескалације насиља у земљама попут Либије, а на Блиском истоку, у Сирији, Јемену, итд.

НАТО Алијанса прати промене на Блиском истоку и нове претње по безбедност указујући да: „У променама које су се, без преседана, догодиле на Медитерану и широј области Блиског истока, НАТО је посвећен јачању и развијању сарадње са земљама у том региону, јер се суочавамо са заједничким безбедносним изазовима и делимо исте циљеве који се односе на мир, безбедност и стабилност”.²¹¹ У даљем тексту *Чикашке декларације НАТО-а* наводи се да НАТО подржава аспирације људи у том региону за демократијом, индивидуалним слободама и владавином права - вредностима на којима почива НАТО Алијанса.

²⁰⁸ Видети: тачка 42; NATO, *Lisbon Summit Declaration (2010)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC_PR_CP_2010_0155_ENG-Summit_LISBON.pdf

²⁰⁹ Према америчким теоретичарима област Блиског истока (која обухвата земље као што су: Египат, Иран, Ирак, Турска, Израел, Јордан, Либан, Оман, Катар, Саудијску Арабију, Сирију, Уједињене Арапске Емирате, Јемен, Западну обалу и Појас Газе), проучава се заједно са земљама северне Африке (*Middle East and North Africa – MENA*). Тако, на пример, амерички Центар за стратегију и међународне односе, у студији из 2012. упозоравају да ће у земљама попут Либије и Алжира избити немири због енергетских ресурса. Видети: Cordesman Anthony H, *Energy Risks in North Africa and the Middle East*, CSIS, internet, 24/12/2014, http://csis.org/files/publication/120524_MENA_Threat_Brief.pdf.

²¹⁰ BBC, *Egypt in Transition*, internet, 30/05/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12315833>.

²¹¹ Видети тачку 39: NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm.

Због немогућности да у овом раду укажемо на политичке и безбедносне процесе свих земаља на Блиском истоку, јер би то могла бити тема неког новог истраживања, проучићемо актуелне догађаје у Сирији и Јемену, са посебним освртом на активности НАТО-а у тим земљама у циљу борбе против тероризма.

Политички и безбедносни процеси у Јемену

Ако говоримо о политичким односно о друштвено-политичким приликама у Јемену, потребно је да напоменемо да је то најстарија цивилизација на Блиском истоку. Становништво, које чини више племена претежно се бавило пољопривредом, обрадом земљишта и сточарством као граном привреде. Племенски краљеви имали су власт, док је географски положај био од пресудног значаја да су освајачи због неприступачности терена, посебно планинских масива, често одустајали од поробљавања. Међутим, то је само делимично помогло северном делу Јемена, који постаје независан са распадом Отоманске империје. У 19. веку јужни део земље Јемена и град Аден потпадају под власт колонијалне силе Велике Британије, која на тај начин стиче превласт над мореузом у Аденом заливу који повезује Црвено море и Индијски океан.

Током шездесетих година 20. века јачају антиколонијални покрети, долази до ослобађања од британске власти и 1967. до оснивања Демократске Народне Републике Јемен на југу земље. Две године касније, на власт долази марксистичка партија која мења назив земље у Народна Демократска Република Јемен и прилагођава унутрашњу и спољну политику, као и економију ка источном блоку, предвођеним СССР-ом. Почетком седамдесетих година 20. века неколико хиљада људи пребегло је у Северни Јемен, а ускоро долази до сукоба између Северног и Јужног Јемена у којима је погинуло на хиљаде људи. Сукоби су окончани 1986. када је председник Јужног Јемена напустио земљу и тада је формирана нова влада.

Током 1990. године постигнуто је формално уједињење северног и јужног дела Јемена и тако је после првих демократских председничких избора настала Република Јемен, на чело је дошао Али Абдулах Салех који је био председник Северног дела Јемена од 1978. године. Претпоставља се да је на о уједињење Северног и Јужног Јемена утицао пројекат формирања заједничке компаније која се бавила истраживањем минерала и нафте.

Да бисмо схватили суштину дешавања у Јемену такође морамо да се осврнемо и на религијска опредељења појединих народа, односно племена, што је веома значајно за политичко-безбедносне процесе који ће касније настати на Блиском истоку, односно процесе који су проистекли након демонстрација и револуција познатих као арапско пролеће. Нешто више од половине становника Јемена су следбеници сунитског ислама док је мањина била

опредељена за шитски ислам. Сукоби су настали када је једно радикално крило сунитског ислама формирало мању селфитску групу која се сукобила са хутијима такође племенске заједнице коју су чинили шиити. Ово су у почетку били сукоби локалног карактера и нису имали никакву подршку ширег дела друштвене заједнице.

Прва криза или политичко безбедносна превирања настала су након првих парламентарних избора који су били 27. априла 1993. године. Наиме тада је буктао Заливски рат и Јемен је на захтев Саудијске Арабије да пошаље своје војне трупе у рат одговорио негативно, а последице које су настале су биле отпуштање јеменских држављана који су радили у нафтним компанијама Саудијске Арабије. Створени су избеглички кампови и у једном моменту незадовољство је кулминирало због тога што је Јужни Јемен маргинализован, иако је био сиромашнији и политички слабији. Тада је и први пут након уједињења покушан преврат, а потпредседник Али Салим ел Беид прогласио је независност Јужног Јемена, разбуктао се грађански рат али је брзо угушен 1994 године, после снажног отпора снага Северног Јемена. Председник Али Абдулах Салех био је на челу Јемена све до 2012. године.

Који су били разлози за оваква дешавања и који су то фактори утицали на кризу у Јемену? Да ли су то били само политички или су и безбедносни процеси довели до тога да крвопролиће, корупција, напетост и незадовољство трају деценијама? Незадовољство и политичка нестабилност народа је умногоме била у рукама председника Јемена Али Абдулах Салиха који је обезбеђивао себи, својим менторима и својим присталицама велику корист, а погоршавао ионако крхко и нестабилно политичко и безбедносно стање у држави.

Председник Абдулах Салих прво се доводи у везу са џихадистима који су се у Авганистану борили против СССР-а. Они су добили политички азил, а за узврат су учествовали у сламању отпора и покушају да се Јужни Јемен отцепи у грађанском рату 1994. године. Осим тога, службе безбедности Британије као и обавештајне службе САД имале су податке да се део Ал Каиде стационирао и крије у Јужном делу Јемена. Да би се додворио Американцима, јер је у једном тренутку било разматрано питање војне интервенције како би се сломио део терористичке мреже Ал Каиде у Јемену, председник Абдулах Салих је хапсио и изручивао присталице терористичке организације Ал Каиде и почела је напрасна ликвидација истих, иако је до самог напада на САД 11. септембра, јеменски председник имао јако добре односе са Ал Каидом. Према изворима обавештајних служби највећа упоришта Ал Каиде се налазе на јужном делу Јемена, а под њиховом контролом била су читава насеља. То, су нажалост, потврдиле и акције Ал Каиде, јер је њихов први напад био 2000. године на америчке ратне

бродове (*USS The Sullivans, USS Cole*), а најбруталнији је био бомбашки напад у Сани у мају 2012. године где је животе изгубило преко стотинак војника.²¹²

Још једна карактеристика председника Салиха била је та да своје политичке противнике назива терористима или присталицама терористичких група како би се лакше обрачунавао са њима. На тај начин имао политички параван за своје акције које је спроводио, као што су лажирање избора, вишеструко гласање посебно код жена, могућност да и малолетници гласају, само су део политичких сценарија председника Абдулаха Салиха у периоду од 1993. до 2003. године. Политичка превирања, поред катастрофалног стања безбедности били су део сценарија председника Абдулаха Салиха који је и 2006. године најавио промену изборног система али је и тада уз подршку корумпираних присталица убедљиво однео победу на изборима. Неколико година касније јеменски председник поново је најавио промене у изборном систему, што је довело до незадовољства опозиције, и одлагања избора предвиђених за 2009. годину, који су одржани 2011. године.

Период од 2006. до 2011. године био је период лажних обећања, напада Ал Каиде на војнике и кулминације криминала и корупције уз велико незадовољство грађана, што је омогућило Ал Каиди да своје терористичке акције и ширење мреже присталица несментано обавља. После снајперског напада на молитвенике и великог крвопролића које је било под патронатом председника Салиха када је убијено 52, а рањено преко 600 грађана снајперима са кровова зграда, био је јасан знак не само опозицији, грађанима него и припадницима војске, који су се ставили на страну револуционара, да Абдулах Салих не намерава да оде са власти мирним и демократским путем. Тако су се створили идеални услови за деловање *Ал Каиде* и *Покрета за отцепљење*.

Након покушаја атентата, лечења у Саудијској Арабији, повратак Салиха и политичко безбедносна превирања достигла су свој врхунац и Салих је морао да препусти власт свом заменику Абд Рабо Мансур Хадију који је као једини председнички кандидат убедљиво победио на изборима са око 65% гласова. Да ли је народ имао могућност да бира, а не само да потврди вољу бившег председника Салиха, остаће питање без одговора у ескалацији насиља која је уследила у овој земљи.

На југу Јемена живе сунитска племена које подржавају Саудијска Арабија и САД, док на северу земље су шиитска племена којима припадају и Хути које води Абдул Малик ал Хути, а који имају подршку Ирана,²¹³ Сирије а вероватно и и Москве. На овај начин можемо да

²¹²Zimmerman Katherine, **Al Qaeda in Yemen: Countering the Threat from the Arabian Peninsula (2012)**, American Enterprise Institute – AEI, internet, 15/04/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/zimmerman-gaeda-yemen-countering-threat-arabian-peninsula-october-19-2012>.

²¹³Видети отворено писмо подршке иранског званичника вођи Хута у Јемену, Абдул Малик ал Хути. American Enterprise Institute - AEI, *Iran's Mohsen Rezaei Writes Open Letter to Yemen's Abdul Malik al Houthi*,

потврдимо да се симултане партије шаха воде на неколико континената са различитим тактикама између САД и Русије.

У Јемену и даље на сцени ширење исламистичких струја а пре свих *Муслиманске браће* и уније *Рашад*, који су представници селџукија. *Ал Каида на арапском полуострву (AQAP)* у последњих неколико година извела је више самоубилачких напада у којима су страдали јеменски војници, а Сједињене Америчке Државе су интензивирале нападе на њихове положаје помоћу дронова.

Формирана је 2014. године Конференција за дијалог, која је преговарала у име народа Јемена и где су били заступљени сви представници партија, станак, удружења и племена са циљем доношења новог устава земље, али су то Хути одбили.

Побуњеници, предвођени племеном Хута поново су освојили главни град Сану и кренули у освајање јужног Јемена крајем 2014. године, а председник Јемена, Абд Рабо Мансур Хади побегао је у Саудијску Арабију. Почетком ове године дошло је до многих превирања и екскалације сукоба. У марту ове године дошло је до жестоких борби између сунитских племена и побуњеника и племена Хути на југу Јемена, области која је богата нафтним ресурсима. Саудијска Арабија је почела бомбардовање и размештање својих снага дуж граница Јемена, што може уследити и копнену инвазију. У марту ове године, *Исламска држава* извела је први већи напад у главном граду Сани када је због бомбаша самоубице страдало више од стотину људи у џамији.²¹⁴

Политички и безбедносни процеси у Сирији

Сирија заузима централни географски положај на Блиском истоку, са становништвом од око 20 милиона, од којих 90% чине Арапи.

Данас смо у прилици да читамо радове на тему *арапског пролећа*, да гледамо у ударним терминима на свим локалним и светским тв мрежама о сукобима, крвопролићу, грађанском рату и другим стресним и узнемирујућим сликама, иако се не помињу они који су страдали на страни мировних снага, колико је жртава однела интервенција НАТО снага или снага Уједињених нација, као и колика је штета настала не само по државу него и по читав регион или еколошку безбедност, посебно када су у питању средства која су конвенцијама и резолуцијама забрањена за употребу, а односе се на хемијске и биолошке отрове, да и не

internet, 05/04/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/moarefian-mohsen-rezaei-writes-letter-to-abdul-malik-al-houthi-march-30-2015>.

²¹⁴ Видети више: BBC – *Middle East, Yemen profile*, internet, 05/04/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951>.

говоримо овде о нуклеарним бојевим главама или пуњењима осиромашеног уранијума у ракетама средњег и кратког домета. Такође, у појединим радовима који су од изузетног научног значаја говори се у контексту Сирије и *арапског пролећа* о политичким превратима са елементима грађанског рата, насиља који најчешће започињу демонстрацијама, незадовољствима и немирима.²¹⁵

Да бисмо ипак донекле дочарали праву позадину свих сукоба који су настали у таласу *арапског пролећа*, а да при томе не занемаримо све научне, друштвене и политичке разлоге који могу да буду поука генерацијама које долазе, проблеми се могу решавати на различите начине, а да при томе не настану огромне људске жртве. Стога је пожељно да се на кратко осврнемо на почетак и ток догађаја, да бисмо касније разматрали политичко безбедносни процес који се одвијао пред очима јавности. У случају Сирије није био у питању само процес, већ и инструирани коцпент за коришћење нафтних ресурса.

Дакле, током 2011. године *арапско пролеће* захватило је и Сирију, а у главном граду Дамаску одржане су демонстрације ради подршке демонстрантима у Египту, а касније су прерасле у демонстрације опозиције против власти, односно против Баас партије и сиријског председника Башара ел Асада. Баас партија је дошла на власт државним ударом, а било их је неколико, да би 1970. године министар одбране Хафез ел Асад самог себе прогласио председником и на тај начин ауторитарно постао председник и остао на тој функцији пуних 30 година до своје смрти. Након тешке и неизлечиве болести плућа Хафеза је заменио Башар ел Асад са пуно наде и ентузијазма. Политичких конфликта је било и тада, од којих је најпознатији сукоб између Курда и Арапа зато што су навијачи на фудбалској утакмици истакли курдску заставу, и том приликом је страдало неколико десетина људи. Сукоби су се и даље наставили. Уз подршку Сједињених Америчких Држава и Израела *арапско пролеће* узима свој данак и на Блиском истоку, након што су у земљама северне Африке свргнути многи владари у демонстрацијама, грађанским немирима и ратовима као што је то било у Либији. То је довело до тога да многе земље северне Африке и земље Блиског истока више нису биле суверене, а ни спокојне не само од демонстраната, терористичких организација, Ал Каиде или Исламске

²¹⁵ Видети: Парезановић Марко, **Сирија и „арапско пролеће“**, Нова српска политичка мисао, 2012, интернет, 11/04/2015, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/sirija-i-arapsko-prolece.html>; Asaad Al-Saleh, **Dissecting an Evolving Conflict: The Syrian Uprising and the Future of the Country**, ISPU, New American Foundation, Report June 2013, интернет, 15/12/2014, [http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_\(1\).pdf](http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_(1).pdf). Terrorism Research Initiative – TRI, *Syrian Engagement Project*, интернет, 15/12/2014, <http://www.terrorism-research.org/syrian-engagement-1>; Овај пројекат је покренут у оквиру Универзитета у Бечу, и до сада је одржано неколико конференција на којима је учествовало око стотину учесника из десетак земаља. Циљ овог пројекта је покретање дијалога између учесника у сиријском сукобу, и успостављање мира у земљи.

државе него и од економске зависности од експлоатације нафте, тј. црног злата за које су биле заинтересоване велике силе Кина, Русија, Велика Британија, Француска, а посебно САД.

Службе безбедности су се поиграле са информацијама, а медији су то искористили да би повећали своју гледаност,²¹⁶ и тако је на перфидан начин у јавност процурела информација о томе да ће сиријски председник Асад користити нервни бојни отров против демонстраната. Одакле потиче овај нервни бојни отров нико није постављао као питање, али су сви били сложни пре свих САД, па и УН, и Савет безбедности да је неопходно предузети неке мере. Иако су неки званичници помињали да у сиријском граду Ал Сафири постоји ракетно-експериментални и производни комплекс, који представља највећу фабрику хемијског наоружања на Блиском истоку, где је могуће развијати нове бојне отрове на бази сарина, иперита, итд., сиријске власти су истичале да поштују Женевски протокол о забрани коришћења бојних, хемијских и биолошких отрова из 1925. године. Незванично, током *тајних послова* који су се одвијали између Велике Британије и Сирије у време када је Сирија била под санкцијама две компоненте неопходне за прављење бојног отрова, из Велике Британије доспели су на непознат начин у Сирију, а након тога званичници САД-а сазнали су од својих обавештајаца да сиријска влада у гушењу демонстрација против опозиције користи бојни отров сарин. Наравно, у другом одељку ове докторске дисертације ћемо говорити и о улози коју има Велика Британија у НАТО савезу посебно у односима са САД, све док то није постао примат уједињене Немачке.

„Хемијско оружје први пут је поменуо амерички председник Барак Обама у децембру 2012. године. Тада је рекао да би употреба тог оружја од стране режима била „црвена линија“ коју САД не би могле да игноришу, а после које би морале да интервенишу у Сирији“.²¹⁷ Државни секретар за одбрану САД-а, Леон Панета изјавио је пред америчким Конгресом да треба извршити десант на арсенале хемијског оружја у Сирији, да би се онемогућило да чланови Ал Каиде, Хезболаха и других терористичких организација дођу у посед бојних отрова.

Супротно схватање америчким званичницима у јавности је тада саопштила Карла дел Понте, једна од главних истражитеља тима УН за Сирију и бивша тужитељка Хашког трибунала

²¹⁶ Политика, *Сирија испробава хемијско оружје?*, 17.09.2012; интернет, 11/04/2015, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sirija-isprobava-hemijsko-oruzje.lt.html>; „Страховања Израела и Запада подгрејала је америчка штампа средином јула ове године. Кампању је отворио „Вол стрит џорнал“ спекулацијом да Сирија врши припреме за активирање арсенала хемијског оружја, позивајући се на извештаје побуњеника“.

²¹⁷ Турдић Момир, *„Црвене линије“ на Блиском истоку*, Време бр. 1166, 09.05.2013, интернет, 11/04/2015, <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1113562>; У априлу 2013. године припадник израелске војске је изјавио да „...је сиријска војска користила хемијско оружје, да се коришћење таквог оружја повећава у Сирији, да сиријска армија испуљује на стотине ракета на цивиле и упозорио да би, пошто нема одговора света на то, Асатов режим могао употребу оружја за масовно уништење да интерпетира као легитимну. Медији у Израелу објавили су да су била наводно три хемијска напада, близу Алепа и поред Дамаска у марту, као и у Хомсу у децембру.“

за ратне злочине која је том приликом рекла да „...постоје јаке, чврсте сумње, али још непотврђене доказима, да је употребљен гас сарин, због начина на који су жртве умирале и обољевале. Оружје је коришћено на страни опозиције, побуњеника, не државних власти“.²¹⁸

Разматрајући узроке који су довели до сукоба, у прву групу узрока убрајамо унутрашње политичке и економске разлоге. Овде такође наводимо и структуру становништва, јер су језгро побуњеника чинили сунити који представљају у Сирији већинско становништво, док су сиријског председника Асада подржавале мањинске групе становништва које чине алавити, шиити и хришћани. Такође, важно је да напоменемо да је у Сирији, после неколико година економске и политичке кризе, постојало велико незадовољство народа због високе стопе незапослености што је представљало погодан миље да масовне демонстрације, уз покушај преврата, прерасте у nerede, и грађански рат.

Са друге стране, веома су важни међународни односи и утицаји великих сила на Сирију, посебно САД-а, Велике Британије, али и Русије, Ирана и НР Кине.

СССР је још у периоду Хладног рата имао снажан утицај у Сирији, где је успоставио социјалистичко уређење, затим, помогли су учвршћивању БААС партије на власти, као и у обучавању оружаних снага и служби безбедности, као и економском развоју земље. После СССР-а, Сирија је имала веома снажне везе и са Руском Федерацијом.²¹⁹

Такође, Сирија је имала добре односе са НР Кином, а потписано је неколико билатералних споразума према којима је сиријска државна компанија снабдевала Кину нафтом. Почетком 2012. године, Руска Федерација и НР Кина уложиле су вето у Савету безбедности УН против резолуције на основу које би сиријски председник ал Асад морао да поднесе оставку.

И трећа група узрока била је од изузетне важности за ескалацију насиља у Сирији, а то су економски разлози. Потписивањем уговора у марту 2013. године за изградњу *гасовода пријатељства* између Сирије, Ирака и Ирана у вредности преко 10 милијарди долара, Сирија би куповала од Ирана преко 20 милиона кубних метара гаса дневно²²⁰ што је на годишњем нивоу посао од стратешког значаја не само за гасне компаније него и за цену гаса на светском

²¹⁸ Исто; Као одговор на изјаву Карле дел Понте дате једној швајцарској телевизији, амерички званичници су саопштили да су веома неповерљиви према њеним тврдњама, док је „сама комисија УН која истражује ратне злочине у Сирији брзо демантовала Дел Понтеову изјавом да није нашла убедљиве доказе о употреби хемијског оружја ни код једне зараћене стране“.

²¹⁹ Руска реч, *Москва ће нападе из ваздуха САД на Сирију схватити као акт агресије*, интернет, 11/09/2014, <http://ruskarec.ru/news/2014/09/11/moskva-ce-napade-iz-vazduha-sad-na-siriju-shvatiti-kaao-akt-agresije-33497.html>.

²²⁰ Вести, *Гасовод пријатељства: Иран – Ирак – Сирија*, интернет, 11/04/2015, <http://www.vesti.rs/Sirija/Gasovod-prijateljstva-Iran-Irak-Sirija.html>.

тржишту што би се директно имплицирало и на цену гаса и нафте. После откривања огромних количина гаса у Хомсу, у близини границе са Либаном, где је и руска база ратне морнарице у Тартусу дошло је до додатних компликација. Обзиром да су Руси инвестирали велике суме новца у истраживање нафте и гаса, где би се укључиле и највеће руске компаније као што су *Гаспром* и *Росњефт*, као и у пословима обезбеђивања гасовода, то би онда ставило под велику контролу европско тржиште гаса, Наиме, према поменутом уговору, 20% удела у продаји нафте имају Сирија, Иран и Ирак, што би довело до већег политичког утицаја тих земља, укључујући и Русију на европско енергетско тржиште.

Остали узроци за избијање сукоба односе се на покушаје сиријске опозиције да оправдају инвестиције које су добили од САД-а са циљем да послове касније воде америчке компаније. Из истог разлога свргнут је са власти и бивши ирачки председник, Садам Хусеин²²¹ који је био наклоњен француским нафтним компанијама.

Ти економски интереси великих колонијалних сила, а пре свих САД, нису представљени у вестима америчких медијских компанија.²²² Стога би њихови коментари, анализе или рекапитулације стања на терену били само формални, док су прави узроци *арапског пролећа* и свргавања режима на северу Африке управо *остварење економских интереса и борбе мултинационалних компанија за нафту, гас и друге ресурсе*.

Такође, Сирија је дуго помагала више екстремистичких исламских терористичких организација, а највише Хамас и Хезболах²²³ што је представљало додатну претњу стабилности за регион Блиског истока, и довело до сложених билатералних односа према Израелу.

После демонстрација, покушаја преврата, средином 2012. године сиријска војска је извела војну вежбу у близини Алепа, уз подршку иранских војних стручњака, након чега су побуњеници у Сирији упутили апел САД-у да изврши ограничену војну акцију и у Сирији.
²²⁴„Сирија је класичан пример за теоријску анализу феномена који се испољава када неуспео

²²¹Турдић Момир, „Црвене линије“ на Блиском истоку, Време бр. 1166, 09.05.2013, интернет, 11/04/2015, <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1113562>; „Када су почеле шпекулације о употреби бојних отрова, шеф руске дипломатије Сергеј Лавров упозорио је на опасност од понављања ирачког сценарија у Сирији и „проналажења оправдања“ за међународну интервенцију, а Русија је тражила да се докази, ако постоје, одмах изнесу пред светску јавност“.

²²²CNN, Syria Civil War Fast Facts, интернет, 11/04/2015, <http://edition.cnn.com/2013/08/27/world/meast/syria-civil-war-fast-facts>.

²²³Mango Andrew, **Turkey and the War on Terror**, Routledge, London, 2005, p. 61-63.

²²⁴ Политика, *Сирија испробава хемијско оружје?*, 17.09.2012; интернет, 11/04/2015, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sirija-isprobava-hemijsko-oruzje.lt.html>.

политички преврат прерасте у сложенији облик друштвеног конфликта, као што је тероризам, дејство гериле или оружани сукоб ширих размера“.²²⁵

Од 2012. године до данас сукоб у Сирији је ескалирао, у земљи се воде жестоке борбе, са огромним људским и материјалним губицима. Овде је важно да напоменемо да је Слободна сиријска војска била маргинализована, а све утицајније су постале радикалне религиозне групе повезане са Ал Каидом као што је *Ал Каида на арапском полуострву (AQAP)*. За само годину дана, побуњеници су заузели значајне области на северу и истоку Сирије, где су увели поштовање радикалног тумачења шеријатског права. Такође, сиријски сукоб прелио се и на суседне државе Либан и Ирак, и добио је међународну димензију зато што многобројни сунитски добровољци долазе из иностранства.²²⁶

Додатну политичко – безбедносну ситуацију искомпликовала је новонастала *Исламска Држава*, или благо речено, самопроглашена *Исламска држава* (на енглеском, *Islamic State of Iraq and Syria - ISIS*). Ова држава захвата део територије Ирака и Сирије где је проглашен калифат. На челу Исламске државе је самопроглашени вођа Абу Бакир ел Багдади. Такође морамо да напоменемо да је ИСИС формиран као милитантна група која своје корене има у сунитским племенима, и у почетку је водила борбу против америчких и других западних трупа. Ову терористичку организацију, као и Ал Каиду на арапском полуострву разматраћемо у делу који се односи на борбу држава-чланица НАТО против религиозно детерминисаног тероризма.

На основу наведеног, можемо ипак да закључимо да ће се тек водити велике борбе и у Сирији и на Блиском Истоку, јер су велике силе ставиле велики улог, и сходно томе, губици су такође велики, од људских живота, материјалних трошкова, новчана средства, до последица које ће се одразити и на политички рејтинг влада које учествују у томе. На овај или онај начин, ако сагледавамо безбедносни аспект политичког процеса, он ипак крије велику непознаницу, и за сиријски народ, за безбедносне структуре у оквиру НАТО алијансе, али и за земље које имају економски интерес у области енергетике, пре свих нафте и гаса, што је од круцијалног значаја за стратегије или системе које треба уврстити у политичким и безбедносним, и другим друштвеним наукама.

²²⁵ Парезановић Марко, **Сирија и „арапско пролеће“**, Нова српска политичка мисао, 2012, интернет, 11/04/2015, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/sirija-i-arapsko-prolece.html>.

²²⁶ Asaad Al-Saleh, **Dissecting an Evolving Conflict: The Syrian Uprising and the Future of the Country**, ISPU, New American Foundation, Report June 2013, internet, 15/12/2014, [http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_\(1\).pdf](http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_(1).pdf).

Да резимирамо, у случају сиријског сукоба, осим Сирије, активно учествују Сједињене Америчке Државе и Русија, као и друге мање моћне земље.

Такође, НАТО прати развој сукоба у Сирији, подржавајући напоре Уједињених нација и Арапске лиге да се пронађе мирно решавање кризе у земљи.²²⁷ Активности НАТО-а према Сирији детаљније ћемо размотрити у делу овог рада који се односи на правно-политичке аспекте борбе НАТО и њених чланица против религиозно детерминисанг тероризма.

Разматрајући политичке и безбедносне процесе на Блиском Истоку као битну детерминанту држава-чланица НАТО у борби против тероризма, у овом делу рада неопходно је да укажемо на (1) Истамбулску иницијативу за сарадњу и (2) Дијалог са медитеранским земљама.

(1) Истамбулска иницијативу за сарадњу (енг. *Istanbul Cooperation Initiative – ICI*) покренута је на самиту НАТО-а 2004. године у Турској са циљем постизања стабилности у региону Блиског Истока. У оквиру Истамбулске иницијативе за сарадњу НАТО²²⁸ позване су да учествују земље *Заливског савета за сарадњу* (енг. *Gulf Cooperation Council – GCC*), од којих су се касније укључиле Катар, Кувајт, Уједињени арапски емирати, и Бахреин, док преостале две земље, Саудијска Арабија и Оман изражавају заинтересованост. Ова Иницијатива је отворена за све земље Блиског Истока које су спремне на развој билатералне сарадње ради:

- јачања сарадње у борби против тероризма, укључујући и размену обавештајних података;
- спречавање ширења оружја за масовно уништење;
- пружање помоћи у реформи система одбране, буџету одбране, планирању одбране и цивилно-војних односа; и
- јачање војне сарадње кроз учествовање у војним вежбама,
- јачање сарадње у области пограничне контроле, а посебно ради спречавања тероризма, као и у борби против трговине људима, дрогом и оружјем;
- јачање сарадње код планирања у ванредним ситуацијама ради заштите становништва, укључујући обуку и вежбе у пружању помоћи код природних непогода;

²²⁷ NATO, *Chicago Summit Declaration* (2012), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm.

²²⁸ ISAC Fund, *Vodič kroz Partnerstvo za mir* (2006), друго допуњено издање, internet, 05/04/2015, <http://www.isac-fund.org/download/Vodic%20kroz%20PzM.pdf>, стр. 54.

- и унапређење образовања и обуке.²²⁹

(2) Дијалог са медитеранским земљама (енг. *Mediterranean Dialogue*) покренут је 1994. године са земљама Магреба, Тунисом, Мауританијом, Мароком, а прикључили су им се Египат, Израел, Јордан (1995.) и Алжир (2000).²³⁰ У оквиру овог дијалога организују се семинари и друге активности ради модернизације оружаних снага, кризног менаџмента, пограничне контроле, сарадње у области науке и животне средине и, најважније, консултације по питању тероризма и спречавања ширења средстава за масовно уништење.

Циљеви Медитеранског дијалога²³¹ подразумевају:

- постизање већег разумевања путем консултација,
- унапређење регионалне безбедности и стабилности на Медитерану,
- сарадња између оружаних снага НАТО и држава Медитеранског дијалога.

Неспорно је да су обе иницијативе, и Истамбулска иницијатива за сарадњу и Медитерански дијалог НАТО веома значајни у борби против тероризма. Ове иницијативе су важне посебно данас када је више држава-чланица НАТО ангажовано на спречавању да неколико стотина хиљада миграната дође до европских обала преко Медитерана.²³²

3.2. Институционални механизми

У претходном делу рада указали смо на циљеви контра-терористичке стратегије НАТО (*Prevention, Protection, Pursuit and Response*), на Политичким

²²⁹ NATO, *Istanbul Cooperation Initiative* – ICI, internet, 15/04/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm?.

²³⁰ Видети: Прилог 4.

²³¹ NATO, *Mediterranean Dialogue*, internet, 15/04/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm.

²³² N1, *Пола милиона миграната чека да пређе Медитеран*, internet, 07/06/2015, <http://rs.n1info.com/a67136/Svet/Svet/Pola-miliona-migranata-ceka-da-predje-Mediteran.html>; Процењује се да ће током овог лета око 500.000 људи покушати да пређе Средоземно море и доплове до Европе. У најновијој акцији италијанске обалске страже спасено је око 3.500 миграната у близини обале Либије. „Има индиција да 450.000 до 500.000 људи у Либији чека на граници како би покушали да се отисну са обале те северноафричке земље и доплове до италијанске обале“, изјавио је капетан британског ратног брода „ХМС Балварк“, Ник Кук-Прист. Тај брод, који је део међународних снага за патролирање Медитераном и спасавање мигранта, посетио је јуче британски министар одбране Мајк Фалон...(и тада је изјавио) ...да Европа треба да „удружи снаге и устреми се против банди кријумчарења уљуди“, који су базирани у Либији и организују шверц миграната“.

смерницама о контра-тероризму²³³ и Акционом плану НАТО. Овде ћемо размотрити главне органе НАТО и начин доношења одлука.

Седиште НАТО Алијансе је у Бриселу, и тамо се налазе сталне делегације које су кључне за руковођење односно и командовање НАТО снагама. Поред бројних НАТО агенција, у зависности која је употреба снага и средстава, агенције се ангажују као помоћни или позадински, односно, логистички елементи ангажовања, у седишту су поред Генералног Секретара НАТО-а и Секретаријат за међународне односе, међународни војни секретаријат као и интегрисана војно-цивилна НАТО команда.

У оквиру органа НАТО постоје две структуре: цивилна и војна структура. *Цивилну структуру НАТО* чине: Северноатлантски савет, Комитет за планирање одбране, Група за нуклеарно планирање, Генерални секретар, Међународни секретаријат, Комитети и Парламентарна скупштина НАТО.

Северноатлантски савет (eng. North Atlantic Council – NAC),²³⁴ је најважније политичко тело које разматра политичка и безбедносна питања и доноси заједничке одлуке у оквиру НАТО држава-чланица. Савет се састаје на различитим нивоима: на нивоу сталних представника – једном недељно, на нивоу министара спољних послова и одбране – најмање два пута годишње, и на нивоу председника држава и влада тј. самит - једном у две-три године. Саветом председава генерални секретар НАТО, а сада је на тој функцији Јенс Столтенберг.

Комитет за планирање одбране (The Defence Planning Committee) је главно тело које се бави најважнијим питањима одбране, као и планирањем колективне одбране држава-чланица НАТО. Комитет даје смернице органима из војне структуре НАТО, и најчешће се састаје на нивоу сталних представника. Комитет чине све државе-чланице НАТО-а. Француска није била члан овог Комитета у периоду од 1966-2009 зато што се повукла из интегрисане војне структуре.²³⁵

Група за нуклеарно планирање (The Nuclear Planning Group- NPG), разматра широк спектар питања која се односе на нуклеарне политике држава-чланица НАТО до контроле нуклеарног наоружања. У оквиру ове институције, састају се министри

²³³ Видети: NATO, Policy Guidelines on Counter-Terrorism, internet, 05/05/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/ct-policy-guidelines.pdf

²³⁴ NATO, The North Atlantic Council, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49763.htm?.

²³⁵ NATO, The Defence Planning Committee, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49201.htm?.

одбране држава-чланица НАТО, осим Француске која не учествује у томе.²³⁶

Генерални секретар је главни званичник НАТО, који може да усмерава консултације и доношење одлука ради постизања консензуса. Осим тога, он је председавајући Северноатлантског савета, Комитета за планирање одбране, и Групе за нуклеарно планирање, и других комитета и савета, и Међународним секретаријатом.

Међународни секретаријат НАТО је административна и саветодавна институција коју чине службеници из држава-чланица НАТО, као и они који су запослени у НАТО. Они су одговорни генералном секретару НАТО, а задужени су за активности комитета на нижим нивоима.

Комитети и радне групе су подређени институцијама НАТО као што су Северноатлантски савет, Комитет за планирање одбране и Група за нуклеарно планирање, а од многобројних комитета важно је да напоменемо:

- *Политички комитет* – чине политички саветници који се састају при сталним делегацијама; има саветодавну улогу,
- *Комитет за преглед одбране* је, такође, саветодавно тело у оквиру Комитета за планирање одбране, а чине га војни саветници сталних делегација,
- *Комитет за економију* је саветодавно тело за економска питања и делује у оквиру Северноатлантског савета, и састоји се од економских саветника при сталним делегацијама.

Остали комитети су за цивилни и војни буџет, комитет за науку, политичко-војни надзорни комитет Партнерства за мир, итд.²³⁷

Парламентарна скупштина НАТО (eng. NATO Parliamentary Assembly - PA) је међупарламентарни форум НАТО која разматра разна питања од заједничког интереса, подстиче владе држава-чланица да разматарају ставове НАТО при изradi нацрта закона. Ова институција је независна у односу на НАТО.

Табела 1. Цивилна и војна структура НАТО

²³⁶ NATO, *The Nuclear Planning Group- NPG*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm?.

²³⁷ NATO, *NATO committees*, internet, 13/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm?.

Шема: Цивилна и војна структура НАТО

Војну структуру НАТО чине: Војни комитет, Међународни војни секретаријат и Интегрисана војна структура НАТО.

Војни комитет (енг. *Military Committee*) представља највише војно тело НАТО и чине га војни представници држава-чланица НАТО који представљају своје начелнике генералштабова. Војни комитет НАТО је у сталном заседању, а уобичајено се састаје једном недељно, а по потреби и чешће. Комитет даје препоруке и смернице политичким органима НАТО у вези заједничке одбране, и другим војним и стратешким питањима. Такође, Војни комитет даје смернице командантима стратегијских команди, који су одговорни за спровођење војних активности НАТО, а има значајну улогу у вођењу војних операција и трансформацији НАТО. Надзор над Војним комитетом НАТО, имају Северноатлантски савет, Комитет за планирање одбране, Група за нуклеарно планирање НАТО. Као што се може видети на приказаној шеми 1, Војни комитет је спона између највиших политичких органа НАТО, интегрисане командне структуре НАТО, и треће, са генералштабовима држава-чланица НАТО.²³⁸Председавајућег Војног комитета НАТО бирају начелници генералштабова држава-чланица НАТО на период од три године, а кандидат, најчешће, има чин

²³⁸NATO, *The Military Committee*, internet, 13/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm?.

генерала у некој од европских држава.²³⁹

Међународни војни секретаријат (*eng. International Military Staff*) је извршно тело које прави процене и извештаје који су предмет дискусија током одлучивања на Војном комитету. На челу Међународног војног секретаријата је директор, најчешће, у чину генерала, кога бира Војни комитет на предлог држава-чланица НАТО. Осим директора, Међународни војни секретаријат чине неколико сектора:

- **Ситуациони центар** – даје подршку током консултација највишим политичким органима НАТО, Северноатлантском савету, Комитету за планирање одбране, и Групи за нуклеарно планирање. У оквиру овог центра НАТО, врши се пријем и размена информација, као и свакодневно праћење политичке, војне и економске ситуације које су од интереса за државе-чланице НАТО.

- **Сектор за планирање и политику** – координира улогу Војног комитета по питању политике одбране и стратешког планирања НАТО. Осим тога, овај сектор обавља различите студије, процене као и планирања, од снага НАТО до *Партнерства за мир*, развија политичко-војне концепте, даје годишњи *Преглед одбране*, итд.

- **Обавештајни центар** – прикупља, процењује и шири обавештајне информације у оквиру НАТО.

- **Сектор за операције НАТО** – развија и координира оперативне планове, стање снага НАТО, а баве се и војним руковођењем у међународним кризама. Осим тога, овај сектор координира мултинационалне обуке и вежбе НАТО, као и оне са земљама које учествују у програму *Партнерство за мир*.

- **Сектор за сарадњу и регионалну безбедност** – је главно место војних контаката и сарадње у оквиру *Савета евроатлантског партнерства* (*eng. Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*), као што су *Медитерански дијалог*, програм *Партнерство за мир*, Савета НАТО-Русија, итд.

- **Сектор за логистику, наоружање и ресурсе** – бави се планирањем логистике за управљање кризама, пружањем медицинске и хуманитарне помоћи и транспорта. Осим тога, у оквиру овог сектора развија се управљање ресурсима, укључујући и

²³⁹Председавајући Војног комитета НАТО, генерал Кнуд Бартелс посетио је у октобру прошле године Пентагон када је са генералом Мартином Е.Демпсијем и другим високим америчким званичницима разговарао о имплементацији одлука које су донете те године на самиту НАТО у Велсу. Видети више: NATO, *Chairman of the Military Committee discusses Euro-Atlantic Security Architecture and the importance of a solid Transatlantic Bond*, internet, 13/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113539.htm?selectedLocale=en.

заједничке војне буџете, људство, наоружање и опрему и другу инфраструктуру.

- **Штаб НАТО за консултације, команду и контролу** – наведене активности консултације, команде и контроле врше цивили Међународног секретаријата и официри Међународног војног секретаријата за потребе органа као што су Северноатлантски савет, и Војни комитет НАТО.²⁴⁰

Интегрисана војна структура НАТО је трансформисан на НАТО самиту у Прагу 2002, када је уместо географске поделе на европску и на северну зону Атлантика, направљена функционална подела тако да снаге НАТО буду спремне на нове безбедносне претње и чине је две стратегијске команде:

- **Савезничка команда за операције** (eng. *Allied Command Operations – ACO*) – је стратегијска команда за све НАТО операције, док је

- **Савезничка команда за трансформацију** (eng. *Allied Command Transformation – ACT*) – стратегијска команда која је одговорна за трансформацију одбрамбених способности НАТО, за унапређење образовања и обуке, али и за развој интероперабилности.

3.2.1. Мисије чланица НАТО и ангажовање на кризним подручјима у свету

У претходном делу рада навели смо да су НАТО алијасу основали 1949. године:

- Сједињене Америчке Државе
- Белгија
- Канада
- Данска

²⁴⁰ NATO, *The NATO Military Committee visits the Allied Command Transformation in Norfolk*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113769.htm?selectedLocale=en.

- Француска
- Исланд
- Италија
- Луксембург
- Холандија
- Норвешка
- Португалија
- Уједињено Краљевство

У време Хладног рата, НАТО савезу су се придружиле:

- Грчка (1952)
- Турска (1952)
- Данашња Немачка (1955)
- Шпанија (1982)

Након завршетка Хладног рата, НАТО алијанси су се прикључиле:

- Чешка (1999)
- Пољска (1999)
- Мађарска (1999)
- Бугарска (2004)
- Естонија (2004)
- Летонија (2004)
- Литванија (2004)
- Румунија (2004)
- Словачка (2004)
- Словенија (2004)
- Хрватска (2009)
- Албанија (2009)

Још један значајан концепт од стране НАТО је идеја о формирању програма *Партнерство за мир*,²⁴¹ односно билатералне сарадње између НАТО и других држава са циљем повећања способности партнерских држава за очување мира и безбедности. Државе-чланице програма *Партнерство за мир* су:

- Аустрија
- Финска
- Република Ирска
- Шведска
- Швајцарска
- Јерменија
- Азербејџан
- Белорусија
- Грузија
- Казахстан
- Киргистан
- Молдавија
- Русија
- Таџикистан
- Туркменистан
- Украјина
- Узбекистан
- Република Македонија
- Србија
- Босна и Херцеговина
- Црна Гора

Све нове државе-чланице НАТО од 2004. године, одредиле су број војника Словенија (око 9.000 војника), Словачка (35.000), Естонија (5.000), Летонија (5.400), Литванија (10.400), Бугарска (70.000) и Румунија (око 100.000). Новопримљене државе ангажовале су се (без обзира на величину и скромну снагу својих оружаних снага, али

²⁴¹ Видети: Прилог 4.

уз поседовање одличног геостратешког положаја) у мисијама држава-чланица НАТО, али и на страни Сједињених Држава у Авганистану и у Ираку.

Ново проширење НАТО-а уследило је на самиту организације у Килу и Стразбуру (април, 2009) када су пуноправне државе-чланице НАТО-а постале Хрватска (57.000 војника) и Албанија (31.000). Македонија (са 15.000 војника) се експлицитно одредила за чланство у НАТО-у, али се њеном приступању организацији противи Грчка због спора око имена Бивше југословенске Републике Македоније, због чега је Македонија пропустила две прилике да уђе у НАТО, на самиту организације у Букурешту (2008) и на самиту у Килу и Стразбуру (2009).

НАТО је ангажован у различитим мисијама широм света, од мировних мисија, до пружања хуманитарне помоћи или помоћи у логистици и обуци. У актуелним НАТО мисијама ангажовано је око 18.000 људи у различитим кризним подручјима у свету, од Авганистана, Косова, Медитеранске области до Африке. У мировне мисије НАТО које су данас актуелне убрајају се:

- **НАТО на Косову (и Метохији)** – „Данас око 4.500 НАТО припадника учествује на Косову као део *Снага НАТО на Косову (NATO's Kosovo Force - KFOR)*. Дошавши на Косово у јуну 1999. да спрече насиље које се ширило и зауставе хуманитарну катастрофу, снаге КФОР-а и даље су присутне широм територије, ради очувања мира који је наметнуо НАТО пре 15 година“.²⁴²

Иако се не помиње стриктно правни основ, као у претходној мисији НАТО, наводи се да је након Декларације о независности Косова у фебруару 2008, „...НАТО пристао да ће наставити да одржава своје присуство на основу Резолуције Савета безбедности 1244“.²⁴³ Такође, НАТО наводи да су до сада помогли у стварању професионалних и мултиетничких безбедносних снага на Косову (и Метохији), док је дошло до напретка у дијалогу Београда и Приштине у Европској унији. Даље се истиче да је „главна нормализација односа између Србије и Косова за решавање политичког ћорсокака за северни део Косова“.²⁴⁴

²⁴² NATO, *NATO operations and missions – Kosovo*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

²⁴³ Исто.

²⁴⁴ Исто.

- **Ваздушна политика НАТО** – настала је као последица руске војне интервенције у Украјини 2014. године. Ова мисија НАТО има за циљ „...да открива, пронађе и идентификује сва кршења њиховог ваздушног простора и сходно томе да предузима одговарајуће акције. НАТО је разместио и додатне ваздухоплове са циљем јачања мисије у Албанији и Словенији, као и у Балтичком региону где је летелица НАТО Ф-16 пресрела руски авион који је поново нарушио ваздушни простор НАТО алијансе.“²⁴⁵

Осим тога, крајем априла ове године НАТО алијанса је одржала војне вежбе под називом *Ветровито пролеће 15* у Румунији у близини границе са Украјином. На вежбама је учествовало око 2.200 припадника војске Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Румуније и Молдавије.²⁴⁶

- **НАТО у Авганистану** – Мисија НАТО под називом *Одлучна подршка* обухвата мониторинг, обуку, пружање помоћи и саветовање безбедносних снага у Авганистану. Ова НАТО мисија почела је од јануара ове године, где око 12.000 припадника учествује у различитим операцијама у главном граду Кабулу, и другим градовима Мазари шарифу, Херату, Кандахару и Лагману.

Правни основ за распоређивање снага НАТО је потписивање тзв. СОФА споразума (*Status of Forces Agreement – SOFA*) између НАТО и авганистанске владе, што је потврђено Резолуцијом 2189 Савета безбедности Уједињених нација крајем 2014. године. Такође, активности НАТО у Авганистану наводе се и у Чикашкој декларацији која је усвојена на самиту НАТО 2012. године.²⁴⁷

У главне активности НАТО мисије у Авганистану од 2015. године убрајају се: „...пружање подршке у планирању, програмирању и одређивању буџета; омогућавање транспарентности, одговорности и надзора; пружање подршке у поштовању принципа владавине права и доброг управљања; подржавање формирања и одржавања процеса као што су регрутовање, обука, управљање и развој припадника снага...“²⁴⁸ у Авганистану.

²⁴⁵ NATO, *NATO operations and missions – Air policing missions*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

²⁴⁶ Вечерње новости, Румунија: почињу војне вежбе НАТО на граници са Украјином, интернет, 20/03/2015, www.blic.rs/Vesti/Svet/551062/Rumunija-Pocinju-vojne-vezbe-NATO-na-granici-sa-Ukrajinom.

²⁴⁷ NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm, www.nato.int/cps/en/natolive/events_84074.htm.

²⁴⁸ NATO, *NATO operations and missions – Avganistan*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

- **Борба против пирата код Рога Африке** – НАТО мисија под називом *Океански штит*²⁴⁹ подразумева различите активности са циљем борбе против пирата у водама у близини Рога Африке. Такође, НАТО у оквиру ове мисије пружа помоћ државама у том региону да унапреде своје способности у борби против пирата.

- **Подржавање Афричке уније** – НАТО пружа подршку земљама Афричке уније у мировним мисијама у Африци. Тако је током 2007, НАТО обезбедио авиотранспорт за припаднике мировних мисија Афричке уније у Сомалији.

НАТО је до сада извео неколико мисија, од прве значајније мисије контра- тероризма после терористичких напада у септембру 2001, када је неколико авиона НАТО контролисало небо над САД, потом је исте године уследила мисија НАТО у Авганистану, затим мисија НАТО у Ираку од 2004 до 2011, мисија НАТО са циљем пружања помоћи након земљотреса у Пакистану 2005. године када је страдало око 50.000 људи, мисија НАТО која је уследила након масовних демонстрација и немира у Либији 2011, и друго.²⁵⁰

Након разматрања различитих актуелних мисија НАТО, као и циљева, правног основа и резултата, у овом делу рада указаћемо на значај планирања ради ангажовања НАТО снага у различитим деловима света.

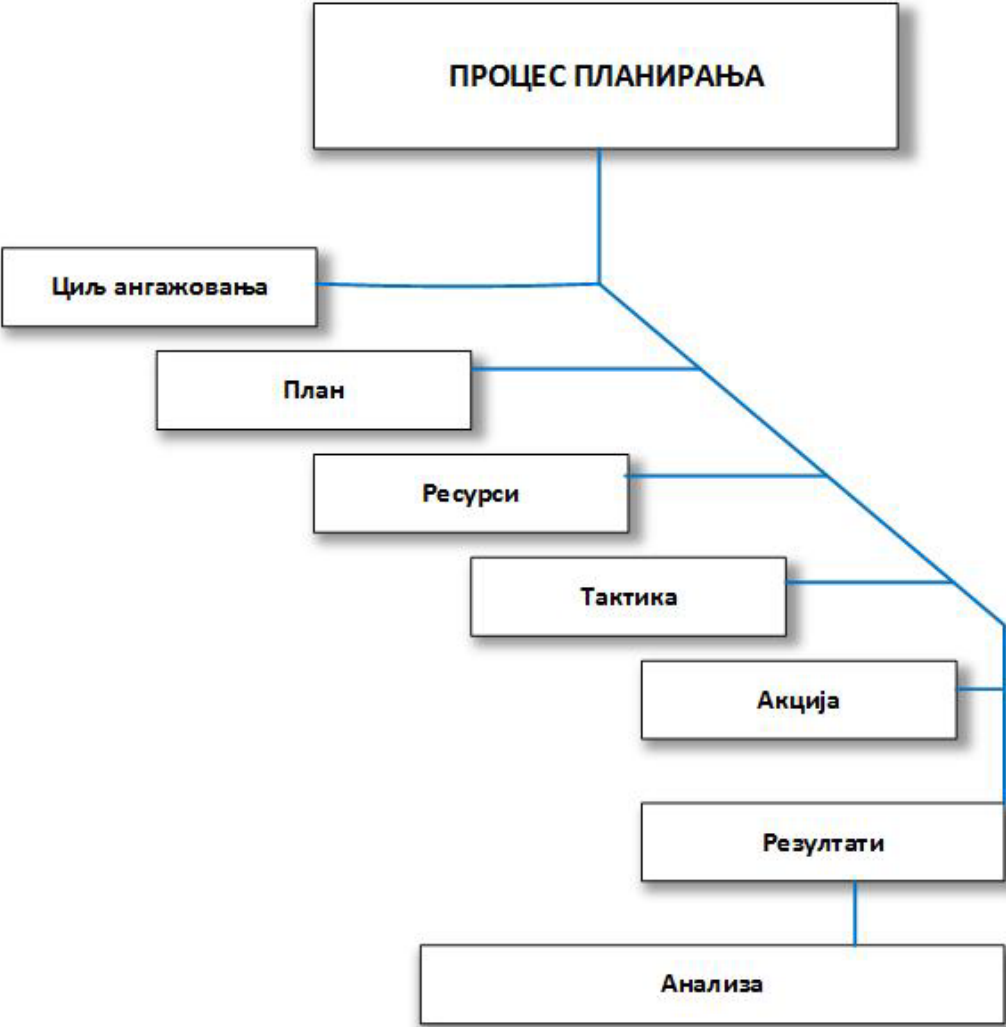
Планирање је процес који је неопходан како би се приликом извођења акције или приликом извршавања неког задатка избегле непредвиђене околности. Иако је планирање један процес који је сам по себи захтеван, он мора имати и одређене елементе односно своје фазе. Сходно планирању процеса одбране НАТО (*The NATO Defence Planning Process – NDPP*) „...обезбеђује, индивидуално или заједно, снаге и способности које су потребне да НАТО испуни своје безбедносне и одбрамбене циљеве. ...Ефикасан процес планирања одбране је битан за извршење колективне политичке, војне и предности снага што се очекује од НАТО држава-чланица“.²⁵¹

²⁴⁹ NATO, *NATO operations and missions – Counter-piracy off the Horn of Africa*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

²⁵⁰ NATO, *Terminated operations and missions*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

²⁵¹ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

Табела 2. Процес планирања ангажовања НАТО снага

Планирање процеса одбране НАТО је главно средство за утврђивање и правовермено остваривање циљева НАТО и новог стратешког концепта држава-чланица НАТО.

Према томе, у процесу планирања ангажовања НАТО снага предвиђени су следећи елементи односно фазе планирања:

- **Циљ ангажовања** - Прикладнији термин уместо циља ангажовања могао би бити, разлог ангажовања. У контра-терористичким акцијама најчешћи разлози су да се неутралише терористичка група, односно терористичка организација или онемогући њихово деловање, помагање или подстрекивање на тероризам. У случају када постоје валидни оперативни подаци, посебно информације које указују да се припремају одређене терористичке активности, онда се могу предузимати и превентивне мере што представља веома висок степен организованости службе безбедности које прате активности регистрованих или потенцијалних терористичких група или организација. У појединим ситуацијама где се основано сумња да ипак може доћи до угрожавања мира и безбедности, онемогућавања допремања хуманитарне поноћи и сличним ситуацијама, или да може ескалирати нетрпељивост на националној, верској или другој основи, онда се разматрају опције ангажовања оваквих снага за мировне операције.

- **План ангажовања** – Свако ангажовање, без обзира да ли се ради о јединицама НАТО снага, или снагама удружених држава итд, неопходно је сачинити *елаборат плана ангажовања*. У овом случају елаборат плана ангажовања се припрема и доноси у хитном року како би се сви учесници, односно јединице које се ангажују у контингенту НАТО снага, припремиле за извршење задатка.²⁵² Планом се такође предвиђају такозване ротације или замене јединица по одређеним системима у односу на учеснике. Ротација јединица је неопходна због психо-физичке издржљивости. У односу на проблематику, врсту задатка и степен угрожености јединица, одређује се и време ангажовања једне смене, у принципу то је око годину дана, са тенденцијом да је могуће продужити боравак у НАТО мисији или на задатку још шест месеци. Стални састав јединица може бити ангажован и дуже о чему одлучује стратегијска команда НАТО. План ангажовања снага НАТО „...има за циљ да унапреди спремност снага држава-чланица НАТО и способност за пун опсег мисија НАТО Алијансе“.²⁵³

- **Ресурси** - Фактори који се морају узети у обзир приликом ангажовања оваквих снага у борби против тероризма су: људски ресурси, материјално-технички ресурси и финансијски ресурси. Ти фактори су неопходни за НАТО снаге које имају сложене процедуре и стандарде

²⁵² Видети: NATO, *NATO operations and missions – Avganistan*, internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

²⁵³ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Force planning*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

који се морају испоштовати. *Људски ресурси* обухватају контигент живе силе - не само формацијске јединице, већ и јединице које спадају у логистичке тимове, као и резервне снаге и снаге које имају строгу или приправност у зависности од задатка на који се упућују ангажоване снаге. Северноатлантски савет (*eng. North Atlantic Council – NAC*), је политичко тело НАТО које одлучује о управљању људским ресурсима, као и о цивилном и војном буџету НАТО.²⁵⁴

Материјално техничка средства - *МТС* су од пресудног значаја не само за извршавање задатака него и за опстанак у различитим метео и временским условима. У материјална средства поред борбене и неборбене технике, наоружања, опреме, комплетне позадинске логистике спада и контигент убојних средстава који се мери у борбеним комплетима. „Планирање наоружања фокусирно је на развој мултинационалних програма наоружања. ...Такође, то омогућава интероперабилност, и технолошку и индустријску сарадњу међу државама-чланицама и партнерима НАТО“.²⁵⁵ Борбени комплет је најчешће део који сваки учесник мировне операције или контра-терористичке акције носи са собом. Логистика²⁵⁶ у свом саставу има логистичке тимове који су обучени и оспособљени за брзу доставу, односно допуну муниције и убојних средстава у зависности од калибра и оруђа која се користе приликом извршавања задатака.

На крају, као значајан део ресурса сматрају се и *финансијски ресурси*, односно одређивање буџета тј. трошкова за ангажовање људских и материјално-техничких средстава ради извршавања одређених задатака. Према *Годишњем извештају НАТО из 2014*, наводи се да су остварени планови о смањењу трошкова за период 2007-2014. Ти трошкови се смањују још од краја Хладног рата. „У 1990. години 14 европских савезника потрошило је 314 милијадри америчких долара на одбрану. До 2010. године трошкови одбране НАТО за Европу смањени су на 275 милијарди, иако се још 12 европских земаља придружило Алијанси. У 2014, процењено је да ће европске чланице НАТО потрошити око 250 милијарди америчких долара на одбрану за ту годину“.²⁵⁷

Осим тога, сегмент финансија обухвата и одређене надокнаде за смештај и лична примања на оваквим задацима, у зависности од степена који је стандардизован за овакву врсту ангажовања. У борби против тероризма држава-чланица НАТО, недостатак финансијских

²⁵⁴ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Resource planning*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

²⁵⁵ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Armaments planning*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

²⁵⁶ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Logistics planning*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

²⁵⁷ NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf, p.12.

средстава за овакве врсте ангажовања могу имати катастрофалне последице на губитак сопствених снага као и материјалних и техничких средстава у акцијама које имају широке размере.

- **Тактика** – Односи се на начин на који ће се извршити, или извршавати задатак, и обавља се у строгој тајности. Наиме, најчешће се методе и средства које ће се користити, ко ће бити ангажован, где и када, не говоре и то је службена тајна што омогућава врхунску професионалност, смањен ризик по губитке на сопственој страни а повећава ефикасност. *Строго чувана тајна тактичких дејстава омогућава невероватну предност приликом извођења акције* где је начело ефикасности и професионалности потпуно заступљено и где могу да се виде практични ефекти.

- **Акција** – Све је планирано, предвиђено, припремљено, чека се сигнал за почетак акције. У строгој тајности и на посебан начин саопштавају се битни термини како би се постигли најбољи могући ефекти и резултати уз минималне ризике за губитак у живој сили и материјално-техничким средствима. Динамика дејстава се одређује тактику поступања као и начин мењања одлука или праваца у којим иде акција. У штабовима, камповима или на осматрачницама, путем радио-релејних система, из Авакса се прате дејства, распоред сопствених јединица као и распоред терористичке групе или непријатеља у зависности од задатка на који су НАТО снаге ангажоване. Приликом извођења акција, или активних борбених дејстава ланац или систем руковођења и командовања мора да функционише непрекорно, посебно у ситуацијама када су у питању подршка или борбена дејства из ваздуха. У ситуацијама када је у питању координирана акција више родова и видова војске, са копна, из ваздуха²⁵⁸ или са воде или из воде онда се посебно води рачуна о распореду сопствених снага јер тада и најчешће долази до преклапања, односно дејстава из наоружања по сопственим јединицама. Да би се овај начин или евентуални пропуст при организацији избегао, НАТО јединице, односно снаге, користе своје сопствене карте, као и кодиране карте и разговорнике приликом извршавања борбених дејстава и на тај начин свде ризик по сопствене људе на најмањи могући минимум.

- **Резултати** - Свака акција или ангажовање НАТО снага има пројектовани циљ, има одређене резултате и колатералну штету. У зависности од пројектованог циља и степена остварених резултата онда се и врши процена колатералне штета. Међутим, никада се до сада није догодило да су НАТО снаге признале прекомерну употребу силе или грешке у извођењу акције, јер нису доступни планови и циљеви који се желе постићи. У сваком случају, одређени

²⁵⁸ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Air and missile defence planning, Air traffic management*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

резултати о извршеним мисијама НАТО постоје, а оно што увек умањује ефекте борбе против терористичке групе или организације јесте број људских жртава на страни Алијансе и број цивилних жртава. Ово треба стално да остане параметар који ће имати утицаја на тактику и материјално-техничка средства која ће се користити у будућим ангажовањима НАТО у зависности од информација којима обавештајни органи располажу о терористичкој организацији, њиховим наоружањем, намерама и активностима, распореду и бројности. Зато обавештајне активности „...имају веома важну улогу у планирању процеса одбране, посебно са појавама вишедимензионих безбедносних изазова као што су тероризам и пролиферацијам оружја за масовно уништење“.²⁵⁹

- **Анализа** - Анализа је процес који се одвија након завршетка одређене акције, одређеног периода ангажовања НАТО Алијансе на неком задатку. На анализи се сумирају резултати, врши презентација ефикасности, извлаче поуке и закључци и одређују смернице и стандарди у будућим активностима који се постављају испред Алијансе. Анализом се такође коригују ставови, мишљења, идеје и усклађују могућности у односу на место и улогу алијансе коју је поставила себи у светском поретку.

На овај начин се свеобухватно може сагледати мисија НАТО ангажовања на кризним подручјима, уз поштовање основних људских права и слобода.

Када се ово сагледали, остаје кључно питање које гласи: Која је процедура потребна за ангажовање НАТО Алијансе и под чијим покровитељством? Чланом 5. Вашингтонског уговора када се напад на једну чланицу Алијансе сматра као напад на НАТО Алијансу није предвиђена никаква сагласност Савета безбедности око употребе војне силе што доводи до пристрасности и неједнаког спровођења права и једнакости пред Повељом Уједињених нација. Иако се у процесу планирања одбране НАТО, стандардизација помиње и одређује као „...процес развоја заједничких концепата, доктрини, процедура и начина да се оствари и одржи најефикаснији степен *компатибилности, узајамне заменљивости и истовестности* у операцијама, процедурама, опреми, технологији и администрацији“, према *Споразуму о стандардизацији (Standardization Agreements – STANAGS)* између држава-чланица НАТО.²⁶⁰ Неспорно је да је стандардизација потребна у оквиру НАТО, али је такође неопходно да саме чланице НАТО Алијансе пре сваког ангажовања НАТО обезбеде доношење адекватне резолуција Савета безбедности Уједињених нација. Неопходност оваког једног принципа усклађује и потврђује владавину права у Уједињеним нацијама.

²⁵⁹ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Intelligence*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?.

²⁶⁰ NATO, *The NATO Defence Planning Process – NDPP – Standardization*, internet, 18/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm?

3.3. Политички и правни аспекти борбе НАТО и његових чланица против тероризма сагледани кроз призму класификације тероризма према програмско-циљној оријентацији

3.3.1. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против религиозно детерминисаног тероризма

Проучавајући различите признате религије, данас је исламистички религиозно детерминисан тероризам најрадикалнији облик религиозног тероризма. Проф. др Драган Симеуновић у свом делу **Тероризам** оправдано сматра да је ислам „...данас у фокусу истраживања насиља зато што је једина „велика“ религија која је **савремено** активна у подстицању на насиље, и у оквиру тога на тероризам. ...исламистички тероризам се види као највећа савремена терористичка опасност по човечанство... При томе не треба заборавити да и друге религије данас рађају тероризам за шта има примера код Сика, Индуса и Јевреја, као и хришћана-десничара“.²⁶¹

Да бисмо боље разумели циљеве неких савремених исламских терористичких организација, важно је да укажемо на основе исламског учења, према којима је:

- Ислам представља једину праву религију;
- Ислам се залаже за успостављање исламске државе, и путем силе односно путем џихада који обухвата све акције Муслимана у има јачања вере, а против немуслимана тј. неверника;
- Државе које доносе законе који се не ослањају на Куран²⁶² су неисламске;

²⁶¹ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 196-197.

²⁶² Tokvil Aleksis de, **O demokratiji u Americi**, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2002, стр. 394-395: „По Мухамеду, са неба потичу, и тако их је у Куран записао, не само верске доктрине него и политичке максиме, грађански и кривични закони, научне теорије. Јеванђеље, напротив, говори само о општим односима људи према Богу и међу собом. Изван тога не учи се ништа и не обавезује да се ишта верује“.

- О исламу су постојала различита схватања, од оних које су заступали Ал-Васат²⁶³ и др. о подстицању демократских вредности што ће довести до јачања исламских покрета, до оних радикалних које су заступали Хасан ал Бана, оснивач и Сајид Кутб (Sayyid Qutb), учењак *Муслиманске браће*, сматрајући да су Божији закони (шеријат) изнад закона људи, да *Куран* уређује друштвени и политички систем и да треба обновити калифат у муслиманским земљама.²⁶⁴

Такође, потребно је да укажемо на најзначајније циљеве *Организације исламске конференције (ОИЦ)*, међувладине организације која окупља више од 50 земаља у којима Муслимани представљају већину или значајан део становништва. Циљеви ове организације су дефинисани као: (а) јачање солидарности; (б) заштита заједничких интереса, (в) развој сарадње на политичком, економском, друштвеном, културном и научном пољу; (г) заштита и одбрана правне представе о исламу уз подстицање дијалога међу различитим цивилизацијама и религијама, и др.²⁶⁵

Проф. др Драган Симеуновић сматра да је још средином прошлог века дошло до јачања исламског насиља, због „...фрустрација након војних пораза од Израела. Огорчење маса се утапа у појачаној религиозности, а спас за све друштвене проблеме се почиње налазити у обнови изворног ислама“.²⁶⁶

Стенли Хофман заступа још оштрије ставове када сматра да „...за терористу религијског тероризма насиље је први и најважнији акт причешћа или божанска дужност коју он предузима ради испуњења својих теолошких схватања. Терориста не види себе као део система, већ сматра да је ван њега и тражи основне, битне промене постојећег система“.²⁶⁷

Многи угледни аутори који се баве проучањем тероризма²⁶⁸ указују на активности терористичких организација попут *Муслиманске браће*, *Хамаса*, *Хезболаха*, *Наоружане исламске групе – ГИА*, и др., међу којима је већина на листи терористичких организација Стејт департмента САД.²⁶⁹

Видети и: Elijade Mirča, **Vodič kroz svetske religije**, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 1996, str. 180-182; Хантингтон Семјуел, **Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка**, ЦИД-Романов, Подгорица-Бања Лука, 2000, стр. 236-237.

²⁶³ Rajesekhar Vinayak, **The Rise and Fall of Political Islam in Egypt**, internet, 18/11/2014, www.internationalpolicydigest.org/2014/05/30/the-rise-and-fall-of-political-islam-in-egypt.

²⁶⁴ Tanasković Darko, **Islam – dogma i život**, Srpska književna zadruga, Beograd, 2008.

²⁶⁵ Organization of Islamic Cooperation – OIC, internet, 20/03/2015, http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en.

²⁶⁶ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 196-197.

²⁶⁷ Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, 1999.

²⁶⁸ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 197-212.

²⁶⁹ US State Government – Bureau of Counterterrorism, *Foreign Terrorist Organizations*, internet, 21/03/2015, <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>.

Данас делује много исламских терористичких организација, које се залажу са успостављање калифата и шеријатског права, међу којима су најпознатије Ал Каида, Исламска држава и друге.

У претходном делу рада разматрали смо политичке и безбедносне процесена Блиском истоку, односно у Сирији и Јемену где су демонстрације које су почеле током арапског пролећа 2011, прерасле у немире и жестоке сукобе који још увек трају уз велика страдања људи и материјалну штету. Осим тога, у обе земље постале су све утицајније радикалне религиозне групе. Према истраживању Стенфорд универзитета и америчког Центра за стратегију и међународне односе - CSIS, у свету данас активно делује неколико десетина различитих исламских терористичких група, од којих неколико имају за циљ успостављање исламске државе у свету. То су терористичке организације Абу Сајаф, Ал Каида, Ал Каида на арапском полуострву, Ал Каида на исламском Магребу, Боко Харам, Хезболах, ал-Нусра, Исламска држава и друге.²⁷⁰ Међу наведеним терористичким организацијама, у овом делу рада, указаћемо на оснивање, вођство, следбенике, политичке циљеве и активности Ал Каиде на арапском полуострву и Исламске државе.

Ал Каида на арапском полуострву (Al Qaeda in the Arabian Peninsula - AQAP)
- основана је током 2009. године, када се огранак Ал Каиде у Јемену (*Al Qaeda in Yemen – AQY*) удружио са делом Ал Каиде у Саудијској Арабији. Њихов вођа је познат као Абу Басир, а зове се Насер ал Вахејши (Nasser al-Wuhayshi), иако им је база на југу Јемена, делују и у Европи, САД, Авганистану, Сомалији, и др. Процењује се да имају око хиљаду следбеника, претежно сунита из Јемена, Саудијске Арабије и један део чине страни плаћеници.

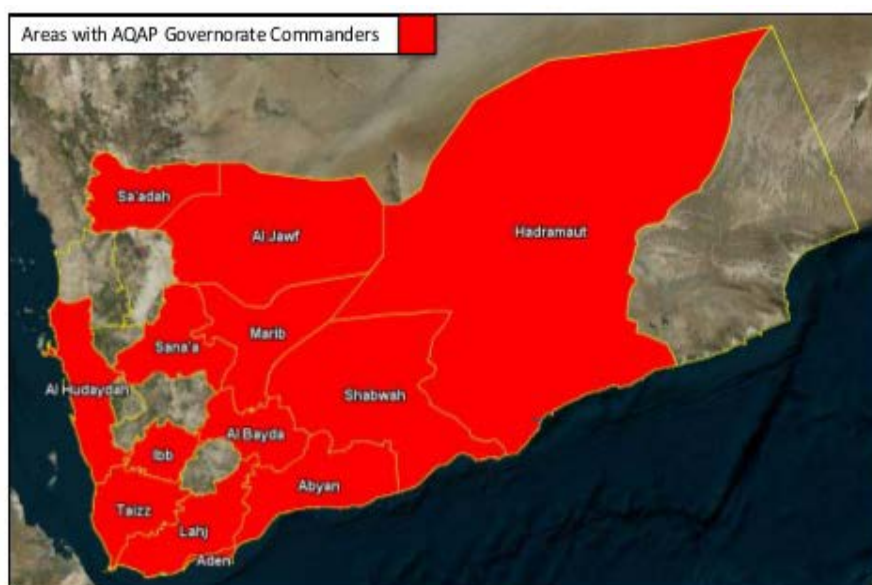
Ал Каида на арапском полуострву до сада је извела неколико десетина терористичких напада, као што су киднаповања и убиства странаца и туриста, самоубилачки напади, и др. У самоубилачком нападу погинуло је око стотину војника у Сани у мају 2012. године. Такође, ова терористичка организација преузела је одговорност за напад на француски сатирични магазин *Шарли ебдо* у Паризу почетком ове године, када је страдало неколико људи.²⁷¹ Осим тога, имају и свој магазин *Ехо*

²⁷⁰Stanford University, *Mapping Militant Organizations – Global Islamic State*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups>.

²⁷¹Вечерње новости, *Због карикатура пророка Мухамеда убили 10 новинара и два полицајца*, 07.01.2015, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:527786-Zbog-karikatura-proroka-Mohameda-ubili-10-novinara-i-dva-policajca>.

борби (*Sada al Malahim*, eng. *The Echo of Battles*) преко кога шире своја веровања и мрежу Ал Каиде и регрутују нове борце.

Ова терористичка организација залаже се за „протеривање странаца са Арапског полуострва и ширење цихада до Израела да би се ослободили свети муслимански градови и браћа у Гази“.²⁷² Њихови политички циљеви односе се на промену режима у Саудијској Арабији и Јемену и оснивању исламског калифата. Сједињене Америчке Државе и Запад сматрају највећим непријатељима ислама. Такође, боре се против шиита, на северу Јемена и у другим деловима света. Према најновијим истраживањима, Џошуа Кунц сматра да Ал Каида на арапском полуострву има контролу над 13 од укупно 21 области у Јемену.²⁷³

Слика 3: Ал Каида на арапском полуострву у Јемену

Извор: Koontz Joshua, *Al Qaeda in the Arabian Peninsula Mid-Level Leadership*, American Enterprise Institute – AEI – Critical Threats, internet, 03/06/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/koontz-aqap-mid-level-leadership-june-3-2015>, p. 5.

Као огранак Ал Каиде, сарађују и са сличним огранцима у оквиру Ал Каиде (Ал Каида у земљама Магреба, и др.), али и са другим терористичким организацијама, као што је Ал Шабаб у Сомалији, и др.

²⁷² Исто, *Al Qaeda in the Arabian Peninsula*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/19#note10>.

²⁷³ Koontz Joshua, *Al Qaeda in the Arabian Peninsula Mid-Level Leadership*, American Enterprise Institute – AEI – Critical Threats, internet, 03/06/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/koontz-aqap-mid-level-leadership-june-3-2015>, p. 5-10.

Према америчком Стејт департменту, *Ал Каида на арапском полуострву (AQAP)* налази се на листи терористичких организација од 2010. године. „Саветник за контра-тероризам председника Обаме, Џон Бренан описао је Ал Каиду на арапском полуострву као „најактивнију оперативну франшизу“ Ал Каиде после Пакистана и Авганистана“.²⁷⁴ Сједињене Америчке Државе су интензивирале нападе на њихове положаје помоћу беспилотних летелица -дророва.

Исламска држава (eng. Islamic State – IS) позната је и као ***Исламска држава Ирака и Сирије (eng. Islamic State of Iraq and Syria - ISIS)*** - основана 2002. године, је сунитска салафитска терористичка организација која се простире на деловима територије Ирака и Сирије где је проглашен калифат. Њихов оснивач био је Абу Муса ал Заркави (Abu Musab al-Zarqawi) који је обучавао екстремисте за побуну против САД-а у Ираку. Такође морамо да напоменемо да је ИСИС формиран као милитантна група која своје корене има у сунитским племенима, и била је блиска Ал Каиди и у почетку је водила борбу против америчких и других западних група.

После екалације насиља у Сирији и избијања грађанског рата, ова Исламска држава захвата део територије Ирака и Сирије где је средином 2014. године проглашен калифат. Исламска држава истиче као свој главни циљ оснивање исламског калифата са радикалним тумачењима ислама и шеријатског закона. Калифат (или хилафет) је ништа друго до исламски облик власти и политичког јединства исламског света. Вође се бирају наследно према шиитима, а према сунитима бира их народ и његови представници. На челу Исламске државе је самопроглашени вођа Абу Бакир ал Багдади. Крајем прошле године почели су америчко-ирачки напади на територију под контролом Исламске државе. У октобру 2014. ирачке снаге су, уз подршку америчких ваздушних напада, почели борбу против Исламске државе да би поново заузели Анбар провинцију. Такође, сиријски Курди су уз помоћ америчких ваздушних напада ослободили делове територије под контролом Исламске државе, град Тел Абиад и дошли су до града Аин Исе.²⁷⁵

Процењује се да Исламска држава има од 20.000 до 30.000 следбеника. Исламска држава, поред Сирије и Ирака, има своје следбенике и групе које активно учествују у

²⁷⁴Stanford University, *Mapping Militant Organizations – Al Qaeda in the Arabian Peninsula*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/19#note10>.

²⁷⁵Глас Америке, *Борбе Курда и ИСИС-а на граници са Турском*, интернет, 14/06/2015, <http://www.glasamerike.net/content/islamic-state/2821416.html>.

оружаним сукобима у Египту, Либији, Либану, Пакистану, Авганистану, Нигерији, Јемену, на Филипинима и у земљама Магреба.

Слика 4: Исламска држава

Извор: Kagan Frederick W, *The Evil of Our Time*, AEI, internet, 12/06/2015,
<http://www.criticalthreats.org/other/kagan-isis-the-evil-of-our-time-june-12-2015>.

Припадници *Исламске државе* изводили су терористичке нападе на шиите, бацали су бомбе на хотеле у Аману, Јордан где одседају страни туристи, итд. У 2006. извели су бомбашки напад на Златну џамију у Самари, када је погинуло око стотину шиита. Током јуна и јула прошле године заузели су знатан део територије Сирије и Ирака, и градове Мосул, Раку, и др. У јануару ове године први пут су напали америчку базу у Ираку, а према званичницима САД тај напад није био ефикасан. У марту, Исламска држава извела је први већи напад у Сани, главом граду Јемена, када је због бомбаша самоубице страдало више од стотину људи у џамији.²⁷⁶

Иако различите институције, укључујући центре и институте, прате активности Исламске државе због њихових терористичких напада, они се још не налазе на листи терористичких организација Сједињених Америчких Држава.²⁷⁷

²⁷⁶Stanford University, *Mapping Militant Organizations –Islamic State*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>. Видети више: BBC – *Middle East, Yemen profile*, internet, 05/04/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951>.

²⁷⁷US State Government – Bureau of Counterterrorism, *Foreign Terrorist Organizations*, internet, 21/03/2015, <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>.

Тако је амерички **Центар за стратегију и међународне односе – ЦСИС**, направио више студија и пројеката међу којима издвајамо **Верски радикализам после арапског пролећа**,²⁷⁸ где упозоравају да је било погрешно схватање да ће се после арапског пролећа прихватити вредности либералне демократије у земљама северне Африке и Блиског Истока, а да је уместо тога, дошло до прихватања вредности и ставова верских радикалних група. Стручњаци као аргументе наводе победу на председничким изборима у Египту 2012. Мохамеда Морсија, преставника покрета *Муслиманска браћа*, док је у Тунису маргинализована група џихадиста и салафита добила значајну подршку. Стручњаци ЦСИС-а упозоравају да ће се сукоби наставити све док траје полет верског радикализма у земљама на северу Африке и Блиском Истоку. Такође, у оквиру овог пројекта, експерт америчког ЦСИС-а Џон Алтерман у истраживању **Измењена геополитичка мапа** региона северне Африке и Блиског истока, приказује стратегију помоћу које су верске радикалне групе током *арапског пролећа* 2011. године победиле полицијске и безбедносне снаге у многим земљама тог региона, што је омогућило јачање верских радикалних покрета.²⁷⁹

Кејган Фредерик је још оштрији, када у свом раду **Зло нашег доба**, истиче да је „Највеће зло нашег доба има своје корене у Ираку и Сирији. Исламска држава (ИСИС) није терористичка организација. То је војска освајача која уништава све трагове цивилизације на територији коју држе. Врше покоље недужних цивила. Пљачкају древне градове да би добили профит и уништавају их када не могу да краду. Објављена је њихова намера да врше геноцид против шиитских Муслимана и прате их где год то могу. Поново су успоставили ропство, а затворенике размењују као имовину међу својим трупима и савезницима“.²⁸⁰

Осим наведених центара и института и друге међународне организације и велике силе покушавају да пронађу начин да сузбију ширење религијских исламских организација и група.

НАТО Алијанса у **Вешкој декларацији** поводом самита 2014. године саопштава да Исламска држава представља претњу и за Ирак и Сирију, регион Блиског истока, али и за државе-чланице НАТО. У овом важном документу НАТО оштро се осуђују напади Исламске државе на цивиле који припадају различитим верским или етничким групама. Према НАТО, „...ако се угрози безбедности Алијансе, нећемо оклевати да предузмемо све потребне мере

²⁷⁸Center for Strategic and International Studies – CSIS, **Religious Radicalism after the Arab Uprisings**,internet, 17/01/2015, <http://csis.org/program/religious-radicalism-after-arab-uprisings>.

²⁷⁹Alterman Jon B, **The Changing Geopolitical Landscape**,in: **Religious Radicalism after the Arab Uprisings (2014)**, CSIS, internet, 17/01/2015, http://csis.org/files/publication/Chapter1_Alterman_ReligiousRadicalism.pdf.

²⁸⁰ Kagan Frederick W, **The Evil of Our Time**, American Enterprise Institute - AEI, internet, 12/06/2015, <http://www.criticalthreats.org/other/kagan-isis-the-evil-of-our-time-june-12-2015>.

како би обезбедили нашу заједничку одбрану.“²⁸¹ Такође се истиче да су због последица по регионалну безбедност многе државе-чланице „...обезбедиле и понудиле, помоћ у безбедности и хуманитарну помоћ Ираку на билатералним основама“.²⁸²

Ти ставови су потврђени и у **Годишњем извештају НАТО за 2014. годину** где се наводи да је погинуло много људи у борбама у Ираку и Сирији, и упозорава да тзв. Исламска држава представља „...велику претњу за регион и безбедносне изазове за државе-чланице и партнере НАТО“.²⁸³ Иако смо у делу овог рада који се односи на контра-терористичку стратегију НАТО проучавали различита документа, укључујући неколико декларација НАТО након самита, и још важнији, **нови стратешки концепт под називом Активан ангажман, модерна одбрана о ангажовању НАТО Алијансе**,²⁸⁴ указаћемо на такође важан документ који је усвојен 2014. и који је исте године почео да се примењује, а то је **Акциони план за оперативну приправност (NATO Readiness Action Plan)**.²⁸⁵ На основу овог Акционог плана за оперативну приправност НАТО, наведене су неопходне мере као одговор на нове безбедносне изазове на Блиском истоку и другим деловима света, са циљем јачања колективне одбране НАТО-а.

У **Годишњем извештају НАТО из 2014**, наведено је неколико мера које треба предузети, међу којима као најзначајније истичемо следеће:

- од априла 2014. године треба повећати присуство и значајне активности војних снага (копнених, ваздушних и поморских), са циљем застрашивања али и спремности да одговоре на промене безбедносне ситуације, и

- треба оснивати *Борбене снаге високе спремности (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF)* у оквиру снага за одговор НАТО-а (NATO Response Force – NRF), ради веће покретљивости и бржег одговора и могуће изазове и претње, и др.²⁸⁶

3.3.2. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против етно-сепаратистичког тероризма

²⁸¹ Видети тачку 33; NATO, *Wales Summit Declaration (2014)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

²⁸² Исто.

²⁸³ NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf, p. 6.

²⁸⁴ NATO, *NATO's new Strategic Concept (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

²⁸⁵ NATO, *NATO's Readiness Action Plan (2014)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facsheet-rap-en.pdf.

²⁸⁶ NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf, p. 6.

Пре одређивања етно-сепаратистичког тероризма, неопходно је да одредимо главни појам, појам етноса. *Етнос* данас означава различите заједнице, односно групе људи на одређеном месту који су повезани заједничким пореклом, историјом, традицијом, обичајима и језиком. Проучавајући историју, а посебно историју Балкана, Блиског Истока и др., много етничких група је настојало да оствари тежњу да се уједине са својом државом матицом, и тако реше своја национална питања. Проф. др Драган Симеуновић у свом делу **Тероризам**, сматра да је услов за то „...одвајање од државе у којој та етничка група живи, те је отуда назив сепаратистички тероризам сасвим у истој равни употребљивости као и називи етнички, односно националистички тероризам“.²⁸⁷

Овде је потребно разликовати етно-сепаратисте који се удружују према припадности одређеној етничкој групи са циљем остварења територијалних претензија, издвајања из постојеће државе и припајање некој другој. И друго, када се етно-сепаратисти удружују према припадности одређеној етничкој групи ради формирања нове државе. „Према најновијим подацима ОУН у свету постоји **3600 етничких група** које су распоређене у 189 држава. ...Све је већи број етничких група које као свој циљ постављају или **засебну државу или аутономију блиску државнопосебном статусу**... Треба уз то имати у виду и **тенденцију сталног рађања „нових“ етничких група** услед стицања цивилизацијских услова за то, (услед уважавања чињенице да су бројне границе земаља у развоју, нарочито у Африци, као и на Блиском и Средњем Истоку својевремено повлачене „колонијалним лењиром“ без нарочитог вођења рачуна о етничким, прецизније речено тада племенским, разграничењима и односима...“.²⁸⁸

Данас делује много етно-сепаратистичких организација уразличитим деловима света, у које убрајамо Ирску републиканску армију – ИРА, Баскијску организацију – ЕТА, Ослободилачку војску Косова – ОВК, и друге.²⁸⁹ У овом делу рада указаћемо на оснивање, политичке циљеве и активности Курдистанске радничке партије, веома значајне етно-сепаратистичке организације у вези актуелних догађаја на Блиском Истоку и настојања Сједињених Америчких Држава и других држава-чланица НАТО да сузбију ширење терористичке организације Исламска држава (ИСИС).

Курдистанска радничка партија (*Parti Karkaren Kurdistan – PKK*),²⁹⁰ позната је и као *Курдистански народни конгрес* и *Конгра-Гел (КГК)* основана је 1978. године под вођством

²⁸⁷ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 169-170.

²⁸⁸ Исто.

²⁸⁹ Исто, видети више о наведеним терористичким организацијама, стр. 171-176, 176-180, 181-183.

²⁹⁰ Осим **Курдистанске радничке партије** (*Parti Karkaren Kurdistan – PKK*) од 1987. године активан је и **Исламски покрет Курдистана** (*Islamic Movement of Kurdistan - IMK*). Видети: Stanford University, *Mapping*

Абдулаха Оџелана као левичарска организација, иако се ради о етно-сепаратистичкој организацији.

Проф. др Драган Симеуновић наводи да су Курди, после Рома „...највећа етничка група на свету која не поседује сопствену државу. ...На основу различитих извора се процењује да их има између 12 и 20 милиона. ...Територија „Курдистана“ се простире претежно на државном простору **Турске**, потом **Ирана, Ирака, Сирије и Јерменије**. Највећи број Курда живи у Турској и тај број се креће око 11 милиона“.²⁹¹

Ову организацију чине турски Курди који су, већином, муслиманске вероисповести.

После пада Отоманског царства, Курди нису добили своју независну државу, тако да од `20-их прошлог века трају побуне са циљем стицања независности. Политички циљ Курдистанске радничке партије је уједињење свих Курда и стварање независне државе на Блиском Истоку.

Ова етно-сепаратистичка терористичка организација мењала је своје политичке ставове. Приликом оснивања то су били национал – левичарски, а касније национал – исламистички. „Циљ организације био је уједињење свих Курда, стварање државе „Курдистан“ на подручјима која су њима већински насељена, очување њиховог језика и традиције. ...главни узрок преоријентације на исламистичко-националистички програм (је), заправо новац“.²⁹² То је један од разлога што се овој организацији раније оштро супротстављао огранак *Хезболаха* у Турској,²⁹³ јер је ПКК била против стварања исламске државе у региону Блиског Истока. Осим тога, између ПКК и Турске као државе-чланице НАТО, од средине `80-их година 20. века до данас трајали су сукоби у којима је погинуло око 40.000 људи.²⁹⁴

Курдистанска радничка партија (ПКК) је током 2000. године објавила прекид револуционарних активности и изразила посвећеност ненасилним начинима политичке борбе. Такође, крајем 2003. група настојала је да унапреди свој политички имиџ,

Militant Organizations, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/25>.

²⁹¹ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 183-184.

²⁹² Мандић Марија, **Самоубилачки тероризам у савременом свету**, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014, стр. 23-24.

²⁹³ Аутор сматра да је први талас тероризма настао `70-их година 20. века у Турској када су левичарске терористичке организације попут *Турске партије за ослобођење народа (Turkish People's Liberation Army-ТНКО)*, или *Турске армије за ослобођење народа (Turkish People's Liberation Party-ТНKP)*, киднаповале странце, и др. Други талас се односи на терористичке активности национал-сепаратистичких Курда, а трећи представљају религиозни фанатици који су против читавог савременог човечанства. Аутор наводи да се Турска од `80-их године, што је више од четири деценије, сама бори против тероризма, као и да економски развој и демократски начин владавине значајно утичу на смањење тероризма. Mango Andrew, **Turkey and the War on Terror**, Routledge, London, 2005, p. 9-21.

²⁹⁴ Terrorism Research & Analysis Consortium – TRAC, *Kongra-Gel (KGK)/ Kurdistan People's Congress, (ПКК)*, <http://www.trackingterrorism.org/group/kongra-gel-kgk-kurdistan-people%E2%80%99s-congress-pkk>.
Дневник, *Турска представља реформе кључне за мир са Курдима*, интернет, 22/03/2015, <http://www.dnevnik.rs/svet/turska-predstavlja-reforme-kljucne-za-mir-sa-kurdima>.

преименовањем групе у *Конгра-Гел (КГК)* и истицањем својих *мирољубивих* намера, одбијајући да се разоружа и одрекне оружаних акција.

Процењује се да ова етно-сепаратистичка организација има око 10.000 чланова, већином на северу Ирака, а изводе активности највише у Турској, Блиском Истоку, и др.

Ова организација изводила је нападе на турске снаге безбедности и сељаке који су се противили овој организацији у Турској, затим нападе на турска дипломатска и комерцијална здања у десетак западно-европских градова. Осим тога, у активности се убрајају постављање и активирање бомби по туристичким местима и хотелима, киднаповање страних туриста, терористички напади у Турској, многобројни самоубилачки напади, итд.²⁹⁵ „Оно што је посебно интересно за самоубилачке нападе које је извела ова организација јест да су од петнаест успешних акција (било је и шест напада који су осујећени у покушају), једанаест извеле жене самоубице“.²⁹⁶

Курдистанска радничка партија (ПКК) примала је умерену помоћ од Сирије, Ирака и Ирана, а налази се на листи терористичких организација САД од 1997. године.²⁹⁷

Међутим, због ширења тзв. Исламске државе на територије Ирака и Сирије, као и због низа насилних терористичких напада у којим су страдали цивили, крајем 2014. године почели су америчко-ирачки напади на територију под контролом Исламске државе. Иако смо се тиме бавили у делу овог рада који се односи на Исламску државу и религиозно детерминисан тероризам, овде је важно да истакнемо да су многе борбе на терену против Исламске државе водили Курди. Тако су, на пример, сиријски Курди уз помоћ америчких ваздушних напада ослободили делове територије под контролом Исламске државе, град Тел Абиад и дошли су до града Аин Исе.²⁹⁸ Град Тел Абиад се налази у Сирији, у пограничном делу са Турском, а ослобађање овог града је значајно јер се одатле извозила нафта на црно тржиште што је исламистима омогућавало финансијска средства.²⁹⁹

Након тога, „председник аутономног региона Курдистан, Масуд Барсани, затражио је одржавање референдума о независности Курдистана. Барсани је у интервјуу за ББС рекао да је

²⁹⁵ Terrorism Research & Analysis Consortium – TRAC, *Kongra-Gel (KGK)/ Kurdistan People's Congress, (PKK)*, интернет, 14/06/2015, <http://www.trackingterrorism.org/group/kongra-gel-kgk-kurdistan-people%E2%80%99s-congress-pkk>.

²⁹⁶ Мандић Марија, *Самоубилачки тероризам у савременом свету*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014, стр. 23-24.

²⁹⁷ US State Government – Bureau of Counterterrorism, *Foreign Terrorist Organizations*, интернет, 21/03/2015, <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>.

²⁹⁸ Глас Америке, *Борбе Курда и ИСИС-а на граници са Турском*, интернет, 14/06/2015, <http://www.glasamerike.net/content/islimic-state/2821416.html>.

²⁹⁹ Телеграф, *Курди прегазили њихадисте: освојили кључни град који је био веза ИСИС-а са светом!*, интернет, 19/06/2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1620037-kurdi-pregazili-dzihadiste-osvojili-kljucni-grad-koji-je-bio-veza-isis-a-sa-svetom>; Глас Америке, *Борбе Курда и ИСИС-а на граници са Турском*, интернет, 19/06/2015, <http://www.glasamerike.net/content/islimic-state/2821416.html>.

Ирак фактички подељен и да је, с обзиром на операције терористичке групе ИСИС у региону, дошло време за независност“.³⁰⁰

Барсани је том приликом изјавио и да у томе имају подршку Турске, државе-чланице НАТО због економских веза због увоза земног гаса из Курдистана са севера Ирака у Турску. Такође, дошло је до веће сарадње између политичких организација Курда који живе у различитим земљама, у Турској и Сирији. „Док би успеси ИСИС-а могли користити Барсанију за његове политичке циљеве, стање за Курде у Сирији је и даље тешко. Они самопроглашену аутономију морају бранити од терористичких група. Курдска Партија демократске уније (PYD) у Сирији је уз помоћ Курдистанске радничке партије (РКК) крајем прошле године увела локалну самоуправу. Курди то аутономно подручје у Сирији називају „Ројава“ (Западни Курдистан)“.³⁰¹

Наводећи пример ове етно-сепаратистичке терористичке организације настојали смо да укажемо како једна организација, променом својих ставова, ипак остварује своје циљеве о независности и стварању државе у којој ће живети читав народ. Наиме, Курдистанска радничка партија (РКК) заступала је од марксистичко-лењинистичких, тј. левичарских ставова и национал – исламистичке. Изводили су бројне терористичке нападе, због чега се још увек налазе на листи на листи терористичких организација, а у сукобима са Турском као државом-чланицом НАТО, страдало је на десетине хиљада људи од `80-их година 20. века до данас. Ипак, након победа у борбама против ИСИС-а, и уз америчку ваздушну помоћ, наговештава се и остварење политичког циља Курдистанске радничке партије о уједињењу свих Курда и стварању независне државе на Блиском Истоку.³⁰²

3.3.3. Правно-политички аспекти борбе НАТО и њених чланица против идеолошки мотивисаног тероризма

Тероризам као облик политичког насиља, може се односити и према одређеној идеологији, односно системима оријентационих вредности који се наводе као циљ терористичког напада, или начин деловања одређене терористичке организације. Различите системе вредности разматрали смо на почетку овог рада код појмовног одређивања политике и политичких аспеката друштвених феномена.

³⁰⁰ Дојче веле, *Курдска алијанса против ИСИС-а?*, интернет, 21/07/2014, <http://www.dw.com/bs/kurdska-alijansa-protiv-isis-a/a-17794267>.

³⁰¹ Исто.

³⁰² Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 183-184.

Terrorism Research & Analysis Consortium – TRAC, *Kongra-Gel (KGK)/ Kurdistan People's Congress, (PKK)*, internet, 14/06/2015, <http://www.trackingterrorism.org/group/kongra-gel-kgk-kurdistan-people%E2%80%99s-congress-pkk>.

Према критеријуму идеологије коју заступају, разликујемо две врсте идеолошки мотивисаног тероризма на левичарски и десничарски.

Левичарске терористичке организације

Називају се и *црвене, револуционарне, анархистичке* организације. Настају `60-их и `70-их година 20. века због више различитих *узрока*, од којих као најважније издвајамо: антиимперијализам и надахнуће револуцијама у народно-ослободилачким покретима у Кини, Куби и Вијетнаму; заступање идеологије марксизма и лењинизма; схватање да се револуције не могу остварити мирним путем; пораст незапослености, масовна отпуштања радника и други облици политичке и економске нестабилности. Припадници левичарских терористичких организација залажу се за изазивање револуције да би се применила левичарска идеологија (марксизам, комунизам, и др.).

Једна од најпознатијих левичарских терористичких организација била је *Фракција црвене армије* (нем. *Rote Armee Fraktion – RAF*) која је деловала у другој половини 20. века у Немачкој, а у остале левичарске терористичке организације убрајају се:

„У Немачкој: Rote Armee Fraktion (RAF), Bewegung 2 Juni, Bewegung der Revolutionaren Linken, Revolutionare Zelle (RZ),... У Италији: Brigade Rose (BR), Nuclei Armati Proletari (NAP),... У Белгији: GRAPO, Frente revolucionario antifascista y Patriota,... Communist Combat Cells (CCC). У Турској: TPLA (Турска народноослободилачка армија). У САД: Weatherman, Black Panther Party и Simbionese Liberation Army“.³⁰³

У историјске и стратешке циљева левичарских терористичких организација убрајају се:

- „- изградња комунизма (BR, NAP, CCC, Weatherman)
- остварење антиауторитарног друштва (RAF, DA)
- остварење социјалне револуције (CBE)
- остварење интернационалне пролетерске револуције (BR, NAP),...
- изградња борбене масовне комунистичке партије (BRM, NAP)...
- стварање интернационалног фронта борбе против империјализма (CBE),...
- ослобађање поробљених народа у земљама у развоју (RAF, RZ, DA)“.³⁰⁴

Да би оствариле наведене циљеве, многе левичарске терористичке организације изводиле су различите облике диверзија и саботажа, убиства лица на високим положајима у

³⁰³ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 129-130.

Видети и: Stanford University, *Mapping Militant Organizations*, internet, 20/05/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>.

³⁰⁴ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 139-142.

политици, привреди или војсци,³⁰⁵ као и уцене и отмице ради прикупљања финансијских средстава и др.

Десничарске терористичке организације

Називају се и *црне* организације, а настају `50-их година 20. века, и данас имају све више присталица у земљама Западне Европе. Такође, има више различитих *узрока*, од економских (светска криза, пораст незапослености, масовна отпуштања радника, смањења плата,...), политичких (нестабилност државе, слабост институција, политичка превирања, екстремизам,...), до психолошких (осећај страха и мржње према онима који су другачији,³⁰⁶ осећање инфериорности, зависти, групни идентитет, групни нарцизам, итд.).

У десничарске терористичке организације убрајају се разне неофашистичке организације, али и италијанске организације *Нов поредак* или *Сиви вукови*, радикална турска десничарска организација. Већина новијих десничарских организација је против странаца и миграната.

У наредном делу рада размотрићемо оснивање, циљеве и активности две десничарске терористичке организације које делују у државама-чланицама НАТО.

Нов поредак – формирана је 1953. године у Италији и била је прва већа терористичка организација после Другог светског рата.³⁰⁷

Њихови циљеви су били да се збаци тадашња италијанска власт и демократски систем, а да се поново успостави фашизам који је постојао за током Другог светског рата. Такође, заступали су антикомунизам и антисемитизам. Оснивачи су били Ђузепе Раути и Клемент Грациани, а претпоставља се да их је било око 10.000 бивших припадника Мусолинијевих полицијских и војних снага. Ова организација била је тесно повезана са

³⁰⁵ Dojče vele, *RAF ponovo na optuženičkoj klupi*, internet, 30/09/2010, <http://www.dw.de/raf-ponovo-na-optu%C5%BEeni%C4%8Dkoj-klupi/a-6060366>.

³⁰⁶ Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 153-155: „Ми“ дакле нисмо довољно добри да би тај био са нама, и већ сам чин одласка код „њих“ значи несигурним међу „нама“ да су „они“ бољи, а тиме што су га прихватили значи и да је он бољи од нас. Довољно је да „он“ и „они“ буду кажњени, односно да им се нанесе штета којом би се смањиле њихове предности у односу на нас. ...Ако се цео један народ, или сви припадници неке расне или верске групе могу да доживљавају као непомирљиви непријатељи, онда је и њихово истребљење као решење које нуде екстремисти једино схватљиво као покушај „чувања“ да промодно заврше свој посао чувања и потом несметано само да управљају. ...Отуда логори смрти и масовне чистке људи који су криви зато што припадају „онима“. Свет је као и његова историја препун примера покушаја истребљења неких колективитета.“

³⁰⁷ Stanford University, *Mapping Militant Organizations – New Order*, internet, 20/05/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>.

парламентарном десничарском партијом *Друштвени покрет (Social Movement – MSI)*. Осим тога, имали су значајну спољну подршку сличних организација попут Европског новог поретка из Немачке, Покрета за цивилну акцију из Португалије, из САД, и др.

Припадници ове терористичке организације најчешће су користили бомбе и експлозиве приликом напада. Од њиховог напада 1969. када су поставили су експлозиве испод десетак возова на станици, страдало је много људи. Осим тога изводили су бомбашке нападе у Милану, Савони, и другим местима. Терористичка организација *Нов поредак* је распуштена 1978.

Националсоцијалистичко подземље (*National Socialist Underground – NSU*) је новија терористичка десничарска организација у Немачкој. Оптужени су да су убили десетак страних радника у од 2000. до данас. Њихови циљеви, чланство ни утицај нису познати.³⁰⁸ После ових напада, дошло је до расправа о могућности владе да заштити милионе миграната и страних радника у Немачкој. Према неким проценама, сматра се да је страдало око 60 људи, а немачки министар унутрашњих послова је изјавио да ће „...поново испитати око 3.300 нерешених убиства и покушаја убиства између 1990-2011 и он је закључио да би десница могла бити укључена у 746 случајева где је било 849 жртава“.³⁰⁹

3.4. Стратешки политички, војни и економски интереси НАТО чланица као детерминанта његове стратегије борбе против тероризма

³⁰⁸ БЕТА, *Група убијала стране раднике у Немачкој*, интернет, 20/05/2015, <http://www.naslovi.net/2011-11-14/beta/grupa-ubijala-strane-radnike-u-nemackoj/2953898>.

³⁰⁹ Spiegel online, *Cold Cases: Germany May Revise Up Statistics in Far-Right Killings*, интернет, 04.12.2013, <http://www.spiegel.de/international/germany/german-police-may-have-to-sharply-revise-figures-in-far-right-killings-a-937169.html>.

На основу претходног, а посебно на основу контра-терористичке стратегије НАТО и других докумената, можемо претпоставити да су стратешки политички, војни и економски интереси НАТО алијансе настојање да се Русија стави под политичку, војну и економску контролу. На тај начин осигурава се доминантна улога Сједињених Америчких Држава као водеће НАТО силе и истовремено оправдава постојање саме Алијансе као фактора безбедности и стабилности у свету. Досадашње деловање САД не само преко НАТО Алијансе, него и преко утицајних нафтних, гасних мултинационалних компанија,³¹⁰ Савета безбедности Уједињених нација и других међународних организација, лоби групација и других утицајних интересних кругова, било је веома сложено и имало је различите ефекте. У почетку, то су биле класичне војне интервенције ваздушним ударима, онда упућивање копнених снага, мировне операције,³¹¹ исцрпљујући грађански ратови, форсирање одређене стране у сукобима, а то су најчешће биле сепаратистичке, терористичке и одметничке групе које су, у већини случајева, постајале опозиционе политичке странке у одређеној држави. Све симултане партије шаха које су САД играле на неколико табли, заснивале су се на позицији у свету из разноразних интереса. То су најчешће били економски интереси (нафта, гас, минерали и племенити метали), затим показивање силе и снаге пре свега на нејаким, и ненаоружаним народима који су тражили своја основна људска права, а то су пре свега и право на живот, слободу говора, рада, и др. Пример оваквог исцрпљујућег рата који је трајао дуже од деценије против далеко неравноправнијег непријатеља одвијао се средином 20. века на простору Вијетнама, где су САД показале сву своју површност, неумешност, неефикасност не само у ратовању него и у другим областима живота, као што су поштовање демократије, слободе и права.³¹²

³¹⁰ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 267-274.

³¹¹ NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static/fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf, p. 13-14.

³¹² Вечерње новости, *Четири деценије од краја Вијетнамског рата*, интернет, 30/04/2015, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:545961-Cetiri-decenije-od-kraja-Vijetnamskog-rata>; „Рат између Демократске Републике Вијетнам (Северног Вијетнама) и Републике Вијетнам (Јужног Вијетнама) у савезу са Сједињеним Америчким Државама завршен је капитулацијом Јужног Вијетнама и у њему је погинуло најмање три милиона Вијетнамаца, као и око 58.000 америчких војника. ...Количина експлозива коришћена у бомбардовању Северног Вијетнама већа је него укупна тежина бомби бачених на Немачку, Италију и Јапан у Другом светском рату. Американци су користили и велике количине хемијског оружја, нарочито тоскични хербицид познат као „агент оранж“ који је како се процењује бачан на чак десет одсто територије, а чијем је разорном дејству било изложено више милиона Вијетнамаца. ...Пораз у Вијетнаму остао је болна успомена у америчком колективном памћењу пошто је реч о првом изгубљеном рату једне суперсиле данашњице“.

Дојче веле, *Вијетнам између сећања на рат и профита*, интернет, 30/04/2015, http://www.dw.com/sr/vijetnam-izme%C4%91u-se%C4%87anja-na-rat-i-profita/a-18420462?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss.

Неспорно је да је почетком овог века дошло до многих промена у међународним односима. Светска економска криза оставила је значајне последице, дошло је и до промена војне моћи у свету, посебно у нуклеарном наоружању, затим до политичких интереса у појединим земљама посебно у исламском свету, и др. Ово је значајно јер су терористичке организације у већини случајева постале фундамент исламистичких покрета посебно оних радикалних. Амерички *Центар за међународне односе и стратегију* – ЦСИС спровео је неколико интересантних истраживања која се односе на креирање америчке спољне политике према земљама на северу Африке и на Блиском Истоку, од којих је за нас веома значајно истраживање о **Безбедносним изазовима у земљама Магреба**. Као главни безбедносни изазови у овом региону после арапског пролећа наводе се:

(а) *Терористички напади* - стручњаци ЦСИС-а упозорили су на претње од терористичких напада у Сахари, зато што се неки радикални исламски покрети придружују терористичкој организацији Ал Каиде;

(б) *Нестабилност држава* – највише је данас изражена у Либији где је су демонстрације прерасле у немире, свргавање председника, сукобе, а земља је сада подељена грађанским ратом;

(в) *Учешће исламских покрета у власти*– догодило се у Египту, Тунису и Мароку. У Египту је, 2012. Године Мухамед Морси победио на председничким изборима, иако је из исламског покрета *Муслиманска браћа*. У Мароку и Тунису политички исламисти су добили на изборима.³¹³

Дакле, потребно је да НАТО, односно Сједињене Америчке Државе промене не само тактику и оперативну способност него и читаву стратегију у настојању да остваре своје политичке, економске и војне интересе.

- *Политички интереси НАТО алијансе* односе се на ширење ове војне организације на бивше земље источне Европе и на тај начин буду западна гранична линија или „западни бедем“ Русији;³¹⁴

- Под *економским интересима* подразумева се да све компаније држава-чланица НАТО које се баве нафтом и гасом имају за циљ да онемогуће да се гас са севера Африке допреми до Европе уз помоћ Русије, као и да се зауставе сви токови гаса из Русије до Европе, што може зауставити економски развој Русије;

- И на крају, то су *војни интереси* тј. трка у наоружању која се не односи само на ракете средњег и далеког домета са нуклеарним бојевим главама,³¹⁵ него и на антиракетне

³¹³ Malka Halim, *Maghreb Rising: Competition and Realignment*, in: Alterman Jon B (ed.), *Rocky Harbors – Taking Stock of the Middle East in 2015*, CSIS, internet, 17/01/2015, http://csis.org/files/publication/150403_Malka_RockyHarbors_chapter7_0.pdf, p. 58-60.

³¹⁴ Видети прилог 4.

системе одбране што је истакнуто у новом *стратешком концепту НАТО* из 2010. године под називом **Активан ангажман, модерна одбрана** о ангажовању НАТО Алијансе' о нуклеарним борбеним средствима и наоружању које служи за масовно уништавање човечанства, о развоју против-ракетног система НАТО, и др.³¹⁶

Према томе, став у овој докторској дисертацији јесте преокупација држава-чланица НАТО, а пре свих САД, у односу на политику према Русији, на економске односе према Русији и на војне, односно безбедносне односе према Русији. То може довести до појаве нових лидерау светској политици, безбедности и економији, а то су пре свих, Кина, Немачка, Француска, Јапан, Велика Британија и Индија.

Унутар НАТО алијансе такође постоје одређене несугласице, различити ставови, супротне идеје па и могућа решења када су у питању, војне интервенције, економске санкције и политички притисци.

Све ово изискује да се НАТО алијанса подробније позабави стратегијом у политичком, економском и војном смислу не само када су у питању анти-терористичке активности него и када се ради о опстанку и развоју Алијансе, и ефекатима који се остварују. То нас доводи до веома битног питања у овој докторској дисертацији - Да ли је НАТО део решења или постаје део проблема?

У овом делу рада смо указивали на стратешке политичке, војне и економске интересе држава-чланица НАТО као детерминанте стратегије у борби против тероризма. *Детерминанте* су функције које зависе од квадратне матрице над одређеним пољем А. У математици, посебно у алгебри, детерминанте (или одреднице) могу бити реалне или комплексне матрице само ако су различите од нуле. Тако се одређују и вредности које могу бити инвертибилне или не. Наравно, ако узмемо у обзир стратегију НАТО која није имала импресивне резултате, то доводи до идеје да се *детерминише стратегија у борби против тероризма где би се пројектована вредност приказала у позитивном исходу* када су у питању смањење или уништавање терористичких група или организација у односу на саме терористичке нападе и последице тих напада. На овај начин је и неопходно детерминисати стратегију да би се умањиле или избегле последице које могу настати деловањем терористичке мреже или терористичке организације.

Карактеристично је и правило детерминанте када говоримо о векторском простору линеарног оператора. Овај однос је једносмеран и најчешће праволинијски и са аспекта

³¹⁵ NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf, p. 6.

Видети и:

³¹⁶ NATO, *NATO's new Strategic Concept (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm.

алгебре потребно је *линеарно повећавати снаге, ресурсе и опрему у односу на број, активности и величину терористичких организација и терористичких група*. Тактизирање у овом смислу сигурно ће имати за последицу огромне људске жртве и на тај начин ће се стање у политици, економији и безбедности одразити или детерминисати негативно линеарно у односу на стратегију која је имала погрешну или површно покривену матрицу која је била захваћена терористичким деловањем или разарањем. Зато је *неопходно детерминисати стратегију на анти-терористичка деловања пре свега у откривању, хватању и уништавању терористичких група, организација и мрежа*. Када кажемо откривању, ту подразумевамо јасну стратегију размене информација, оперативних материјала, интегрисаног деловања на међународном плану као и да се подрже, политички, економски и војно, кључне операције које су од општег интереса за друштво када је у питању анти-терористичко деловање и детерминисање стратегије НАТО.

Или поједностављено, појединачне интересе држава-чланица НАТО, без обзира да ли се ради о Сједињеним Америчким Државама, треба претпоставити општим интересима друштвене заједнице који су заступљени у Уједињеним нацијама, где би се тачном детерминисаном стратегијом деловало против радикалних исламиста и терориста у анти-терористичким акцијама. У претходном делу рада указивали смо на значај контра-терористичке стратегије Уједињених нација који представља најшири нормативни оквир концепта држава-чланица НАТО у борби против тероризма.³¹⁷

3.4.1. Утицај стратешких интереса НАТО у борби против тероризма

Стратешки интереси НАТО у борби против тероризма објављени су у декларацијама након самита НАТО, што смо детаљеније разматрали у делу овог рада који се односи на контра-терористичку стратегију НАТО у оквиру одбрамбене и безбедносне политике НАТО.

У овом делу рада указаћемо на најзначајније интересе НАТО и њихов утицај у борби против тероризма.

³¹⁷ Видети: UN General Assembly, *Global Counter-Terrorism Strategy*, интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml#plan>; NATO, *NATO's new Strategic Concept* (2010), интернет, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm; NATO, *NATO's policy guidelines on counter-terrorism*, интернет, 08/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm?selectedLocale=en.

На самиту НАТО-а 2010. у Лисабону, усвојена је *Лисабонска декларација НАТО-а*,³¹⁸ где се као стратешки интереси НАТО наводе у борби против тероризма:

- утврђен је и усвојен *нови Стратешки концепт за одбрану и безбедност чланова НАТО* под називом *Активан ангажман, модерна одбрана* о ангажовању НАТО Алијансе³¹⁹ да заштити слободу и безбедност својих држава-чланица, као и њихове *вредности* попут демократије, индивидуалних слобода, људских права и владавине закона,

- НАТО је ангажован на испуњавању следећих задатака, и то:

„1. **Колективне одбране.** Чланице НАТО ће увек пружати узајамну помоћ од напада,... НАТО ће одвратити и пружити одбрану од сваке претње агресије, као и против нових безбедносних изазова...

2. **Кризни менаџмент.** НАТО поседује јединствен и снажан склоп политичких и војних способности за решавање широког спектра криза – пре, током и после сукоба...

3. **Кооперативна безбедност.** Алијанса је под утицајем, и може да утиче, на политичка и безбедносна збивања изван својих граница. Алијанса ће се активно ангажовати у унапређењу међународне безбедности, кроз партнерства са релевантним земљама и другим међународним организацијама;“³²⁰

- обезбеђивање ширег ефекта ангажовања НАТО-а не само ради заштите и одбране држава-чланица него и *ангажовање Алијансе широм света*,

- НАТО се новим стратешким концептом обавезује да *спречава кризе, управља конфликтима и стабилизује ситуације после конфликта*,

- шире ангажовања НАТО Алијансе односи се на *међународни тероризам*, регионална питања, мировне операције, и др.,

- НАТО се обавезује да омогући услове за свет без нуклеарног оружја,

- развој сарадње са државама Партнерства за мир, и проширење НАТО за све оне који испуњавају услове за чланство, ради остварења циља НАТО о миру и слободи у Европи као целини,

- унапређење сарадње са међународним организацијама, као што су Уједињене нације, Европска унија, Организација за европску безбедност и сарадњу, и др.

³¹⁸ NATO, *Lisbon Summit Declaration* (2010), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC_PR_CP_2010_0155_ENG-Summit_LISBON.pdf.

³¹⁹ NATO, *NATO's new Strategic Concept* (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

³²⁰ NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO* (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en.

Самит НАТО-а одржан је 2012. у Чикагу, када је усвојена *Чикашка декларација*,³²¹ која представља нове стратешке концепте према Авганистану, али према Либији и Сирији у којима су наступиле кризе.

У оквиру Чикашке декларације усвојено је још неколико документа, а за нас су значајне *Политичке смернице НАТО-а о контра-тероризму*, и *Декларација самита из Чикага о одбрамбеним способностима и снагама НАТО до 2020* којим се потврђује спремност НАТО у борби против тероризма.

Према *Политичким смерницама НАТО о контра-тероризму*,³²² тероризам ће још дуго представљати претњу за безбедност држава-чланица НАТО-а, и зато стратешки интереси НАТО у борби против тероризма подразумевају:

- усвајање нових принципа којих државе-чланице треба да се придржавају,
- примену тих нових принципа водиће Северноатлантски савет НАТО,
- усвајање војног концепта одбране од тероризма,
- утврђивање области у којима ће НАТО предузимати иницијативе, као што су способности да одговори и ангажује се у контра-тероризму, и др.
- све контра-терористичке активности НАТО водиће Северноатлантски савет НАТО,
- пружање подршке државама-чланицама НАТО у спречавању, одговарању на терористичке нападе,
- поштовање међународног права, Повеље Уједињених нација, *Глобалне контра-терористичке стратегија УН*, међународних конвенција и протокола против тероризма и релевантних Резолуција УН.

У *Декларацији самита из Чикага 2012. о одбрамбеним способностима и снагама НАТО до 2020*, као стратешки интереси НАТО у борби против тероризма наводе се:

- напредак после Лисабонског самита НАТО огледа се у примени *новог стратешког концепта НАТО у борби против тероризма* и постављању противракетног

³²¹ NATO, *Chicago Summit Declaration* (2012), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm, www.nato.int/cps/en/natolive/events_84074.htm.

³²² NATO, *NATO's policy guidelines on counter-terrorism* (2012), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm?#top.

система одбране ради заштите држава-чланица НАТО, ефикасније команде НАТО и друго,

- *снаге НАТО*, укључујући обуку, опрему, искуство и интероперабилност, интегрисану команду и блиску сарадњу у одбрани, чине снагу НАТО Алијансе,

- постављање циља да снаге НАТО до 2020. буду модерне, обучене, увежбане, тако да могу да се ангажују у било којој средини,

- унапређење образовања и обуке НАТО снага,

- повећавање повезаности између НАТО снага, а посебно између команде, снага НАТО, као и снага за специјалне операције,

- нов приступ је *паметна одбрана*, што подразумева развој и одговарајући размештај одбрамбених способности, односно мултинационалних снага НАТО које су ефикасније, економичније и повећавају сарадњу међу снагама држава-чланица НАТО, а

- „највећа снага НАТО је његово јединство. До 2020. и после, подстицани захтевима да се одбрамбени ресурси користе на најефикаснији начин, ми ћемо повећати то јединство тако да одржава и развија војну снагу НАТО“.³²³

Стратешки интереси НАТО у борби против тероризма наводе се и у ***Великој декларацији*** након **Самит НАТО-а 2014. године у Велсу**, када је саопштено да:

- НАТО је посвећен колективној одбрани, кризном менаџменту и сарадњи држава-чланица,

- истиче се да су стабилност и мирна Блиском истоку важне за НАТО, и да их угрожавају бројне терористичке групе. НАТО упозоравана претњу од тзв. Исламске државе (ИСИС), која угрожава безбедност људи том региону, а највише у Ираку и Сирији што ће оставити и дугорочне последице по европску и светску безбедност,

- усвојен је ***Акциони план за оперативну приправност (NATO Readiness Action Plan)***, који обухвата различите мере потребне да НАТО одговори на нове безбедносне изазове са циљем јачања колективне одбране НАТО-а.³²⁴ Те мере обухватају: значајне активности војних снага на истоку НАТО Алијансе, са циљем застрашивња али и спремности да одговоре на промене безбедносне ситуације; повећавање ефикасности командног састава НАТО; у оквиру снага за одговор НАТО-а

³²³ NATO, *Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020*, internet, 25/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts/87594.htm?mode=pressrelease.

³²⁴ NATO, *NATO's Readiness Action Plan (2014)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facsheet-rap-en.pdf.

(NATO Response Force – NRF) треба оснивати *Борбене снаге високе спремности (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF)*, због бржег одговора на могуће безбедносне изазове и претње, и др.

- треба унапређивати сарадњу са државама и организацијама у свету. Због потребе за ефикаснијим одговорима на тероризам, НАТО се залаже за већу сарадњу са Ираком, и другим земљама, и др.

На основу стратешких интереса НАТО у борби против тероризма који су дефинисани у *декларацијама* са Самита НАТО-а, *Контра-терористичкој стратегији НАТО*, као и *Политичким смерницама о контра-тероризму*, НАТО Алијанса постаје главни субјект у борби против тероризма у свету. Међутим, остаје питање да ли можемо да одредимо стратешке интересе НАТО Алијансе од стратешких интереса Сједињених Америчких Држава као једне од држава-чланица НАТО? Најчешће се у литератури, на научним форумима, семинарима или трибинама, помиње да су интереси НАТО Алијансе борба против тероризма, борба за демократију, борба за људска права итд. Међутим, нелогична је чињеница да се често говори о инцидентима других, о непоштовању људских права других, о колатералним штетама и људским жртвама других, а да се при том не помињу сопствени пропусти и сопствени интереси. Овде се можемо упитати, зашто је Арктик толико интересантан за САД па се НАТО шири ка истоку према Русији? Зашто је НАТО забринут за дешавања у Украјини? И на крају, да ли је после санкција које су уведене Русији, ова земља постала свет за себе, и да и је могућ данас свет без Русије? На ова три питања ћемо се осврнути у конкретним случајевима.

Прво питање: Зашто је Арктик толико интересантан за Сједињене Америчке Државе па се НАТО шири ка истоку према Русији? Након Хладног рата, поједине земље света виделе су своју шансу за ширење своје моћи и повећање политичког утицаја преко војне и економске доминације.³²⁵ Овде недвосмислено најмотивисанија светска сила која путем војне, економске и политичке доминације жели да створи униполарни свет у коме би САД имале апсолутну доминацију улази у завршну фазу. Трајање те фазе се тешко може дефинисати, јер зависи од многих фактора који морају бити стављени под ингеренције или контролу САД. У случају Арктика, који обухвата површину преко 26 милиона километара квадратних, са Северним леденим океаном, уз Новосибирска острва и многа друга острва, Франклинов архипелаг и Гренланду. Северни ледени океан обухвата око 2/3 укупне површине Арктика. Област Сибира достиже најниже температуре чак испод -78 степени Целзијуса.

³²⁵ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 2014-206: „Непосредна последица краја хладног рата јесте трансформисана глобална хијерархија у којој Русија више не представља претњу америчком хегемонистичком вођству“.

Арктик је стратешки врло битна позиција пре свега САД јер се процењује да ће се у случају сукоба САД и Русије главне битке водити за Арктик и доминацију овим делом света. Америчка државна секретарка Хилари Клинтон изјавила је да Арктик има све већи геополитички значај за САД због неистражених лежишта гаса, нафте, и других минерала. Ова изјава америчке државне секретарке уследила је након што је Русија поставила своју државну заставу од титанијума на дну океана, и на тај начин је показала своје нескривене аспирације за превласт на Арктику и над залихама нафте и других ресурса. Дакле, евидентно је даје одавно почела трка за новим ресурсима, тако да су многе, а посебно САД и Русија заинтересоване за истраживање ресурса на Арктику.³²⁶

Осим тога, преко 50% стратешких нуклеарних ракета са бојевим главама налази се на подморницама Русије које су стациониране у Северном леденом океану.

Према томе, војни и политички врх САД из тих разлога иницира ширење НАТО савеза ка истоку и тиме се делимично ставља под контролом западна граница Русије. Поред стратешке војне позиције која је битна за западне савезнике у односу на Русију, ту се делимично доводи под контролу и северни део Европе пре свих Норвешка, Шведска, Немачка, Француска, Исланд, Велика Британија и друге земље.

У односу на војне интересе, економски интереси су у овом случају можда доминантнији. На који начин? Иако је америчка државна секретарка Хилари Клинтон изјавила 2012. да Арктик има све већи геополитички значај за САД због неистражених лежишта ресурса, ти ресурси би могли имати и економски значај за САД. Поред огромних природних ресурса Арктика који су буквално нетакнути, на Арктику се налазе огромне количине угљоводоника коју стручњаци процењују да износи четвртину од укупних светских резерви. Преко 80% светских резерви природног гаса налази се на Арктику, преко 600 милијарди барела нафте што се цени на скоро три пута више нафте него што су проценили стручњаци задужени за истраживања налазишта нафте у Саудијској Арабији. Да не говоримо овде о племенитим и обојеним металима као што су дијамнат, злато, платина, олово, бакар и угаљ. Преко 2/3 набројаних природних ресурса налази се на руском континенталном платоу.

Такође, економски интерес је и отварање северног морског пута и транспорта сировина ка САД, Канади и европским земљама, што би било далеко повољније и ближе, а тиме би и трошкови транспорта били смањени у односу на транспорт из западне Африке или Јужне Америке. Зато неки научници сматрају да су битне Русија и контрола Северног морског

³²⁶Блиц, *Арктик постаје ново поприште борбе за сировине*, Хилари Клинтон обилази Поларни круг, интернет, 18/02/2015, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/326457/Arktik-postaje-novo-popristeborbe-za-sirovine-Hilari-Klinton-obilazi-Polarni-krug>. »Међутим, Сједињене Државе не признају захтев Русије, јер заједно са Данском, Норвешком и Канадом, желе да што пре ступе у акцију. Кина такође не стоји скрштених руку, већ и она држи на оку поларни регион...“.

пута. Северни морски пут је под будним патронатом руских јаких поморских снага и савез са Русијом на овом задатку је велика предност не само НАТО савезницима него и Русима.

Сматра се да су за наведене ресурсе, осим САД и Русије, веома заинтересоване и Кина, Јапан, Канада, Норвешка, Данска и Шведска. Правни сукоби за поједина острва и делове Арктика трају деценијама, тако да се под окриљем укрупњавања војног, економског па рекли бисмо и политичког капитала САД и на другој страни Русије, тај однос заоштрава јер су огромни стратешки интереси. На ово прво питање немају никакав утицај стратешки циљеви НАТО алијансе, пре свих САД, на борбу против тероризма.

Друго питање: Зашто је НАТО забринут за дешавања у Украјини? Ако гледамо са аспекта безбедности и војне доминације онда је то сигурно оправдан интерес, јер у случају да се украјинска криза продуби и на тај начин ће се остварити стратешки важан интерес САД. Према схватањима многих експерата, а пре свих руских који су задужени као експерти за подручје Украјине, овде посебно истичемо аргументе заменика директора Руског института за стратешка истраживања, Тамаре Сајмонове Гузенкове која сматра да су мировни план и упућивање плавих шлемова уиграна опција НАТО алијансе. Посебно је за ову опцију у Украјини заинтересована и заговарају је САД, јер су њихови мотиви многоструко већи него саме Украјине да амерички маринци могу да дођу у гранични појас Русије (са Украјином). Црноморске снаге би у случају ескалације сукоба могле имати пресудну улогу у односу на Крим и Кијев. Напомене ради, руске подморнице са најновијом *стелт* технологијом и нечујним дизел агрегатима могу представљати велике проблеме, не само Украјинцима, већ и НАТО снагама али и САД. На овај начин симултана партија шаха на једној од табли САД са Русијом која се игра на Криму, односно на Црном мору, могла би бити изгубљена, што би довело до ратних дејстава и напада на руску црноморску флоту, што никако није у интересу не само европских партнера НАТО алијансе него и ЕУ.

Са друге стране, НАТО алијанса оштро осуђује руску „незакониту војну интервенцију у Украјини и захтева да Русија заустави и повуче своје снаге из Украјине и дуж украјинске границе. Ово кршење украјинског суверенитета и територијалног интегритета је озбиљно кршење међународног права и велики изазов за евро-атлантску безбедност. Ми нећемо признати руску нелегалну и нелегитимну „анексију“ Крима. ...Независна, суверена и стабилна Украјина, чврсто посвећена демократији и владавини права, је битна за евро-атлантску безбедност“.³²⁷

Такође, НАТО је изразио забринутост због насиља и нестабилности у региону због те руске акције, и зато подржавају санкције Европске уније и Г7, и других према Русији. „Дуже од

³²⁷ Видети тачке 16 и 24. NATO, Wales Summit Declaration (2014), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

две деценије, НАТО је тежио да се успостави партнерство са Русијом, укључујући и Савет НАТО-Русија, ... ми и даље верујемо да ће партнерство НАТО и Русије, уз поштовање међународног права, бити стратешка вредност.... НАТО Алијанса не тражи конфронтацију и не представља никакву претњу за Русију. Али ми не можемо и нећемо правити компромисе о принципима на којима се заснива наша Алијанса и безбедност у Европи и северној Америци“.³²⁸

И последње, треће питање, да ли је после санкција које су уведене Русији, ова земља постала свет за себе, и да ли је могућ данас стабилан свет без стабилне Русије?

У почетку, ситуација у Украјини изгледала је једноставно као на свим, како смо рекли, таблама за симултану партију шаха. Међутим, сматрамо да је створена украјинска криза која се дешава у срцу евро-азијског котинента, и да су након ескалације сукоба, великих страдања људи и материјалне штете, већ сада последице огромне.

Већина руских аутора сматра да је главни циљ Русија која треба да буде политички дестабилизована, економски ослабљена где би на тај начин био доведен и војни потенцијал у питању, што је примарни и једини стратешки циљ САД преко НАТО алијансе. Дакле, одговори на сва три питања која смо навели јесте Русија која је у фокусу сукоба са САД и симултане шаховске игре која траје после Хладног рата на свим позицијама и континентима и која има за циљ стварање само једног лидера у свету, а то су САД.

Због бројних криза почетком 21. века, од светске економске кризе, до многих политичких и безбедносних промена у земљама на северу Африке, Блиском Истоку и другим областима, а у условима глобализације и настојања неких земаља и мултинационалних компанија да дођу до оскудних ресурса, пост-хладноратовско доба можемо назвати доба *капиталистичко-економског рата*, што може бити предмет неког новог истраживања.

Утицај стратешких интереса НАТО у борби против тероризма јесте веома мали ако за то нема неког додатног разлога, односно економског интереса. Дакле, стратешки интереси НАТО генерално су прокламовање борбе против тероризма свуда у свету, али је њихов примарни стратешки циљ, пре свих САД, економски исплатива улога посебно усмерена ка Русији. На основу тога, може се рећи да Русија није свет за себе, већ да је Русији место у свету као и свим другим земљама чланицама Уједињених нација, и такође да је Русији место за столом у оквиру Г7 земаља и Г20 где се су се релације осетно промениле и које имају за последицу доминантну улогу САД.

3.4.1.1. Утицај опште политичке концепције САД на борбу чланица НАТО против тероризма

³²⁸ Исто, тачке 21-23.

Општа политичка концепција Сједињених Америчких Држава била је двојака у зависности од политичке опције која је долазила на власт, погледа на догађаје у свету и умешаности Америке у њима, наравно у зависности од интереса који се заговарају, договарају или промовишу. Према томе, многи теоретичари, аналитичари који се баве стратегијама у области политике, посебно њене суштине или концепције, имају скоро усклађене ставове када су у питању Сједињене Америчке Државе. У том смислу веома су споре промене, као на пример одређених процедура или планова у области брзих интервенција на кризном подручју Блиског Истока, или области брзих интервенција у Европи, јер је за то потребно неколико месеци. Након тога, долази до промене структуре, састава и опреме војних формација, а за то је потребно неколико година. На крају, тешко је и промишљати о промени политичке концепције која траје неколико деценија.

Након Хладног рата, политичка концепција Сједињених Америчких Држава била је била опредељење за „тврду“ или „меку“ опцију у остваривању или постизању америчких циљева. Чувени професор Џозеф Нај био је и аналитичар, а и критичар америчке администрације која издваја знатно виша средства на концепцију „тврде“ него на концепцију „меке“ моћи. На овај начин, он упозорава све политичаре који воде и представљају власт у САД да одвоје мало више времена како би проучили и схватили значај „тврде“ и „меке“ моћи. Такође, он сматра да је потребно да се америчка администрација више баве концепцијом „меке“ моћи са аспекта стратегије за освајање превласти у областима политике – одлучивања, у области безбедности – истицања војне и полицијске моћи посебно у мировним мисијама или интервенцијама на кризним подручјима, као и у економији - поред пословања, односи се и на примену одређених стандарда и принципа тржишне економије без употребе или обезбеђивања ресурса путем силе, санкција, претње или на други начин.³²⁹

Када анализирамо критике многих теоретичара, аналитичара и стратега посебно у области политичке концепције Сједињених Америчких Држава онда видимо да администрација и није баш много марила за ставове просвећених научника и сарадника. Ако само узмемо прву деценију 21. века и проучимо спољне политике током мандата америчких председника Буша и Обаме, онда можемо говорити о двојаким ставовима.

Након преломног датума 11. септембра 2001. године, Бушова администрација је била подстакнута и опредељена за концепцију „тврде“ односно на концепцију чврсте моћи без могућности утицаја са стране и на тај начин превентивне нападе, америчка администрација, а и стручне службе приказују их као ударе, до постизања контроле или успостављања дијалога.

³²⁹ Видети: Извори америчке меке моћи; Nye Joseph S, **Soft Power**, Public Affairs, New York, 2004, p.33-68.

Заокрет у политици америчког председника Барака Обаме у погледу „меке“ моћи само се реторички разликује јер не дефинише стриктну употребу превентивних удара, већ позива да САД делује у сарадњи са савезницима из целог света, или ако је неопходно и унилатерално, то ће бити на основу стандарда којима се дефинише употреба силе. На овај начин само се „чврста“ моћ формално назива „меком“ моћи. Гледано са аспекта безбедности, превентивни удари су многоструко већи, опширнији и убитачнији јер у њима не учествује само САД, већ НАТО и други савезници, без обзира да ли се ради о појединачним акцијама или кризним ситуацијама. На овај начин, одговорност се дели на све актере који пропагирају „меку“ моћ, док се у првом случају одговорност приписује само Сједињеним Америчким Државама, која у многим ситуацијама има обезбеђену медијску кампању³³⁰ и на тај начин се подиже тензија о одређеним питањима и изјавама о потребама за одговором или реакцијом. Оваква концепција Сједињених Америчких Држава неће се променити у догледно време, те је неопходна нова стратегија или промена политичке концепције, поимања одређених питања у области кризних подручја, брзих интервенција или превентивних удара посебно када су у питању анти-терористичка дејства било где у свету. Заговарање мултинационалних снага НАТО алијансе јесте само подељена одговорност за неуспех акције и подељена одговорност на кашњење администрације Савета безбедности Уједињених нација или Генералне скупштине УН за одобравање одређене интервенције или превентивних удара, осим ако нису на посредан или непосредан начин угрожени интереси САД.

Када се јавности, на скуповима или званичним државним обраћањима посвети више пажња онда се долази до правих закључака који имају одговоре на питања која су постављена или питања на која није дат одговор.

Када говоримо о политичкој концепцији и борби НАТО алијансе против терористичких група, терористичких организација или терористичке мреже која у 21. веку може бити распрострањена кроз легалне миграције или избегличке кампове, а да се касније формира или поново активира путем интернета или других средстава комуникације. У том случају, потребно је уложити много више средстава и снаге за овај вид борбе против тероризма.

Сједињене Америчке Државе имају велики утицај у Савету безбедности Уједињених нација када је у питању гласање или доношење резолуције за брзе интервенције, превентивне ударе или решавање, односно, стављање под контролу одређено кризно подручје у неком региону или земљи. Тај утицај се односи на то да одређена резолуција буде донета, односно

³³⁰ Чомски Ноам, **Контрола медија**, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр.46-49: „То нам говори како ради добро функционишући пропагандни систем. Људи могу поверовати да кад смо употребили силу против ирачких снага у Кувајту, то је било зато што смо се заиста повиновали приципу да на незакониту окупацију и злоупотребу људских права треба да се одговори силом. Они не виде шта ће значити ако се ти принципи примене на понашање САД. То је веома спектакуларан успех пропаганде.

изгласана, што указује да САД покушавају да поставе униполарни систем безбедности у свету што може имати веома негативне последице и на развој догађаја између великих сила, али се може одразити и на иницијативу да се додатно охрабре, потпомогну терористичке групе и организације да појачају своје деловање против САД и њених интереса свуда у свету.

3.4.1.2. Утицај америчке администрације на политику чланица НАТО у борби против тероризма

Потребно је да нагласимо неке битне карактеристике за схватање значаја америчке администрације, а то се најбоље може видети кроз надлежности америчке администрације.

Да бисмо што лакше схватили начин на који функционише америчка администрација, напоменућемо да сваки председник САД и његова администрација, ради обележавања свог деловања, доносе своју стратегију за националну безбедност коју обликује и разрађује на Савету за националну безбедност Сједињених Америчких Држава. Савет за националну безбедност је највише и најодговорније тело америчке администрације, односно, извршне власти.

Рецимо, администрација председника Клинтона је дала назив својој стратегији за националну безбедност ***Стратегија ангажовања и ширења***. Из самог назива можемо закључити који су били основни циљеви Клинтонове администрације, на који начин су они дефинисали стратегију и који су основни концепти, а то су ширење утицаја САД у свету и ангажовање на кризним подручјима кроз мировне мисије, НАТО и друге видове и облике где је присутан амерички интерес.³³¹

Анти-терористичку стратегију дефинисала је америчка администрација, односно Савет за националну безбедност председника Буша. Тада су направљени одређени преседани када су у питању детерминанте које су биле кључне за борбу против тероризма не само у Америци, него свуда у свету, почевши од самосталног деловања, или преко здружених снага НАТО алијансе које имају исти циљ. Ова стратегија Бушове администрације настала је као одговор на терористички напад на неколико објеката од националног и светског економског интереса 11. септембра 2001. године у САД.

³³¹Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 156-158.

Национална безбедносна стратегија донета је 2010. године од стране администрације америчког председника Барака Обаме. Стратегија Савета за националну безбедност председника Обаме није имала нека посебна обележја али се односила на битна питања из области спољне политике, пре свега на војно ангажовање САД у свету. У овој стратегији се поред циљева и улоге коју имају Сједињене Америчке Државе у свету, разматрају и могуће опасности по САД, унапређење система безбедности, јачање војног потенцијала односно одбрамбене способности САД, и друго.

С обзиром да је у 21. веку у америчкој администрацији једна од главних теза „обнова лидерства“ у свету, кључно питање у борби против тероризма на свим континентима јесте циљ и заговарање превентивних удара, демонстрације силе посебно у анти-терористичким акцијама које би показале ко је најспремнији, најмоћнији и најутицајнији. На овај начин, америчка администрација даје велики допринос ауторитарној борби против тероризма, док истовремено оправдава своје чланство у НАТО и лидерство у унилатералним акцијама које имају за циљ да потврде њену доминантну позицију у свету.

Америчка администрација посебно, Савет за националну безбедност истиче да *организовани тероризам представља највећу претњу* не само за САД него и за све њене грађане, дипломатска и друга представништва, економска и међународна удружењима. На челу организованог тероризма који је усмерен против америчких интереса свуда у свету стоји Ал Каида, терористичка организација која има своја упоришта у Јемену, Сомалији, Могадишу, Авганистану и Пакистану. Према томе, није циљ америчке администрације само борба против тероризма, него и главни задатак који би показао сву способност или неспособност да одбрани своје интересе свуда у свету и наравно, да се никада више не понови 11. септембар 2001. године и терористички напади на САД.

IV Комплексност анти-терористичке политике, стратегије и мера НАТО и његових чланица

За разумевање комплексности анти-терористичке политике, стратегије и мера које предузима НАТО, важно је да проучимо комплексне услове који су довели до оснивања НАТО-а. Зашто? Зато што је НАТО настао током Хладног рата, који према Кеглију и Викофу

представља „...результат транзиције силе који је избацио Сједињене Државе и Совјетски савез на врх међународне хијерархије, због чега је свака од њих природно постала сумњичава према другој, а њихов ривалитет неизбежан“. Дакле, Хладни рат представља супарништво између две супер-силе – Сједињених Америчких Држава и Совјетског савеза у периоду од Другог светског рата до почетка '90-их година XX века.

У делу **Хладни рат**, Џон Гедис сматра да су „Сједињене Америчке Државе су крајем Другог светског рата биле предодређене за улогу светског хегемона. Њихове оружане снаге су одиграле главну улогу у окончању тог сукоба. Њихова економска премоћ била је таква да су могле контролисати и начин и брзину европског опоравка. Њихова идеологија је уживала огроман углед,...“.³³² За период Хладног рата био је карактеристичан биполаран међународни систем, у коме су две суперсиле САД и Совјетски Савез, имале супротстављене идеологије и интересе, настојећи да шире своје сфере утицаја у свету. Такође, важна карактеристика Хладног рата је и развој нуклеарног оружја, што је довело да ове супер силе, које су биле и нуклеарне силе промене свој однос према рату. Наиме, америчка стратегија обуздавања (*eng. containment*) настала је према америчком дипломати Џорџ Кенану, подразумевала је да САД и Совјетски Савез прибегавају претњи употребе силе, а не нападу. „Обуздавање је стратегија спречавања супарничке велике силе да користи силу да би променила равнотежу силе и повећала своју сферу утицаја. ...настојала је да спречи експанзију совјетског утицаја тако што би окружила Совјетски савез и застрашила претњом војног напада“.³³³

Међутим, Хладни рат је добијао све веће размере јер су осим америчке политике обуздавања, и *Труманова доктрина* и *Маршалов план* довели до ескалације супарништва суперсила – САД-а и СССР-а. Током 1947. године, амерички државни секретар Џорџ Маршал објавио је план о давању економске помоћи ратом разрушеним европским земљама, укључујући и СССР-у што је одбио совјетски председник Стаљин. Исте године усвојена је доктрина америчког председника Трумана, према којој САД треба да помогну слободу појединих народа у свету јер је то амерички витални интерес. Послератни зајам Великој Британији и Грчкој, као и неким другим земљама, значило је ново поглавље америчке спољне политике и „...ширење америчке сфере утицаја у Западној Европи“.³³⁴ На тај начин, Труманова доктрина омогућила је америчку интервенцију у различитим деловима света, који ни територијално ни економски нису били

³³² Гедис Џон Л, **Хладни рат**, Клио, Београд, 2003, стр. 58.

³³³ Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, стр. 197-198.

³³⁴ Исто, стр. 197-198: „Све америчке доктрине имале су углавном изразито антисовјетско значење. Чињеница је да је америчка спољна политика, основана на Трумановој доктрини и концепцији *containment*, била врло активна у окруживању социјалистичких земаља.“

директно повезани са америчким државним интересима, што је довело до поделе света на два супротна блока.

У одговору на све те активности, Совјетски савез испробао је атомску бомбу,³³⁵ а утицао је и на земље Источне Европе да одбију Маршалов план. Уместо тога, основан је **Варшавски пакт тј. Савет за узајамну економску помоћ** међу социјалистичким земљама (СЕВ) као економски инструмент повезивања социјалистичких држава који је обухватао СССР, Мађарску, Румунију, Бугарску, Пољску и Чехословачку.

После тога, Сједињене Америчке Државе почеле су припреме за оснивање **Северноатланског савеза – НАТО-а**, формиране су Уједињене нације и остале значајне међународне организације. Доктрина америчког председника Регана значила је „обавезу САД-а да помаже антикомунистичке побуњенике који су настојали да збаци режиме подржаване од стране Совјетског Савеза”.³³⁶ Крајњи циљ Реганове доктрине био је идеолошки уједињен свет што би допринело америчкој безбедности.

Такође, током Хладног рата дошло је до распада колонијалног система, до осамостаљивања бивших колонија широм света, као и до оснивања покрета несврстаних који је окупио земље које су биле ван блоковске поделе света. Већина ових тзв. „несврстаних земља“ раније су биле колоније или су имале потенцијалне изворе природних ресурса.

Крајем Хладног рата `90-их година 20. века, урушен је Совјетски савез и биполарни међународни односи, те су уследиле нове поделе, сукоби, грађански ратови или немири на многим континентима.

На основу тога, можемо разликовати период у односу на Хладни рат на период до 1991. године тзв. период Хладног рата, и период након Хладног рата од 1991. године до данас.

Дакле, добра процена и стратегија допринеле су да се на светској политичкој и безбедносној сцени издвоји НАТО алијанса са свим својим атрибутима, предностима или манама. „Стратешки концепт Алијансе, као ауторитарна изјава о циљевима Алијансе и основним безбедносним задацима, даје смернице за употребу политичких и војних средстава у њиховом спровођењу. Публиковање овог документа 1991. године по први пут, означило је јасан раскид са прошлостју. У време хладног рата, слични осетљиви документи у вези са стратешким планирањем су, разумљиво, били поверљиви”.³³⁷

Такође, период након хладног рата, можемо поделити у две целине и то од 1991. године до 2001. године и период након 2001. године. Ова подела је настала јер су због одређених појава и догађаја на светској сцени. Осим тога, многи научници, експерти,

³³⁵Нај Џозеф С, **Како разумевати међународне сукобе**, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 165.

³³⁶Kisindžer Henri, **Diplomatija I-II**, Verzal press, Beograd, 1999, str. 678-681.

³³⁷НАТО, **Трансформисани НАТО**, НАТО, 2004, стр. 3-4.

теоретичари и војно-политички аналитичари предвиђали су догађаје који су уследили 2001. године и касније. У теоријском смислу ми говоримо овде о тероризму, о терористичким акцијама које су усмерене на уништавање људских живота и имовине, укључујући и имовине државе као што су дипломатско – конзуларна представништва, седишта неких компанија, и друго. Међутим, теоријски приступ у борби против тероризма има своје предности али има и своје недостатке.

Са аспекта стратегије која се углавном доноси за период око 10 година, треба проучити територије држава-чланица НАТО алијансе, као и употребу војних ресурса. Након тога, сагледавамо разлоге за доношење овакве стратегије и вршимо процену потенцијалних непријатеља. Процена непријатеља, у војном смислу те речи, никако више није појединац или диверзантско-терористичка група - ДТГ. У стратегијском смислу обухваћена је терористичка организација или више њих, и читава лепеза огранака, популарно названо „мрежа“.³³⁸

Сада када сагледавамо стратегију борбе против тероризма, односно анти-терористичку стратегију онда слободно можемо да кажемо да је управо на светској сцени нови начин ратовања, такозвани герилски начин ратовања или специјални рат. Иако се у теоријском смислу могу вршити разноразна истраживања, сагледавања са различитих аспекта, у практичном смислу ми користимо следеће термине: *борба против тероризма, стратегија, ангажовање војних снага*, итд., што нам указује на размере рата, укључујући и територију на неколико континента. На овај начин, и из разлога које смо управо изнели ми у теоријском, научном и делимично емпиријском смислу, користимо термин *анти-терористичка дејства*, што је у ствари погрешно, јер се овде ради о специјалном рату који је у односу на последице, број људских жртава и уништена материјална добра започео током 2001. године нападом на Светски трговински центар у САД. Тако да се овај рат, са свим расположивим војним, безбедносним, политичким и људским ресурсима, води и дан данас.

Овакав приступ је битан због разлога веродостојности података који су нам доступни, јер нам карактеристике анти-терористичких акција које спроводи НАТО³³⁹ указују да се води *специјални рат* против зла које се надвило над човечанством у 21. веку. Такође, све то нам указује на комплексност анти-терористичке политике, стратегије које су донете и мере које се предузимају не би ли се умањиле или ублажиле последице терористичких напада.

Свака површност, свака искључивост, непрофесионални приступ, непостојање стратегије у борби против тероризма може довести до несагледивих последица. Из тих разлога

³³⁸ Sejdžmen Mark, **Terorističke mreže**, Udruženje diplomaca Centra Džordž K. Maršal: Altera, Beograd, 2006.

³³⁹ NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO* (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en.

је неопходан комплексан анти-терористички приступ стратегији, политици и мерама које се морају предузимати, јер на супротној страни тероризам тј. „зло 21 века“ шири се све више и прети не само да угрози поједине циљеве већ да остави последице по човечанство, еколошки систем и будућност света уопште.

4.1. Мере органа НАТО на праћењу трендова тероризма

Као што смо навели, сваки поједностављени приступ од стране Алијансе према садашњим и будућим безбедносним изазовима, а можемо недвосмислено тврдити и према безбедносним ризицима, оставиће катастрофалне последице не само по ресурсе Алијансе већ и по цивилно становништво и материјална добра.

Свеобухватност мера на праћењу трендова тероризма подразумева и проучавање на који начин се организују терористичке групе и организације, какво наоружање користе, које чланове окупљају (старосна, полна, образовна, расна структура, и др.), да ли региструју младе, које методе користе, да ли стварају мреже, на који начин се финансирају, које системе комуникација користе, који су ефекти напада као и статистичке анализе, што омогућа да се створи слика о некој терористичкој групи или организацији.

У овом сегменту проучавања анти-терористичких дејстава НАТО Алијансе морају се узети сви аспекти, принципи, елементи изучавања односно, припреме и планирања људских ресурса и капацитета за анти-терористичку борбу.³⁴⁰ Када се оформе тимови и експерти за ове области онда се приступа праћењу и анализи трендова, односно, поступака и активности које указују на тероризам.

Након прикупљања података, који имају мерљиву вредност, приступа се доношењу стратегије која поставља нове задатке и приступе пред Алијансу, и идентификује факторе ризика на основу којих се врши процена ангажовања и употребе НАТО снага и средстава.³⁴¹

Овакав свеобухватни приступ, говори о сложености проблема у борби НАТО снага које учествују у анти-терористичким активностима. Овде намерно користимо термин - активностима, јер поред хватања или уништења дела или читаве терористичке групе или организације, НАТО предузима мере и на политичком плану у борби против тероризма, као и мере које се односе на проширење Алијансе.

³⁴⁰ NATO, *NATO's Readiness Action Plan* (2014), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-factsheet-rap-en.pdf

³⁴¹ NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO* (2010), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en.

4.1.1. Мере органа НАТО усмерене на процену актуелних терористичких изазова, ризика и претњи

Начела и принципи који су битни задржаве-чланице НАТО као и стандарди који су уведени, од елементарног су значаја када се врши процена терористичких изазова, претњи и ризика. Органи НАТО који раде на тим пословима, посебно службе које прикупљају податке су од великог значаја, а касније ћемо видети који су то подаци и на који се начин долази до њих. То су веома важне полазне основе за формирање, циља и правца деловања органа НАТО. Ако пођемо од основних начела, а то је максимална посвећеност у заједничком деловању за све чланове Алијансе, као и колективна одбрана, солидарност је темељни приступ за све чланове Алијансе. Солидарност се не огледа само у војним активностима, већ и у политичким тако да је немогуће да се једна чланица сопственим капацитетима бори за решавање одређеног проблема. Ово је један софистициранији, релаксирајући приступ безбедносним изазовима који у 21. веку постаје, не само могућност, већ и потреба.

Ниједна карта света, када је у питању тероризам више неће изгледати исто након 11. септембра 2001. године. Поједини експерти, као што је Чарлс Хејман (Charles Heyman) бивши британски официр, а сада експерт за питања безбедности, указују на то да је поред снага безбедности неопходно и политичко ангажовање на сузбијању тероризма. Политички аспект деловања би се огледао у вршењу утицаја на економском и друштвеном плану, посебно на информисаност, стандард, окружење и статус не само становника једне земље већ и на одређену земљу. На овај начин се решавају проблеми било које природе у тој земљи, а истовремено се умањују или онемогућавају активности терористичких група или терористичких организација. Овај процес, мислимо на друштвено – политичко ангажовање, је сигурно дуготрајан у односу на процес – акцију коју предузимају снаге безбедности у борби против тероризма.³⁴²

Када говоримо о мапи на којој се могу уцртати екстремна жаришта где су се догодили терористички напади, као и потенцијална жаришта где може доћи до терористичких напада, онда је то сигурно и Балкан. Тенденција јачања муслиманских покрета, посебно вехабизма и Ал Каиде указује нам на могуће терористичке активности. Када говоримо о Ал Каиди, Сједињене Државе су претенциозно објавиле да је Ал Каида, тачније њен вођа убијен, али терористичка организација није ни приближно откривена. Посебност у случају ове терористичке организације се огледа у томе да су огранци мреже распрострањени свуда у свету и да они

³⁴² Mango Andrew, **Turkey and the War on Terror**, Routledge, London, 2005, p. 9-21

понекад или у будућности могу себе оглашавати као Ал Каиду иако су само део или можда самостални огранак који претендује да постане врх утицаја у самој мрежи терористичке организације. На угледном Стенфорд универзитету изучавају се као „глобална Ал Каида“ сви огранци ове терористичке организације као што су Ал Каида на арапском полуострву (што смо разматрали у претходном делу овог рада), Ал Каида на исламском Магребу, Ал Каида у Јемену, Ал Каида курдских батаљона, итд.³⁴³

Као и у пословању, ауторитет у оквиру терористичке организације доказује се терористичким акцијама, на основу спретности и способностима, доступним финансијским средствима, и тајним радом. Интернет и напредак технологије у 21. веку у многоме су допринели ширењу мрежа терористичких организација, јер је поједноставио и осигурао безбеднију комуникацију путем интернета.

Често смо сведоци вехабијских терористичких акција на Балкану. Такође смо често и сведоци изградње џамија у муслиманским насељима као и да су те активности подстакнуте или спонзорисане од стране великих држава попут Саудијске Арабије, Турске итд. Инфилтрирање Ал Каиде у редове Вехабија и, под параваном исламизма, изградња џамија и других инфраструктурних објеката, представљају претњу по безбедност. Уколико се не благовремено не предузму одређене мере, пре свега са политичког аспекта, да би се умањио утицај вехабија на остатак становништва, то може имати огромне последице по изазивање и подстрекивање на тероризам.

Након терористичких напада почетком ове године на запослене у сатиричном магазину у Француској, подигнут је степен безбедности у предузимању мера анти-терористичке активности. Ове мере се огледају посебно у оперативном раду, на прикупљању оперативних информација, размени истих и детектовању потенцијалних жаришта где би могло доћи до терористичких напада. У оваквим околностима НАТО Алијанса има вероватно и снаге и средства да покаже смиреност, одмереност, спремност и одважност у борби против тероризма, посебно на територијама држава-чланица НАТО Алијансе.

Са друге стране, подељеност у исламској заједници у Србији, подељеност у исламској заједници у Македонији, као и хватање вехабијске наоружане групе су довољни полазни елементи да службе безбедности, не само Србије и Македоније него на читавом Балкану, у сарадњи са службама држава-чланица Европске Уније, предупредне неке могуће наредне терористичке нападе. Опасност од могућих терористичких напада на Балкану постоји,³⁴⁴ јер се

³⁴³Stanford University, *Mapping Militant Organizations – Global Al Qaeda*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>.

³⁴⁴Slobodna Evropa, *I Balkan u zoni rizika od terorizma*, internet, 11/09/2010, http://www.slobodnaevropa.org/content/svijet_terorizam_napadi_na_sad_11_septembar_al_kaida/2154842.

стално повећавају велики економски и друштвени проблеми, те се према томе повећава и тензија, што указује на могућност напада вехабијског покрета који у свом саставу засигурно има и екстремистички део за извођење терористичких акција.

Након хватања вехабија на Пештеру, уследили су негативни коментари у исламским круговима како је то био напад државе и служби безбедности на вехабијски покрет. Онда су уследиле изјаве појединих муфтија да није сваки вехабија и терориста, што указује на сву позорност и осетљивост теме којој треба разматрати са више аспеката, не само правног, политичког и безбедносног већ и са друштвеног, социјалног, економског и географског аспекта. После проучавања и анализирања, потребно је предузети адекватне мере које би имале ефикасан утицај на вехабијски покрет посебно на њен екстремистички део. Напомене ради, замена теза, да се у случају вехабија судило верској опредељености није тачна него претенциозна, а у ствари, судило се групи људи који су се обучавали и који су били опремљени наоружањем за извођење терористичких напада, а који су, наводно, сасвим случајно били припадници или чланови вехабијског покрета.

Једна од мера које треба предузети јесте да се и приступи вехабијском или било ком другом покрету који у својим редовима има екстремистичка иступања, са пуно озбиљности, професионалности уз вероватноћу да ипак може доћи до ескалације или терористичке активности како би скренули пажњу на себе и своју заједницу, која их подржава или оправдава такве поступке или видове борбе ради остваривања права која им припадају као и другима. Наравно да сви, па и вехабисти, требају да имају загарантована људска и остала права, али они не могу имати право да изводе терористичке акте због проблема, које, ако их има, треба решавати мирним преговорима, кроз институције и на законит и правни начин. За овакав приступ је такође у великој мери одговорна и политика.

У различитим студијама у којима се истражује тероризам, терористичка група, терористичка мрежа неке терористичке организације, често се наводе само Ал Каида, Исламска држава или вехабијски покрет, што нам само указује на површност, посебно када се то ради од стране некомпетентних стручњака и њихове изјаве се преносе у штампаним или дигиталним медијским издањима.

Дакле, стрељање које се догодило почетком ове године у Француској на неколико локација, и сличне терористичке активности у Белгији или на улицама Лондона указују не само службама безбедности, НАТО Алијанси већ и политичком естаблишменту да се морамо озбиљно позабавити тероризмом, не само у Европи него и у свету. Овакав приступ овом

[html](#); „Делови Балкана би ...могли дугорочно да постану одскочна даска за операције терориста налик на Ал Каидине на старом континенту.

Blic online, ALARM „Balkanu preti 100.000 vebabija“, internet, 29/04/2015, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/554771/ALARM-Balkanu-preti-100000-vehabija>;

проблему произилази из чињенице да како се терористички напади буду ширили, теже се могу контролисати, и могуће је истовремено извршити терористички напад на неколико локација. Још једна појава постаје проблем а то је да се у оквиру тероризма појављују појединци или екстремисти. Ти појединци могу, нажалост, имати много већи учинак него организована терористичка група, јер нису послушни, нису дисциплиновани и нису обучавани да делују у оквиру организације што их посебно чини убојитијим. Насумице бирање циља, место напада и број жртава умногоме отежава деловање служби безбедности, посебно оперативног дела, а у најчешћим случајевима службе раде репресивно, односно након извршеног терористичког напада.

Појава која такође указује на могуће ескалације у области тероризма, посебно на у Европи, јесте и податак који нам говори да је неколико стотина Британаца отишло у Сирију како би се укључило у борбена дејства и већина је прихватила и подржава Исламску државу. Такође, службе прате и у другим државама одлазак Муслимана са ратним аспирацијама који се мери на хиљаде из Немачке, Француске и из других европских земаља и са других континената. Повратак таквих екстремиста у цивилизовано друштво ће сигурно у наредном периоду имати одмазде, освете и терористичке активности како би се, наводно, „вратило“ истом мером западним земљама, односно НАТО Алијанси за мере и активности које су предузимали у борби против тероризма.

Још једна појава је карактеристична, а то је да се млади следбеници исламске заједнице све више окрећу Ал Каиди и пропагирају све веће верске тензије усмерене према Западу. На тај начин се врши поларизација друштва на католике и муслимане, која поред поделе на сиромашне и богате, доводи до формирања сиромашних заједница муслимана на рубовима градова или у квартовима који су спремни да узврате ударац. С обзиром да су ненаоружани, и немају довољно средстава, они претендују на извођење терористичких напада са ефектима изненађења, узнемиравања јавности и скретања пажње на незадовољство и проблеме које имају, не само у тим државама, већ и у свету. Након терористичког напада септембра 2001. године на САД, западном свету је упућена општа претња. Нажалост, после тога у многим европским градовима, уследило је низ терористичких напада, што смо поменули у претходном делу рада.

4.1.2. Мере органа НАТО усмерене на праћење ефикасности спровођења дефинисане политике и стратегије у борби против тероризма

Органи НАТО, службе НАТО, тимови НАТО снага се формирају у односу на потписани споразум односно декларацију између чланица. У односу на политику Алијансе, Стратегију, коју многи теоретичари приликом изучавања тероризма називају Савременом стратегијом, као и мере које предузимају органи Алијансе које су усмерене на праћење ефикасности и ефективности, рекли бисмо, у борби против тероризма, долази се до оцењивања сврсисходности и важности НАТО организације, њеног проширивања и модела употребе односно постављања нових изазова што је један од кључних безбедносних изазова данашњице. У 21 веку борба против тероризма је постала кључна тачка око које се све покреће и окреће, анализира образложе, додаје или одузима када су у питању аспекти безбедности, посебно овде мислимо на аналитички део алијансе који је задужен за акцијско припремање анализе или кварталне презентације ефеката који су постигнути. Наравно на годишњим седницама, или округлим столовима се презентују сви резултати, и врши анализа аналитичком приступу као и новим моделима презентовања или информисања чланица о ефектима и поузданости система којим управљају органи НАТО. Презентација праћења активности, статистички подаци, и ефикасности који потврђује и оправдава постојаност Алијансе и указује на њену неопходност не само да мотивише, морално подстиче на самопрегор већ и ослобађа друштво и човечанство од притиска, стреса и узнемиравања јавности самим постојањем овакве једне мулти-интернационалне анти-терористичке силе. Како год то изгледало, у теоријском смислу речи, да је понекад извршена прекомерна употреба силе, то у другом смислу значи да ипак постоји одговор на многе кризе, жаришта и терористичких напада у свету. У појединим ситуацијама не могу се са тачном сигурношћу и прецизношћу предвидети колатералне штете у односу на анти-терористички модел дејстава на терористичку групу или организацију, посебно када је у питању анти-терористичка акција, дејство из ваздуха на базу или седиште терористичке организације или групе. Често се дешава да параван буду цивилне жртве, деца и жене, урбана насеља да би се избегле анти-терористичке акције ширих размера. У оваквим случајевима на анализама и закључцима се сугерише употреба специјалних тимова или јединица које су мањег састава али са убојитијим ефектима како би се избегле непотребне колатералне штете. Овакви моменти су посебно битни на анализама или чак брифинзима које имају званичници након успешно спроведених анти-терористичких акција.

4.2. Контра-терористичке мере по појединим областима

4.2.1. Мере на спречавању пролиферације оружја за масовно уништење

Сам термин *proliferacija* (lat. *proles, ferre*) значи множење појединих састојака ћелијског ткива, множење ћелија дељењем; пупљење на деловима који обично не носе пупољке, нпр. кад из средине чашице избије нови цвет.

Оружје за масовно уништење,³⁴⁵ атомско, хемијско и биолошко оружје је несумњиво безбедносни изазов за било коју земљу. Биолошко оружје можемо такође уврстити у једно од најопаснијих врста реагенаса који могу да нанесу огромне губитке пре свега у живој сили, а посебно да се у комбинацији са минама изненађења или затровавањем одређених ресурса (као што су то водени ресурси) начини штета ширих размера. Овај вид терористичких дејстава посебно када су еколошке катастрофе у питању је јако тешко предвидети, посебно ако службе безбедности и службе задужене и специјализоване за еколошку безбедност се јако тешко могу контролисати.

Ширење или увећавање оружја за масовно уништење се данас може постићи једино потписивањем споразума, меморандума, конвенција о контроли наоружања. Међутим, ово је само почетна или превентивна мера а да бисмо били сигурни да се стране потписнице придржавају у потписаном документу у целости, повремено се организују контроле и инспекцијски надзор. Снаге неопходне за обезбеђивање логистике, посебно надгледање рада комисија јесте у сваком случају у надлежности Уједињених нација, односно Савета безбедности УН.

Ипак ангажовање НАТО снага јесте један од кључних фактора стабилности у свету, иако има предуслова, постоји воља и разумевање. Један од фактора ризика који постоји, јесте сама могућност стварања односно пролиферација нуклеарног, хемијског и биолошког наоружања. Овај фактор мора бити посебно узет у обзир када се врше анализе безбедносних ризика као и ризика угрожавања стабилности посебно унутар Алијансе као и у њиховом непосредном окружењу. Такође је присутна озбиљна забринутост приликом испоруке хемијског, нуклеарног и биолошког оружја, иако је постигнут напредак у контроли оружја за масовно уништење. Још увек постоје основи сумње да има пролиферације у оваквој врсти наоружања, али да се томе не придаје или изузетно мало поклања пажња. Напредак технике, науке и економије може у једној сфери да утиче контра-продуктивно док се у другој сфери

³⁴⁵Howlett Darryl, *Nuclear proliferation*, in: Baylis John, Smith Steve (eds.), *The Globalization of World Politics*, Oxford Press, 2001, p. 415-435.

може протумачити као продуктивно деловање на контролу конвенционалног наоружања. Чињеница, која говори сама за себе јесте, да су НАТО снаге, евро-атланске земље далеко одмакле што се тиче конвенционалног наоружања. Многе земље које нису чланице Алијансе, виде своју предност у финансирању развоја науке и технологије посебно у областима хемијско-биолошког и атомског наоружања којим могу да се супротставе НАТО снагама које су опремљене класичним конвенционалним наоружањем. НАТО и Русија су се обавезале да ће контролисати оружје за масовно уништење а посебно је од суштинске важности да се постигне трајни мир у евроатланском подручју, односно окружењу. Украјина има посебно место и улогу у евро-атланском окружењу и врло битан је субјекат у разрешавању сукоба са Русијом. Алијанса и даље подржава суверенитет, интегритет, демократски развој, економски просперитет као и њен статус државе која нема нуклеарно оружје.

Највећи допринос који може Алијанса да постигне у непролиферацији јесте политички напор и дијалог да се смање тензије, опасности и испоруке оружја за масовно уништење.³⁴⁶ Један од принципа Алијансе јесте принцип колективног напора за решавање спорних ситуација или критичних момената. Овај принцип функционише по аутоматизму када су у питању чланице НАТО снага јер представљају предност колективне безбедности, одбране и ангажовања.

Једна од мера које предузимају НАТО снаге односно органи јесте и процена угрожености одређеног подручја, рецимо Европске Уније. Мера као одговор, односно баланс који се мора поставити као одговор на нуклеарно, хемијску или биолошку претњу или изазов јесте да се предузму кредибилне мере као ефикасан елемент који би омогућио савезничким снагама, односно чланицама НАТО алијансе да имају довољно снага и средстава ради очувања минималних услова за мир. Оваква стратегија, која омогућава минималне услове који гарантују одређени проценат сигурности ствара предуслове за развој и увођење других субјеката у области безбедности и прикупљања информација које би се користиле у проценама и анализама безбедносних ризика на целој територији Европске Уније или НАТО савеза. Зашто је битан овај предуслов за одржавање мира, односно сигурности? Неопходан је у случају да се криза настави, да би омогућио логистичку подршку како би се створили услови за обезбеђивање додатних снага и средстава како би се адекватно одговорило на кризу и предупредиле све последице благовремено. Алијанса улази у своју шесту деценију постојања и као таква треба да буде спремна за све изазове новог доба, посебно нуклеарне, хемијске и

³⁴⁶ Видети: NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm; NATO, *Wales Summit Declaration (2014)*, internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

биолошке претње, не само за земље чланице већ ако се ангажују и на територијама ван земаља чланица Алијансе.³⁴⁷

4.2.2. Мере на спречавању финансирања тероризма

Најосетљивија карика у анти-терористичким активностима јесу мере на спречавању финансирања тероризма. То значи, да би терористичка група или терористичка организација могла функционисати неопходна су јој финансијска средства. Функционисање терористичке организације заснива се на комплетној логистичкој подршци, а то значи: поред обезбеђивања средстава за планирање терористичких напада или акција, потребно је обезбеђивање материјално техничких средстава за извођење терористичких напада (експлозив, оружје, мине, двогледи, медицинска опрема, заштитна опрема, хемијска или биолошка средства итд.), обезбеђивање средстава за живот и рад у припремном периоду не само за чланове терористичке организације већ и за њихове најближе, обезбеђивање средстава за живот и функционисање након изведених терористичких напада као и ширење организације или планирање већих и убојитијих акција.

Све горе наведено је само основ како би нека терористичка организација функционисала. Да бисмо што једноставније приказали овај сегмент, гледано са аспекта биологије, нека биљка може да се развија само ако има довољно воде, добру подлогу и довољно сунчеве светлости. Одстрањивањем само једног фактора, на пример воде, Сунце или чупањем из земље, биљка ће се осушити. Ако овај једноставан пример, применимо на сложену појаву као што је тероризам, *битна су три елемента за функционисање финансирања терористичке организације* и то:

- База или земља која ће прикупљати средства за финансирање терористичке организације(у нашем примеру то је земља за биљку),

³⁴⁷ NATO, NATO u 21 веку, internet, 15/02/2015, www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_serb.pdf.

- Допремање или достављање средстава терористичкој организацији, у стручној литератури и гледано са правног аспекта, то је прање новца као најчешћи облик (у нашем примеру то је сунчева светлост),

- И на крају куповина материјално-техничких и убојних средстава помоћу којих се терористички напади реализују (што је у нашем примеру вода).

Као што смо напоменули, да би се спречило формирање, обучавање и ширење терористичке организације, онда опремање и на крају сам чин извођења терористичких напада неопходно је одстранити или прекинути бар један елемент, а у идеалним условима се могу прекинути сва три елемента. Прекидањем само једног елемента не престаје рад те терористичке организације, већ се само за одређени период одлажу одређене активности терористичке организације, док се она не организује на неки други начин, како би наставила у својим намерама. Вероватноћа да се онеспособи терористичка организација у свом корену јесте веома компликована активност која захтева невероватну спремност и одважност служби које се декларишу као анти-терористичке, било да се ради о тимовима, експертима, јединицама или војним формацијама, а овде пре свега мислимо на НАТО снаге.³⁴⁸

Када све ово наведено сагледамо, долазимо до неколико питања, а то су:

- Ако у свакој земљи постоје специјализоване јединице за борбу против тероризма, како долази до извођења терористичког напада, а да те јединице нису благовремено употребљене да би спречиле или онемогућиле терористички акт?

- Могуће да ће се одређени представник неке анти-терористичке јединице, са правом, бранити да није благовремено добио обавештење или информацију да се спрема терористички акт, и тиме пребаци одговорност на службе безбедности, почев од безбедносних, обавештајних, контраобавештајних, тајних, јавних и других служби да нису одрадиле свој посао како треба па је ипак дошло до терористичког напада. Које службе су, у том случају, одговорне зато што је дошло до терористичког напада?

- На крају, за све су потребна финансијска и друга средства, па и за функционисање терористичке организације (долазимо до најслабије карике). Како су та средства прикупљена, на који начин, ко је „опрао“ новац, кроз које све установе и институције је тај новац прошао, и ко је био задужен да га контролише да новац не би стигао до терориста?

Овде смо само дотакли један сегмент питања која су неопходна како бисмо их анализирали и можда дошли до закључка да су службе задужене за откривање, лоцирање, праћење, хватање или уништавање терористичке групе или терористичке организације

³⁴⁸ NATO, NATO's Readiness Action Plan (2014), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facsheet-rap-en.pdf.

направили одређене пропусте. Са друге стране, службени или правни аспекти понекад у великој мери зависе од политичке воље или политичких прилика.

Гледано са политичког аспекта, који је у интерактивној вези са правним аспектом у анти-терористичким активностима, посебно у мерама које треба да спроведу службе безбедности, зависи њихова воља или намера да се то спроведе. На који начин? У формалном смислу, то нам говори о неопходности да се на највишем нивоу донесу одређени акти, Резолуције тако да се оствари висок степен сагласности и да се том проблему приступи свеобухватно. Непостојање политичке воље, исхитрене одлуке, недовољно информација, једностраност у поступању, све то указује на политички аспект који доводи до несагледивих последица и даљих напада терористичких организација. У 21. веку, то су разне националистичке, или сепаратистичке терористичке групе које иницирају кризу или терористичке нападе, затим долази до ескалације насиља и избијања грађанског рата који се, такође, може угушити војним средствима.

Сада долазимо до мера које су неопходне да се предузму како би се спречило финансирање тероризма. Да бисмо говорили о конкретним мерама, потребно је дефинисати у оквиру система једне земље, НАТО Алијансе, Европске Уније, ИНТЕРПОЛ, идр., која је то организацијска шема неопходна да би се спречило, онемогућило или зауставило финансирање тероризма?

Свака јединица која се бави борбом против тероризма, (анти-терористичке јединице, против-терористичке јединице, специјалне јединице итд.) морају у свом саставу имати експертске тимове који ће се бавити контролом, откривањем, праћењем, и достављањем новца терористичким групама или организацијама. Састав ових тимова јесте превасходно битан, јер ће се упућивањем финансијских тимова у банкарске установе, велике компаније, корпорације, привредна друштва, невладине организације, и сл. контролисати порекло и трошење новца, посебно у количинама које су сумњиве и сумњивог порекла.

У уређеним системима, потребно је и дефинисати и финансирање и других видова илегалних активности, као што су то политичке партије које могу иницирати посебно националистичке и сепаратистичке орјентације. Неопходност оваквих тимова је битна јер подаци који се добијају од битног су значаја, јер нас могу довести до самог језгра терористичке организације где на сцену онда ступају акцијски тимови за хватање или ликвидацију терористичке групе или организације. У земљама где су функционално одвојени тимови за прикупљање оваквих информација, тимови за праћење, тимови за лоцирање и на крају тимови за хватање и борбу против терористичких група или организација долази до низа пропуста и онда су ефекти таквог рада неисплативи и сами по себи су део проблема у борби против терористичких организација, уместо да буду део решења у борби против тероризма.

Мере неопходне за спречавање финансирања тероризма са политичког аспекта су:

- *Постојање политичке воље за борбу против тероризма* - У многим земљама у свету не постоји политичка воља да се правно регулишу одређени акти у борби против тероризма. Иако у већини земаља постоји политичка воља која се транспарентно износи у политичким кампањама, путем средстава медија, не предузимају се одговарајуће законске мере;

- *Постојање само формалне политичке воље у борби против тероризма* - Ово је тежи облик организованог криминала, прања новца, и финансирања тероризма, јер се често поједине странке, у државама где су слабе институције, финансирају из сумњивих извора, не бирајући начин да дођу до финансијских средстава. Често се долази до новца и прекограничним криминалним активностима, што касније доводи до терористичких напада на противничке политичке лидере, атентате, и сл.

- Када се открије ко су финансијери, помагачи, логистика и сви они који су својим пропуштањем допринели да се открије једна оваква активност, *транспарентно објавити у свим медијима и најавити ригорозне законске мере.*

У правне аспекте можемо уврстити следеће мере:

- Доношење закона и правних аката за спречавање финансирања тероризма,
- Конкретизацију правних мера и задуживање тимова, експерата или јединица на спречавању тероризма,
- Контролу финансијских токова сумњивог новца,
- Конкретно задужење за сваку организацију и установу која послује са великим финансијским средствима, посебно компаније и установе које имају рачуне у другим земљама.
- Анализа прикупљених информација и конкретизација мера на откривању постојања терористичке групе или организације.
- Издавање конкретних задатака и задужења за опсервацију и праћење потенцијалног извора да може да доведе до терористичке организације.
- Предузимање законских мера за установе и запослене који су били одговорни, иако ништа нису предузели да спрече такве активности.

У теоријском смислу, сматра се да у савременим условима нису неопходна велика средства за финансирање тероризма. Нажалост, у условима глобализације, могуће је набавити пет килограма експлозива, детонаторску капислу и пола метра спорогорећег штапина, а за то нису неопходна велика финансијска средства. Иако је то тачно, неопходне су службе које ће контролисати производњу и продају оваквих убојитих средстава, посебно када су у питању компаније које се баве пиротехничким средствима. Техника и технологија израде експлозивних

направа је толико напредовала да је праћење трендова постало преко потребно да би се предупредио неки терористички напад.

Ради спречавања финансирања тероризма, НАТО је донео низ мера, које смо наводили у претходним документима.³⁴⁹

У резолуцији 1373 Савета безбедности УН, која је потврђена и усвојена на седници 4385 од 28. септембра 2001. године наглашава се да све државе „постану стране уговорнице релевантних међународних конвенција и протокола о тероризму у најкраћем могућем року, укључујући ту и Међународну конвенцију за сузбијање финансирања тероризма од 9. децембра 1999. године“.³⁵⁰

У истој резолуцији (1373 Савета безбедности) поред уобичајеног упозорења да се све земље уздржавају и да спречавају и сузбијају било какав облик финансирања терористичких напада и аката, у даљем тексту се посебно истиче да: „Прогласити за кривично дело свесно прибављање, добављање или прикупљање, на било који начин, непосредно или посредно, финансијских средстава својих држављана или на својој територији с намером да се таква средства користе, или са знањем да ће се користити, ради извршавања терористичких аката“.³⁵¹

Даље се наглашава у истом документу: „Без одлагања замрзнути фондове и друга финансијска средства или економске ресурсе који припадају физичким лицима која врше или покушавају да изврше терористичке акте или учествују у извршавању терористичких аката или их омогућавају; правним лицима која непосредно или посредно поседују или контролишу таква лица; као и физичким и правним лицима која иступају у име или по налогу таквих лица, укључујући средства која потичу или су настала из имовине коју непосредно и посредно поседују или контролишу таква или са њима повезана лица“.³⁵²

Обзиром да су јасне намере, појашњавају се и друге могућности које могу бити посредне а тичу се угрожавања безбедности и то: „Забранити својим држављанима и свим лицима на својој територији да непосредно или посредно чине доступним било какве фондове, финансијска средства или економске ресурсе или финансијске и друге повезане услуге лицима која врше или покушавају да изврше терористичке акте, учествују у извршавању терористичких аката или их омогућавају; правним лицима која непосредно или посредно поседују или контролишу таква лица; као и физичким и правним лицима која иступају у име или по налогу

³⁴⁹ NATO, *Terrorism Financing*, internet, 21/05/2015, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=3790>.

³⁵⁰ UN Security Council, *Resolution 1373 (2001)*, internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.

³⁵¹ Исто.

³⁵² Исто.

таквих лица, укључујући средства која потичу или су настала из имовине коју непосредно и посредно поседују или контролишу таква и са њима повезана лица“.³⁵³

4.2.3. Мере на спречавању сајбер-тероризма

Сајбер тероризам (engl. *cyber attack*) јесте појава која је у новије време добила на значају, посебно на прелазу у нови миленијум. Многи теоретичари, експерти за сајбер тероризам (engl. Dorothy Denning) сагласни су да је *сајбер тероризам* напад на рачунаре, рачунарске мреже и базе података односно оперативне системе рачунарских мрежа, у жаргону речено, на центре где су смештени мозгови компанија. Сада треба да да укажемо на разлику између сајбер тероризам и убацивања вируса. Често се те ствари поистовећују или једноставно изједначавају. Разграничавање ова два појма доводи до терористичке групе или организације или до хакера. Хакер је особа која је вична коришћењу рачунара, посебно коришћењу њеног оперативног дела и програмског језика. Хакери најчешће упадају у рачунске мреже, базе података и оперативне системе државних институција (посебно безбедносних служби) ради откривања тајних података, достављања неких информација за друге људе, илегалне радње на трансакцијама па и финансијским, илегална израда докумената или прикупљања података који су недоступни јавности а могу узнемирити јавност. Хакери обично раде то ради доказивања, или из неке користи и ретко када формирају групу или организацију, најчешће су појединачно одговорни за те активности.

Сајбер тероризам је активност којом је могуће да се преко рачунара и доступне рачунарске мреже, интернета, кодиране шифре, заустави, онеспособи или уништи систем управљања у некој компанији, држави или међународној организацији или корпорацији где могу настати последице по губитак људских живота, оштећење или уништење материјално техничких средстава или ресурса. Ако размотримо само један пример сајбер тероризма, ако се помоћу рачунара и интернета заустави електро-енергетски систем једног милионског града, рецимо Париза. Заустављањем електро-енергетског система више милионског града вероватно би имало за последицу огромне људске жртве, страх, панику, неред, хаос, а у најгрубљем смислу, колапс, односно сајбер тероризам.

У оваквој врсти тероризма није неопходно присуство терористе, терористичке групе или терористичке организације на лицу места, односно на месту где се дешава терористички акт или и његовој непосредној близини, што је једна велика предност и карактеристика сајбер тероризма. Да бисмо били прецизнији, замислите да се поремети ред вожње подземних

³⁵³ Исто.

железница, замислите да се преусмере возови једни на друге који иду брзинама преко 200 км на час, замислите да се отвори брана која може да потопи неколико насеља, замислите здравствене установе без воде, струје или рачунарске опреме. То су све могућности, односно део могућности које стоје испред сајбер тероризма, а које је можда и најтеже открити и доказати.

Посебно је битно да се код ове врсте тероризма не може благовремено предузети никакве мере, ако је терористички напад већ почео. Само подизање система веза и комуникација, или организовање служби или јединица за борбу против тероризма или сајбер тероризма у тим условима је просто немогућ, јер би се читава терористичка акција или напад догодили у трајању од неколико секунди, а последице би се отклањале месецима или годинама.

Ова врста тероризма је посебно опасна и захтева посебно оспособљено, стручно и образовано особље, технику и услове како би се пратили трендови, као и могуће претње од напада.

Међутим, у оквиру сајбер тероризма можемо разликовати, поред метода деловања, и облике сајбер тероризма, у које убрајамо:

- *Физичко онеспособљавање и уништавање рачунарске технике и опреме* Ту се најчешће користе конвенционална средства или уређаји, као што су бомбе, мине, експлозиви и разна оружја или оруђа са експлозивним или запаљивим пуњењима. Уништавање или онеспособљавање командних центара, рачунарске опреме на физички начин, употребом експлозивних направа или оружјем јесте засигурно терористички акт и јесте сајбер тероризам јер је неко дефинисао који је циљ напада, шта треба да се онеспособи или оштети и које ће то ефекте имати или последице на друштво, државу или систем.

- *Електронско ометање, електромагнетно онеспособљавање или уништавање командних центара* - За овај вид сајбер тероризма неопходни су експерти из области физике, електронике и информационе технологије како би се постигао ефекат односно остварио циљ. Начин на који се то може спровести јесте да се повећавањем количине струје, повећањем броја ампера, промене напона постигне преоптерећење или недовољно радно окружење које би довело до колапса или уништења оперативног или командног система у рачунским центрима или контролним собама.

- Сам напад на главни рачунар или мрежу, коришћењем или злоупотребом, шифре, кода, искоришћавањем слабости софтвера или програмског језика да би се онеспособио или зауставио систем који је предмет односно циљ напада.

Не бисмо овде говорили о методама рада сајбер терориста, хакера као и средствима помоћу којих долазе до мрежних информационих система али је врло битно да напоменемо

шта је све неопходно да се предузме и које су то неопходне мере како би се спречиле, ублажиле или на крају и отклониле последице које у овој врсти терористичког напада буду настале. Најчешће су то антивирусни програми специјализовани за откривање и детекцију уљеза и рачунарски систем или непожељног посетиоца на мрежи. Тада се по унапред кодираном програму врши изолација и искључење тог рачунара или део мреже који може да онеспособи цео систем, све док се не отклони детектовани проблем.

Уградња у сам рачунарски систем контролни пункт или подела на секторе како не би цео систем био онеспособљен. На овај начин се врши преусмеравање или преклапање система све док се наведена опасност не отклони. Осим тога, могућа је физичка заштита рачунарске технике и мрежне опреме, постављањем видео надзора у командним собама, на терену, као и подизање заштитних ограда, блокадних пунктова и других видова заштите.

Оспособљавањем високо професионалних кадрова како би контролисали овакве програме, велике системе и пратили трендове хакера и интернета и научна и технолошка достигнућа а која су применљива у пракси.

НАТО је 2014 године предузео, а пре свега препознао сајбер тероризам као савремени и најкомпликованији вид тероризма и у том смислу на Самиту у Велсу септембра 2014 године предузео неопходне мере заштите формирањем *Кооперативног центра извршне сајбер одбране*. (*The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*)³⁵⁴, је једна од најистакнутијих акредитованих институција која је оспособљена и опремљена да се бави образовањем, праћењем научних трендова, обуке, истраживањем и развојем технологија у бази сајбер одбране од тероризма. На овај начин су све чланице Алијансе показале политичку одлучност и спремност да се супротставе новим изазовима и трендовима у борби против тероризма.

Најчешће се у савременом свету интернет користи као помагало или средство за комуникацију у свету па и између чланова терористичке организације. Пресретање оваквих информација од кључног је значаја на откривању не само терористичке групе или организације него и откривање њихових намера, циљева, зацртаних активностима као и идентификација истих помоћу савремених система праћења пре свега мислимо на сателит, авакс, антене, радио уређаје и шифроване разговорнике.

Кодирани системи, шифарници тј. разговорници као и шифроване поруке су посебни модели који се користе за комуникацију и управљање у оквиру терористичких организација, тако да је јако битно да се у оквиру једне организације као што је НАТО нађе и једна јединица која ће контролисати и вршити сајбер – одбрану не само сопствених чланица већ и територије

³⁵⁴ NATO, Wales Summit Declaration (2014), internet, 22/02/2015; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

и системе у земљама у којим се прате терористичке групе или терористичке организације применом тајних метода и начина прикупљања оперативних информација.

Дигитално шпијунирање ће у наредном периоду бити једна од најинтересантнијих опција која ће вероватно уздрмати читав свет и начин комуницирања, јер се сви рачунари и опрема сада директно уграђују у рачунаре а да поједини корисници нису ни свесни да их гледају и контролишу не само многе службе безбедности него и сајбер терористи и хакери. О овим појавама и догађајима није реч у овој докторској дисертацији али је напомињемо као битан сегмент у мерама које треба предузимати у наредном периоду како би се анти-терористичке активности усмериле и на овај вид борбе.

4.2.4. Мере заштите ваздушног саобраћаја

Поред класичне превентивне контроле путника и пртљага на аеродромима, потребно је увести додатну контролу проласка особља која опслужују простор аеродрома, а то су: возачи разних возила, тегљача, танкера, чистачи аеродромских просторија, писта, магацина, механичари, и друго службено особље аеродрома. Ова додатна контрола би се спроводила по систему „тампон зоне“.

Тампон зона јесте рестриктивни простор али не само за одређене личности, већ простор на који требају да се навикавају све земље у свету зато што су терористима увек доступни људи који раде као помоћно особље на аеродромима и који су у ситуацији да допреме оружје до авиона, односно да исто убаце по налогу терористичке групе. То је на изглед компликовано извести, али увидом у имовинско стање запослених, њихова кредитна задужења, здравствено стање, однос према осталим у колективу, понашање на послу, понашање ван посла и други релевантни или девијантни показатељи који могу указати на потенцијалног кандидата да може сарађивати по било ком основу са терористима, предузимати мере оперативне контроле, оперативног надзора и оперативног праћења таквих запослених.

Наравно да су превентивне мере далеко јефтиније и приступачније, али и након неког догађаја потребноје утврђивати чињенице, узроке и околности које су довеле до последице обарања авиона када је страдао велики број жртава и велику материјалну штету.

Сада треба дефинисати и који су то методи којима се може спровести мера „тампон зоне“ на аеродромима? Методе које треба применити када су у питању мере заштите ваздушног саобраћаја су, поред физичког, техничког обезбеђења (камере, контролна врата која детектују оружје, службене псе који су обучени за проналазак експлозива (посебно

пластичног), треба обучити особље да изврсно познају борилачке вештине. Овде пре свега мислимо на особље авиона, почев од капетана, пилота, копилота, помоћног особља, стујардеса идр. Још једна додатна мера која је неопходна јесте да се на аеродромима, у зонама које су у близини или потенцијалне земље у којој се дешавају сукоби, где се испољава муслимански фундаментализам, вехабизам или национализам са примесама претње или терористичких аспирација, уведе тзв. „намерни путник“. То би били људи који су обучени за специјална дејства у случају терористичких напада у авионима, талачких ситуација у авионима итд., а који би путовали као и сви грађани. Њихов превасходни задатак би био да региструју сумњива понашања током лета, честе одласке у тоалет, слање сигнала (погледима) својим екипама и да реагују благовремено како би предупредили терористичке намере у авиону.

Овакве мере су акцијског карактера, а истовремено практично, кондиционо и стручно утичу на специјално обучене јединице да потврђују и оправдавају средства која су уложена у њих. Политичка воља је неопходна да се овакви видови одбране ваздухоплова спроводе не само када су у питању важне особе и њихова службена пратња, драгоцен терет, већ и путници на редовним линијама.

На овај начин предузимање оваквих и сличних мера, подизањем степена безбедности умањује се ризик од терористичког напада или талачке ситуације у авионима. Напомене ради, наоружање које би користили оперативни тимови и тзв. „намерни путник“ били би високо-напонски ручни генератори за тренутно делимично оспособљавање док се не савлада терориста или нападач у авиону.

4.2.5. Мере заштите државних граница

Да бисмо што јасније разумели и схватили које су то мере неопходне ради заштите државне границе, претходно ћемо се осврнути на правне аспекте где су установљени поједини појмови који дефинишу значење државне границе и све што је у вези са државном границом. Дакле, државна граница се простира по земљиној површини дуж граничне линије и која одваја простор једне земље од простора друге, односно суседне земље и то: у ваздуху, на земљи или на води, испод земље или испод воде.³⁵⁵

Гранична линија је обележена линија на којој се налази државна граница између две суседне државе. Места која су одређена између две суседне државе да се прелази граница назива се гранични прелаз. Такође, на граничној линији могу се договором или споразумом формирати привремени гранични прелази који се користе само у одређено време или за

³⁵⁵ Видети више: Аврамов Смиља, Крећа Миленко, **Међународно јавно право**, Савремена администрација, Београд, 1999.

одређене послове о чему две суседне државе сачињавају и потписују протокол о преласку државне границе на месту означеном као привремени гранични прелаз. Овај протокол или споразум је битан јер се на основу тог протокола организују, ангажују и предузимају мере потребне за функционисање привременог граничног прелаза.

Још је потребно и нагласити да свака суседна држава врши, на одређени начин, обезбеђење државне границе са своје стране. То подразумева предузимање читавог низа мера, радњи и поступака дуж граничне линије, посебно на граничним прелазима, на привременим граничним прелазима, између граничних прелаза или између привремених граничних прелаза. Гранична линија или државна граница се може прелазити само на граничном прелазу или на привременом граничном прелазу, преко кога се може вршити и саобраћај и то копнени, водени и ваздушни. Копнени саобраћај се може вршити, путничким и теретним возилима, путничким и теретним возовима као и пешице (обично је то свакодневни прелазак становника у граничном појасу који имају за то посебно одобрење. Путнички и теретни саобраћај се такође обавља на води и у ваздуху.

Интегрисано управљање границом представља процедуру која се мора испоштовати од стране свих служби које су ангазоване односно присутне на граничном или привременом граничном прелазу. Интегрисано управљање се подразумева унутар једне службе на свим граничним прелазима, или између служби на свим граничним прелазима, већ и на интегрисано управљање границом и са суседима. То подразумева међународну сарадњу, односно поштовање процедуре суседне државе и њене границе. Овај начин интегрисаног управљања државном границом постиже већи степен либералног преласка државне границе, отвореност границе за прелазак лица, обављање трговине, транспорта итд., али и размену података и затвореност граница за све врсте криминалних активности које би угрозиле безбедност две суседне државе и безбедност у региону.

Да бисмо указали и на друге мере неопходне за обезбеђење државне границе, потребно је да кажемо и то на који начин се врши повреда државне границе. Гранични инцидент, или повреда државне границе јесте свако нарушавање утврђених правила, прописа и процедура које су предвиђене за несметано и безбедно функционисање границе, граничних прелаза и привремених граничних прелаза.

Органи или службе које су задужене за несметано и безбедно функционисање државне границе су: гранична полиција, царина, шпедиција, и други органи који се успостављају или формирају по потреби.

Мере које су неопходне ради несметаног и безбедног функционисања државне границе или обезбеђење државне границе, поред редовних органа и служби полиције(у неким земљама и војске) дефинишу се законом где се контролише спровођење истих и то:

- *Забрана узгајања одређених пољопривредних култура* - Да би се обезбедила државна граница и да би гранична линија била видљива и уочљивија, поред обележја(која су предвиђена међународним споразумима). Растине које може да заклони или да утиче на безбедност државне границе не сме се засађивати у простору од најмање 100 метара од граничне линије или више од тога ако то може утицати или је од значаја за мере обезбеђења државне границе.

- *Забрана или ограничавање одређених активности уз граничну линију* - Активности које могу угрозити безбедност државне границе су најчешће дефинисане у закону, правилником, протоколом или уредбом и морају се спроводити или поштовати, а оне се односе на: лов, риболов, пловидбу, прелет ваздухоплова, кретање, задржавање, настањивање уз граничну линију. Оваква ограничења могу бити привремена или стална и она могу трајати док трају разлози за такву врсту мера. У случају да постоји намера о лову уз граничну линију или риболов, постоји одређена процедура да се обавесте надлежни органи, у овом случају гранична полиција која и врши обезбеђење државне границе и то благовремено а најкасније 24 часа пре почетка активности. Такође је потребно и такву активност одјавити истом органу или служби којој сте пријавили када се иста заврши.

- *Доношење просторног плана за простор уз граничну линију* - Све активности које се односе на планирање и изградњу објеката у граничном појасу, најчешће је то појас од 300-500 метара у дубини од граничне линије у зависности од државе, потребна је сагласност надлежног министарства за обезбеђење државне границе.

- *Мере оперативног надзора и покривање илегалних прелаза државне границе* - Најчешћи случајеви илегалног преласка државне границе јесу криминалне активности или терористички акти у суседној држави. По добијању оваквих оперативних информација предузимају се додатне мере обезбеђења државне границе, а ако постоје индиције да се ради о организованој терористичкој групи или организованом преко граничном криминалу онда се могу, на основу споразума о интегрисаном управљању државном границом, са службама суседне земље заједнички планирати активности на хватању терористичке групе или криминалне групе.

Важност оваквих мера се огледа у томе да постоји велика вероватноћа да анти-терористичка акција или оперативно-криминалистичка акција буде онемогућена због преласка актера на територију друге државе.

- Једна од мера обезбеђења државне границе јесте и та да се врши *размена полицијских службеника задужених за везу и размену оперативних информација* посебно када су у питању терористичке групе или организовани преко гранични криминал. Ова мера се спроводи са суседним земљама на основу међународног споразума или уговора.

- *Вођење евиденције о преступницима, потрагама, лицима на потерницама као и друге базе података за несметано функционисање система безбедности, на граници* -Када се ухвате лица која су начинила гранични инцидент или кривично дело, утврђивање идентитета, фотографисање врши се на лицу места као и видео снимак. На појединим деловима на граничној линији успостављају се уређаји који врше снимање. Такви уређаји морају бити на видном месту и прописно обележени са знаком упозорења.

- Ради обезбеђења државне границе формирају се, на основу закона, *евиденције које су неопходне ради функционисања служби безбедности* и ради размене информација које могу бити од значаја за безбедност државне границе.

Посебан проблем који може настати, а да при томе није начињен било какав гранични инцидент јесте да се у време туристичке сезоне, а у случају доласка тј. проласка веће групе азиланата, или организованих посета, терористичке групе или формације покушају да убаце на територију где могу извести терористичке нападе. У оваквим случајевима треба предузети посебне мере појачане контроле и надзора, ако и појачано ангажовање додатних ресурса, било људских било техничких, како би се превазишао проблем.

4.2.6. Мере заштите жртава терористичког насиља

Након 11. септембра 2001. године, ништа више није било исто када су у питању мере које се предузимају у борби против тероризма. Међутим и тада смо могли само сматрати да је то један од најекстремнијих терористичких насиља које се десило у 21. веку.

Међутим и 2014. године извршено је до сада незапамћено терористичко насиље у једном нигеријском месту Чибоку. Тачније, 14. фебруара 2014. године насилно је киднаповано и одведено преко 200 девојчица из школе. То је учинила исламистичка милитантна група џихадиста *Боко харам*.

Главни проблем је настао око образовања, односно људи који су долазили на власт нису схватили образовање као приоритет. Обзиром да је Нигерија била британска колонија у појединим деловима државе било отпора је на западно образовање те је из тог разлога и оформљена ова „организација“ која се супротставља западном приступу образовања. Тако је 2002. године исламски фанатик формирао Боко Харам у Маидугури (град на северо-истоку Нигерије), који је у оквиру свог верског комплекса укључивао џамије и верске школе. Тако је и дошло до тога да су то била уточишта за многе сиромашне породице, не само из Нигерије, него и из суседних земаља, Нигера, Чада и Камеруна.

Међутим, образовање је само било привидно интересовање у почетку, лидери-вође су одједном добиле и друге аспирације и настала је идеја о стварању исламске државе, где је школа била изузетно плодно тло за врбовање џихадиста. Тако је све и почело 2009. године када је у неколико напада на полицијске станице и владине објекте, убијено на неколико стотина присталица Боко Харам, а неколико хиљада становника напустило Маидугури. Показивањем посмртних остатака убијеног вође Боко Харам на државној телевизији је имало двоструки ефекат. Овај непромишљени гест је, гледано са аспекта власти, имао пропагандни карактер да се ипак не треба играти са државом, односно са присталицама западних идеја (почев од образовања, културе, ратовања итд.) док је то код самих џихадиста, или присталица Боко Харам изазвало праву мржњу и бес и они су предузели контра-корак јер су снаге безбедности прогласиле да је завршено са овом милитантном џихадистичком организацијом.

Следбеници Боко Харам су се регруписали и под новим вођством показали да је у ствари то био само окидач и да је терористичко насиље тек почело. Тако је нови лидер Боко Харам, Абубакар Шекај појачао милитантне нападе, киднаповања и садејство са нама већ познате две светске терористичке организације. У почетку су службе безбедности тврдиле да се Боко Харам удружио и садејствује у терористичким акцијама са Ал Каидом, међутим касније исти извори и новинарски извештаји потврђују да су се окренули ипак Исламској држави. Тако је и дошло до кобног дана, када је киднаповано преко 200 малолетних девојчица.³⁵⁶ Ова вест је буквално шокирала, не само родитеље, пријатеље и суграђане Нигерије, него и читаву светску јавност.

Сада смо управо дотакли две категорије људи које уствари трпе насиље, а то су: људи према којима је учињен акт терористичког насиља, као и људи који тај исти акт терористичког насиља преживљавају заједно са њима (то су родитељи, браће и сестре, деца, даљи рођаци, блиски пријатељи).

³⁵⁶The Guardian, *Schoolgirls kidnapped by Boko Haram 'brainwashed to fight for group'*, internet, 15/05/2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/jun/29/schoolgirls-kidnapped-boko-haram-brainwashed-fight-group>.

Прва категорија људи која трпи терористичко насиље, у нашем случају који смо навели као пример, је нека малолетна девојчица и она је жртва терористичког насиља. У тим ситуацијама, често се заборављају родитељи и рођаци па и блиски пријатељи жртве терористичког насиља.

У оваквом, до сада, незапамћеном примеру терористичког насиља у 21. веку, уместо да превладају слобода, право и правда, и друге вредности које смо разматрали у првом делу ове дисертације, а посебно право на живот које је гарантовано највишим актом Повељом Уједињених нација, уставима, законима и другим актима, ове опште тј. универзалне вредности не само да се не поштују него служе за остваривање нељудских, нечасних и терористичких циљева.

Такође, често смо у прилици да поједини органи, у овом случају, правосудни одлучују о статусу жртве насиља. Према томе, у законима одређене државе треба дефинисати појам и услове за стицање *статуса жртве терористичког насиља*. Међутим, понекад неки догађаји или људи у својим исхитреним, болесним и другим стањима духа, наносе велику бол жртвама насиља, па и члановима њихове уже породице, а да то законом или неким другим актом није прописано. На овај начин се жртве (у овој дисертацији сматрамо обе категорије жртвама терористичког насиља) не третирају довољно, што повлачи још веће последице по породичну заједницу, државу и друштво у целини.

У наведеном примеру терористичког насиља, емоционално растројство је довело до смртних последица код многих од родитеља киднаповане деце. Сада су и преостала деца над којима није учињено терористичко насиље, постале жртве истог тог чина терористичког насиља. Значи, у оваквим и сличним случајевима неопходност правног система сваке државе јесте да се у закону пропише статус жртве терористичког (или неког другог чина, криминалног, друштвеног- изолација, социјалног – сиромаштво, последице земљотреса, последице поплава и последице пожара) насиља и да према степену угрожености жртве специјализована комисија утврди неопходност материјалне, медицинске, психолошке, социјалне и рехабилитационе помоћи.

Са политичког аспекта, можемо сматрати да се жртве терористичког насиља често користе непримерено у сврхе политичког маркетинга, а да правна односно државна помоћ (материјална, медицинска, психолошка, социјална и рехабилитација) буду изостављене. У многим земљама се дешавања одвијају од случаја до случаја, па се често жртвама терористичког напада, када је убијен припадник службе безбедности, или маринач догоди да породице добију правну помоћ, а да изостане у примерима које смо навели, посебно када су деца у питању. У неким случајевима се само на свечаним церемонијама уприличи постхумно одликовање и одржи говор како је жртва терористичког акта била храбра, али је на жалост

трагично завршила. Нажалост, у већини случајева после таквих дешавања нико се више и не сети да посети и помогне најближим члановима породице, а посебно деци, који су такође, посредна жртва насиља јер су остали без једног од родитеља.

У најбољем случају, стручне службе предузимају одговарајуће мере према жртвама насиља, а у законима су уведени сви видови и врсте статуса жртве насиља па и највећег, а то је статус жртве терористичког насиља. Циљ ових мера је да се путем помоћи жртвама терористичког насиља дугорочно спроведе помоћ и збрињавање жртве, као и његових најближих који су тим терористичким актом погођени.

4.2.7. Заштита инфраструктуре

Када говоримо о заштити инфраструктуре онда треба да дефинишемо одређене појмове који нам указују на заштиту и које објекте штитимо. Да бисмо нешто штитили морамо да одредимо од чега то нешто штитимо и који је то степен заштите потребан.

Дакле, када одредимо шта је то што штитимо, у ком проценту га штитимо, треба да утврдимо и од чега га штитимо. Онда тек можемо говорити о планирању и конкретним мерама које предузимамо. Конкретне мере имају и своју вишу фазу, а то је акциони план или конкретизација мера које предузимамо или мере које су неопходне да би се заштитила инфраструктура једне земље. У мере које се предузимају конкретизација, односно акциони планови, морају бити дефинисани до најситнијих детаља и систем мора да функционише до поименичног задужења ко би се чиме бавио у таквом стању ствари или у ново насталој ситуацији. Овде смо употребили реч „ново настала ситуација“, а то значи ако се неко претходно стање, које је било нормално и где је систем функционисао, променило и настале су одређене последице које су пореметиле или зауставиле систем онда говоримо о кризама. Значи кризе у инфраструктурним системима могу бити: делимичне и потпуне. Ово су неки стандардни пројектовани показатељи како бисмо направили праву организацију и приступ у заштити инфраструктуре. Криза у односу на последицу која је настала може бити, мала, средња и велика.

Значи пре него уопште било шта кажемо на тему инфраструктуре и шта су то критичне инфраструктуре за једну земљу морамо се позабавити кризама.

На простору Балкана, пре свега на простору бивших југословенских република, превасходно Србије, Босне и Херцеговине, Македоније па и других кризе које се јављају као последица поплава, пожара, клизишта, земљотреса и еколошке катастрофе су недовољно проучене. Када кажемо да су недовољно проучене онда мислимо пре свега да им се не посвећује довољно пажња, немају довољно простора и немају континуитет у изучавању и предузимању одговарајућих мера, а да и не говоримо о превентивним мерама које су

финансијски најисплативије. То је зато што спречавају уништење инфраструктурног постројења и тиме обарање једног битног система у једном сегменту државе који се може свеукупно одразити на друге државне структуре и системе као што су систем безбедности, економски систем или еколошки систем. На овај начин ако се заустави инфраструктурни систем у некој привредној а битној државној грани онда говоримо о националном критичном инфраструктурном систему. У каснијем излагању ћемо се позабавити са критичним инфраструктурним системима државе.

Према томе, поступање специјализованих служби за управљање кризама, у Србији је то Сектор за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова, поступање државних органа (полиције, војске, приватних служби безбедности, државник предузећа и приватних компанија) јесте неорганизована, или предвиђена одређеним законима али недовољно дефинисана и у најчешћим случајевима службе и држава реагују стихијски, неосмишљено, често панично што нам указују последице које настају после оваквих криза.

Најчешће политичари, поједини практичари који немају искуства у управљању кризама, посебно када се тиче само организације, почев од државног преко регионалног до локалног нивоа реакције су често исхитрене без стратешке визије или неког краткорочног или можда дугорочног плана што се наравно увек и на крају одражава на последице или катастрофе које том приликом настају а најчешће у тим кризним ситуацијама грађани имају највише штете.

Развојем науке и технологије посебно друштвени смерови почели су да се баве стратешким анализама, посебно у процесу планирања и приступа заштити критичне инфраструктуре у кризним ситуацијама посебно када су у питању ванредне ситуације долазимо до питања и предмета интересовања не само служби безбедности, политике већ и науке и других друштвених и невладиних организација које у основи пропагирају анализу стања безбедности, тероризам и глобалну безбедност. Да је ова тврдња тачна, неколико пута смо у овој докторској дисертацији подвукли да више никада неће бити исто након септембра 2001, када су извршени терористички напади на САД.

Управљање кризама, одбрана инфраструктуре, стратегија заштите националне инфраструктурне, пројекти, националне стручне службе, невладини сектори могу својим ставовима допринети у припремању стратегије, планирању, и на крају спровођењу одбране критичних инфраструктура од националног односно државног интереса.

Да би се одређена област, у организационом смислу, обрадила и тај систем у тој области функционисао беспрекорно и у кризним ситуацијама неопходни су одређени елементи процене који се доносе од стране стручне и одговорне службе за процену ризика у тој области. Овде намерно истичемо одговорне службе, а не на одређене особе које нису ни

образоване ни стручне да анализирају одређене ситуације, а тиме нису ни одговорни у случају да не постигну одређене резултате.³⁵⁷

Да би се ипак постигла одређен степен озбиљности, одлучност и прихватила одговорност, сваком проблему, пројекту, стратегији или задатку треба приступити методолошки, организовано, са стручним и искусним кадровима који ће своје предлоге аргументовано образложити и пројектовати степен изводљивости односно извршиће процену ризика у одређеним случајевима. Према томе потребно је између осталог и:

- Добро владати материјом која се обрађује, односно познавати ризичну ситуацију која може да настане, предвидети све њене степене ризика (катастрофе) која може бити изазвана,

- Формирати елементе односно одредити факторе које воде до ризика, они који убрзавају, односно који утичу на брзину катастрофе, и они који успоравају, праћење тих фактора у ком временском периоду, анализа добијених резултата, и на крају пројекција ризика односно непогоде у односу на време које је неопходно за предузимање адекватне одбране инфраструктуре,

- Начин на који се преноси упозорење, дојава или сигнал за узбуну, обавештавање о времену које је преостало и указивање на последицу о не поступању по добијеном упозорењу,

- На крају који су то задаци, појединачни, групни, општи или посебни да би један систем у оквиру одбране инфраструктуре, који се морају стратегијом, планом и акцијом предвидети, организовати, предузети, извршити како би се отклонили критични кризни фактори који доводе до урушавања или заустављања инфраструктурног субјекта државе или инфраструктурног објекта који је од националног интереса или међународног интереса за одбрану.

Иако се многа питања помињу на разним конференцијама, симпозијумима, или семинарима, у пракси се мало тога променило. Стога указујемо у овој докторској дисертацији да је неопходно да се законом дефинишу који су то критични инфраструктурни системи неопходни за несметано функционисање државе, у свим областима. На пример, у области енергетике у Србији, то су Колубара, Костолац и Ђердап, и др. То је потребно учинити и у другим областима које су од националног или међународног интереса, и да се такође законом и стратегијама предвиде све методе, начини, планови и стручне службе које ће припремити, пратити и извршавати овакве задатке у области одбране критичне инфраструктуре као и да је потребно предвидети контролне механизме за спровођење истих у предвиђеном року са јасно дефинисаним задацима и пројектованим резултатима.

³⁵⁷ Инфоера, *Противградна заштита*, интернет, 22/05/2015, <http://infoera.rs/2015/05/22/protivgradna-zastita-vrzino-kolo/#>.

Осим тога, праћењем и анализом, као и корекцијом остварио би се смањени ризик у критичним инфраструктурним системима, а повећала безбедност.

V Концепт и контра-терористичка политика појединих чланица НАТО

Познато је да се концептом дефинише неки план, нацрт, организација неких активности тако да, према одређеним правилима и принципима, функционише као систем. Концепт, у ширем схватању, може значити и дефинисање одређених појава и процеса као и смера и циљева који се желе остварити. У нашем случају, НАТО алијанса заговара концепт борбе против глобалног тероризма који је недвосмислено установљен не само у стручним службама НАТО алијансе, већ и у многим стручним и научним радовима. У односу на почетни пројектовани циљ и концепт се у свим својим фазама доследно спроводили од стране НАТО алијансе.

Проблем данашњице, недвосмислено ћемо се сложити, јесте опстанак човечанства, обезбеђивање природних ресурса као и обновљиви извори као што су храна, вода, ваздух, енергија и сл. Будућност младих генерација које долазе, у садашњим условима где су ратна дејства, избеглички кампови, недостатак хране, политичка превирања, глобални тероризам и уништавање животне средине, веома је неизвесна. Такође, терористичке организације које

заговарају терористичке активности широких размера,³⁵⁸ посебно у срединама где су ратна разарања достигла размере катастрофе, представљају безбедносне изазове и претње не само по одређену државу или регион, већ угрожавају безбедност читавог човечанста.

Из тих разлога је НАТО почетком 21. века настоји да одговори на безбедносне изазове и претње, као што су међународни тероризам и контрола оружја за масовно уништење. У претходном делу рада указивали смо на значај концепта и стратегија НАТО, као што су концепт управљања кризама и концепт контра-терористичких активности.

Државе-чланице НАТО делују према *новом стратешком концепту* који је усвојен на самиту НАТО 2010.године у Лисабону са циљем одбране НАТО од различитих претњи, а посебно од тероризма.³⁵⁹ Нов *стратешки концепт НАТО* развијао се на основу Вашингтонског уговора, стратешког концепта НАТО Алијансе из 1999, Процене НАТО о терористичкој претњи, и др.

На **Самиту НАТО-а 2010.** године у усвојен је *нови стратешки концепт* под називом **Активан ангажман, модерна одбрана о ангажовању НАТО Алијансе**³⁶⁰ посебно у Авганистану, однос према нуклеарним наоружању, развој против-ракетног система, развој *Партнерства за мир* и проширивање и продубљивање сарадње НАТО и Руске Федерације, као и односи НАТО-а према Уједињеним нацијама, Европској унији, и другим државама-чланцима НАТО.

Овај стратешки концепт дефинише главне карактеристике система безбедности држава-чланица НАТО-а у окружењу са акцентом на обезбеђивања концепта приступа и отворености Алијансе за нове чланове, а самим тим и унапређењу концепта развоја и употребе војних снага Алијансе. Осим тога, требало би да обезбеди бољу ефикасност и широк ефекат ангажовања НАТО-а не само када су у питању заштита и успостављање мира и безбедности за чланице Алијансе него и ангажовање широм света.

Концепт анти-терористичке борбе НАТО алијансе дао би огромне резултате када би фокус дејстава био у превентивном карактеру исте. Све док се примењује репресивни карактер у борби против тероризма, сматрамо да ће тероризам бити значајан безбедносни проблем.

³⁵⁸ Мандић Марија, **Самоубилачки тероризам у савременом свету**, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014, стр. 21-22.

³⁵⁹ NATO, *NATO's new Strategic Concept (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en.

³⁶⁰ NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en.

Зашто? Зато што у сукобима увек постоји неко ко је поражен, и то у сваком случају. Отуда победник може бити и терориста-самоубица, напосто већ зато што је нечији следбеник, а уколико он погине „зарад идеала“, најчешће и он добија свог следбеника.

На другој страни, анти-терористичке снаге у редовним акцијама имају колатералне штете, сопствене губитке, лоше процене, недовољно сарадње, непотпуне информације што доводи до лошег исхода дејстава, а то се негативно одсликава не само по НАТО алијансу већ и на све системе безбедности које немају очекиване или бар превентивне резултате. Да би се ипак порадило на концептима који би имали много боље резултате у анти-терористичким дејствима, посебно када је глобални тероризам у питању, поред политичке подршке неопходно је и:

- Подићи свест код људи када је у питању тероризам, посебно у области образовања,
- Поред активног деловања служби безбедности, поред политичке воље неопходна је и медијска подршка коју треба развијати како би се друштвене заједнице активно укључиле у процес анти-терористичких активности,
- Размена информација, размена искустава, размена људства све у циљу бољег организовања као и већег степена ефикасности у борби против тероризма,
- Поред стратегије и акционих планова за анти-терористичка дејства, неопходно је ниво одговорности спустити у службама до самих извршилаца, како би они имали конкретније задатке и одређене резултате у борби против тероризма,
- Аналитички сегмент, упоређивање података, праћење, превентивне мере, разматрање напредовања јесте концепт који би допринео у борби против тероризма,
- Одрживи концепт у борби против тероризма односи се на анти-терористичка дејства која могу имати резултате у превентивном смислу, под којим се подразумевају откривање, хватање и спречавање терористе да изврши напад, односно да се предупреди терористички акт.

Након тога, треба радити на усавршавању система, надограђивању концепта и на крају, успостављања контроле у овој области.

5.1. Сједињене Америчке Државе

Од самог оснивања НАТО 1949, мисија Сједињених Америчких Држава (*The U.S. Mission to NATO – US NATO*) изузетно активно учествује у Алијанси.³⁶¹ САД су данас веома активне у многим мисијама и операцијама НАТО, као што су противракетна одбрана, европска безбедност, надгледање Медитеранског мора, односи НАТО према Русији, као и према Авганистану, Либији и подржавање Афричке уније.

Иако смо разматрали већину наведених мисија у делу овог рада који се односи на НАТО, указаћемо на овом месту и на значај мисије надгледања Медитеранског мора као и мисије која се односи на европску безбедност у борби НАТО Алијансе против тероризма.

- **Надгледање Медитеранског мора** – ова НАТО мисија покренута је после терористичких напада на САД у септембру 2001. године, са циљем откривања и одвраћања претњи од међународног тероризма у области Медитерана. Две године касније, НАТО је почео да надгледа и бродове у Медитерану, у складу са међународним правом, што је значајно у борби против тероризма, а што је такође допринело свеукупном јачању способности НАТО.³⁶² У оквиру ове мисије, САД учествује у операцији НАТО под називом **Активно настојање** који треба да „помогне у одвраћању од терористичких активности у Медитеранском мору. Праћењем и контролисањем бродова, операција Активно настојање такође помаже да се обезбеди један од најпрометнијих трговачких путева на свету“.³⁶³

- **Обезбеђивање мера и посвећености европској безбедности** је такође значајна мисија НАТО у којој учествује САД. На самиту НАТО у Велсу 2014. године усвојен је **Акциони план за оперативну приправност** (*NATO Readiness Action Plan - RAP*),³⁶⁴ који чине скуп мера ради одговора на нове безбедносне изазове и промене које су наступиле на границама НАТО-а, али и на Блиском истоку и на северу Африке. Циљ Акционог плана за оперативну приправност је јачање колективне одбране НАТО, а у претходном делу рада навели смо битне

³⁶¹U.S. Mission to NATO – Operations and issues,internet, 20/03/2015,http://nato.usmission.gov/issues/our_issues.html.

³⁶²NATO, NATO operations and missions – Monitoring the Mediterranean Sea,internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

³⁶³NATO, Operation Active Endeavour,internet, 17/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm.

³⁶⁴U.S. Mission to NATO – RAP&OAR,internet, 20/03/2015,<http://nato.usmission.gov/assurance-measures.html>; NATO, NATO's Readiness Action Plan (2014), internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-factsheet-rap-en.pdf.

мере које се односе на активности војних снага НАТО Алијансе, мере које се односе већу ефикасност командног састава НАТО, оснивање *Борбених снага високе спремности*, и др.

На основу тога, америчке снаге ће наставити са програмом обуке под називом **Атлантска одлучност** на истоку Европе, а сматрају и да треба повећати степен обуке мултинационалних снага НАТО. Америчке снаге у оквиру НАТО наставиће обучавање у Пољској, Естонији, Летонији и Литванији, што показује посвећеност САД према НАТО Алијанси. Од априла 2014. године „...америчка војска континуирано изводи већи број мултинационалних вежби и активности безбедносне сарадње са савезницима и партнерима у региону због повећаних регионалних тензија услед руске нелегалне акције у Украјини“.³⁶⁵

- **Борба против пирата код Рога Африке** – НАТО мисија под називом *Океански штит*³⁶⁶ подразумева различите активности са циљем борбе против пирата у водама у близини области Рога Африке, полуострва у источној Африци који обухвата државе Сомалију, Етиопију, Еритреју, Кенију и Џибути, а залази у Арапско море и налази се насупрот Аденском заливу.

Правни основ ове мисије је сагласност Северноатланског савета НАТО из 2009. године, према ранијим мисијама НАТО против пирата као што је била *Савезнички заштитник*, и др. На самиту НАТО у Велсу 2014, одлучено је да се продужи ова мисија до 2016. године.

У области рога Африке живи око 100 милиона људи, а више од десет је угрожено због суше која је довела до оскудице воде и хране, а тиме и до велике глади. Због тога, у овој области долази за сукоба за храну и воду, а многи напуштају своја имања и селе се у избегличке кампове или покушавају да дођу до Саудијске Арабије. Процењује се да око десет милиона људи зависи од хуманитарне помоћи коју добијају у избегличким камповима, а многи покушавају чамцима и малим бродовима да дођу до Саудијске Арабије. У једном од избегличких кампова Дадааб смештено је око 390.000 избеглица, иако је камп предвиђен за трећину људи. из Сомалије. „Суша и борбе у Сомалији значе да 2,8 милиона људи – трећина популације – зависе од хуманитарне помоћи, што такође важи за 4,5 милиона од 85 милиона

³⁶⁵Pellerin Cheryl, *U.S. Troops Resuming Atlantic Resolve Training in Eastern Europe*, internet, 12/05/2015, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=123954>.

³⁶⁶U.S. Mission to NATO – Operations and issues,internet, 20/03/2015,http://nato.usmission.gov/issues/our_issues.html; NATO, *NATO operations and missions – Counter-piracy off the Horn of Africa*,internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?; NATO, *Counter-piracy operations*,internet, 20/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm#.

Етиопљана. У Кенији, најјачој економској сили региона, УН процењују да је угрожено 3,5 милиона људи.³⁶⁷

У овом мисији учествују америчке комбиноване снаге 151 (CTF 151), и снаге из држава-чланица НАТО, као што су Индија, Кина и Јужна Кореја. Такође, НАТО у оквиру ове мисије пружа помоћ државама у том региону да унапреде своје способности у борби против пирата.

- **Својствена одлучност** – је мисија у којој учествују америчке снаге са другим државама-чланицама НАТО а односи се на вазушне нападе на територији Ирака и Сирије који се налазе под контролом Исламске државе, са циљем да се уклони ова терористичка организација и претња од извођења терористичких напада што се не односи само на Сирију, Ирак, или регион, већ и на друге регионе у свету.

Поред америчких снага у овој мисији НАТО учествују и снаге из Аустралије, Белгије, Канаде, Француске, Јордана, Велике Британије и др.³⁶⁸

Бројна питања која се односе на Исламску државу разматрали смо у делу рада који се односи на религиозне терористичке организације.

5.3. Савезна Република Немачка

Да бисмо разматрали концепт Немачке у анти-терористичким активностима, као и да сагледамо контра-терористичку политику која недвосмислено има неке импликације на укупан рејтинг партије која је на власти, проучићемо поједине поступке ове земље у неким конкретним случајевима.

Већина аутора указује на подударност између парламентарних избора у Немачкој са ставом, укључењем или одбијањем учествовања у слању војника иу вези ангажовања НАТО алијансе у Ираку. У то време јавност у Немачкој имала је уздржане ставове око рата у Ираку, посебно поводом слања својих војника. Герхард Шредер није имао велики рејтинг пре парламентарних избора у Немачкој, међутим због његових изјава да се тим питањем треба бавити на други начин као што је дипломатски притисак у Уједињеним нацијама, стекао је значајну популарност.

³⁶⁷ Политика, Сасушени рог Африке, 14.07.2011, интернет, 15/04/2015, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sasuseni-rog-Afrikan.html>.

³⁶⁸ U.S. Department of Defense, Operation Inherent Resolve, интернет, 12/05/2015, http://www.defense.gov/home/features/2014/0814_iraq/; U.S. Department of Defense, Inherent Resolve Airstrikes Target ISIL in Syria, Iraq, интернет, 12/05/2015, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=129184>.

Бивши немачки канцелар Герхард Шредер је због свог јасно декларисаног става око разоружања у Ираку, залажући се за опцију неучествовања СР Немачке у било каквим нападима, а посебно не у „превентивном бомбардовању“, победио на парламентарним изборима у Немачкој 1998. године. На основу тих ставова, Шредер је добио подршку јавности не само у својој земљи него и у другим земљама ЕУ. Потпуна искључивост СР Немачке као члана НАТО алијансе у превентивном нападу на Ирак када је у питању разоружање или контрола нуклеарног арсенала, није постојала јер су се обавештајне службе укључиле у рад и дале свој допринос. Такође, он је повећао рејтинг не само СР Немачке у НАТО алијанси већ је и направио добар дипломатски баланс за све земље ЕУ које су чланице НАТО. Уз то, СР Немачка је у то време постала битан партнер САД у НАТО Алијанси, тако да су тада почеле и њихове тешње консултације ради усаглашавања ставова за поједине опције приликом ангажовања НАТО алијансе.

На *Безбедносној конференцији* у Минхену 2014. године истакнуто је да СР Немачка има бројне предности као држава-чланица НАТО, од колективне одбране, до *Акционог плана за оперативну приправност (NATO Readiness Action Plan - RAP)*, и могућности већег ангажовања немачких снага у НАТО операцијама типа кризног менаџмента. Данас немачке снаге учествују у многим мисијама и операцијама НАТО, а процењује се да ће се додатне немачке снаге ангажовати на обавештајним пословима и у ваздушним снагама.

Интересантно је да се у немачким научним круговима помиње **Оквирни концепт нација** (*Framework Nation Concept – FNC*), према коме се државе-чланице НАТО деле на оне које више или мање доприносе. То значи да ће се државе-чланице унапред сагласити са којом врстом снага и опреме учествују у НАТО мисијама, операцијама и другим активностима. На основу тога, СР Немачка ће „...обезбедити главну војну инфраструктуру: логистику, команду и контролу, итд. Мање нације ће се концентрисати ка специјализованим доприносима и тако омогућити да операција (НАТО) дуже траје. ...Немачка ће знатно повећати свој допринос: у актуелним садејствима,...“.³⁶⁹

5.4. Француска Република

Француска као једна од кључних земаља оснивача НАТО алијансе по много чему се разликовала од осталих чланица. Француска је некако увек тежила да буде самостална, суверена и независна, а за то постоје историјски, политички, економски и војни разлози.

³⁶⁹Molling Christian, *NATO's Two Percent Illusion*, German Institute for International and Security Affairs, internet, 07/05/2015, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2014C36_mlg.pdf.

За разумевање контра-терористичке политике савремене Француске, потребно је да укажемо на односе према НАТО током Хладног рата. Тада је постојала идеја Шарл де Гола да Европа буде неутрална и да буде контра-баланс двеју страна, где би са једне биле Сједињене Америчке Државе и Велика Британија, а са друге СССР. Залагао се за „Европу, од Атлантика до Урала“, и сматрао је да је за развој Европске економске заједнице (ЕЕЗ) од изузетног значаја француско-немачка сарадња. Из историје међународних односа, де Гол је био први француски државник који је посетио Немачку у 20. веку, и том приликом су 1963. Француска и Немачка потписале уговор о пријатељству.

Осим тога, `60-их година 20. века, де Гол је договорио престанак ватре у Алжиру, а месец дана касније на референдуму је дошло до изгласавања независности Алжира. Иначе, Француска је после Велике Британије била друга највећа колонијална империја на свету.

У том периоду Француска је имала снажну економију што јој је омогућило да креира независну спољну политику. Поред тога, Француска је располагала нуклеарним оружјем и ускоро је постала нуклеарна сила, одмах иза САД и СССР.

У другом председничком мандату, де Гол показује своје незадовољство према НАТО партнерима, пре свих према САД и Великој Британији. Француска 1966. године одустаје од учествовања у заједничкој команди НАТО снага која је доносила кључне одлуке где, када и којим снагама ће реаговати, али је и даље остала члан НАТО алијансе. Тачка раздора између „...Француске и војне структуре НАТО развијала се током неколико година, јер је успешна француска влада постала незадовољна, због онога што је сматрала англо-америчком доминацијом у командној структури и недовољним француским утицајем у команди“.³⁷⁰ Након тога, НАТО је изместио седиште из Париза, главног града Француске у Белгију.

Међутим, односи на европској политичкој сцени су се променили крајем Хладног рата и са уједињењем Немачке `90-их година 20. века.

Француски војници били су ангажовани на три фронта и то: Блиски исток, Балкан и у мировним операцијама. Француске снаге учествовале су у НАТО мировним мисијама кризног менаџмента током:

- 1993-2004. године у Босни и Херцеговини, где су биле у саставу НАТО (IFOR, а касније SFOR),

- затим на Косову 1999, и од тада су у саставу НАТО снага на Косову (КФОР). Такође,

³⁷⁰ NATO, 1966-1967: SHAPE Finds a New Home, internet, 07/05/2015, <http://www.aco.nato.int/page1463252.aspx>.

- од 2001-2012. године Француска је учествовала у мисији НАТО у Авганистану,³⁷¹ где учествују и сада, али само у програмима обуке и подршке авганистанским снагама.

- током 2011. француске снаге су учествовале у операцији НАТО Обједињени заштитник, и биле су међу активнијим савезницима са циљем заштите становништва у Либији.³⁷²

Такође, током мандата бившег француског председника Саркозија, Француска је 2009. године одлучила да поново учествује у заједничкој команди НАТО снага, уз претходно постављене услове:

„-пуна дискреција о учествовању у НАТО операцијама,

- настављање са нуклеарном независношћу, а Француска је одлучила да не приступи Нуклеарној групи за планирање, која дефинише нуклеарну политику Алијансе,

- да француске снаге не буду трајно под командом НАТО у периоду мира...“³⁷³

Наведене мисије НАТО у којима су учествовале француске снаге разматрали смо у претходном делу рада који се односио на мисије држава-чланица НАТО.

VI Закључак

³⁷¹ NATO, *Resolute Support Mission Afghanistan*, internet, 10/05/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm?.

³⁷² NATO, Operation Unified Protector, internet, 07/05/2015, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/71679.htm>

³⁷³ Republic of France, France in NATO, internet, 07/05/2015, <http://www.rpfrance-otan.org/France-and-NATO>.

Од античких мислоца, Платона и Аристотела до савременика, променила су се схватања политике као и вредности којима треба тежити, од храбрости, умерености, мудрости, и друго. Проучавајући различита схватања политике, сматрамо да је политика друштвена појава која настаје са развојем човечанства и успостављања државе као облика друштвене организације. Суштинске одредбе политике су остале непромењене, а у њих убрајамо моћ и власт, управљање интересима, политичке односе, политичко организовање, политичку борбу и, нарочито, државу као политичку, интересну заједницу људи. На основу тога могуће је било разматрати политичке детерминанте концепта борбе НАТО алијансе против тероризма.

У 21. веку, НАТО је ангажован на испуњавању задатака колективне одбране, кризног менаџмента и кооперативне безбедности. Колективна одбрана подразумева да ће државе-чланице НАТО увек пружати узајамну помоћ у случају нечијег напада, укључујући и одбрану од сваке претње агресије, или против нових безбедносних изазова у које убрајамо тероризам. Кризни менаџмент се односи на политичке и војне способности НАТО за решавање различитих кризних ситуација, најчешће после одређених сукоба. И последње, кооперативна безбедност подразумева да НАТО може да утиче на политичка и безбедносна збивања изван граница држава-чланица, ради очувања међународне безбедности, кроз партнерства са релевантним земљама и другим међународним организацијама.

После терористичких напада на Сједињене Америчке Државе у септембру 2001. међународни тероризам и контрола наоружања постали су главни предмет интересовања и ангажовања НАТО-а.

У борби против тероризма неопходна је ваљана нормативна регулатива која поставља темеље противтерористичких мера и других одговарајућих активности ради супротстављања тероризму. На нивоу држава-чланица НАТО, борба против тероризма одређена је кроз велики број декларативних, програмских, планских и акционих докумената.

Прво, постоји неколико значајних концепта НАТО у борби против тероризма, као што су концепт управљања кризама и концепт контра-терористичких активности. Управо овај концепт контра-терористичких активности постао је основа за стратегију НАТО у одбрамбеним активностима. Главни циљеви контра-терористичке стратегије НАТО (*Prevention, Protection, Pursuit and Response*) заснивају се на основном програмском документу - *Стратегији борбе против тероризма и Акционом плану НАТО*.

На Самиту НАТО-а 2010. године, донета је Лисабонска декларација НАТО, када је усвојен нови стратешки концепт под називом *Активан ангажман, модерна одбрана* о ангажовању НАТО Алијансе. Нов стратешки концепт НАТО дефинисао је ангажовање снага

НАТО у Авганистану, према нуклеарном и против-ракетном наоружању, проширивање НАТО, и развој *Партнерства за мир*, као и сарадњу између НАТО и Уједињених нација, Европске уније, сарадњу са земљама Западног Балкана, као и са другим државама. У овом документу су разматрани проблеми контра-тероризма и истиче да нове безбедносне претње за НАТО представљају тероризам, екстремизам, илегална трговина људима, наркотицима и наоружањем. Међу наведеним претњама, посебно тероризам представља озбиљну претњу по безбедност и сигурност НАТО и њених држава-чланица. Према новом Стратешком концепту, НАТО ће наставити да повећава и политичке и војне аспекте својих активности, као и да увећава размену информација и обавештајних података, али и развој технологије са циљем да од државе-чланице не само одбране већ и превентивно заштите од наведених безбедносних претњи и изазова, а посебно од тероризма.

На основу овог новог стратешког концепта НАТО, донети су и многи значајни документи у које убрајамо *Војни концепт НАТО о одбрани од тероризма*, где се наводи да религиозни екстремизам представља терористичку претњу за НАТО, и дат је и преглед актуелних војних операција НАТО, које у борби против тероризма имају димензију анти-тероризма, обезбеђују управљање последицама, спровођење контра-тероризма, као и развоја и унапређења војне сарадње на овом плану. У овом документу наводе се анти-терористичке мере НАТО, као што су размена обавештајних података, пружање помоћи заштитом из ваздуха и са мора, итд.

За наше истраживање посебно је значајан онај аспект који се односи на контра-тероризам. Према НАТО, контра-тероризам представља офанзивну војну акцију која је пројектована да смањи и онемогући терористичке способности.

Самит НАТО-а у Чикагу из 2012.године представља само развој овог стратешког концепта који је усвојен на претходном самиту НАТО у Лисабону. На овом самиту усвојена је *Чикашка декларација* где су разматрене различите претње по безбедност од тероризма, проблеми контроле наоружања, енергетске и еколошке безбедности, односа НАТО-а према земљама Западног Балкана, Русији, Украјини, Авганистану, све до реформе и мисија држава-чланица НАТО, као и сарадње са другим међународним организацијама Уједињених нација, Европске уније, и друго.

НАТО је овим документом потврдио спремност на борбу против тероризма, а у том циљу усвојене су *Политичке смернице НАТО-а о контра-тероризму*, где су наведени принципи НАТО-а који подразумевају пружање подршке државама-чланицама НАТО-а у спречавању, одговарању на тероризам, као и постизање комплементарности, којим би се избегло дуплирање напора држава-чланица или других

међународних организација. Истиче се да ће НАТО наставити да делује у складу са међународним правом, принципима Повеље Уједињених нација и Универзалне декларације о људским правима, Глобалне контра-терористичке стратегије УН, на основу међународних конвенција против тероризма и релевантних Резолуција УН. У овом документу се наводи да тероризам може дуго да представља претњу за безбедност држава-чланица НАТО-а, и да је задатак НАТО да се припреми *Акциони план* који би унапредио способност НАТО-а у спречавању тероризма и одговору на тероризам.

Такође, у Чикашкој декларацији НАТО из 2012. године дати су нови стратешки концепти за Авганистан, али и за Либију и Сирију у којима су наступиле кризе, где су демонстрације прерасле у nerede, и након ескалације насиља у грађански рат и сукобе између владиних снага, разних сукобљених група и терористичких организација.

НАТО је током 2011. у Либији предводио војну операцију *Уједињени заштитник*, уз мандат Савета безбедности УН-а, након што су либијске снаге покушале насилно да сузбију побуну до које је дошло после масовних демонстрација и протеста, познатих као *арапско пролеће*. У овом документу се наводи да је успешна НАТО операција у Либији потврдила способност да НАТО може ефикасно и брзо да изведе комплексне операције у сарадњи са другим организацијама, а у овом случају са Арапском лигом.

На Самиту НАТО 2014. године у Велсу, саопштено је да НАТО остаје и даље посвећен колективној одбрани, кризном менаџменту и сарадњи држава-чланица. У Велшкој декларацији потврђује се обавеза НАТО да испуни три задатка стратешког концепта НАТО, а то су колективна одбрана, кризни менаџмент и кооперативна безбедност. У циљу колективне одбране и обезбеђивања сигурности за све државе-чланице, НАТО је променио начин активности у војним операцијама, укључујући и оних у Авганистану и од тада видно унапређује сарадњу са државама и организацијама широм света на плану борбе против тероризма.

На основу Велшке декларације усвојен је *Акциони план за оперативну приправност (NATO Readiness Action Plan)* који представља скуп мера које су неопходне у одговору на нове безбедносне изазове и промене које су наступиле на границама НАТО-а, али и на Блиском истоку и на северу Африке. Главни циљ Акционог плана за оперативну приправност је јачање колективне одбране НАТО-а, а мере које су за то потребне обухватају присуство и значајне активности војних снага на истоку НАТО Алијансе, мере које се односе већу ефикасност командног састава

НАТО, и оснивање Борбених снага високе спремности у оквиру снага за одговор НАТО-а ради веће покретљивости и бржег одговора на могуће изазове и претње, и др.

Иако су главне теме овог самита биле украјинска криза и стратегија НАТО-а према терористичким групама на Блиском истоку (ИСИС), у северној и суб-сахарској Африци, указује се да ће то имати дугорочне последице по мир и безбедност не само у Европи, већ и у свету. С тим у вези, изражава се забринутост због растуће нестабилности и безбедносних претњи у области Блиског истока и северне Африке. НАТО посебно упозорава на претњу од тзв. Исламске државе која угрожава безбедност људи у Ираку, Сирији и у региону и истиче да су стабилност и мир у тим областима важне за НАТО.

На основу критичког приказа значајних докумената НАТО, као што су декларације са Самита НАТО-а, Политичке смернице о контра-тероризму, низа принципа и контра-терористичких мера, сматрамо да је глобална борба против тероризма постала синоним за НАТО Алијансу у свету. Тиме је НАТО добио нову значајну улогу како на плану успостављања мира, тако и заштите међународне безбедности и међународног мира.

Осим тога, за ову тему значајан је још један концепт НАТО Алијансе, а то је концепт *Партнерства за мир*. Овај концепт је створио једну нову димензију која је отворила простор за ангажовање НАТО снага у мировним и хуманитарним операцијама, као и у операцијама спасавања, а тиме индиректно и у вези свга што је повезано са опасношћу од тероризма.

У посебним сегментима овог рада разматрали смо различите мере органа НАТО, попут спречавања финансирања тероризма и пролиферације оружја за масовно уништење, заштите граница, заштите жртава од терористичког насиља, и друго.

Такође, у посебном поглављу разматрали смо специфичне аспекте контра-терористичке политике држава-чланица НАТО, и то Сједињених Америчких Држава, Француске и Немачке.

Предвиђеним истраживачким поступцима у току израде дисертације потврђена је као исправна наша главна хипотеза да борбу чланица НАТО против тероризма одређује адаптивност постојећих институционалних механизма и примена и развој постојећег нормативног оквира контра-терористичке стратегије НАТО, као и актуелни међународни односи, процеси и стратешки интереси саме НАТО, утицај стратешких интереса НАТО и утицај политике актуелне администрације САД.

Такође су, током израде овог рада, као исправне потврђене и следеће посебне хипотезе:

Прво, да борбу чланица НАТО против тероризма одређује адаптивност постојећих институционалних механизма НАТО – посебно оних конституисаних за борбу против тероризма на нивоу НАТО, а на постојеће терористичке изазове, ризике и претње на подручју деловања НАТО-а.

Друго, да борбу чланица НАТО против тероризма одређује развој нормативног оквира контра-терористичке стратегије НАТО.

Треће, да контра-терористичка стратегија УН чини најшири нормативни оквир борбе чланица НАТО против тероризма.

Четврто, да борбу чланица НАТО против тероризма одређују актуелни међународни односи и процеси.

Пето, да борбу чланица НАТО против тероризма одређују стратешки политички и економски интереси његових чланица.

Шесто, да борбу Чланица НАТО против тероризма одређује утицај стратешких интереса НАТО.

И седмо, да борбу НАТО против тероризма одређује утицај политике актуелне администрације САД.

Синтетички модел закључивања омогућује предвиђање да ће концепт борбе НАТО против тероризма бити у будућности и даље развијан, као и да ће та борба попримити врло широке размере у сразмери са растућом опасношћу од тероризма, те да ће НАТО услед тога, све мање бити гломазна машинерија намењена стратешком светском сукобу и војним интервенцијама, а све више развијени војно-обавештајни механизам који ће, поред борбе против великих држава, имати у истој равни важности борбу против тероризма, као свој непрекидни задатак.

VII Литература

1. Аврамов Смиља, Крећа Миленко, **Међународно јавно право**, Савремена администрација, Београд, 1999.

2. Аврамов Смиља, **Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991,...**, I-II, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2008.
3. Alterman Jon B, ***The Changing Geopolitical Landscape***, in: **Religious Radicalism after the Arab Uprisings(2014)**, CSIS, internet, 17/01/2015, http://csis.org/files/publication/Chapter1_Alterman_ReligiousRadicalism.pdf.
4. Аристотел, **Никомахова етика**, БИГЗ, 1980.
5. Аристотел, **Политика**, Делфи, 2009.
6. Арон Рејмон, **Мир и рат међу народима**, 1962.
7. Asaad Al-Saleh, **Dissecting an Evolving Conflict: The Syrian Uprising and the Fyture of the Country**, ISPU, New American Foundation, Report June 2013, internet, 15/12/2014, [http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_\(1\).pdf](http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_DissectingUnfldngCrisis_normal_(1).pdf).
8. Бајагић Младен, Нови концепт безбедности – сарадња у безбедности (cooperative security), vol. 46, бр. 6, 2004.
9. Бајагић Младен, Стратегија националне и унутрашње безбедности САД - одговор на глобалне изазове и претње безбедности, vol. 45, бр. 2, 2003.
10. Bayme von Klaus, **Сувремене политичке теорије**, Стварност, Загреб, 1974.
11. Bobio Norberto, **Budućnost demokratije: odbrana pravila igre**, Filip Višnjić, Beograd, 1990
12. Bibič Adolf, Novosel Pavle, **Politička znanost**, Naprijed, Zagreb, 1971.
13. Borchgrave Arnaud de, Sanderson Thomas, Harned Jacqueline, **Force Multiplier for Intelligence – Collaborative Open Source Networks**, CSIS, 2007, internet, 10/12/2014, http://csis.org/files/publication/120824_DeBorchgrave_ForceMultiplier_Web.pdf.
14. Brown E. Michael, **Contending With Terrorism: Roots, Strategies, and Responses**, International security readers, MIT Press, 2010.
15. Вебер Макс, **Привреда и друштво I-II**, Просвета, Београд, 1976.
16. Вајт Џонатан, **Тероризам**, Александрија прес, Београд, 2004.
Бжежински Збигњев, **Америка – Кина и судбина света**, Факултет безбедности, Албатрос плус, Београд, 2013.
17. Wenger Andreas, Nuenlist Christian, Locher Anna, **Transforming NATO in the Cold War: Challenges Beyond Deterrence in the 1960s**, Routledge, 2007.
18. Volc Kenet, **Čovek, država i rat**, 1959.
19. Volkan V, **September 11 and Societal Regression**, Group Analysis, Vol. 35, 2002.
20. Вулетић Дејан, **Угрожавање безбедности Републике Србије сајбер тероризмом**, vol. 48, бр. 6, 2006.
21. Гајић Дејан, **Процес ширења НАТО-а у Европи**, МП 3, 2009, интернет, 15/02/2015, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903274G.pdf>.
22. Ganor Boaz, **Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?**, International Institute for Counter-Terrorism, internet, 01/01/2010, <http://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter>.
23. Гедис Џон Л, **Хладни рат**, Клио, Београд, 2003.

24. George Aleksander L, **Квантитативни и квалитативни приступи анализи садржаја**, у: Пајчић Богољуб (прир.), **Методологија емпиријског научног истраживања**, Дефектолошки факултет, БИГ, Београд 1995.
25. Gheciu Alexandra, **Securing Civilization?: The EU, NATO, and the OSCE in the Post-9/11 World**, Oxford University Press Premium, 2008.
26. Dahl Robert A., Stinebrickner Bruce, **Modern political analysis: sixth edition**, 2003.
27. Dalton Russell J., Klingemann Hans-Dieter (eds.), **The Oxford Handbook of Political Behavior**, Oxford University Press, Oxford-New York, 2009.
28. Danzig Richard, **Proliferation of Biological Weapons into Terrorist Hands**, The Aspen Institute, internet, 20/01/2015, <http://www.aspeninstitute.org/sites/default/files/content/docs/asg/asgdanzigchallenge.pdf>.
29. Despotović Lj, Drobac M, **Геополитика и тероризам у времену глобализације**, Stylos art, Novi Sad, 2008.
30. Димитријевић Иван, **Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма**, Безбедност, бр. 6/2005.
31. Димитријевић Војин, **Тероризам**, Радничка штампа, Београд, 1982.
32. Димитријевић Иван, **Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма**, vol. 47, бр. 6, 2005.
33. Doyle Michael, **Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs**, Philosophy and Public Affairs, Vol. 12, No. 3, Blackwell Publishing, 1983.
34. Douglas R. Frank, **United States, NATO, and a New Multilateral Relationship**, PSI reports, Praeger Security International, 2008.
35. Dokos P. Thanos, **Countering the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East**, Contemporary security studies, 2008.
36. Ђурић Влајко, **Право осигурања са освртом на акте тероризма**, vol. 46, бр. 6, стр. 889 – 906, 2004
37. Easton David, **Categories for the System Analysis of Politics**, in: Susser Bernard, **Approach to the Study of Politics**, MacMillan, New York, 1992.
38. Elijade Mirča, **Vodič kroz svetske religije**, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 1996.
39. Esty D., Ivanova M. **Globalization and Environmental Protection: a Global Governance Perspective**, Yale Center for environmental law and policy, New Heaven, 2004.
40. Zakarija Farid, **Budućnost slobode: neliberalna demokratija kod kuće i u svetu**, Dan Graf, Beograd, 2004.
41. Игњатовић Ђорђе, **Криминологија**, осмо измењено издање, Службени гласник, Београд, 2007.
42. Игњатовић А, **Кривично право**, Привредна академија, Нови Сад, 2007.
43. Јевтовић Зоран, **Масмедијски преображај тероризма и религије у глобалном поретку**, интернет, 11/04/2014.
http://www.politicsandreligionjournal.com/PDF/broj1/Masmedijski_preobrazaj_terorizma_i_religije_u_globalnom_poretku.pdf.
44. Јовановић Слободан, **О држави, основи једне правне теорије**, Геца Кон, Београд, 1922.
45. Јовановић Слободан, **Влада Александра Карађорђевића**, Геца Кон, Београд, 1929.
46. Јовановић Слободан, **Из историје политичких доктрина**, Сабрана дела, књига прва, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон а.д., Београд, 1935.

47. Јовановић Слободан, **Примери политичке социологије – Енглеска, Француска, Немачка (1815-1914)**, Геца Кон, Београд, 1940.
48. Јовашевић Драган, Ракић Миле, **Тероризам – безбедносни и правни аспекти**, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
49. Yedalis Debra D., **Жене бомбаши самоубице**, часопис Безбедност, Београд, vol. 47, бр. 6, 2005.
50. Kant Imanuel, **Zasnivanje metafizike morala**, Dereta, 2008.
51. Кант Имануел, **О лепом и узвишеном**, Графос, Београд, 1988.
52. Kegli Čarls V, Vitkof Judžin R, **Svetska politika – trend i transformacija**, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
53. Kilibarda Zoran, Mijalkovski Milan, **Geopolitika i terorizam**, IP Naučna knjiga, Beograd, 2006.
54. Kisindžer Henri, **Diplomatija I-II**, Verzal press, Beograd, 1999.
55. Kinzer Stiven, **Svi šahovi ljudi: Američki puč i koreni terora na Bliskom Istoku**, Samoizdat B 92, Beograd, 2004
56. Kjelen Rudolf, **Država kao životni oblik**, 1916.
57. Collins J. Brian, **NATO: A Guide to Issues**, Praeger/ABC-CLIO, 2011.
58. Kitchen M. Veronica, **Globalization of NATO: Intervention, Security and Identity**, Taylor & Francis Routledge, 2010.
59. Koontz Joshua, **Al Qaeda in the Arabian Peninsula Mid-Level Leadership**, American Enterprise Institute – AEI – Critical Threats, internet, 03/06/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/koontz-aqap-mid-level-leadership-june-3-2015>.
60. Копли Грегори Р, **Уметност победе**, ЈП Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2008.
61. Cordesman Anthony H, **Energy Risks in North Africa and the Middle East**, CSIS, internet, 24/12/2014, http://csis.org/files/publication/120524_MENA_Threat_Brief.pdf.
62. Kozar Luis, **Funkcije društvenog sukoba**, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2007.
63. Kushner W. Harvey, **Encyclopedia of Terrorism**, Sage Publications, International Educational and Professional Publisher - Thousand Oaks (California), London, New Delhi, SAD, 2003, доступно на: <http://www.torrentreactor.net/torrents/1951780/Encyclopedia-of-Terrorism-Harvey-W-Kushner-pdf-adeelamalik>.
64. Lasswell Harold, **Politics: Who Gets What, When, How**, Meridian Books, New York, 1958.
65. Laquer Walter, **No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century**, Bloomsbury Academic, 2003; Laquer Walter, **A History of Terrorism**, Transaction Publishers, 2001.
66. Laqueur Walter, **The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction**, Oxford University Press, New York, 1999.
67. Lester D, Yang B, Lidsay M, **Suicide Bombers: Are Psychological Profiles Possible?**, Studies in Conflict and Terrorism, Vol. 27, 2004.
68. Lipset S.M, **Political man: the social bases of politics**, Garden City, 1963.
69. Loeser Wolf-Dieter, **Invigorating UN-NATO Strategic Relations**, in: Brooke A. Smith-Windsor (ed.), **The UN and NATO: Forward from the Joint Declaration**, NATO Defense College, Rome, 2011, <http://www.natolibguides.info/nato-un>.

70. Lusus Ainius, **European Union and NATO Expansion**, Palgrave Macmillan, 2010.
71. Лукић Радомир, **Теорија државе и права I**, Научна књига, Београд, 1953.
72. Luković Zoran D, **Verske sekte**, Beograd, 2000.
73. Макијевели Никола, **Владац**, Дерета, 2005.
74. **Мала политичка енциклопедија**, Савремена администрација, Београд, 1966.
75. Мандић Марија, **Самоубилачки тероризам у савременом свету**, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014.
76. Mango Andrew, **Turkey and the War on Terror**, Routledge, London, 2005.
77. Мандић Марија, **Самоубилачки тероризам у савременом свету**, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014.
78. Марјановић Јован, **Појам и битне компоненте политике**, у: Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење наука и друштво, Београд, 2002.
79. Мијалковски Милан, **Тероризам и противтерористичка борба**, ВИЗ, Београд, 2003.
80. Мијалковски, Милан, **Обавештајна делатност у остваривању доминације у међународним односима**, ВИЗ, Војно дело 4-5/95, Београд 1995.
81. Мијалковски, Милан, **Угрожавање безбедности држава**, ВИЗ, Војно дело 2/98, Београд 1998.
82. Милашиновић Радомир, Мијалковић Саша, **Тероризам као савремена безбедносна претња**, у: *Зборник радова: Међународна научностручна конференција „Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива“*, Козара, 29-30. март 2011, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011.
83. Милошевић Милан, **Одбрана од тероризма**, Свет књиге, Београд, 2005.
84. Милошевић Младен, **Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације**, Факултет безбедности, Београд, 2009.
85. Morgentau Hans, **Politics among Nations**, 1948.
86. Мијалковић Саша, **Национална безбедност**, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
87. Мијалковић Саша, **Осврт на облике и правце развоја међународне полицијске сарадње**, vol. 45, бр. 2, 2003.
88. Милашиновић Радомир, Мијалковић Саша, **Тероризам као савремена безбедносна претња**, у: *Зборник радова: Међународна научностручна конференција „Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива“*, Козара, 29-30. март 2011, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, <http://education.muprs.org/wpcontent/uploads/2014/12/Zbornik-Terorizam.pdf>.
89. Милић Војин, **Социолошки метод**, Нолит, Београд 1978.
90. Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, **Основи методологије политичких наука**, ЈП Службени гласник, Београд, пето издање, 2013.
91. Милосављевић Славомир, **Политичка акција – методолошки проблеми емпиријског истраживања политичке активности**, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд, 1977.
92. Милошевић Новак, Милојевић Саша, **Основи методологије безбедносних наука**, Полицијска академија, Београд, 2001.
93. Missiroli Antonio, **Revisiting the European Security Strategy: Beyond 2008**, European Policy Centre, Policy Brief, April 2008.

94. Мићић Предраг, **Самоубилачки тероризам**, Алтера, Београд, 2006.
95. Møller Bjørn, **Terror prevention and development aid: what we know and don't know**, Danish Institute for international studies, DIIS REPORT 2007:3, интернет, 10/03/2015, <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2006/diisreport-2007-3.pdf>.
96. Molling Christian, *NATO's Two Percent Illusion*, German Institute for International and Security Affairs, internet, 07/05/2015, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2014C36_mlg.pdf
97. Мутавџић Раденко, **Партнерство у безбедности**, Медија центар Одбрана, Београд, 2010.
98. Нај Џозеф С, **Како разумевати међународне сукобе**, Стубови културе, Београд, 2006.
99. Нешковић Слободан, **Интерпол и савремени тероризам**, vol. 47, бр. 2, стр. 201 – 216, 2005
100. Nye Joseph S, **Soft Power**, Public Affairs, New York, 2004.
101. Nuhić Mehmedalija, **Islam i terorizam**, у: Nogo Sreto (ur.), **Tematski međunarodni naučni skup: Terorizam i ljudske slobode**, Tara, 26-30.05.2010, Udruženje za međunarodno krivično pravo, Beograd, 2010.
102. **Општа енциклопедија**, св.VIII, Југословенски лексикографски завод, Загреб, 1982.
103. Павлићевић Предраг, **Слабе државе и блиски концепти као компонента безбедносне и контратерористичке стратегије**, Одбрана – војни часопис, интернет, 24/02/2014, http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2013-zima/65-2013-4-10-Pavlicevic.pdf.
104. Пајчић Богољуб (прир.), **Методологија емпиријског научног истраживања**, Дефектолошки факултет, БИГ, Београд 1995.
105. Парезановић Марко, **Сирија и „арапско пролеће“**, Нова српска политичка мисао, 2012, интернет, 11/04/2015, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/sirija-i-arapsko-prolece.html>.
106. Пашић Најдан, **Нација и национализам**, у: **Енциклопедија политичке културе**, Савремена администрација, Београд 1993.
107. Pellerin Cheryl, **U.S. Troops Resuming Atlantic Resolve Training in Eastern Europe**, internet, 12/05/2015, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=123954>.
108. Pejanović Ljubo, **Terorizam i protivteroristička dejstva u vazdušnom saobraćaju**, Vojnoizdavački zavod: JAT-Media Centar, Beograd, 2003.
109. Peterson M., Matlary J., Haaland E., **NATO: The Power of Partnerships**, Palgrave Macmillan, UK, 2011
110. Peterson W. James, **NATO and Terrorism: Organizational Expansion and Mission Transformation**, Continuum, 2011.
111. Петровић Зоран, **Ал-Каида**, Евро, Београд, 2002.
112. Pick M. Thomas, Speckhard Anne, Jacuch Beatrice, **Home-grown Terrorism: Understanding and Addressing the Root Causes of Radicalisation Among Groups With an Immigrant Heritage in Europe**, NATO Science for Peace and Security, IOS Press, 2009.
113. **Politička enciklopedija**, Savremena administracija, Beograd, 1975.
114. Платон, **Држава**, Дерета, 2013.
115. **Pravna enciklopedija**, Savemena administracija, 1979, Beograd, str. 978-979.

116. Rae Jonathan, **Will it Ever be Possible to Profile the Terrorist?**, Journal of Terrorism Research, The Centre for the Study of Terrorism and Political Violence, internet, 02/03/2015, <http://ojs.standrews.ac.uk/index.php/jtr/article/view/380/429>.
117. Rajesekhar Vinayak, **The Rise and Fall of Political Islam in Egypt**, internet, 18/11/2014, www.internationalpolicydigest.org/2014/05/30/the-rise-and-fall-of-political-islam-in-egypt.
118. Ратковић Радослав, **Основи политичких наука**, Институт за политичке студије, Београд, 1985.
119. Ратковић Радослав, **Огледи о проблемима савременог друштва**, Култура, Београд, 1961.
120. Расел Берtrand, **Историја западне филозофије: и њена повезаност са политичким и друштвеним условима од најранијег доба до данас**, Народна књига, Београд, 1998.
121. Rahamim Noam, **Doomsday Weapon for Doomsday Ideology: Al-Qaeda and Nuclear Weapons**, Defence Against Terrorism Review Vol. 2, No. 2, Fall 2009, internet, 12/01/2015, http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume4/03-Doomsday_Weapon_for_Doomsday_Ideology_Al-Qaeda_and_Nuclear_Weapons.pdf.
122. Rineheart Jason, **Counterterrorism and Counterinsurgency**, Vol. 4, No. 5, 2010, Terrorism Research Initiative – TRI, интернет, 15/04/2015, <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/122/html>.
123. Рој Медведев, **Путин: повратак Русије**, Новости – Политика, Београд, 2007.
124. Ruso Žan – Žak, **Društveni ugovor**, Filip Višnjić, Beograd, 1993.
125. Samuels David J, Shugart Matthew S, **Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior**, Cambridge University Press, 2010.
126. Sanderson Thomas M, Ben-Ari Guy, Gordon David, **International Collaborative Online Networks**, CSIS, 2008, internet 10/12/2014, http://csis.org/files/media/csis/pubs/081211_sanderson_intlcollab_web.pdf.
127. Савић Андреја, **Национална безбедност**, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
128. Савић Андреја, **Обавештајне службе и национална безбедност**, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2006.
129. Sejdžmen Mark, **Terorističke mreže**, Udruženje diplomaca Centra Džordž K. Maršal: Altera, Beograd, 2006.
130. Seib M. Philip; Janbek, M. Dana, **Global Terrorism and New Media: The Post-Al Qaeda Generation**, Media, war and security, Routledge, 2011.
131. Silke Andrew, **Psychology of Counter-terrorism**, Cass series on political violence, Taylor & Francis Routledge, 2011.
132. Симеуновић Драган, **Тероризам**, Правни факултет, Београд, 2010.
133. Симеуновић Драган, **Увод у политичку теорију**, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
134. Симеуновић Драган, **Нација и глобализација**, Зограф, Ниш, 2009.
135. Симеуновић Драган, **О одбрани од тероризма**, војни часопис „Војска“, 19. мај 2005.
136. Симеуновић Драган, **Нова бујица насиља**, Војни информатор број 1-2, 2002.
137. Симеуновић, Драган, **Битка за Косово и Метохију - историја, актуелно стање и перспективе**, Војно дело, 1/2000.
138. Симеуновић Драган, **Теорија политике**, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002.

139. Симеуновић Драган, **Нови светски поредаки национална држава, друго** допуњено издање, Ферко – Горограф, Београд, 1995.
140. Симеуновић Драган, **Политичко насиље**, Рад, Београд, 1989.
141. Симеуновић, Драган, **Тероризам као контрареволуционарни феномен**, Савремени тероризам, НИП Пословна политика и Socialist thought and pratcice, Београд, 1989.
142. Симовић Милосав, Карановић Никола, **Противтерористичка операција на југу Србије**, Војноиздавачки завод, Београд, 2004.
143. Simon Jeffrey, **Terrorists and the Potential Use of Biological Weapons: A Discussion of Possibilities**, Santa Monica, CA, RAND Corporation, 1989, internet, 18/01/2015, <http://www.rand.org/pubs/reports/R3771>.
144. Sloan R. Stanley, **Permanent Alliance?: NATO and the Transatlantic Bargain from Truman to Obama**, Continuum, 2010.
145. Schmid Alex P, **The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism (2011)**, internet, 22/03/2015, <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/schmid-terrorism-definition/html>.
146. Schmid Alex P. (Ed.), **Handbook of Terrorism Research**, Routledge, London, 2011.
147. Стерн Џесика, **Екстремни терористи**, Александрија прес, Београд, 2004.
148. Стојановић З, **Кривично право, приручник за полагање правосудног испита**, ЈП Службени гласник, Београд, 2008.
149. Sullwold L, **Biografical Features of Terrorists**, World Congress of Psychiatry: The State of the Art, Vol. 6, Plenum, New York, 1985.
150. Талијан, Мирослав, **Тероризам и антитерористичке снаге**, Управа за школство и обуку, Београд 2004.
151. Tanasković Darko, **Islam – dogma i život**, Srpska književna zadruga, Beograd, 2008.
152. Танасковић, Дарко, **Ислам и ми**, Партенон, Београд, 2000.
153. Tokvil Aleksis de, **O demokratiji u Americi**, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2002.
154. Tomaševski Katarina, **Izazov terorizma**, NIRO Mladost, Beograd, 1983.
155. Трифони Александар, **Информација, моћ до које се тешко долази**, Беосинг, Београд, 2005.
156. Folk Ričard, **Veliki teroristički rat**, Filip Višnjić, Beograd, 2003
157. Friedman Thomas – Kaplan Robert, **States of Discord**, Foreign Policy, No. 129, 2002.
158. Friedman Thomas - Ramonet Ignacio, **Dueling Globalizations**, Issue No. 116, 1999.
159. Хантингтон Семјуел, **Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка**, ЦИД-Романов, Подгорица-Бања Лука, 2000.
160. Haass Richard, **The United States and Europe: Adjusting to the Global Era**, Council on Foreign Relations – transcript of a speech – June 1, 2004.
161. Howlett Darryl, **Nuclear proliferation**, in: Baylis John, Smith Steve (eds.), **The Globalization of World Politics**, Oxford Press, 2001
162. Хаџи Видановић В, Милановић М, **Међународно јавно право - збирка докумената**, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.
163. Hegel Fridrih, **Filozofija istorije**, Fedon, 2007.
164. Hegel Fridrih, **Fenomenologija duha**, Dereta, 2005.

165. Хејвуд Ендру, **Политичке идеологије**, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.
166. Хејвуд Ендру, **Политика**, CLIO, Београд 2004.
167. Healey Justin, **Terrorism and National Security**, Issues in society; v. 321. Spinney Press, 2011.
168. Hobs Tomas, **Levijatan**, Kultura, Beograd, 1961.
169. Hobsbaum Erik, **Globalizacija, demokratija i terorizam**, Arhipelag, 2008.
170. Хобсбаум Ерик, **Нације и национализам од 1780**, Филип Вишњић, Београд, 1996.
171. Howlett Darryl, **Nuclear Proliferation**, in: Baylis John, Smith Steve (eds.), **The Globalization of World Politics**, Oxford University Press Inc., New York, 2001.
172. Hoffman Bruce, **Inside Terrorism**, 2nd edition, Columbia University Press, New York, 2006.
173. Хофман Брус, **Унутрашњи тероризам**, Народна књига, Алфа, Београд, 2000.
174. Zimmerman Katherine, **Al Qaeda in Yemen: Countering the Threat from the Arabian Peninsula (2012)**, American Enterprise Institute – AEI, internet, 15/04/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/zimmerman-qaeda-yemen-countering-threat-arabian-peninsula-october-19-2012> .
175. Zwitter Andrej, **Human Security, Law, and the Prevention of Terrorism**, Routledge advances in international relations and global politics; 88. Taylor & Francis Routledge, 2011.
176. Zyck Steven, Muggah Robert, **Preventive Diplomacy and Conflict Prevention: Obstacles and Opportunities**, Stability – International Journal of Security & Development, internet, 05/05/2015, <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.ac>.
177. Чомски Ноам, **Контрола медија**, Рубикон, Нови Сад, 2008.
178. Џонатан Р. Вајт, **Тероризам**, Александрија прес, Београд, 2004.
179. Шиндлер Џон, **Несвети терор**, ЈП Службени гласник, Београд, 2009.
180. Шикман Миле, **Појавни облици самоубилачког тероризма**, vol. 48, бр. 4, 2006.

Документа:

1. American Enterprise Institute - AEI, *Iran's Mohsen Rezaei Writes Open Letter to Yemen's Abdul Malik al Houthi*, internet, 05/04/2015, <http://www.criticalthreats.org/yemen/moarefian-mohsen-rezaei-writes-letter-to-abdul-malik-al-houthi-march-30-2015>.
2. EU – The Council of the EU, *Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism*, Official Journal of the European Communities, L 164/3, 2002/475/PUP, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN>.
3. ISAC Fund, *Vodič kroz Partnerstvo za mir (2006)*, drugo dopunjeno izdanje, internet, 05/04/2015, <http://www.isac-fund.org/download/Vodic%20kroz%20PzM.pdf>.

4. Center for Strategic and International Studies – CSIS, *Open Source, Trusted Information Network for Counterterrorism*, internet 30/05/20015, <http://csis.org/program/open-source-trusted-information-network-counterterrorism>.
5. Center for Strategic and International Studies – CSIS, *Religious Radicalism after the Arab Uprisings*, internet, 17/01/2015, <http://csis.org/program/religious-radicalism-after-arab-uprisings>.
6. NATO, *Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO (2010)*, internet, 22/02/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=en.
7. NATO, *Annual Report 2014*, internet, 25/02/2015, www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf.
8. NATO, *Assured security 2020*, internet, 05/05/2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_05/20100517_100517_expertsreport.pdf; http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm?selectedLocale=en
9. NATO, *Istanbul Cooperation Initiative – ICI*, internet, 15/04/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm?.
10. NATO, *Mediterranean Dialogue*, internet, 15/04/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm.
11. NATO, *The North Atlantic Council*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49763.htm?.
12. NATO, *The Defence Planning Committee*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49201.htm?.
13. NATO, *The Nuclear Planning Group- NPG*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm?.
14. NATO, *NATO committees*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm?.
15. NATO, *NATO committees*, internet, 13/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm?.

16. NATO, *The Military Committee*, internet, 13/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm?.
17. NATO, *Chairman of the Military Committee discusses Euro-Atlantic Security Architecture and the importance of a solid Transatlantic Bond*, internet, 13/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113539.htm?selectedLocale=en.
18. NATO, *The NATO Military Committee visits the Allied Command Transformation in Norfolk*, internet, 10/03/2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113769.htm?selectedLocale=en.
19. NATO –Šta je
HATO, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20150609_WhatIsNATO_SER.pdf.
20. NATO, *NATO u 21 veku*, internet, 15/02/2015,
www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_serb.pdf.
21. NATO, *NATO and peace-building*, NATO Review 2005, internet, 15/02/2015,
<http://www.nato.int/docu/Review/2005/Peace-Building/EN/index.htm>,
22. NATO, *Rome Declaration on Peace and Cooperation (1991)*, internet, 15/02/2015,
<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm>.
23. NATO, *Lisbon Summit Declaration (2010)*, internet, 22/02/2015,
http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC_PR_CP_2010_0155_ENG-Summit_LISBON.pdf.
24. NATO, *NATO's new Strategic Concept (2010)*, internet, 22/02/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm.
25. NATO, *Chicago Summit Declaration (2012)*, internet, 22/02/2015;
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm.
26. NATO, *Wales Summit Declaration (2014)*, internet, 22/02/2015;
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.
27. NATO, *NATO's Readiness Action Plan (2014)*, internet, 22/02/2015,
http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facstsheet-rap-en.pdf.
28. NATO, *NATO operations and missions – Monitoring the Mediterranean Sea*, internet, 20/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.

29. NATO, *Operation Active Endeavour*, internet, 17/02/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm.
30. NATO, *NATO operations and missions – Counter-piracy off the Horn of Africa*, internet, 20/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm?.
31. NATO, *Counter-piracy operations*, internet, 20/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm#.
32. NATO, *Conflict Prevention and Diplomacy*, internet, 05/05/2015,
<http://www.natolibguides.info/conflictprevention/articles/archives>.
33. NATO, *Policy Guidelines on Counter-Terrorism*, internet, 05/05/2015,
http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/ct-policy-guidelines.pdf
34. NATO, *NATO's military concept for defence against terrorism*, internet, 08/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm?selectedLocale=en.
35. NATO, *NATO's policy guidelines on counter-terrorism*, internet, 08/03/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm?selectedLocale=en.
36. NATO, *1966-1967: SHAPE Finds a New Home*, internet, 07/05/2015,
<http://www.aco.nato.int/page1463252.aspx>.
37. NATO, *Resolute Support Mission Afghanistan*, internet, 10/05/2015,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm?.
38. NATO, *Operation Unified Protector*, internet, 07/05/2015,
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/71679.htm>
39. НАТО, *Трансформисани НАТО*, НАТО, 2004.
40. Република Србија – *Кривични законик*, ЈП Службени гласник, бр. 85/2005, 88/05-испр., 107/05-испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/2014.
41. Republic of France, *France in NATO*, internet, 07/05/2015, <http://www.rpfrance-otan.org/France-and-NATO>.
42. Stanford University, *Mapping Militant Organizations – Al Qaeda in the Arabian Peninsula*, internet, 15/04/2015, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/19#note10>.
43. Stanford University, *Mapping Militant Organizations – New Order*, internet, 20/05/2015,
<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>.
44. Stanford University, *Mapping Militant Organizations – Islamic State*, internet, 15/04/2015,
<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note122>.
45. Terrorism Research & Analysis Consortium – TRAC, *Kongra-Gel (KGK)/ Kurdistan People's Congress, (PKK)*, internet, 14/06/2015, <http://www.trackingterrorism.org/group/kongra-gel-kgk-kurdistan-people%E2%80%99s-congress-pkk>.

46. United States Institute of Peace, *Teaching Guide on International Terrorism: Definitions, Causes, and Responses*, internet, 05/08/2014, <http://www.usip.org/sites/default/files/terrorism.pdf>.
47. UN Security Council, *Resolution 1373 (2001)*, internet, 12/02/2015, www.un.org/press/en/2001/sc7158.doc.htm.
48. UN Security Council, *Security Council Resolution 1566 (2004) Concerning Threats to International Peace and Security Caused by Terrorism*, S/RES/1566 (2004), internet, 12/02/2015, <http://www.refworld.org/docid/42c39b6d4.html>.
49. UN General Assembly, *Global Counter-Terrorism Strategy*, интернет, 05/02/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml#plan>.
50. UN Security Council – Counter-Terrorism Committee (CTC), *Statement on behalf of the Counter-Terrorism Committee* - 28 May 2014, интернет, 05/02/2015, http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2014/REV_chair%20statement-LE.pdf; <http://www.un.org/en/sc/ctc>.
51. UN - CTITF, *Basic Human Rights Reference Guide: Security Infrastructure – 2014*, интернет, 10/03/2015, <http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/Basic%20Human%20Rights%20Reference%20-%20Security%20Infrastructure2014>; <http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/reportsandpubs.shtml>.
52. UN Counter-Terrorism Centre – UNCCT, *Summary of Discussions* - International Conference on National and Regional Counter-Terrorism Strategies, Bogota, Colombia, 31.01-01.02.2013, интернет, 05/02/2015, http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/Summary%20of%20Discussions_National%20and%20Regional%20CT%20Strategies_Bogota_Jan-Feb2013.pdf.
53. US State Government – Bureau of Counterterrorism, *Foreign Terrorist Organizations*, internet, 21/03/2015, <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>.
54. U.S. Mission to NATO – RAP&OAR, internet, 20/03/2015, <http://nato.usmission.gov/assurance-measures.html>.
55. U.S. Mission to NATO – *Operations and issues*, internet, 20/03/2015, http://nato.usmission.gov/issues/our_issues.html.
56. U.S. Department of Defense, *Operation Inherent Resolve*, internet, 12/05/2015, http://www.defense.gov/home/features/2014/0814_iraq/.
57. U.S. Department of Defense, *Inherent Resolve Airstrikes Target ISIL in Syria, Iraq*, internet, 12/05/2015, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=129184>.
58. Friedrich Ebert Stiftung, *A Future Agenda for the European Security and Defence Policy (ESDP)*, Working Paper, February 2009.

Остало

- Б92, САД 11 година после 11. септембра, интернет, 11/09/2012, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=09&dd=11&nav_category=78&nav_id=642175.
- BBC – Middle East, *Yemen profile*, интернет, 05/04/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951>.
- BBC, *Egypt in Transition*, интернет, 30/05/2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12315833>.
- БЕТА, *Група убијала стране раднике у Немачкој*, интернет, 20/05/2015, <http://www.naslovi.net/2011-11-14/beta/grupa-ubijala-strane-radnike-u-nemackoj/2953898>.
- Блиц, *Арктик постаје ново поприште борбе за сировине, Хилари Клинтон обилази Поларни круг*, интернет, 18/02/2015, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/326457/Arktik-postaje-novo-popristeborbe-za-sirovine-Hilari-Klinton-obilazi-Polarni-krug>.
- Blic online, *ALARM „Balkanu preti 100.000 vehabija“*, интернет, 29/04/2015, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/554771/ALARM-Balkanu-preti-100000-vehabija>;
- Вести, *Гасовод пријатељства: Иран – Ирак – Сирија*, интернет, 11/04/2015, <http://www.vesti.rs/Sirija/Gasovod-prijateljstva-Iran-Irak-Sirija.html>.
- Vesti online, *Nemačka uhapsila ženu osumnjičenu za terorizam*, интернет, 15/08/2013, <http://www.naslovi.net/2011-11-14/vesti-online/nemacka-uhapsila-zenu-osumnjicenu-za-terorizam/2954223>.
- Вечерње новости, *Румунија: почињу војне вежбе НАТО на граници са Украјином*, интернет, 20/03/2015, www.blic.rs/Vesti/Svet/551062/Rumunija-Pocinju-vojne-vezbe-NATO-na-granici-sa-Ukrajinom.
- Вечерње новости, *Због карикатура пророка Мухамеда убили 10 новинара и два полицајца*, 07.01.2015, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:527786-Zbog-karikatura-proroka-Mohameda-ubili-10-novinara-i-dva-policajca>.
- Глас Америке, *Борбе Курда и ИСИС-а на граници са Турском*, интернет, 14/06/2015, <http://www.glasamerike.net/content/islamic-state/2821416.html>.
- Dojče vele, *RAF ponovo na optuženičkoj klupi*, интернет, 30/09/2010, <http://www.dw.de/raf-ponovo-na-optu%C5%BEeni%C4%8Dkoj-klupi/a-6060366>.
- Дојче веле, *Курдска алијанса против ИСИС-а?*, интернет, 21/07/2014, <http://www.dw.com/bs/kurdska-alijansa-protiv-isis-a/a-17794267>.

- N1, *Пола милиона миграната чека да пређе Медитеран*, internet, 07/06/2015,
<http://rs.n1info.com/a67136/Svet/Svet/Pola-miliona-migranata-ceka-da-predje-Mediteran.html>;
- Политика, *Сирија испробава хемијско оружје?*, 17.09.2012; интернет, 11/04/2015,
<http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sirija-isprobava-hemijsko-oruzje.lt.html>.
- Политика, *Сасушени рог Африке*, 14.07.2011, интернет, 15/04/2015,
<http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sasuseni-rog-Afrikan.lt.html>.
- Руска реч, *Москва ће нападе из ваздуха САД на Сирију схватити као акт агресије*, интернет,
11/09/2014, http://ruskarec.ru/news/2014/09/11/moskva-ce-napade-iz-vazduha-sad-na-siriju-shvatiti-kao-akt-agresije_33497.html.
- Spiegel online, *Cold Cases: Germany May Revise Up Statistics in Far-Right Killings*, интернет,
04.12.2013, <http://www.spiegel.de/international/germany/german-police-may-have-to-sharply-revise-figures-in-far-right-killings-a-937169.html>.
- Телеграф, *Текле су реке крви: Ово су најстрашнији терористички напади у Европи*, интернет,
08/01/2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1382333-tekle-su-reke-krvi-ovo-su-najstrasniji-teroristicki-napadi-u-evropi-video>.
- Телеграф, *Курди прегазили џихадисте: освојили кључни град који је био веза ИСИС-а са светом!*, интернет, 19/06/2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1620037-kurdi-pregazili-dzihadiste-osvojili-kljucni-grad-koji-je-bio-veza-isis-a-sa-svetom>.
- Турдић Момир, *„Црвене линије“ на Блиском истоку*, Време бр. 1166, 09.05.2013, интернет,
11/04/2015, <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1113562>.
- Slobodna Evropa, *I Balkan u zoni rizika od terorizma*, internet, 11/09/2010,
http://www.slobodnaevropa.org/content/svijet_terorizam_napadi_na_sad_11_septembar_al_kaida/2154842.html; „Делови Балкана би ...могли дугорочно да постану одскочна даска за операције терориста налик на Ал Каидине на старом континенту.
- The Guardian, *Schoolgirls kidnapped by Boko Haram 'brainwashed to fight for group'*, internet,
15/05/2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/jun/29/schoolgirls-kidnapped-boko-haram-brainwashed-fight-group>
- CNN, *Middle East*, internet, 30/05/2015, <http://edition.cnn.com/middle-east>.
- CNN, *Syria Civil War Fast Facts*, интернет, 11/04/2015,
<http://edition.cnn.com/2013/08/27/world/meast/syria-civil-war-fast-facts>.

VIII Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Раде С. Ковачевић

број уписа 938

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Политички аспекти и детерминанте борбе НАТО против тероризма

резултат сопственог истраживачког рада,

- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,

да су резултати коректно наведени и

- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 10.06.2015.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Раде С. Ковачевић

Број уписа 938

Студијски програм _____

Наслов рада Политички аспекти и детерминанте борбе НАТО против тероризма

Ментор Проф. др Драган Р. Симеуновић

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 10.06.2015.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Политички аспекти и детерминанте борбе НАТО против тероризма

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

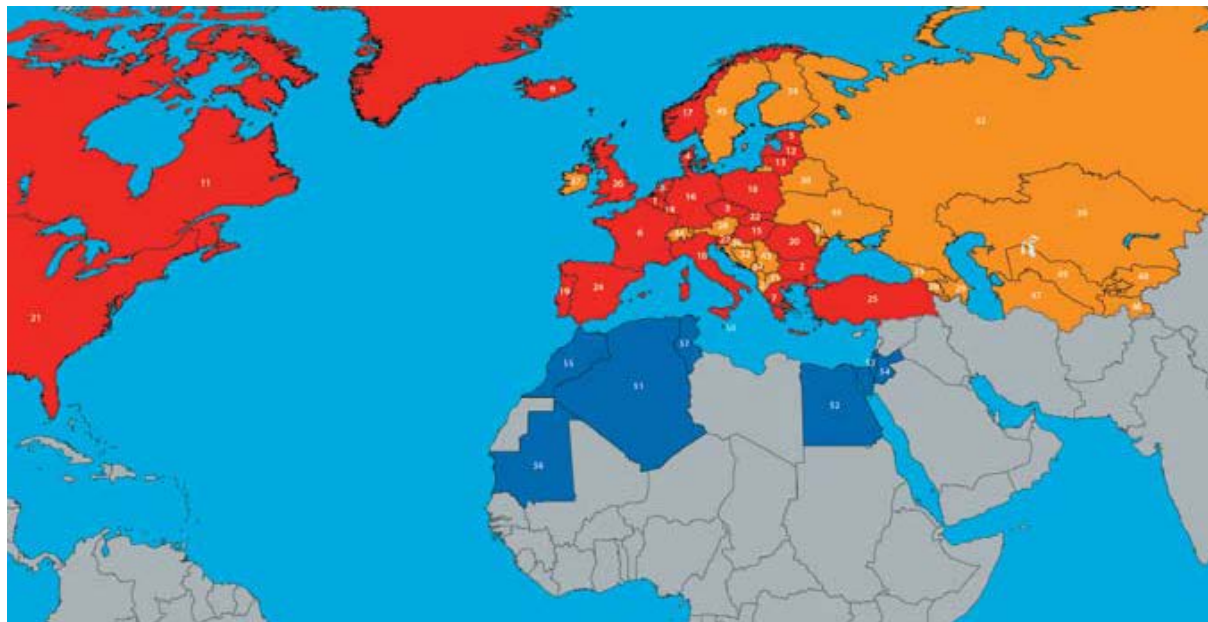
1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
- ☒ 5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 10.06.2014.

Прилог 4: Карта држава-чланица НАТО и програма *Партнерство за мир*

Слика 1: ISAC Fund, *Vodič kroz Partnerstvo za mir* (2006), drugo dopunjeno izdanje, internet, 05/04/2015, <http://www.isac-fund.org/download/Vodic%20kroz%20PzM.pdf>, стр. 129.

Прилог 5: Списак земаља чланица НАТО, Партнерства за мир и Медитеранског дијалога

Земље чланице НАТО	Земље чланице програма <i>Партнерство за мир</i>	Земље чланице програма <i>Медитерански дијалог</i>
1. Белгија	27. Албанија	51. Алжир
2. Бугарска	28. Аустрија	52. Египат
3. Чешка	29. Азербејџан	53. Израел
4. Данска	30. Белорусија	54. Јордан
5. Естонија	31. Македонија	55. Мароко
6. Француска	32. Босна и Херцеговина	56. Мауританија
7. Грчка	33. Црна Гора	57. Тунис
8. Холандија	34. Финска	
9. Исланд	35. Грузија	
10. Италија	36. Хрватска	
11. Канада	37. Ирска	
12. Летонија	38. Јерменија	
13. Литванија	39. Казахстан	
14. Луксембург	40. Киргистан	
15. Мађарска	41. Молдавија	
16. Немачка	42. Руска Федерација	
17. Норвешка	43. Србија	
18. Пољска	44. Швајцарска	
19. Португалија	45. Шведска	

20. Румунија	46. Таџикистан	
21. Сједињене Америчке Државе	47. Туркменистан	
22. Словачка	48. Украјина	
23. Словенија	49. Узбекистан	
24. Шпанија	50. Малта	
25. Турска		
26. Велика Британија		

IX Биографија

Кандидат Раде Ковачевић рођен је 07. фебруара 1975. године у Пљевљима, Р. Црна Гора.

ШКОЛОВАЊЕ

- 1993-1997 Војна академија Универзитета одбране - Београд
стечено звање: дипломирани официр Војске
- 2009-2010 Командно-штабно усавршавање Војне академије Универзитета одбране
стечено звање: командно-штабни официр
- 2008-2011 Факултет политичких наука Универзитета у Београду
стечено звање: магистар политичких наука
назив магистарског рада „Државни удар у Грчкој 21.априла 1967. године“

УСАВРШАВАЊА

- 2002 Оспособљавање за дужности у ВБА - Безбедносно-обавештајни школски центар, Панчево
- 2003 European Security and NATO – ратни колеџ Оружаних снага Краљевине Холандије, Делфт
- 2004 UN Military Observers Course – Школа за мировне операције Оружаних снага Краљевине Холандије, Амерсфорт
- 2005 Program on Terrorism and Security Studies – Маршал Центар, Гармиш-Партенкирхен, СР Немачка и Вашингтон, САД
- 2006 Humanitarian operations course – Монровиа, Либерија
- 2009 Law of Armed Conflict and International Humanitarian Law, Центар за мировне операције Војске Србије, Београд
- 2012 Program in Advanced Security Studies - Маршал Центар, Гармиш-Партенкирхен, СР Немачка и Вашингтон, САД

ЗАПОСЛЕЊЕ

1997-2001	Војска Југославије
2001-2005	Војнобезбедносна агенција Министарства одбране Р. Србије
2005-2006,	Војни посматрач у Мисији УН у Либерији (UNMIL)
2006 -до данас,	Војнобезбедносна агенција Министарства одбране Р. Србије

Списак објављених радова:

- Ковачевић Раде, *Време преврата, (Анализа државних удара у 20. веку)*, Наука и друштво, 2015, Београд, (монографија у штампани, 155 страна)
- Ковачевић Раде, „Балканска варијанта државног удара – пример Грчке 1967“, *Национални интерес*, 2/2015, Београд, ИСЧН 1820-4996, М51
- Ковачевић Раде, „Државни удар у Грчкој као резултат субверзивних активности“, *Наука и друштво – Science and Society*, 2//2015, Београд, ИСЧН 2335 - 0792